GULIELMI DE VVAHA MELREUSII E SOCIETATE JESU LABORES...

Guillaume : de Waha Baillonville

7
14-a
13
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
11M F
31

GUILIELMI DE VVAHA MELREUSII
E SOCIETATE JESU

LABORES HERCULIS CHRISTIANI GODEFREDI BULLIONII

Editio Altera

MONACHIJ,

TYPIS SEBASTIANI RAUCH.

M. DC. LXXXX.

Cum facultate Superiorum.

EPISTOLA NUNCUPATORIA

Admodum Reverendo, Prænobili, & Gratioſo Domino,

HIERONYMO AMBROSIO LANGENMANTL,

Patritio Auguſtano, & Inſignis Eccleſiæ Collegiatæ ad S. Mauritium ibidem Canonico.

DOMINO GRATIOSO.

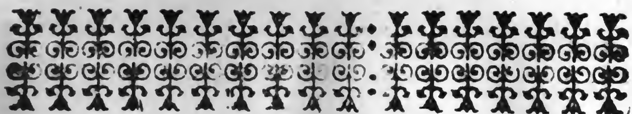
DUo ſunt, quæ alterum hujus operis typum perſuaſerunt, Admodum Reverende, Prænobilis, & Gratioſe Domine, materiæ imprimis & gravitas & majeſtas; modus deinde proponendi, ab amœna novitate ſingularis. Illud effecit Candidus Bullionij erga Deiparentem amor, ad uſque Virginitatis illibatæ aram conſtantiſſimus, & Ieroſolyma per tam difficiles caſus Saracenico jugo ſubtracta: hoc inde naſcitur, quòd eruditum Lectorem ingenioſo Hiſtorici Ordinis neglectu ſic liber detineat, ut plura citiùs intelligendi orexis ſub ipſâ voluminis creſcat evolutione, erroris patiens gratioſi. Quæ duo, niſi mea me ve-

hementer fallit opinio, Tibi pariter, Gratiose Domine, ansam porrexêre, ut, postquam hunc librum modicè delibâsti, temporis inopiâ tum à libri totius lectione præpeditus, plurium desiderijs fieri satis expeteres, & conceptum animo nostro de secundâ editione decretum in opus quàm celerrimè cuperes deduci. Tuus scilicet in Virgineam Matrem ardor, & eximius politioris litteraturæ cultus, quem plura jam Tuo sub nomine typis vulgata, loquuntur affatim, Te instigârunt, ut pergeres de re litteraria bene mereri, & purissimum Mariani amoris lac, quo liber hic redundat, per aureum concinnæ latinitatis canalem in parthenias mentes ampliùs derivare. Patere igitur, Admodum Reverende, Prænobilis, & Gratiose Domine, ut alienum opus, labore nostro repetitum, Tuo sub patrocinio, plurium prosit affectui & sequelæ. Nostrum putabimus, Patronæ Nostræ pro incolumitate Tuâ precum hostias crebrò immolare. Monachij Calendis Novembris. M. DC. XC.

Admodum Reverendæ, Prænobilis, & Gratiosæ Dominationis Tuæ

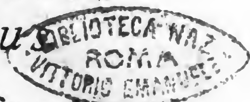
Ad obsequia

Congregatio Minor B. V. Mariæ ab Angelo salutatæ.

LABORUM HERCULIS CHRISTIANI

LIBER PRIMUS.

NTENDEBAT ſe prima veſpera pridie idus Octobres anni poſt partum Virgineum milleſimi octogeſimi, cùm ad paludem, quam accolæ Saxones Gronam appellant, tanquam ad condictum locum duo celebratiſſimi famâ duces adverſis equis procurrêre. Verùm ſimul ac propiùs advecti ſunt, mutuus conſpectus ita mentes eorum, quemadmodum ſolent improviſi caſus, affecit. Alter alterum aliò tetendiſſe rati, profecti tamen ad utramque ripam in ſe præter ſpem inciderant. Admiratio primùm, deinde lætitia quædam cepit ambos ſolâ jam palude diſtantes,

cæterùm longiſſimè disjunctos animis. Æmulos dudum, ferróque non ſemel inter ſe congreſſos ſupremæ pugnæ cupido verſabat. Ingens corporum, armorúmque ſpecies, paria inſignia dignitatis, & cultus utrique Cæſareus. Licet invicem ora noſcere riparum intervallum, & lux inclinata non ſinerent, protinus tamen ambos æmulationis inſtinctus ſubmonuerat adeſſe hoſtem. Id deinde certò compererant, utrimque conſpecto comitatu procerum, auditóque ſequentium agminum fremitu. Impetus fuit è veſtigio venire ad manus, irámque diu collectam non ſuſtinere in craſtinum. Verùm pariter locus, ac tempus obſtabant. Grona media per latè ſtagnantes aquas non aperiebat vadum. Partem ejus paludis ad Orientem verſam, quà propiùs terminabatur, præterfluens amnis Elleſtra claudebat: pars altera longè porrigebatur, udo, & infido ſolo prætenta. Cujus caput nequibat peti niſi circuitu; nec ante noctem gradus conferri poterat. Igitur ambobus ducibus, ceu communicatis

con-

Bruno.

consilijs, mane proximum expectari placuit ad pugnam luce dignam, quâ nempe decernerent de Occidentis imperio. Mox digressi copias suas, quas non longo intervallo præcesserant explorandi loci causâ, repetunt. Horum alter Henricus Cæsaris Henrici cognomento Nigri filius erat. Is super Ellestræ ripam castra posuit, seu forte, prout tulit diei tempus; seu consilio, ut suis interclusâ fugâ strenuè pugnandi necessitatem imponeret. Objectus à tergo fluvius, à dextrâ palus, in propinquo erat hostilis exercitus, rerúmque discrimen. Militibus jussis intentiore curâ servare vigilias, corpora curare, primóque diluculo præsto in armis esse, ipse in tabernaculum se recepit. Ibi menti inquietæ cœpit obversari magnitudo periculi. Reputabat æmulum imperij Rudolphum Saxoniæ Regem, belli artibus, victoriisque notum imminere; séque mox allaturum ejus gloriæ vel finem, vel cumulum. Post unam noctem palàm futurum, ex duobus, qui Cæsares à partibus appellabantur, uter esset. Tantam in militum fide, ac dexteris verti fortunam. At

Rudolphum adesse cum universis copijs: se (a) verò partem exercitus in Italiam misisse adversus Proreginam Mathildem stantem pro hoste. Inde irâ in ambos commotus, sollicitudinémque suam increpans statuebat sibi ad eos profligandos sat virium futurum, si satis animi foret. Agitabat deinde quo ordine instrueret aciem, quos in fronte, quos in subsidijs locaret, ac præsertim quem ex omnibus crearet signiferum principem. Erat id munus dignitate, momentóque præcipuum. Optimum factu censuit, hac de re primores exercitus sententiam rogare; non ignarus eum fore lectissimum, quem sibi ipsis prætulissent. Ubi illuxit postero die, quemadmodum decreverat, impigrè dispositâ acie ductores ordinum convocat. Cohortatus omnes ad rem fortiter gerendam, (b) Cæsareum vexillum proferri jubet aquilâ insigne, auróque collucens. Tum præfatus quanti interesset id committi spectatæ fidei, virtutisq; viro, quæsivit, cuinam tutissimè credi posse censerent illud decus exercitûs, ac

fatale

(a) *Bertold.* (b) *Divæus.*

fatale victoriæ pignus. (a) Eques erat in ijs castris gloriâ militari florens, qui tametsi non multò major viginti annis, eminebat simul indole animi, simul corporis robore. Quas suas dotes sic approbabat, ut his licet præriperet laudem omnibus, omnium sibi voluntates adjungeret. Ita non belli socios modò, sed & invidiam superarat. (b) Mirabili consensione responsum est, hunc præ reliquis aquiliferi munere dignum esse. Quare iuveni à tot proceribus electo, & judicijs omnium eximio Cæsar aquilam offert. Ad quem ille accedens, elegantiâ oris, & sermonis non minore, quàm modestiâ, excusavit ætatem, & imparem oneri manum. Se munerum bellicorum minimè cupidum esse, ut minimè dignum. Militis nomine contentum, titulos alios perlubenter cedere potiori. Et forsitan se in prælio fore minùs inutilem, si manum conferat cum hoste, quàm si implicet gloriosâ gestatione vexilli. Deprecatione illâ permodestâ nihil effecit apud Henricum, nisi ut censeretur dignior aquilâ gestandâ,

 quam

(a) *God. Viterb.* (b) *Guil. Tyr.*

quam ei, quantumvis renitenti, tradidit. Interim ultra paludem Rudolphus instructam aciem ostenderat, Saxonibus ferè, Suevisque conflatam. Ergo canentibus tubis Aquilifer equo conscenso cum omnibus Henrici copijs procedit tanti agminis caput. Converterat in se utriusque exercitus oculos, non modò splendore novi honoris, sed etiam heroicâ corporis specie. Micabat ardore animi vultus; artus torosi, latum pectus, caput militariter erectum, & multâ pinnarum amœnitate inumbratum. Cæterùm virilis armorum cultus, non auro,aut gemmis, sed perpolito in argenti nitorem ferro lucebat. Honestabantur hæc corporis magnitudine, cui adijcere videbatur Cæsareum vexillum, quod gerebat, tantò signis reliquis celsius,quantum præstabat ipse signiferis. Verùm acrior,quàm hilarior vadebat ad pugnam. Urebat animum ex arcano dolor privatus, quem insolens, ac probrosa de Proreginâ Mathilde fama inusserat. Ægritudinem hanc licet fictâ oris alacritate, fortibusque ad socios verbis dissimulare niteretur, suspirijs tamen iden-

identidem prodebat. Excidebant etiam quandoque gementi, ſtupentíque voces ejuſmodi: amat Mathildis, & principem hoſtium cæſaris amat. Sed ea ſcilicet erat origo doloris, quæ juvenem à pugnâ non averteret ſed ad capeſſendam magis accenderet. Duo (*a*) Imperatores, inter quos belli cauſa erat, admotas primùm ad utramque paludis ripam copias, deinde ad caput ejus ſubduxere. Hîc ſub teli jactum exhortati militem voce, & manu, invadunt invicem ordines. Principiò acriter, & ancipiti eventu pugnavêre, utrimque modò pellentes, modò pulſi. Henricus, & Rudolphus prælium accendebant, reſtituebantque pari robore animorum. Ambos delecti tuebantur conferti, cohærentesque, ante oculos principum certi aut virtute vincere aut cum gloriâ cadere. At diſpar Henricianorum vigor notari cœpit; non clamor, non tela miſſa vim eandem habere, adhuc tamen Imperatoris ſui, & Aquiliferi maximè exemplis animati ſtare. Rudolphus ubi inclinatam aciem ſenſit, eò acrius ſe-

(a) *Bruno.*

ſe invehere & hoſtibus nullum ſpatium reſpirandi, recipiendique ſe dare. Hi referre pedem, & vincente verecundiam metu apertè tandem fugere. Henricus rebus deſperatis, ne in hoſtis veniret poteſtatem, terga vertit, (*a*) antè tamen intuitus Aquiliferi ſui fidem, atque audax incœptum. Quod ex claris auctoribus referam, quantumvis factu arduum, ac præceps, fuit intra juvenis ejus audaciam. Digna res viſa (*b*) Viterbienſi, quam prædicaret verſibus hiſtoriæ ſuæ interjectis, ex quibus hæc æterni elogij pars:

DUM FUGIT HENRICUS COMITUM FUGIENTE CATERVA,
MILES EI SIGNUM MEDIA STATIONE RESERVAT.

Quiſnam miles ille, aut quod ejus nomen, non prodidit is ſcriptor, ſive quòd hæc eſſent ignota vulgò, ſive aliâ de cauſâ. Invictus ſignifer indignatus ſuorum ignaviam non modò ſtetit, & medio in campo tenuit aquilam, ſed deſignavit inauditum poſt hominum memoriam facinus. Vociferatus ad ſuos ſe vel ſolum,

(a) *G. Tyr.* (b) *God. Vit. part.* 17.

lum, si nemo alius consistat, hosti restiturum, excepturúmque potiùs mortem obvio pectore, quàm Rudolphus omniũ Henricianorum terga videat, sensit se verba perdere. Atque ut faceret animos exemplo, quos voce non poterat, sortitus oculo Rudolphum Imperatorijs insignibus, factísque spectabilem adoriri statuit. Non infestæ, victricísque multitudinis aspectus, non mortis facies terruere. Omnium, præter hostem, oblitus procurrit (*a*) vexilli hastile dextrâ quatiens, & terribili quà gestu, quà voce Rudolphum provocavit ad pugnam. Qui cùm tardiùs prodiret, in ipsam aciem, sicut erat desertus, ac furenti similis irruit. Henricus, qui nondum procul aberat, Aquiliferum hostibus circumfusum advertit, indoluítque strenui juvenis infelici virtute. Nec jam dubitans, quin is periisset, aversus per jacentia passim militum suorum arma, & corpora fugam expedivit ad Ellestram. Ibi luctus ejus funesto spectaculo cumulatur. Amnis alveum simul equi, simul homines impleverant. Fugi-

(*a*) *Tyr.*

entium alios aliò, plurimos huc compulerat metus: ſed remedium malo pejus invenêre. (a) Fluvius eo loco profundus, vorticoſus, ut adeò præruptis utrimque ripis erat, & nec in aquam deſcendere, niſi præcipites, nec inde poſſent emergere. Ergo armis graves, multi vulneribus, omnes fatigatione, metúque ipſo debilitati cruentatis vorticibus hauſti volvebantur inter jumenta. Pauci ægrè per obluctantes undas eniſi, ex equis inſiliebant ripæ, arreptiſque virgultis repentes evadebant in crepidinem. Hanc gladijs emoliri, & complanare conati, tandem opere fatigati, relictis, quos extrahere nequiverant, equis, projectiſque armis fugiebant. Cæſar è citeriore ripâ, vidit tot malis acceſſiſſe id quoque, ut ne fugere quidem poſſet. Incertus animi, veſtiganſque vadum ferebatur, cùm audijt equitem à tergo inclamantem, ut conſiſteret. Id ſeu hoſtis, ſeu civis juberet, intempeſtivum Cæſari viſum. Quem fugere perſeverantem revocare pergit idem eques, & inſequi. Tandémque propior,

(a) *Bruno.*

pior, (*a*) quò, Henrice, raperis? inquit. Refer oculos ad campum, ubi Rudolphum ego hac dextrâ peremi. Vide subsistentem hostium aciem, & amisso duce, ceu capite, exanimatam metu. Sta, tuóque exemplo militum fugam siste. Henricus vociferantem respiciens agnovit Aquiliferum. Cujus insperatâ salute motus exporrexit tantisper vultum: at mox in mœrorem rursus dejecit, & concitavit equum, vel fugæ viam, vel latibulum quæsiturus. Aquilifer iterum asseverat cæsum Rudolphum: at cum tristi risu abnuit Cæsar, juvenemque facinus narrare exordientem auribus respuit. Videbatur loqui portentum, aut veriùs fabulam. Perruptam ab eo primam aciem oportebat, & Rudolphum lacessitum inter suos, tectumque suorum armis. Et quantumvis usque eò seu virtute, seu dolo penetratum foret, noverat Rudolphi ipsius non solùm militare robur, sed etiam arma nullâ vi ferri penetrabilia. (*b*) Memoriæ insidebat victoria, quæ ante defectionem Rudolphi reportata fuerat ejus

(a) *Viterb.* (b) *Lamb. Schaf.*

ejus præſertim operâ, quando inter prima ſigna fortiſſimè dimicans, nebulâque pulveris, & hoſtium globo involutus, incognitúſque jam militibus ſuis, utrorúmque telis tantùm non obrutus erat. Ubi, licet undique gladijs, lanceiſque pulſatus, tamen caſſidis, & loricæ firmitate vitatis vulneribus, laborarat tantùm contuſione membrorum. Ergo cenſebat Henricus, quantumvis ille validè ictus, aut etiam proſtratus ab Aquilifero eſſet, rem citra vulnus futuram. Itaque victum ſe citra dubium, & deſperatis cæteris reſtare, ut ſaluti conſuleret. Hîc Aquilifer cum verbis non proficeret, confidenter, frenum equi Cæſaris corripit, volentemque eluctari trahit, ac retinet. Tum elatâ, ventilatâque aquilâ palantes revocare milites, voce, & intrepido vultu ſiſtere, hæſitantéſque inter ſpem, & deſperationem animare. Inter turbam accedentium Cæſar è manibus tenentis ſeu dimiſſus, ſeu elapſus, videri deſijt. Credibile eſt Aquiliferum militi in agmen cogendo intentum primùm non advertiſſe diſceſſum. Eo notato, dubitaſſe fugiſſétne

ne

ne ſeriò Cæſar; nec ſecutum eſſe, ne ſubitâ inveſtigatione, ac fortè ſupervaca-neâ collectos jam milites rurſus in pavorem, fugamque converteret. Deinde illo non comparente, neſcientem quà ſequi oporteret, hæſiſſe ſollicitum. Denique quando imperatore deſtitutus repetere pugnam cum paucis non poterat, cum ijs (*a*) trajeciſſe fluvium, ut reliquos tuto loco revocaret. Hi, ut quiſque redierat ad ſigna, ſciſcitabantur de ſalute Cæſaris. Aquilifer à ſe, alijſque viſum ſoſpitem reſpondebat, divertiſſe tantiſper, mox affuturum. Nox inſecuta texit Principis abſentiam, & deſiderium lenijt apud milites. Verùm Aquilifer magis, magiſque anxius non ferebat fructum ſibi facinoris eripi, curſúmque victoriæ ſiſti. Poſtero die cum non rediret in conſpectum Imperator, diutius militibus imponi non potuit. Eo quæſito quaquaverſus, nec invento, nullíſque extantibus fugæ veſtigijs, omnes uno impetu mœror afflixit. Captum, cæsúmve, aut aquis hauſtum querebantur, fugituri iterum, niſi reſci-

iſſent

(a) *Idem.*

iſſent hoſtem procul jam fugiſſe. Aquilifero ſæpius aſſerenti, alterum Imperatorum à ſe peremptum, alterum incolumem viſum, jam non habebatur fides, & obtrectatione gloriæ (ut fit) clàm exprobrabatur plausûs affectatione finxiſſe, quæ diceret, nullo facti teſte, niſi abſente, vel mortuo. Id quoque faciebat contra Aquiliferi narrationem, quòd rumor è caſtris hoſtilibus ferebat, Rudolphum quidem ſauciatum, ſed manu unius è ſuis imprudentis: cæterùm delatum Martiopolim vivere. At Saxones id commenti erant eo conſilio, ut Henricianis eriperent decus cæſi Rudolphi; quem interiiſſe, pòſt paulò conſtitit. Non deſiſtebant interim Henriciani Cæſarem inveſtigare. (*a*) Sex diebus quæſitus fruſtra, pro deplorato habitus eſt, creditumq́: in utroq; exercitu, Imperatorem utrumque occidiſſe. Septimo die Aquilifer, cum mota caſtra eſſent, forte inambulans diverterat à ſocijs. Is in uſu familiari comis, aditu facilis, ac mirum quàm affabilis erat, cæterùm (*b*) nemoribus, alijſque locis
ſolis

(a) *Sabellic. Blond.* (b) *Guib. Abb.*

ſolis delectabatur. Olim adoleſcens itare ſolitus ad anachoretam, quo magiſtro bonas artes didicerat, ac militarem diſciplinam, ab eo quoque amorem quemdam ſeceſſûs, & ſolitudinis hauſerat. Non quòd juvenem ad otium dulcedo inertiæ pelliceret, ſed magnis cogitationibus illuc ducebatur. Plerumque meditabatur in umbrâ ſolus, quid in ſole, atque in acie poſſet. Eo die volvebat cùm animo ſuo mœſtus perturbationem ſubitam rerum; Cæſarem ereptum militibus in articulo victoriæ: Conradum Cæſaris filium præſtanti quidem indole præditum eſſe, ſed adhuc ætate tenerum, & immaturum imperio. Deinde inconſtantiam humanarum rerum cogitabat. Perquàm mutabilem eſſe tum fortunam, tum voluntatem mortalium. Mathildem heu, quam crediderat fidei, ac pudicitiæ abſolutiſſimum exemplar, & vel ideo non ſuo tantùm, ſed cunctorum amore digniſſimam, turpiter defeciſſe, odio jam, & Cæſarianis perſequendam armis. Inter has cogitationes crebrò ſuſpirans, incertuſq; animi longiùs à caſtris progreſſus eſt. Spelunca

lunca

lunca erat in eo tractu, aut ſpeluncæ ſimilis latebra occultiſſima, ad quam fortè pervênit. Veſtigijs ad os ferentibus, aut aliâ causâ motus acceſſit, & more humani ingenij oculos in interiora conjecit. Ibi quantum obſcuro loco proſpici poterat, jacentem hominem vidit. Miſerum eſſe crebri, quos edebat , gemitus indicabant. Nec anachoretæ, aut ruſticani hominis cultus erat, ſed militis. Qui ex acie cum Henrico fugerant, nec ad ſigna redierant, alij aliò palantes (*a*) incredibile dictu eſt, quas calamitates non ſolùm in fluvijs, paludibuſq; pertulerint, ſed & in agris, ac ſilvis. Fortes viri plurimi ab agreſtibus trucidati ſecuribus , ac fuſtibus ; multi nobiles à vilibus capti, multi fame premente arma, equos, veſtes fruſtulo cibarij panis mutare compulſi. His miſeris immixtus Cæſar ipſe in fugâ, varijs caſibus, periculiſq; jactatus , nactus denique, quam dixi, latebram ſubierat. Ibi memorabili fortunæ ludo ex Imperatore ſpecûs incola victitarât , ſqualidus, pavens, nec ſatis antri ſui tenebris rectus.

Non

(a) *Bruno.*

Non jam de imperio ſollicitus, quod amiſſum penitùs exiſtimabat, ſed de vita anxius trepidavi, cùm adeſſe vidit inſpectorem. Eo loco rerum inſcium, & à ſuis pro deplorato habitum Aquilifer præter ſuam, & omnium ſpem, vel primus, vel in primis invênit. Qui poſtquam agnovit Cæſarem, miſeratus ſimul, & aversatus indignum Principe latibulum, deinde lætitiâ geſtiens, (a) ſurge, Henrice Cæſar, inquit, magna tecum reſurget gloria. Saxones fugêre, quia, quemadmodum narrare cœperam, Rudolphus occubuit. Tu feſtina, inſta fugientibus, & partâ victoriâ fruere. Henricus audito juvene, atque agnito, quaſi ſuſcitatus è ſomno, adhuc tamen de ſuâ felicitate dubitabat. Re in caſtris nunciatâ frequentes alij confluunt ad Imperatorem velut prodigio reſtitutum. Circumfuſi lætis vocibus confirmant omnes ipſum viciſſe, Rudolphum occidiſſe, Numen ab ipſo rebellium capite orſum in omne nomen Saxonum expetiturum pœnas. Henrico jam non tantùm præbenti aures,

(a) *Viterb.*

ſed ultro flagitanti narratur Aquiliferi facinus; quod hunc in modum patraverat. (*a*) Diffugientibus ſocijs in aciem hoſtibus irruerat Rudolpho infeſtus, aquilæ haſtili pro lanceâ utens. Quandoque heroicus animus virium, fortunæque fiduciâ conſilia cauta pro ignavis habet. Portabat juvenem prævalens equus, quo in Rudolphi cuſtodes corporis effuſis habenis evehitur. Primis, qui ſe, atque arma objecerant, incredibili celeritate proſtratis, ſequentium occupat ictus, hunc equo pulſat, illum haſtili excipit, alios ipſo audaciæ miraculo turbat. Quibus hinc, atque hinc ſubmotis infert ſe medium, & cruento telo viam ſibi ad hoſtem facere pergit, magníſq; vocibus, ſi vir ſit, vocat ad pugnam. Erat Rudolphus & alijs, & illo imprimis, quod dixi, prælio clarus, quo virtutis, & armorum præſtantiâ mortem evaſerat. Tantus vir jam victoriâ, & parto Cæſaris nomine ferox congredi cum vocante non renuit. Aquilifer obſtantium perruptâ morâ procurrit in hoſtem, quem nulla ſatis vir-

tus,

(a) *Tyr. Viterb. M. Chron. Belg.*

tus, nulla arma texêre. Infeſtam vexilli cuſpidem ſub ejus pectus ſic fixit, ut illa perfoderit. Concurrentibus ad opem ferendam Saxonibus, altero ictu brachium Rudolpho præciditur. Incertum, idne factum ab aliquo Saxonum imprudente, cujus ferrum ab Aquilifero declinatum peccarit in Imperatorem, an Aquilifer ipſe haſtili, quo inter confertos jam uti non poterat, ſtrenuè in lævam translato, dextrâ habilem enſem ſtrinxerit, & repetitum Rudolphum mutilarit. Certè uſum hîc etiam (*a*) gladio Viterbienſis auctor eſt. Mox ſurrigens aquilam Imperatoris ſanguine reſperſam, tantum aciei vel ſtuporem, vel terrorem incuſſit, ut impunè abſceſſerjt Henricum retractaturus ex fugâ. Proximi quique circum Rudolphũ ſubſtitere, & lugubri, inconditóq; clamore turbavere ſocios. Dum hæc pars Saxonum Imperatorem ſemianimem in tentorium reducit, pars altera ignara tanti caſûs, emensáque ſpatium illud totum, quod Henriciani in prælio occupaverant, caſtris eorum potitur. Quibus direptis ad

(a) *Viterb.*

ſua ovantes, prædâque onuſti redibant; cùm cognitis Rudolphi vulneribus, quorum alterum lethale, alterum deforme erat, lætitia repentè in luctum verſa erat. Illo mox elato Martiopolim vicinum oppidum, ibique poſt paucas horas extincto conſternati diffluxere, viſi ſibi ex victoribus victi. Ita deſerti à ſuis Aquiliferi virtus pro numero fuit. Rarum, immo ſingulare decus, ut unius ſtantis manu fugientibus ſit parta victoria. Henricus ejuſmodi narratione, ac (*a*) publicâ famâ adductus, rem incredibilem ut crederet, juvenem complexus, inter excuſationes incredulitatis ſuæ, faſſus palàm in acie ſuâ nullum fuiſſe virum, præter ipſum; appellavit victorem unicum, exercitûs decus, Imperatoris, atque imperij ſervatorem genium. Pollicitúſq; ſe memorem tanti accepti officij excogitaturum præmij genus eo non indignum, prodijt in apertum, caſtriſque reſtitutus excipitur ingenti omnium lætitiâ, ſummâque Aquiliferi laude. At Saxones compertâ Henrici incolumitate animos,

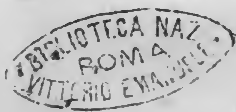
quos

(a) *Viterb.*

quos colligere cœperant, desspondere. Cæsar rebus in Germaniâ sic ad votum fluentibus comparavit sese ad bellum in Italiam transferendum. Cumque inaudiisset Rudolpho à Saxonibus strui Martiopoli sepulchrum regio apparatu, interrogatus cur id pateretur, (*a*) utinam, inquit, inimici mei omnes æquè splendidè jacerent. Proreginam Italiæ Mathildem infestis signis petere statuit. Ad eam expeditionem maximè conductura visa est Aquiliferi virtus, ut, quo adminiculo erecta erat fortuna imperij, eodem innixa staret. At ne videretur à juvene exigere operam novam prioris oblitus, quam præmij expertem relinqueret, venit in mentem ornare eum connubio, quale filium ipsum Cæsaris deceret. Et Conrado filio suo, heredique imperij statuerat sponsam eligere. Ambobus illis, quas despondereet, circumspicienti occurrêre sorores famâ patris illustres. Robertus erat cognomento Guiscardus, Normanni nominis potentissimus dux, qui illatis Italiæ armis potitus Apuliâ, ac

 Siciliâ,

(a) *Frising.*

ſua ovantes, prædâque onuſti redibant, cùm cognitis Rudolphi vulneribus, quorum alterum lethale, alterum deforme erat, lætitia repentè in luctum verſa erat. Illo mox elato Martiopolim vicinum oppidum, ibique poſt paucas horas extincto conſternati diffluxere, viſi ſibi ex victoribus victi. Ita deſerti à ſuis Aquiliferi virtus pro numero fuit. Rarum, immo ſingulare decus, ut unius ſtantis manu fugientibus ſit parta victoria. Henricus ejuſmodi narratione, ac (*a*) publicâ famâ adductus, rem incredibilem ut crederet, juvenem complexus, inter excuſationes incredulitatis ſuæ, faſſus palàm in acie ſuâ nullum fuiſſe virum, præter ipſum; appellavit victorem unicum, exercitûs decus, Imperatoris, atque imperij ſervatorem genium. Pollicitúſq; ſe memorem tanti accepti officij excogitaturum præmij genus eo non indignum, prodijt in apertum, caſtriſque reſtitutus excipitur ingenti omnium lætitiâ, ſummâque Aquiliferi laude. At Saxones compertâ Henrici incolumitate animos,

quos

(a) *Viterb.*

quos colligere cœperant, desſpondere. Cæſar rebus in Germaniâ ſic ad votum fluentibus comparavit ſeſe ad bellum in Italiam transferendum. Cumque inaudiiſſet Rudolpho à Saxonibus ſtrui Martiopoli ſepulchrum regio apparatu, interrogatus cur id pateretur, (*a*) utinam, inquit, inimici mei omnes æquè ſplendidè jacerent. Proreginam Italiæ Mathildem infeſtis ſignis petere ſtatuit. Ad eam expeditionem maximè conductura viſa eſt Aquiliferi virtus, ut, quo adminiculo erecta erat fortuna imperij, eodem innixa ſtaret. At ne videretur à juvene exigere operam novam prioris oblitus, quam præmij expertem relinqueret, venit in mentem ornare eum connubio, quale filium ipſum Cæſaris deceret. Et Conrado filio ſuo, heredique imperij ſtatuerat ſponſam eligere. Ambobus illis, quas deſponderet, circumſpicienti occurrêre ſorores famâ patris illuſtres. Robertus erat cognomento Guiſcardus, Normanni nominis potentiſſimus dux, qui illatis Italiæ armis potitus Apuliâ, ac

 Siciliâ,

(a) *Friſing.*

Siciliâ, nunc ad Græcorum imperium sibi ſubijciendum graſſabatur. Hunc ſimul ut à Mathilde armis juvandâ deduceret, ſimul devinciret ſibi, cogitavit filiarum ejus alteram petere Conrado conjugem, alteram Aquilifero. Miſſi ad Guiſcardum oratores. Ubi cum Aquilifero actum de petendâ bello Mathilde, juvenis audito Mathildis nomine tacitus fremuit. Tangebatur occultum animi vulnus. Æſtuare varijs intus motibus, famam Mathildis priorem conferre cum præſenti, hac impelli quidem ad bellum, ſed avocari priſtinæ virtutis, ac mutuæ neceſſitudinis memoriâ, ipsâque reverentiâ ſexûs. Ubi nutantem advertêre proceres alij, eò magis inſtitere, iret, atque ulciſceretur impotentem puellam, generis, ac ſexûs ſui probrum, inimicam conſanguinei Cæſaris, Hildebrandi præſtigiatoris amicam. His expenſis Aquilifer, etſi repugnabat animus in Mathildem ire, tamen officij ſui eſſe cenſuit Principem ſequi. Cùm denique ſe in Italiam proficiſci paratum oſtendiſſet, tanta in caſtris hilaritas, & gratulatio militum

fuit,

fuit, ut victoriam præciperent, triumphúmque sibi, non bellum, decretum dicerent. Inter hæc læti nuncij afferuntur Henrico de præmissis in Italiam copijs. (a) Conjunctas hàs cum exercitu penè totius Longobardiæ improvisò ad Mantuam aggressas Mathildanos. Victos eos, atque in fugam conjectos eodem die, quo Rudolphus ab ipso victus occiderat. Geminâ victoriâ exultans (*b*) Italiam per Boios ingressus, Veronam pervênit, quam in bellis Italicis sedem armorum habuit, ac receptum. Urbs splendore, ac magnificentiâ nitet, & maximè illustribus antiquitatis Romanæ monumentis. Amplissima durat amphitheatri moles, cujus exterior paries quatuor zonis insignibus cinctus, totidem columnarum ordinibus quadruplici opere in mirandam altitudinem extollitur. Ibi splendidè exceptus est Henricus inter gratulationes civium voventium, ut Romanorum veterum Imperatorum victorias, ac triumphos æquaret. Mathildis arcem sibi in rupe ultra Padum amnem incolendam, mu-

(a) *Bertold.* (b) *An.* 1081.

niendámque delegerat. Canusium arci nomen erat visendæ situ, vetustóq; opere. (a Ad Apenninum montem in agri Rhegiensis finibus rupes est teres & undique abscissa, quam inter colles sub arbustis latentem, & vulgò incognitam abavus Mathildis, dum venatur, sorte observatam amplexus erat inexpugnabili munimento. Planitiem verticis occuparat castello, triplicíque murorum ambitu firmaverat. Subjectam vallem interfluit amnis Lencia, qui ex Apennini jugo præceps, ac torrens, inde leniore tractu ripis partim silvestribus, partim cultis in vicinum Padum evolvitur. Alia quoque loca munita non pauca habebat in ditione Mathildis, quippe quæ nulli Reginarum vel opulentiâ, vel generis nobilitate cedebat. Elucebant in puellâ præstantes corporis, animíque dotes. Formæ dignitatem commendabat juventus, eáque rebus gerendis matura. Quamvis innupta, & utroque parente orbata, vi mentis par erat regendæ Italiæ, quæ pleraque ei parebat partim optimo jure, partim Cæsa-

rum

(a) *Pigna. Albert.*

rum beneficio. Etsi (*a*) Proregina Italiæ, tamen Canusij Comes, quòd ibi plurimùm degeret, & magna Italiæ Comes vulgò appellata. Orta erat domo imprimis clarâ, utpote quæ propinquâ cognatione attingebat Cæsarem. Erudita supra fœminarum modum linguas complures callebat (*b*) etiam latinè docta. Ad hæc pudicitiæ, pietatis, & virtutum generis omnis famâ mirificos amores nuper excitarat per Europam. (*c*) Nunc obtinebat quidem eandem opinionem probitatis in quorumdam animis, verùm apud plurimos, ac præsertim in castris Cæsaris ingenti flagrabat infamiâ. Utri fallerentur, belli exitus aperiet. Ipsa, ubi primùm comperit in se comparari bellum à Cæsare, collecto civium exercitu auxilia externa circumspexit, atque advocare statuit. Primus occurrit animo juvenis Belga, quo nec cariorem habebat quemquam nec habere opportuniorem bello poterat. Reputabat secum hunc genere, ac fortitudine insignem, post memorabilem nuper in patriæ finibus partam

(a) *Pigna.* (b) *Florentin.* (c) *Lamb. Schaf.*

ſingulari certamine victoriam, Antuerpiano limiti præfectum eſſe. Verùm ad majora virtutis opera, præmiáq; natum, &, ut vaticinio editum erat, Ducem, & inter Principes inclytum fore. Deinde quodnam eſſet illud inuſitatum decoris genus, ad quod deſtinabatur juvenis, ſuſpenſâ mente ſcrutabatur. Certè illi nihil regium deeſſe, præter regnum. Quid ſi Dei conſilio, ac numine electus erat ad ſe juvandam, nobilitandus inter omnes Principes reportatâ de Cæſare victoriâ? Ejuſmodi cogitationibus læta, atque animata (*a*) litteras dedit tum ad alios Tranſalpinos proceres, tum imprimis ad eum limitaneum præfectum, ſeu, ut vocabant tunc, Marchionem Antuerpiæ. Sub hæc acceptà ad Mantuam clade audit Henricum acie eodem die in Saxoniâ conflixiſſe. De quo prælio incredibilia, necnon primâ fonte pugnantia afferebantur; Henricum victum eſſe, & victorem; periiſſe eundem, & vivere. Verùm poſteriores nuncij celebrarunt, Rudolphum ſigniferi Henriciani manu cæſum, inven-

(a) *Domnizo.*

ventúmque in latibulo Henricum, & victoriâ ovantem adventare. Tanti belli expectatione trepidavêre populi, qui regebantur Mathildis imperio, Longobardi, Tusci, Ligures. Ipsa infestas Henrici vires jam experta ad Mantuam, tamen Henricianas omnes copias minùs sibi timendas audiebat, quàm unum earum Aquiliferum, admirandi roboris juvenem. Quippe qui ad victoriam Saxonicam attulisset omne momentum. Contrà non suppeditabatur speratum à Transalpinis auxilium, nec adveniebat ille Antuerpiæ Marchio, qui unus videbatur posse cum Henrici Aquilifero virtute componi. Ecce autem nuncij pleni stuporis superveniunt Mathildi, Belgam illum Antuerpiæ Marchionem in castris Henrici visum, sub hoc militare, cum hoc advenire infestum, denique Marchionem illum eundem esse atque Henrici Aquiliferum, cæso Rudolpho terribilem. Obstupuit Canusina ad hanc narrationem. Angebatur, cùm reputaret sibi cum eo bellatore nuper intercessisse necessitudinem, & animorum conjunctionem

ctionem summam, abruptam nunc iniquitate fortunæ. Ad litteras autem suas responsum deinde ab Aquilifero accepit eò acerbiùs, quòd intellexit profectum ab animo quidem modesto, & adhuc reverenti, sed tamen prorsus averso. Respondebat is in hanc sententiam: cur Henrico, non Mathildi militaret, suam ipsa famam consuleret; se quidem eâ non sine ingenti dolore cognitâ suum consuluisse officium. Proregina famam suam tandem exploratam, & cognitam quo animo tulerit, infrà prodetur: nunc illud ad ejus mala accessit, quod certis nuncijs accepit Liguriam totam, multósque, ut in Longobardiâ, ita & in Tusciâ defecisse, (a) ratos dominam amentem, quæ juvenis, & innupta Cæsaris tantæ potentiæ auderet adversari. Hunc junctis binis exercitibus formidabilem adesse, huic Germanos proceres, Italósque sub signis esse: quin exspectari Guiscardum cum Normannicis copijs, Cæsari affinitate, & armorum societate jungendum. Missos oratores filiarum ejus unam in matrimonium

(a) *Greg. VII. ep. 3. l. 9.*

nium Conrado Principi, alteram Aquilifero petituros. Mathildis inter hanc defectionem ſuorum, & Hoſtium multitudinem non habebat, cujus ope niteretur. Cæterùm cùm tanti terrores circumſtarent, animum minimè deſpondit, cujus magnitudine ſexum vicerat. Compertáque legatione Cæſaris ad Guiſcardum de nuptijs & auxilijs orandum, ipſa contrà litteris inſtitit, ut neutrum concederet Normannus, ſed ſubſidio ſibi adeſſet, cauſæque meliori. Interim ditionis ſuæ locis valida impoſuit præſidia. Curæ imprimis fuit Canuſio providere, muros firmare extructis turribus, multóque milite comunire. Neque enim dubitabat, quin ſummo impetu, atque odio impugnaturus eſſet principem illam arcem Henricus, in quâ ſe hoſpitem ante tres annos ludificatum fuiſſe à Mathilde, & ab Hildebrando ejus præſtigiatore querebatur. At Cæſar pluribus oppidis, atque arcibus vario marte tentatis in transcurſu, cùm, quid deſtinaſſet animo, lateret, improvisò viâ Æmiliâ progreſſus, (a) omiſſo

(a) *Domniz.*

omiſſo in præſens Canuſio, petijt Romam, atque obſedit. Verùm non fefellit providentiam Canuſinæ, quæ eò (*a*) quoque præſidium validum præmiſerat. Henricus inſigni dolo uſus ad intercipiendam urbem, prodigioſo defenſionis genere principiò repulſus eſt. Erant intus ſeditioſi nonnulli, qui ab eo facerent. (*b*) Per hos curaverat in ædificia Vaticana conijci ignes, ratus, quo tempore accurrerent præſidiarij reſtincturi incendium, ſe parte aliâ perrupturum urbis portam defenſoribus deſtitutam. Et videbatur procedere res; jámque hinc lucentes flam̄is primæ domus peſtem ulterioribus minabantur; inde Henriciani milites muris inſtabant. Hærebántque Mathilduni ambigui, utrò ſe converterent; cùm vir canitie viſendus ſupervenit cunctantibus. Quibus miſſis ad muros propugnandos, ipſe ſolus proceſſit ad incendium. Mira dictu, viſúque res. Id ille geſtu manus unico ſtitit, atque extinxit, ſpectatorum ſilentio primùm orto ex admiratione, deinde plurimo clamore ad inſolens pro-

(a) *Crantz.* (b) *Bertold.*

prodigium ſecuto. Obſtupuere Henriciani, frementéſque id imputavere præſtigijs Mathildani amaſij. Diu tenuit obſidio. Cujus eventum dum anxia Proregina exſpectat Canuſij, poſt lætos plures nuncios de invictâ præſidiariorum ſuorum conſtantiâ, triſtes denique accepit, Romam captam eſſe. (*a*) Rem autem miro hoc modo geſtam. (*b*) Mediâ die, cùm obſeſſi pariter, obſidentéſq; pugnâ, atque æſtu feſſi ſeſe ad curanda corpora recepiſſent, repentè murum Vaticanum, quà negligentiùs ſervabatur, grandibus verberatum ictibus. Excitatos præſidiarios illuc concurriſſe. Verùm tam validâ manu interim eſſe pulſatum, ut perruptus viam dederit, quæ hominem tranſmitteret. Principiò eum, qui ingreſſum moliebatur, ruderibus, & evolutâ nube pulveris tectum, ingeſtáque telorum vi tantiſper prohibitum latuiſſe. Mox per ſaxa, & tela irrumpentem appáruiſſe juvenem, qui murum perfoderat, lævâ ſcutum, dextrâ Cæſareum vexillum præferentem, & inſolentiâ roboris,

(a) *An.* 1083. (b) *Vita Hen. IV. Monach.*

boris, atque audaciæ obstupefecisse Romanos. (*a* Hunc insignem corporis, atque armorum specie principem ipsum signiferum Marchionem Belgam agnitum esse. Accedentibus Romanis intulisse trepidationem hastili illo intentato, quo nuper in acie tantam ediderat cædem. Exemplo ejus, aquiláque in muro propositâ animatos Cæsarianorum prromptissimos partim per eundem aditum, partim alià per scalas admotas, quà cuique proximum fuit, snbsecutos. Ita consternatos fuisse præsidiarios ab Aquilifero, ut minor moles fuerit socijs intrantibus muros, quàm ascendentibus fuerat. Inde stragem ab eis, fugámque à Romanis factam. Tum apertam urbis portam. Verùm Cæsarem hâc ingredi dedignatum, gloriosiùs per muri ruinam, & victoris (*b*) Aquiliferi vestigia subire voluisse. Ergo ejus jussu mœnia, amplissimásque duas porticus tam latè perfractas esse, ut exercitus structis ordinibus invehi posset. Ita expugnatam Romam Leoninam: postmodum (*c*) reliquam ur-

bem

(a) *Malmesb. Antoni.* (b) *Pandulph.* (c) *An.* 1054

bem corruptis pecuniâ civibus venisse in potestatem. Jámque admotis copijs oppugnari castrum. Mathildis cùm hæc intelligeret, & Marchionis quidem illius fatali manu cladem rursus acceptam, incredibili dolore affici alternis odij,atque amoris affectibus comoveri, hærere anceps consilij, quonam modo Romanæ arci succurreret. Una ratio erat,reliquas suas copias Romam traducere: sed ita Canusio, aliísque locis creari periculum videbat. Dum hæc animo versat, ecce ad eam speculator incerto vultu pavens accurrit. Nunciabat exercitum grandem improvisò conspectum (*a*) in vicino agro Mutinensi, & infestis signis Canusium versus tendere, duce quodam Marchione. Quàm subita,ac certa hæc, tam mira Mathildi visa. Cæterùm non segniter irruptioni Marchionis illius, quisquis erat, sustinendæ pro viribus se accinxit. Raptim omnia stimulante fortunâ agebantur à Canusino milite, & in quo quisque cessasset, prodi ab se Mathildis salutem rebatur. (*b*) Cæsar eum exercitum

(a)*Vita Ans. Luc. Domnizo.*(b)*Florentin.*

clàm per Longobardiæ proceres cogendum curaverat, & in Mathildem ſubitò immittendum , ut belli clade preſſam prohiberet opem ferre Romanis. Marchio, qui huic expeditioni præerat, fretus ſuorum multitudine, & Mathildanorum paucitate exiſtimabat, ſe his facilè ſuperatis cum victrici manu affuturum tempori caſtro Romano expugnando. Mutinenſem agrum ingreſſus Sorbaram arcem improviſo adventu occupare conatus eſt: at ingruentibus tenebris circumſedit. Securus proximæ victoriæ nec foſſam caſtris circumducere laboravit , nec vallum. (*a*) Nox adulta erat, cùm ex adverſo per vicinos campos Canuſinus paucorum, ſed lectorum militum globus ſignis ſilentibus advolat. Præibat eleganti ſpecie dux expedito equo vehens, quem inſigni dexteritate flectebat. Agmine ſubſiſtere juſſo, ut erat ſagax, & providens, in editum locum provehitur. Ex hoc, atque ex tenebris Marchionis caſtra viſu facilia erant. Jacebat paſſim ſolo fuſus miles, rari interlucebant ignes, non caſtren-

(a) *Ijdem*

castrensis strepitus audiebatur, non vigiles in stationibus apparebant. Ubique signa præsidentis, & consopiti exercitus. His cum curâ observatis dux suos repetit gaudens, parvam instruit aciem, & ad irruptionem paucis hortatur: (*a*) Ite mecum, inquiebat, milites, junctis ordinibus, atque animis. Ad hostis castra usque pergite silentio: ibi vocem tollite subito, & Divi Petri nomine conclamato irrumpite. Hoc sit vobis pugnæ signum, oménque victoriæ. Omnes quidem ista verba ducis, sed plus moverat animus, & virtus hortantis. Ejus alacritatem, ac fiduciam, quarum notas in formoso vultu occulebant tenebræ, declarabat vivida vox, licet suavis, & gracilis. Atque eo solo indicio feminam agnosceres. Mathildis hæc erat puella virilis animi, & à teneris educata viriliter, (*b*) militiæq; rudimentis imbuta. Quæ explorato consilio, atque itinere hostium, (*c*) eodem die delectos suorum eduxerat. Confisa superis statuerat pro opportunitate vel in arcem obsessam introducere subsidium,

 vel

(a) *Florent.* (b) *Pigna.* (c) *Florent.*

vel cum Marchione ferro decernere. Nunc animadversâ obsidentium incautâ securitate, suam occasionem, ut erat, existimavit. Ibat in eos imperterrita, sed hoc uno tamen, quòd Marchionem peteret fortè Belgam suum, trepida; non metu ejus, sed caritate. Peramicum nuper, licet nunc hostem, odisse non poterat, mallétque in castris invenire Marchionem alium, quem armis opprimeret. At videt se fatali lege belli conjectam in discrimen, quo, nisi officium deserere velit, perire debeat ipsa, vel eò niti, ut ille pereat. Ergo in castra hostium impetum facit. Henricianos ignoto, atque horribili sonitu repentè excitos stupor primùm, deinde timor oppressit eò gravior, quòd incompertum esset, quid timerent. Nox horrorem geminabat. Attoniti neque arma, neque fugam corripere, neque omnino providere quidquam poterant. Strepitus, clamor, Mathildis circumsonans armis, & obvios quosque sternens, sauciorum, & morientium gemitus inter tenebras omnia tumultu, ac terrore impleverat. Nullius sub-

ſubveniente imperio , quaſi vecordia cunctosHenricianos ceperat præterMarchionem. (a) Is ſubitò excitatus correpto ferro, ſcutóque extra tabernaculum proſiliens ſtrenui militis partes (cùm ducis jam non poſſet) explicuit. Circumventus ab hoſtibus dextrâ, ſiniſtrâ, ſolus, atque incognitus inter tela nunc vitabundus, nunc invadens incurſum ſuſtinuit uſquè, donec pluribus acceptis vulneribus corruit. Cecidere alij non pauci, reliqui fuſi, fugatíque, & caſtra impetu capta. Arma, & ſigna militaria cum tentorijs, impedimentíſque omnibus, & quingentis equis, centuriones ſex, primores nobilitatis Longobardicæ centum, & Parmæ Epiſcopus venere in poteſtatem. Dux Canuſina tribus tantùm deſideratis campo, victoriáque potitur, & cumulatâ prudentiæ, ac fortitudinis laude. Arcem Sorbaram triumphantis more ingreditur inter plauſus, & laudationes oppidanorum liberatrici acclamantium. Tunc ejus fortitudo celebrata eſt ijs elogijs, quorum alia in alijs hiſtoricis memoriæ

(a) *Vita Anſ.Luc.Domniz.*

prodita ſunt. Tres horum Mathildis familiares fuere. Primus piationum præfectus, qui prælio interfuit, prædicat *(a)* eam generosè ac magnificè, inſolitóque mulieribus more, & pluſquam viriliter egiſſe, nullúmque ferè metuiſſe periculum. Et quiſnam, inquit, potentium unquam exercitum ſuum, ut illa, duxit? Alter Domnizo Poëta, cujus opus hodieque extat de Proreginæ rebus hiſtoricâ fide conſcriptum hexametris, canit Mathildem nocte, diéque bellantem claruiſſe victorijs, & nominatim illatâ Henricianis ad Sorbaram clade. Tertius Hugo, *(b)* meritò, ait, nominetur Virago, quæ virtute animi etiam viris præibat. Malmesberienſis quoque ferè horum æqualis ſcribit, Mathildem armata virorum agmina egiſſe in bellum, antiquis Amazonibus non diſparem. Suppar ætate Friſingenſis prodit, eandem inſtar fortiſſimi Principis, ac velut Deboram fuiſſe. Nuperrimè Florentinus *(c)* non dubitavit in hanc ſententiam magnificè ſcri-

(a) *In vita Anſ. Lucenſ.* (b) *In Chr. Virdun.*
(c) *Memor. di Mathil.*

ſcribere, Mathildem tranquillitati animi ſemper compoſiti junxiſſe ſpiritus adeò militares, & maſculos, ut feminam belliсоſiorem proferre non poſſit hiſtoria. Quo nec minus dicendum putavit ſcriptor egregius, nec majus dicere potuit. Victrix Amazon inter ejuſmodi acclamationes civium, & luctus captivorum, Sorbaram arcem invecta eſt. In vultu, cultúque nihil non erat plenum concinnæ majeſtatis. Oculorum aciem vividam ſimul ac placidam circumferebat ad venerantes, media inter reſalutantem, & dignitatis retinentem. Geſtus, habitúſq; corporis non exultans, ſed ita modeſtus pariter ac militaris, ut etiam captivos in admirationem raperet. Ajebant dolendum Mathildem à mago corruptam, egregiam cæteroqui principem, & dignam, quæ pudica eſſet. At cives, atque inter eos eques eximiâ fide Lanfrancus, prædicabant Amazonem ſuam omni genere virtutum, atque imprimis fortitudine, ac pudicitiâ præſtantem, laudibus ſexûs utriuſque excellere. Illa & vituperijs immota, & laudibus major, quàm viciſſe

gaudebat, tam ſine ſanguine pro ſuâ clementiâ viciſſe mallet. Nempe magnis animis ſuccedit poſt victoriam adverſus hoſtes victos humanitas. Habebat ſollicitam Cæſarianorum læſorum ſalus, atque imprimis incolumitas proſtrati Marchionis. Quem non apparentem, & requiri juſſum, ubi audijt inter occiſos repertum exanimem, dolore corripitur. Id mœrorem temperavit, quòd hunc Marchionem, non Belgam Aquiliferum, ſed alium eſſe, Obertum nomine, comperit. Verùm non diuturna luctûs intermiſſio fuit. Jam antè relatum erat obſcuro rumore Aquilifero illi neſcio quid funeſti Romæ in cellâ ſubterraneâ contigiſſe. Sed nihil dum creditum erat, præſertim cùm id ſit clarorum ducum fatum, ut famâ ſæpius elati reviviſcant. At idem deinde confirmatum eſt ab alijs. Captivi ſuper eâ re interrogati reſpondêre frementes, juvenem fortiſſimum, cùm armis non poſſet, Romæ veneficio victum haud dubiâ Mathildani præſtigiatoris operâ. Nunc jacere moribundum, aut mortuum ex veneno, quo proſtratus ſit

Ma-

Mathildani illius amaſij fraude, ac flagitio pluſquam hoſtili. Voluit Proregina rei ſeriem audire, quæ à Lanfranco explorata ſic narrabatur. Marchionem Belgam, cùm nuper Romam expugnarat, perrupto muro Vaticano æſtuantem victoriâ, & labore, per muros, ac plateas, quà quemque hoſtium abſtulerat metus, perſecutum. Sanguine eorum, & ſuo ſudore madidum, inhærentémque fugientium tergis, cellam ſubterraneam fortè ſubijſſe. Ibi latentem inveniſſe peſtem. Inde regredientem, nullo licet accepto vulnere, pallere, arma remittere, ſubmitti genu cœpiſſe, atque inter ſuorum manus, ac gemitus relatum in tabernaculum prope Tiberis ripam. (*a*) Mali cauſas fuiſſe has, aut unam ex his; vinum veneno corruptum in vaſe iſthîc hoſtili fraude inventum, & ab incauto bibitum; æſtum nimium ſubito loci ſubterranei frigore irritatum; noxios denique ex Tiberi vapores. Primam illam cauſam de veneno ab Henricianis odiosè jactari, addentibus (*b*) eodem alios undecim periiſſe. Certè

(a) *Malmesb.* (b) *Pegavien.*

quidem Marchionem ægritudine correptum, mox amiſſis capillis, & unguibus deformatum, pòſt febri conflictatum in ſpeciem lentâ, ſed virulentâ, perpetuáq; languere. His auditis, animo ægra Mathildis extra conſpectum ſe proripuit. Lanfrancus, Domnizo, aliíque familiares ejus, ſicut acceptas ab Aquilifero clades graviſſimè tulerant, ita poſtquam aut deſiturus ille mox erat, aut jam deſierat eſſe, quem timerent, egregij bellatoris calamitas inimicitiam abſtulit. Irâ in miſericordiam versâ memorabant inter ſe, invictum robur, & bellica opera juvenis illius, ut virtute, ita infortunio ad exemplum inſignis. At Mathildis quantò altiùs icta, quâ vi affectuum perculſa fuerit, æſtimari non poterat, niſi à paucis intimis, qui cauſas eorum à principio perſpectas habebant. In oculis erat moribundus ille carus hoſtis, à quo ſum̃a omnia ſimul formidaverat ex diſſidio, ſimul ſperaverat ex vaticinij fide. Aſpergi quoque ſe maleficij infamiâ ſentiebat, quando præſtigiatoris & amore capta, & uſa miniſterio ferebatur. Sic affectam, do-

lore

lore non ſedato, ſed victo, Amazonem novis curis implicuit repentinus adventus Cæſaris Româ redeuntis. Non ambigebat hunc nocturnam cladem ad Sorbaræ muros acceptam, ſi poſſet, ulturũ. Ergo irati impetum ut ſuſtineret, omni ope providit. Verùm non jam bellum adornabat Henricus, ſed (*a*) in Germaniam redire feſtinabat, Romanæ arcis obſidione deſertâ. Recedere compulerat, tum adventus Roberti Guiſcardi partes Mathildanas ſecuti, tum creatus in Germaniâ novus à Saxonibus Cæſar, in quem erat properandum. Mœſta rerum facies erat in caſtris Henrici. Pudebat receſſiſſe Româ quaſi fugatum, omni per æſtum peſtiferum amiſſo præſidij Romani milite, & ſalute Aquiliferi tantùm non deſperatâ. Novam maculam ad Sorbaram à Mathilde ſuſceperat, & relinquebat inultam. Conradum Cæſaris filium nunquam ſatis laudatæ indolis Principem, vel maximè afficiebat valetudo Aquiliferi, amiciſſimi capitis. Erat Conradus ætatis flore, venuſtate formæ, aliiſ-

(a) *An.* 1085.

aliíſque ornamentis corporis, & animi, propter quæ Belgam Marchionem amabat, ipſe amabilis. Minima laudum ejus dicenda, quòd Cæſaris filius eſſet. Natus inter ſtrepitus armorum, atque educatus in caſtris, multíſque exercitus caſibus, in ſpem præclari Imperatoris adolevit. Ab ipſis incunabulis miles, antequam præire poſſet, præfuit, triennis à patre Prorex Lothariæ Brabantinæ creatus. Hinc in Belgas benevolentia, hinc amor in Belgam Marchionem oriri cœpit, ſed maximè conciliari ex ejus ſuaviſſimo uſu, rerúmque geſtarum famâ, atque adeo conſpectu. Belgæ quoque probitas ſenſim pueri Principis tetigit animum. Neque verò magis quidquam in Aquilifero laudarim, quàm quòd inter ætatis illecebras, licentiamque caſtrorum, atque exempla Cæſaris voluptatum ſtudioſi, probos, caſtóſque mores perpetuò coluerit, haud ſanè temporum juvenis. Conradus vel monitu Bertæ matris, vel inductione animi oculos in ejus virtutes intenderat. Certè quaſi effictus ad exemplum Aquiliferi, inſolens malarum

artium,

artium,jam tum pollicebatur (*a*) probum pudicum, & magnanimum Principem, quem poſtmodum exhibuit.In venatu,in decoris armis, ac militaribus equis, non in epulis,ac voluptatibus ejuſmodi libidinem habebat. Quâ laude nulli diſſimilior erat quàm patri Cæſari, nulli, quàm Aquilifero ſimilior. Atque hæc conſenſio morum, & ſtudiorum inter eos amicitiæ non omen modò, ſed & vinculum fuit. Is animorum nexus tantò arctiùs adſtrictus erat, ex quo per ætatem intellexerat Conradus, quid Aquilifero Cæſar, quid ipſe Cæſaris hæres deberent, tantum nempe, quantum perſolvere difficile eſſet. Nimirum eo rerum cardine, quo utrique peribat imperium, aut veriùs cum victoriâ Saxonicâ jam perierat, id Belgam cæſo Rudolpho victorem utrique reſtituiſſe.Hinc in ingenuo Conradi pectore incaluit vis amoris ex ſenſu gratæ memoriæ, atque etiam doloris, quem amici morbus attulerat. Nullum præclaræ indolis ſpecimen omiſit amicus Princeps, aſſiduus ægri lectulo adfuit,

(a) *Vrſperg.*

fuit, nullíque pepercit curæ. Cùm medici, remedijs omnibus frustra tentatis, censerent revehendum in Belgicam, si quo modo subveniret cælum patrium, idque Cæsar jussisset, Conradus à juvene miserando avelli non poterat. Versabat animo præclara ejus facinora, nec ullum præmium esse repensum tantorum in Cæsarem, ac sese meritorum, támque indefessæ operæ ad mortis usque discrimē. Jam fatali morbo conflictatum procul avectum iri, nec, ut signa erant, visum iri posthac. Inter hæc manantibus ubertim lacrymis Cæsareus adolescens apud se non erat, extremísq; implicitus amplexibus recedere non sustinebat. Nec verò recessit, nisi quando adesse ultrà nequijt per debitum parenti officium. Sequi Cæsarem debuit rursus de imperio in Germania periclitantem, moventémque adversus electum à Saxonibus Imperatorē Herimannum Lucemburgij Comitis fratrem, Salmensem in Arduennâ Comitē. Eo bello princeps juventutis Conradus supra ætatem strenuus multa specimina virtutis edidit. Vario eventu pugnatum

est. Debellatum denique morte Herimanni, genere, & multis imperatorijs virtutibus clari, digníque, qui gloriosiùs caderet. Eum, (*a*) ut fidem præsidij sui exploraret, fortè in castellum quoddam hostili specie irrumpentem femina dejecto in caput molari confecisse fertur. Interim Conradus nullum finem faciebat de amico Marchione cogitandi, & sciscitandi, quî valeret. Febri eâdem continente teneri comperit magno cum incremento doloris sui. Nihilominùs intendit animum in occasiones ei non tantùm amoris testificandi, sed etiam referendæ gratiæ. Qui Marchionem in Belgicam reduxerant, Cæsari, ac filio referebant, vidisse se feminam nomine Adelaidam, ut natalibus illustrem, ita corporis, animíque dotibus. Formæ, ac morum dignitate simillimam esse Aquilifero, (*b*) cujus erat soror. Tam piè mœrere fratris causâ, tam venustè lacrymari, ut pietatem, & formam dolore comendet. Permultum illa Principi utrique placuit, sed aliter Cæsari, aliter filio. Pater in amores

(a) *Sigeb. Vita Henr.* (b) *Orderic. Vit.*

res proclivis, Adelaidæ cognitâ ſpecie continuò capitur: verùm Conradi laus prima, vel in primis erat pudicitiæ propoſito amicum Aquiliferum imitari. Nec caſtiſſimo adoleſcenti placuiſſet Adelaida ore illo formoſo, niſi eo juxtà ac probitate retuliſſet fratrem. Hoc ſororis nomine, & ſimilitudine fraternorum morum diligi meruit à Conrado. Cæſar, ſublatâ nuper è vivis Bertâ, diu conjuge carere non potuit. Multæ, ac nobiliſſimæ feminæ iminebant tantæ ſpei, fortunámque, ac nomen Auguſtæ ambiebant: at una indole ſuâ, & Conradi comendatione præſtabat. Nec enim dubitem, quin hic amici gratiâ ſororem ejus præ alijs ad id dignitatis faſtigium provehere, quoad opus fuit, contenderit laudatione formæ, & virtutum apud patrem. Sed Henrico jam per ſe illa nimiſquàm arriſerat. Igitur nuptiali pompæ conſtituitur dies. In ejus temporis ſolemnem lætitiam non ſatis fuit amici ſororem evehere, niſi & amicum ipſum in gradum celſiorem extolleret. In amoris, & grati animi pignus manifeſtius non aliâ ornare eum maluit,

quàm

quàm ſuâ ipſius dignitate. Lotharienſis regni præfecturâ cedere, atque exui non conſenſit ſolùm, ſed expetijt. A patre impetravit, ut amico ægro conferretur is titulus, ſolatio, atque amplitudini futurus, ſi mortem evaderet; ſin oppeteret, funebri ſaltem ornamento. Ergo Coloniæ Agrippinæ Henricus auguſtâ pompâ Adelaidam, poſtmodum Praxedem nominatam, (*a*) ducit uxorem, atque (*b*) eodem tempore fratrem ejus Proregem Lothariæ jubet. Celebratæ magno apparatu nuptiæ, epulæ, equeſtréſque ludi, in quibus, ut Henrici magnificentia, ita Praxedis venuſtas, & dexteritas Conradi tenuere oculos. Inter feſtiva hilaria multus, ut fit, ſermo de matrimonijs Principum, ac nominatim de Mathilde, quæ ferebatur, præſtigiatore ſuo nuper mortuo, animum inflexiſſe ad nuptias. Plures juvenes regio ſanguine, & virtutis opinione præclaros eam petijſſe conjugem, ſed paſſos repulſam. Ultimum adveniſſe (*c*) Guelfonem Boiorum Ducis filium,

 opibus

(a) *Dodechin.* (b) *Sigeb. An.* 1089.
(c) *Bertold.*

opibus in Italiâ florentem: Mathildem, obfirmato ad cælibem vitam animo, hunc quoque, rejecisse principiò, sed credi tandem secum matrimonio conjunxisse. Concivit id Henrico vehementem iram, cogitanti Guelfonem, & Mathildem, jam antè hostes suos, nunc consociatis opibus, animísque vires auxisse. Ergo repetere Italiam, & iterato bello vindictam in utrumque expromere statuit. Id Praxedi conjugi pollicitus est, minatúsque Mathildi, se huic erepturum Italiæ ditionem. Nimis diu mulierem armatam virilia arma tantâ impudentiâ fœdasse. Coacturum *(a)* se, ut pro hastâ, & gladio colum, & acum, sua tela, tractet inter Augustæ Praxedis ancillas. Secutum est bellum Italicum alterum, quod longè supra prius eminuit tum cladibus, & proditionibus, tum ingentibus aulæ Cæsareæ pariter ac Mathildanæ turbis. Henricus Italiam ingressus (*b*) Mantuam obsidet. Mox in monte vicino se ostendit Mathildis cum Guelfone, & instructissimis copijs. Præmonita de hostium accessu

(a) *Pigna.* (b) *An.* 1070. *Domniz.*

cessu propugnationi urbis, quoad potuerat, jam ante providerat. Nunc ex m ntis ejus munimentis, in quibus castra posuerat, in occasiones rei bene gerendæ Amazon im̃inebat. Cum Henricianis frequenti velitatione concurrere, erumpentibus in hostem oppidanis subsidio venire, identidem novas in urbem suppetias im̃ittere. Sed Amazoni, cui animus nunquam, fides obsessorum defuit in urbe, & præfectorum in castris. Interim resciverat per exploratores, cum Henrico adesse in obsidione Conradum, (*a*) adductâ etiam Augustâ Praxede. Fratrem hujus Marchionem, creatum nuper Lothariæ Proregem, non comparere, sed loco ejus in Aquiliferi munus substitutum Obertum strenuum juvenẽ, filium Marchionis occisi ad Sorbaram. Ex quibus colligere erat, Proregem illũ Belgam vel non valere, vel etiam non vivere (quod erat Mathildi luctuosũ) alioqui cum sorore fuisse affuturũ. Mantua (*b*) diuturnâ obsidione pressa, tandem, Mathilde nequidquam opitulari conatâ, proditione

 dedi-

(a) *Gerhohus.* (b) *Domizo.*

deditur (a) Henrico. Qui tantâ urbe potitus, armorũ terrore,&dolis grassari pergit, & agrum omnem Mathildanũ populari cis Padum. Hîc præter Mantuam, loca valida, Gubernulam, & Ripaltam capit. Inde ultra Padum obsessâ Minervia in deditionem venit. Sub hæc copijs maximam partem in hyberna dimissis, reliquas, ut satis valentes, trajecto flumine Mathildi propiùs admovet. Quibus cognitis illa suam occasionẽ rata, nihil cunctandum censuit. Vocat Hugonem è præfectis unum, & præfata se eum exploratæ fidei, virtutísque virum elegisse, ut vinceret, aperit occasionem, consiliúmq; suum de hoste opprimendo. Comittit ei delectos mille viros, copiarum florem, & silentij fidem, celeritatémque comendat. Ille omnia pollicitus, nihil præstitit. Clàm studebat Cæsari proditor, cui rem patefecit, spatiúmque dedit convocandi copias majores, cum quibus Henricus adortus Mathildanos partim cecîdit, partim captivos abduxit, paucis fugâ in vicinum nemus elapsis. Primo deinde vere per-

rexit

(a) *An.* 1091.

rexit terras Mathildis, ac Guelfonis ferro, flammáque vastare. (a) Monte Maurello, atque Alfredo, munitis oppidis, in potestatem redactis ad Montem Bellum magni momenti urbem admovit exercitum. Mox adest Mathildis, considet in propinquo, & Henrico nequidquam impedire conato, præsidium in muros immittit. Horum virtute, Mathildisq; providentiâ tracta est in totam æstatem obsidio. Ecce autem in castra Cæsaris venit primùm fama magni auxilij, mox exercitus numerosus duce viro potente, Cæsaris amico, & ingentis eâ tempestate nominis, Giberto. Hinc terrefacti non pauci Mathildani. Quamprimum de pace, si quo modo obtineri posset, agendum censebant; ad quam & reliqui propendebant belli ærumnis pressi. Videbatúrque Proregina tanquam necessariam debere in votis habere. Cæsar quoque pacem optabat. Obtulit Mathildi capta à se loca omnia, suámque in posterum benevolentiam, si modò illa animum induceret pace constitutâ inire cum Giberto

(a) *An.* 1092.

berto gratiam. Vetus erat inimicitia, ac dimicatio Giberto cum Mathilde. Quæ licet hominem multis, magnísque de causis aversaretur, tamen ut Cæsari, populísque satisfaceret longi belli pertæsis, non recusavit cœtum virorum sapientiũ convocare Carpinetum ad consultandũ de pace. Interim ad Montem Bellum ab armis utrimque cessatum est, liberiorésq; partim inter se congressus, ac sermones instituti. (*a*) Sub id tempus eques ignotus, certè cujus plurimùm intererat non innotescere, ea castra versus contendit. Copias habebat sequentes: sed cùm iter præcipitasset, adventúmque, & consilium suum nesciri vellet, credibile est eas nec tam citò sequi omnes potuisse, & jussas nunc hærere eminus in locis saltuosis, nunc sparsim procedere avijs, nocturnísque itineribus ignoratas: ipsum verò cum paucis delectis præcessisse cultu corporis ad latendum apposito. Ingens equiti species, spiritus ingentiores erant. Vultus optimus, sed incertus, ut juvenis comoti, moderantísque animo quidem; violen-

(a) *Order. infrà.*

violentiſſimos affectus, dolorem, iram, amorem non ſatis prementis, & vaſtum aliquid meditantis. (*a*) Moliebatur is privatis copijs rem vix totius Europæ viribus conficiendam. Nunc huic conſilio, cui nunquam par extitit, moram injecerat atrox, quâ provocabatur injuria. Hanc ulturus, & iram effuſurus in nocentem, advenerat. Intentus in occaſionem ultor (ita nunc appelletur) nec Mathildis Caſtra, nec Henrici ſubijt. Cupidus latendi æquè ac reſciendi, quid in utriſque ageretur comites modò huc, modò illuc mittebat exploratum. In hoc numero habebat (*b*) Tironem nobilẽ eximiâ in ipſum caritate, ac fide, cujus operâ in primis utebatur. Tiro in vijs, ac diverſorijs, ut quemque acceſſerat occulto ſermòni idoneum, exprimere aliquid ad rem ducis ſui tentabat, dexterè illato colloquio nunc de Henrico, & Giberto, nunc de Conrado, & Praxede, aliàs de Mathilde. Atque, ut perſonam tegeret meliùs, & attentione ſuâ, quæ cupiebat ſcire, proliceret, etiam quæ non neſcie-

 bat.

(a) *Lipſius*. (b) *Helmold.*

bat, narrari ſibi ducto longè principio ſinebat. Audijt Conradum è caſtris parentis diſceſſiſſe: Auguſtam quoque Praxedem abeſſe. Illum in Allobroges miſſum: hæc quo profecta eſſet, vulgò neſciri. De Henrico, Giberto, & Mathilde ab alijs alia, eáque diverſiſſima, pro ſtudio partium, narrabantur. Henriciani prædicabant ſum̃opere Henricum, & Gibertum: de Mathilde verò ajebant præſtantem antè virginem, nunc ita transversùm actam à mago corruptore, ut dubitari poſſit, an non & ipſa venefica ſit. Certè nuper ſagarũ modo, cùm Canuſij eſſet, ſublimè per aërẽ translatam procul ad militem ſuum nomine Lanfrancum bello captum, eumque mirabili modo vinculis liberaſſe. Hæc audita Tiro cùm duci ſuo retuliſſet, movit ſum̃opere animum ejus, injecitque cupidinẽ Lanfrancum ipſum eâ de re, atque alijs audiendi. Nec difficile fuit Tironi occaſionem alloquij nanciſci per eas inducias. Erat (a) Lanfrancus, cognomine Piola, vir equeſtris ordinis, fortitudine, & fide in Mathil-

(a) *Vita Anſ. Luc.*

Mathildem invictâ clarissimus. Cui cùm se insinuasset urbanè Tiro, postquam recenter se cum socijs aliquot militiæ gratiâ advenisse in Italiam significasset, alia ex alijs de belli Italici causâ, & progressu sciscitatur. Captus Lanfrancus indole adolescentis hospitis, quâ præstantiorem pro eâ ætate non viderat, studuit eum cum socijs, ut solebat alios, Mathildanis partibus adjungere. Non possum, inquit, tuis interrogationibus pleniùs satisfacere, quàm si breviter à principio repetam originem dissidiorum Mathildis, ac Cæsaris. Quare si tibi non est molestum, nihil mihi jucundius accidere potest, quàm invictæ Principis meæ res evolvere hostium mendacijs obscuratas. Per sibi gratam fore eam narrationem cùm verbis, vultúque ostendisset Tiro, in hunc modum instituit loqui Lanfrancus. (*a*) Occidentis Cæsares (ut non nescis) tria regna tenent, Germanicum, Italicum, & (ut sic appellem) Belgicum. Hoc postremum, quod inter Scaldim, Rhenum, Mo-

(a) PRIMORDIA *Mathildis*, & *Godefredi Bullionii.*

sámque porrigitur, olim Lotharius Rex de ſuo nomine Lothariam dixit. Lotharingia quoque, hoc eſt Lotharij regnum, vulgò nuncupatur. Ex his regnis Germanicum Cæſares per ſe regunt, Italicum & Belgicum per Proreges, quos Duces appellamus. Belgicum nunc tributum eſt in duas partes, quarum ſuperior Moſellana dicitur, inferior Brabantiam complexa nomen *(a)* Lotharingiæ, & Lotharienſis regni propriè retinet. Pater *(b)* Mathildi fuit Bonifacius Italiæ Prorex, ſive Dux, & Italici nominis longè princeps, è veteri Longobardiæ Regum ſanguine per Marchiones Tuſciæ oriundus: mater verò perinde clari generis Beatrix, Friderici Secundi Moſellanorum Ducis, & Barri Comitis filia, Cæſaris Henrici Nigri conſobrina. Beatrix enim, & Niger erant nati ſororibus, Beatrix Mathilde, Niger Giſsâ, utrâque filiâ Hermanni Sueviæ Ducis, & Gerbergæ, quæ Conrado Burgundiæ Rege, & Mathilde Franciâ genita erat. Cæterùm Nigri filius Hen-
ricus

(a) *Lamb. Sch. Fulch. carn.* (b) *Domniz. An.* 1046.

ricus Cæsar hodiernus Beatricem reverentiâ ætatis appellare amitam solitus, Amazonem verò Mathildem vocitare consobrinam. Bonifacio Prorege vivis erepto conjux Beatrix videns se cum teneris liberis (duos Præter Mathildem susceperat) tanto præsidio destitutam, denupsit Belgæ famâ virtutis clarissimo Godefredo Lothariæ inferioris, seu Brabantinæ Proregi. Cum quo profecta in Belgicam, filio ejus Gothiloni despondit Mathildem tunc novennem. Ibi in frequenti procerum coronâ spectaculum præbuere jucundum pueri sponsi, sed in quibus nihil erat puerile præter annos. Occasio se dederat patefaciendi in eâ ætatulâ liberalis animi. Ad piam quandam parentis utriusque *(a)* donationem firmandam evocati prodiere, specie, & modestiâ, nec non hilaritate conspicui. Pares erant annis, similes indole, & mentis vigore, at non itidem habitu corporis. Mathildem comendabat dignitas formæ, in quâ jam tum nihil non amares. Gothilonem infra eam deprimebat corporis brevitas,

(a) *Donatio Florinen.* 1055.

brevitas, etiam in puero notabilis, ſed non inelegans, niſi quà gibbus acceſſerat. Verùm incedebat veſtigio ita compoſito, eâque vividæ indolis lætitiâ, ut promicantibus è vultu dotibus animi à corporis dehoneſtamento mentes, oculóſque ſpectatorum ſtatim averteret. Proceſſerant in medium ſponſi nexis inter ſe manibus, quas mox diſiunctas ritu gentis admovêre tabulis donationis, toto ore renidentes. Non dubitares ideo lætari par nobile, quod conceſſum eſſet jam tum munificentiæ piæ ſpecimen dare, quo genere laudis, uti & cæterarum, poſtea claruere. Cæterùm hæc fœdera gemina, quæ Beatrix crediderat ſibi, ac Mathildi præſidio futura, tempeſtatem excivere protinus. Revertens è Belgicâ cum Mathilde filiâ, & anu matre nominis ejuſdem, (*a*) Auguſtum Nigrum convenit, Italiam ingreſſum. Feminæ Principes Cæſarem propinquâ cognatione attingentes, inviſentéſque officij causâ, nihil ſibi timendum in ejus aulâ putaverant. Verùm frigidiùs exceptæ, mox cinctæ cor-

(a) *Herm. Cont.*

corporum custodibus intellexere se esse (*a*) captivas. Percussit eas alter dolor; cùm rescivere profectos jussu Nigri Canusium satellites, qui (*b*) tenerum Principem Mathildis fratrem Bonifaciũ quærerent, captúmque sorori conjungerent. Cumulavit ærumnas acerbior nuncius; Bonifacius puer, & soror parvula Beatrix turbati captivitate matris, sororis, & aviæ, exinde correpti morbo diem obierant. Ad hæc peracerbum illud nunciatur, suscitatas in Germaniâ, & Italiâ factiones in Godefredum Proregem, ac Gibberum filium: arceri illum ingressu Italiæ, utrumque de fortunis, ac salute periclitari. Tantis captivarum doloribus cumulus accesserat, quòd non satis intelligerent, quâ de causâ, aut quo auctore impulsus Niger hæc designaret in propinquas. Et verò primarius consilij auctor is erat, quem minimè credidissent. Ventitabat ad eas honoris specie juvenis, inter Cæsaris proceres & gradu, & aulicarum artium peritiâ longè primus Gibertus. Is Parmæ natus nobili Corrigiorum familiâ,

(a) *An.* 1054 (b) *Pigna.*

liâ, quæ principatum ejus urbis aliquando tenuit, adoleſcens paternâ domo emigrarat ambitiosâ indole tractus ad aulam Cæſaream, eminus neſcio quas ſpes, & inuſitatum decus oſtentantem. Ibi (*a*) ingenio, doctrinâ, facundiâ ſpectatus, probus quoque habebatur; quippe qui non tantùm mores probaverat mirâ calliditate, ſed & hanc ipſam, prudentiæ ſpecie. Apud Nigrum primùm, deinde apud Auguſtam viduam, ac poſtea apud filium Henricum, gratiâ, & ſummâ auctoritate floruit. Probitatis ſectator accuratus videri palàm ſtudebat, non perinde clàm eſſe. Veſtem quoque profanam exuerat, at non unà mentem. Cæterùm licet pullatus, profitebatur virtutem non ſeveram illam, ſed elegantiâ, & molli quâdam ſuavitate condîtam. Nullus eo munditiarum, nullus ſtudioſior formæ ſuæ, nec, quatenus tutò poterat, (*b*) amantior alienæ. Hinc in aulâ nitero cultu corporis, incedere cum ſplendore, ac pompâ quâdam comitatus, ſuper omnia ſolertiſſimè blandiri omnibus, etiã

quibus

(a) *Domniz.* (b) *Idem.*

quibus malè vellet. Sæpius captivas Principes invisebat velut consolaturus, & doliturus sortem, cujus erat auctor; quippe cujus consilijs nihil non agebat Cæsar Niger. Causa captivitatis fuerant nuptiæ, & sponsalia nupera cum Belgis, quorum potentiam in Italià metuendam Cæsari dicebat Gibertus, ipse certè metuebat, non tam Cæsaris causà, quàm suâ. Nempe qui occultis machinis id agebat, ut redux in patriam sine tantis consortibus imperitaret Italiæ. Cæterùm non ijsdem oculis aspiciebat Mathildem, quibus Principes anus, homo amoribus inhærescens, tametsi ita cautè, ut diu apud plurimos fefellerit pro pudico. Florentiæ (a) desponsa erat Henrico sexenni Berta Ottonis Italici Marchionis filia. Magno apparatu acta res, magnoque omnium gaudio, nisi captivarum. Fortè jacebat Mathildis in sinu aviæ, lachrymásque cum eâ miscebat, assidente mœstâ matre, cùm ad illas admitti Gibertus rogavit. Postquam dolentibus similis mirâ calliditate ita solatia adhibuit, ut quære-

rere

(a) *Lamb. Sch. Bertol.*

rere videretur, Mathildi delicias facere instituit. Nempe cujus formam amabat, at nondum indolem pernorat. Virginem blandè intuitus rogavit, ut, carorũ duorum funerum memoriâ tantisper omissâ, parceret formam lacrymis corrumpere. Esse cur erigeret animum, unica jam paternarum, ac maternarum omnium, non virtutum modò, sed & opum heres. Mathildis primam consolationis partem molestè, alteram etiam indignè tulit. Demissi verecundè in terram oculi primùm, deinde sublati ad matrem rediere. Subjecit paulò pòst generoso quodam spiritu; utinam non tantùm hereditate totâ, sed & sanguine mihi redimere licuisset cara funera, matrísque, & aviæ libertatem. Promisit Gibertus, quod solebat, at quod nunquam præstabat operam omnẽ se daturum, ut quamprimum liberarentur. Cæterùm senserat Mathildem non capi laudibus suis, nedum pati verborum lenocinia, molléḿve petulantiam oculorum. Ergo, ut eam sibi demereretur, aliò se convertit. Consolationis specie nunc apud matrem Mathildis prædicare

laudes

laudes ejus inſtitit, nunc apud aviam, quam ſciebat audita repetituram nepti vel invitæ. Primùm virginis excellentem formam extollebat, ſed eâ arte, tanquam ipſe præteriret. Dicebat non eſſe ſuum de formis ferre ſententiam, ſed audiiſſe ab alijs, qui ad aulas Europæ primarias profecti eſſent, Mathildem nulli Principum virginum cedere oris dignitate. Et verò ex quo in aulâ Cæſaris apparuerit illa vel in captivæ habitu, cæterarum decorem ſuo velut extinxiſſe. Amari ab omnibus, quantumvis placere nolit, nihílque conferat ad ſui amorem, niſi eas dotes, quas celare non poſſit. Nihil in eâ affectatum, nihil ſtudioſè comptum, at ineſſe quiddam ori divinum, quod ſupra naturæ vires animos rapiat. Hæc alios prædicare. Jam quod ab ipſomet dici poſſet, ac deceret, in Mathilde miraculum formæ minimam eſſe laudum: corporis venuſtatem longè cedere animi præſtantiæ. Se, ex quo penitùs ejus mentem colloquendo inſpexerit, ita ſentire, ſi virginis ullius animus formoſus unquam dici potuerit à præcoce excellentiâ inge-

nij, prudentiæ, generositatis, pietatis, & virtutum omnium, haud dubiè Mathildi talem inesse. Id unum dolere omnibus tantæ pulchritudinis virginẽ adolescenti Gibbero esse desponsam. Hæc, & similia Gibertus identidem garriebat; cæterùm comperit Mathildem nullâ ingeniosæ nequitiæ arte vincendam, horreréque denique cœpit intractabilem, ut appellabat, virginis animum. De finiendâ captivitate Principum nulla jam mentio. E contrario jubentur hæ præsto esse ad Germaniam cum Cæsare repetendam. Eò ducebat copias Niger adversus Godefredum, & Gothilonem Gibberum, qui offensi uxoris, & sponsæ captivitate arma ceperant, quibus compellerent Cæsarem vel exire Italia, vel captivas dimittere. Nec fortiùs bellum capessivere, quàm feliciùs. Niger rebus malè cedentibus, dolore, mox & morbo correptus, paucos post dies (*a*) extinguitur. Vidua Agnes funere subito territa, & cælestem vindictam ob inhumanitatem in captivas consanguineas interpretata, quidquid Gibertus

(a) *An.* 1056.

tus contrà nisus fuerit, solvi Principes custodiâ jussit. Quæ gratijs Actis Augustæ, salutatóque Henrico filio septenni Cæsare, repetiere Italiam. Beatrix experta hostes esse, ubi minimè timeantur, censuit Mathildem ijs artibus imbuendam, quibus ipsa sibi præsidio foret. Ergo Canusij virginem (*a*) educat viriliter, nec civilibus solùm, sed & militaribus disciplinis excolendam curat. Puella nobilis, pro eâ, quâ jam tum erat, ingenij maturitate, præcepta virtutum, & artium celeriter hausit. Præter sexûs sui opera equum conscendere, peragrare saltus venando, arcu tela dirigere, gladium, hastámque torquere, aciem instruere, ac ducere. Quæ quàm præclarè didicerit in umbrâ illâ domesticâ, res in campo gestæ mox ostendêre, cùm cœpit arma tractare in Gibertum. Is munus imprimis splendidum gerebat in aulâ Cæsaris. Post mortem Nigri gratiosus apud viduam Augustam, cum eâ custos erat pueritiæ Henrici filij. Principiò placebat sibi, & applaudebat in hoc officio. Admotus solio, &

(a) *Pigna.*

rector Cæſareæ pueritiæ, videbatur ſibi quiddam Cæſaris obtinere. Verùm homo ingenio vafro, & audaci, nec unquam quantacúmque ſorte contentus ardebat cupiditate repetendi patriam, & in Italia dominandi. Libidinem imperandi cauſam turbarum, & belli habuit. Convenit Auguſtam, & exponit operosè, niſi maturè caveatur, Henricum filium de imperio periclitari in Italia, non tam ab externis Normannis, quàm ab ijs ipſis, quorum procurationi, ac tutelæ id regnum commiſſum ſit. Mathildis potentiam augeſcentibus in dies viribus metuendam eſſe. Nempe malle eam ſuo, quàm alieno nomine imperare, jámque nolle regi à Cæſare, qui nondum ſeipſum per ætatem regere poſſet. Non de nihilo eſſe, quòd à pueritiâ militiæ rudimentis imbuatur tum ſuâ, tum matris voluntate, nempe imperij cupiditate flagrantium. Ideo fœderibus arctiſſimis Proregi Godefredo, filióq; Gibbero conjunctas. Meminiſſet Auguſta eum eſſe Godefredum, qui non ſemel arma ceperit in Cæſarem Nigrum. Quo mortuo

Bea-

Beatricem quidem libertati, & Godefredum ejus virum gratiæ Cæsareæ restitutum ab Augusta, sed (si per eam dicere liceat) quanto periculo imperij? Modò per occasionem pueritiæ Cæsaris conatum esse Stephanum Pontificem (a) creare Godefredum fratrem suum ex Prorege Regem Italiæ, ut nempe imperium deinceps hæredibus Gibbero filio, Mathildique obveniret. Nunc successisse Stephano in Pontificatum, eandemque molitionem Nicolaum II. nimirum opera Godefredi electum, Romamque perductum. Quare tempestivè obviam eundũ ambitioni, ac furori. Se, si Augustæ videatur, petiturum Italiam, & quidquid erat in eo negotio molis, ac periculi subiturum. Denique ab Augusta credulâ impetravit munus Italiæ Cancellarij, seu præfecturam juris, ut scilicet ibi jus daret sceleri, & cuncta misceret. Profectus Romam, sub tempus, (b) quo Alexander ejus appellationis secundus Romanus Pontifex renunciatus est, electionem non probavit optimi viri. Nempe Gibertus ita

(a) *An.* 1057. *Ostiens.* (b) *An.* 1061.

probus homo eſt, ut probitatem aliquam nimiam putet. Non cenſet is quidem, quâ moderatione eſt, palàm cupiditatibus ſerviendum, ſed indulgendum tamen. Ergo adductis in ſuam ſententiam multis ſui ſimilibus (ſi tamen ſimiles habet, nequitiâ princeps) (a) uſque eò in aulâ Cæſaris, & Baſileæ in comitijs connixus eſt, ut alius nominaretur Pontifex, qui Alexandro illo ſevero mollior Longobardis ſuis, alijſque in voluptates pronioribus non terrori eſſet, ſed paternè indulgeret ſcilicet. Cadolus erat Parmæ Epiſcopus, Giberti civis, vetúſq; familiaris. Non alius ſummo Pontificatu dignior viſus, utpote inter homines illius humanæ imbecillitatis conſcius imprimis, & particeps. Huic adulterino Ponitfici, Gibertoque ſuo repetentibus Italiam cum militari, & ſplendido comitatu plerique procerum Italorum vel faverunt, vel non auſi ſunt adverſari. (b) At Mathildis cum matre obſtitit, & ingreſſu finium ditionis ſuæ interdixit. Nihilominus cùm illi porrò accederent, magnanima

(a) *Cardin. Aragon.* (b) *An.* 1062. *Pigna.*

ma virgo, quam nunc inverecundiæ insimulant, in illum pudicum gregem arma cepit, non modò suæ, sed & publicæ libertatis vindex. Dixerim ijs de morum honestate, ac pudicitiâ fuisse certamen, quam impugnante Giberto propugnarit Mathildis. Quæ collatis ad Parmam signis repressit impetum, & iter hostium, vicitque tanta sua gloria, quanto Giberti, Cadolique dedecore. Irâ percitus in Mathildem Gibertus, vindictæ studio ardebat, sed astu feliciùs pugnaturus, quàm armis. Spe dejectus, stabiliendæ Pontifici suo in Longobardia sedis, speravit rem melius Romæ successuram. Eò profectus cum Cadolo repentè se, & exercitum muris ostentat, factáque cæde castra in pratis Neronianis locat, æmulus Neronis. *(a)* Mathildis cum copijs validis sequebatur. Romam præcesserat Belga Mathildis vitricus Prorex Godefredus, Alexandro Pontifici, qui isthîc agebat, præsidio futurus, dum interim filius Gibber in Belgicâ rerum satagit. Is Prorex tantisper distulit Gibertum adoriri, Mathildem cum

(a) *An.* 1063. *Pigna. Florentin. Pet. Damian.*

agmine venientem operiens. Quâ appropinquante erumptionem fecit, Gibertúmque veritum, ne ab tergo intercluderetur, in fugam conjecit, multis hostium partim cæsis, partim flumine haustis. Dedecus Giberti cumulavit, quòd sub id tempus Germaniæ proceres, non ferentes Cæsarem, atque imperium à femina regi, & ab homine Parmensi malorũ omnium auctore, Henricum matri, Gibertóq; subduxere. Ille simul custodiâ pueritiæ Cæsaris, simul titulo Cancellarij in Italia. & præfecturâ juris exuitur. Coactus in ordinem vir superbus ad privatam, inhonorámque vitam recidisse impatientissimè tulit. Cæterùm pervicax, Cadoli pecunia reparatis copijs, clàm communicato cum aliquot Romanis seditiosis consilio in urbem Leoninam pervadit. Est hæc pars urbis cis Tiberim ad Vaticanum, quam pro munimento sanctæ Sedis operibus egregijs firmavit Leo IV. & de suo nomine appellavit. Mathildis audito Giberti facinore vitricum Proregem, qui in arce Romana Pontificem Alexandrum tutari pergebat, certiorem fecit sibi in

animo

animo esse Gibertum in urbe Leoninâ adoriri. Quare ad operam constituto die conferendam paratus, intentúsque esset. Adest deinde ipsa cum matre, & impetû in Gibertum facit, egregiè auxiliante Godefredo. Non sustinuere vim utriusque Gibertini. Fugâ elapsus Gibertus recurrit in Germaniam, coràm docet adolescentem Cæsarem, quo statu Romana res sit, quæritur unius puellæ opibus, atque opera totam misceri Italiam. Satis intellexit Henricus, irâ, & pudore exprimi eas Giberto querelas, nec præbuit tunc aures vindictam deposcenti. Miratus est autem egregiam indolem consobrinæ Amazonis, quam (a) in Normannos quoque pòst paulò feliciter pugnasse audijt. Gibertus, licet non auditus à Cæsare, & mox etiam desertus à Cadolo, non tamen resipuit. Tot probris restingui non potuit furor hominis nihilo magis irâ, quam ambitione flagrantis. Stimulabat animum insana cupido adipiscendi summi fastigij, quo se dignum credebat, & credi volebat. Eò ut perveniret, gradus, & modos

(a) *An.* 1066.

commentus, destinata exequi sic aggreditur. Cùm videret armis adhuc rem non processisse, aliâ viâ ad opulentiam, potentiámque summam aspirare statuerat. Primùm omnium ad suas artes se recipiens fingit se factorum pœnitentem, Alexandróque, & Mathildi placatum, addictúmque. In eum vultum compositus Agnetem Augustam convenit, quæ exuta filij tutelâ, & aulæ pertæsa, sanctioris vitæ studio Romam se receperat. Summâ religionis specie obtinet ab eâ comendationem, ut ab Alexandro creetur Ravennatium Archiepiscopus. Pontifici illum ipsum, quem vultu simulabat, animum probare nititur; temporum vitio, non suo, ante peccasse asseverat; in fide posthac, officio, ac sanctæ Sedis auctoritate permansurum spondet. Ita dexter omnes simulationis partes, atque observantiæ imitationem obijt, ut omnibus imposuerit, nisi Alexandro. Sensit Pontifex pessimum hominem non tegere venenum, nisi ut perniciosiùs vomeret; abnuítque principio concedere, quod petebatur. Verùm sollicitatus mul-

tis

tis precibus Augustæ, cujus magna erant in Ecclesiam merita, veritúsque ne Gibertus repulsâ exasperatus noceret magis, invitus denique concessit. Cæterùm inter (*a*) inaugurandum Gibertum dixit vaticinabundus (*b*) SE A MORTE PROPIUS ABESSE, AT EUM GRAVES ULTRICI ECCLESIÆ PERSOLUTURUM POENAS. Alexandro è vivis sublato Gregorius VII. subrogatur. Venio nunc, hospes, ad dissidium inter Cæsarem, & Mathildem exortum concitatore Giberto. Venio, inquam, istuc, & quasi prosilio: nobis paulò pòst via pedetentim relegenda erit, ut dissidij illius causa manifestiùs perspici possit. Est Henrico Cæsari magna vis animi, ingeniúmque perfervidum, & ad arma pariter voluptatésque proclive. Indolis propensioni jam inde à teneris accessit materna indulgentia, & perpetuum aularum malum, adulatio. Puer rerum potitus bonus Princeps esse potuit, nisi incidisset in malos. Horum, atque imprimis Giberti consiliis modò lenocinantibus fluxit mollitijs adolescens Cæsar, modò

(a) *An.* 1073. (b) *Card. Arag.*

modò animum inflantibus bellicam famam cœco quodam impetu quæsijt. Ubi ad juventæ florem accessit, avidus gloriæ, & quietis impatiens, palàm aliquando conquestus est, in imperio suo non esse, in quos vires experiretur. Inde Saxones, bellicosam gentem, contumelijs, & armis adortus, Germaniam longo bello implicuit, & factis grandem sibi peperit vel famam, vel invidiam. Collatis signis cùm vicisset, eò implacabiliùs habuit victos. Hinc alienati animi etiam non victorum. Sueviæ Dux Rudolphus, cujus imprimis operâ vicerat, & Saxoniæ proceres in celebri conventu decernunt Henrico abdicato alium creare Germaniæ Regem, nisi ille ante præstitutam diem pœnitens, atque expiatus satisfaceret populis. Sub hæc Germanis certatim deficientibus consternatus Henricus se respexit, & fortunæ remedium. Datis ad consanguineam Mathildem litteris, quibus eam arcani sui consilij admonebat, & ut opem ferret, orabat, dedit se in viam per Alpes. Ubi immensis defunctus periculis (quæ non illibenter, opinor, infrà in-

intelliges) Canuſium denique pervenit ad Mathildem. Relicto foris omni comitatu, & majeſtatis inſignibus ingreſſus, intra ſecundum murorum ambitu ſubſiſtit. Porta mox clauſâ latuit quid agitaretur, omnibus foris rei exſpectatione ſuſpenſis. Abit dies unus, alter, tertius: Cæſar non exire, homines magis, magíſque rumore crebreſcente mirari. Gibertus Ravennâ cum aliquot proceribus venerat Rhegium Lepidi, proximam Canuſio urbem. Indignè ferens Cæſarem antehac conſilijs ſuis plurimùm uti ſolitum, nunc ſe non audito præbere Mathildi aures, ſecretum Canuſini hoſpitij explorare conatur. Quo denique comperto, mox ſparſis per ſe, ac ſuos rumoribus ingentem ſeditionem commovet. Jactabant Henrico ad aſſerendam dignitatem opus eſſe armatâ virorum manu, non feminæ conſilijs, atque artibus. Licet ea vulgò fida, ac proba putetur, pro ſexu mutabilem eſſe, &, ut indicia jam erant, famæ non reſpondere mores. Certè ab eâ foveri Canuſij latentem hoſpitem Cæſari metuendum. De eo hoſpite

cùm

cùm alia multa, tum illud narrabant Hildebrandum esse fabri filium,& præstigiarum architectum, (a) quem quondam Henricus Niger Cæsaris parens ab aulâ dimisisset, somnio turbatus. Hildebrandum enim, cùm è fabrili officina ad scholas transiisset, & in litteris non parvos progressus fecisset, venisse ad aulam Cæsaris Nigri. Hîc ab ejus filio Henrico puerilibus jocis,& contumelijs esse vexatum. Parenti Nigro deinde objectam in quiete speciem ejusmodi. Hildebrandum in capite habentem geminum cornu visum adstare Henrico filio, eúmque arietare,& in lutum dejicere. Turbatum hoc ostento Cæsarem carceri inclusisse Hildebrandum, at deinde rogatu Agnetis Augustæ dimisisse. Hunc verò facinorosum hominem provectum ardore vel scientiæ, vel vindictæ (b) operam dedisse artibus magicis: magistro usum Laurentio maleficorum principe: cum hoc in silvas, & umbrosos recessus se abdere solitum. Infandis ijs præsidijs ad familiaritatem

Ma-

(a) *Gobelin. Persona.* (b) *Mar. Scot. Benno.*

Mathildis, atque ad honores adrepsisse. Porrò verendum esse, ne, ut se dederant initia pessimis artibus infestus Henrico nitatur implere somnij fidem. Interim malè cautum Henricum credidisse se Mathildi amicæ Hildebrandi, & Canusij cum ipso Hildebrando versari. Quin Cæsarem in illo latibulo magico eò esse adductum fraudibus, ut indigna majestate committeret. Nempe ad opem in Saxones impetrandam Cæsarem (prô pudor) accidisse genibus non tantùm feminæ, sed etiam magi. His, atque hujuscemodi in vulgus sparsis ingens suprà quàm cuiquam credibile sit, (a) odium Cæsari ipsi conflatum est. Fremere proceres, populus tumultuari. Henricum, quem nuper in Italiam advenientem frequentes maximo honore sectati erant, nunc, ubi Canusio digressus est, aversis oculis, infestísque animis deserere, atque urbium ingressu prohibere. Adultâ seditione, omnium sententia esse, ut abdicato patre, qui ultro se abjecisset, atque indignum diademate præstitisset, filius

Con-

(a) *Lamb.Sch.*

Conradus ſubſtitueretur Rex Italiæ. Puerum omnibus indolis præclaræ notis inſignem, ut vultu non referebat patrem, minimè moribus relaturum. Henricus inopinatâ voluntatum, rerúmque converſione perculſus, ſenſit ſe Germaniæ egreſſu non evaſiſſe hoſtes, ſed mutaſſe. Preſſus gravi metu amittendæ apud Italos dignitatis eo facto, quo apud Germanos ſervare voluerat, ſollicitum animum huc, illúcque verſabat. Nec ſuccurrebat ullum effugium, niſi Italorum animos, ſi quo modo poſſet, reconciliaret ſibi. Inter has anguſtias profectus Rhegium Lepidi (*a*) Gibertum admiſit ad colloquium. Homo vafer, diſertúſque juxtà, tempore uſus, & ingenio Principis, cùm omnia Canuſij acta improbavit, tum de ſeditione in hunc modum ſuaſit. Si Cæſar quietem Italiæ, ſi ſibi Italorum fidem, atque obſervantiam reſtitutam vellet, animadvertendum eſſe in ſeditionis auctores. Hos autem non alibi quærendos, quam Canuſij, nec alios eſſe, quàm Mathildem, atque

(a) *Pigna.*

que ejus hoſpitem Hildebrandum. Eorum occultas artes, arcanáque flagitia eò nocentiora eſſe, quòd tegantur non ſolùm Canuſinâ latebrâ, ſed etiam ſpecie probitatis. Ea verò ſibi, aliiſque procerum eſſe comperta. Innotuiſſe quoque vulgò Cæſarem tuendi in Germaniâ principatûs gratiâ ſupplicem accidiſſe duobus illis capitibus nefarijs. Id enimvero, nec proceres, nec populum ferre potuiſſe. Hoc illud eſſe ejus facinus majeſtate indignum, hanc unicam ſeditionis originem. Addidit Gibertus, quæ diceret de hoſpitum facinoribus, ſe in publicis comitijs orbi probaturum. Id ſe recipere famæ, capitiſque periculo. Interim Cæſar ambos, ſeu vi, ſeu arte capi juberet, ad objecta crimina, ſi poſſent, reſponſuros. Detracturum ſe eis probitatis larvam, palámque facturum, latuiſſe ſub alterâ magum, ſub alterâ lupam. Mathildem enim egregiam illam puellam, quæ paſſim laudibus pudicitiæ celebretur, non ſolùm contubernio, ſed etiam inceſtis amoribus eſſe conjunctam mago principi hoſtium Cæſaris. Meminiſſet

Cæſar paterni ſomnij, caverétque, ne verum evaderet. Adhuc peſſimis artibus Hildebrandum provectum ad honores, & cladem Cæſaris: verendum eſſe, ne ipſum principatu apud Italos jam pariter, ac Germanos concuſſo, & nutante dejiceret atque ita utrobique velut geminis cornibus humi deturbaret, niſi quàm citiſſimè cum amicâ captus arceretur. His dictis, & ſtudiosè expoſitis traxit Henricum in ſuam ſententiam. At quâ ratione rẽ aggrederentur, non erat expeditũ. Apertâ vi non poterat agi, copijs Henrici partim dilapſis, partim fidei dubijs, præſertim adverſus latentes in arce tam munitâ. Reſtabat ut arte niterentur latebrâ prolicere hoſpites. Conducere fraudi cenſuit Gilbertus, habere ambos non ſuſpicioſos: quare Henrico nulla offenſi animi ſigna eſſe edenda, ut ne dubitarent ſe ejus fidei credere. Interim fidiſſimos quoſque cuſtodum corporis armatos juberet adeſſe. Poſtquam & ratio rei, & tempus, locúſque convenit, Henricus Rhegio, ubi agebat à ſex diebus, redijt Bibianellum, quod caſtellum

à Ma-

à Mathilde conditum paucis milliaribus Canuſio abeſt. Præ ſe tulit deſiderium rurſus agendi cum hoſpitibus, ſed palàm. Ita neceſſe eſſe ad quietem Italiæ. Cùm illi non abnuiſſent, congreſſioni conſtitutus eſt dies, locúſque ultra Padum. Eò Cæſar cum ſuis præceſſit. Secuta mox Canuſina cum hoſpite, ſplendidâque cuſtodiâ corporis. Iamque tranſmiſerant Padum, & condictum locum petebant. Gibertus plaudebat ſibi, multúmque calliditati, & fidei ſuæ imputabat, quòd in laqueos allexiſſet prædam, quam accedentem Cæſari monſtrabat arridens. Laudum quoque diligentiæ tulit Mathildis, ejúſque conſpectus Gibertum in Italiâ tunc primùm delectavit. Verùm illa (*a*) ſubitò ſubſtitit colloquens cum hoſpite: mox unà frena vertêre, & admiſſis habenis repetiere Canuſium. Gibertus, qui ubi cunctantes adverterat, cœperat trepidare, cùm abſcedentes vidit, irâ palleſcere, fremere, neſcire quid Henrico excuſaret, niſi inſidias mago detectas à genio malo. Cùm res non pro-

(a) *Domniz.*

cessisset hâc arte, aliâ capiendos ajebat: comitia edicenda: in his scelerum convincendos, ac damnandos. Nec diu pòst Gibertus, ut erat intentus in res illorum hospitum explorandas, Cæsari à se digresso significavit, Mathildem mago suo patrimonium omne donasse, milites ad ejus tutelam contrahere, pacémque contra Cæsarem facere. Cùm sic Canusinis hospitibus odium ingens, atque infamiam conflasset apud Henricum, ejúsque proceres, allatæ his sunt litteræ Mathildis, quibus se purgabat, & culpam, quæcunque erat, conferebat in calumniatorem Gibertum. Ad cujus fraudes, vetusque in ipsam odium si adverteretur, dicebat se non dubitare, quin Cæsar, ac proceres facilè ab opinionibus falsis avocarentur. Verùm adeo non persuasit, ut ab Henricianis remissus sit partim scripto, partim publico rumore nuncius, quo nullus ei inopinatior principiò, nec acerbior unquam accidere posset. Is erat in hanc maximè sententiam. Mirum id populis videri, quòd amaret Mathildis, quem omnes odissent. Pudendum verò, quòd

pro-

procos alios Principes viros obtentu pudicitiæ dedignata, hominis ignobilis, ac nefarij contubernio adhæsisset. Nihil esse, cur nunc erubesceret fateri palàm nomen amatoris sui, qui nimisquàm notus esset nobilis magus. Quantùm ille suis egregijs artibus posset, abunde vel in ipsâ prodidisse. Sciri jam vulgò, quàm crebras ab eo litteras acceperit inscriptas dilectæ, quæ cum eo fœdera, quæ oscula in carcere Romano junxerit. Neque ignorari quàm sedula latus ejus, postquam fuit liberatus, stiparit diu, noctúque, & quâ familiaritate nuper exceperit Canusij hospitem. Quo autem amore foverit in illâ diuturnâ latebrâ Canusinâ, notari potuisse ab ipso Cæsare, cùm ibidem à sanctis amantibus ludificatus erat. Non esse opus nominato. Eum esse fabro genitum magum, cui palàm jam amica studeat, cui pecuniam, ac milites suppeditet, & patrimonium omne largita sit, capta præstigijs. Eum, cujus potentibus amoris poculis effectum sit, ut amans bellatrix arma in consanguineum Cæsarem paret, oblita sanguinis,

pudoris, & sexûs. Cæterùm quandoquidem audiendo amatoris nomine oblectetur, Hildebrandum vocari, hoc est amoris torrem, nec appellatione aliâ dignum. At videret ipsa tandem, cui militaret. Arma viris cederet, & desereret illum imbellem, non nisi præstigijs pugnantem, indignúmque, qui & oppugnetur à viris, & propugnetur à feminâ. Sin autem fovere, ac tueri pergeret, affuturos vindices, & incestos amplexus ubivis ferro diremapturos. Hæc ubi primùm accepit Mathildis, obstupuit ad appellationem amatoris: at cùm audijt dici magum, exhorruit. Conscius pudoris, & innocentiæ animus hærebat, expectabátque, ut ederetur hominis nomen. Intellexit denique quis per contemptum, ac ludibrium appellaretur Hildebrandus, quámque falsis criminibus oneraretur. Non aliud unquam acerbius Mathildis pectori vulnus inflictum est. Nunquam graviùs exercuit virtutem fortuna, majorem nunquam invênit. Video te expectare, Hospes, ut retro te revocem, & repetito longiùs itinere Canusium redu-

eam introſpecturum clariùs, quem in illâ latebrâ hoſpitem invenerit Cæſar. Nempe is fuit, (a) de cujus vitæ rationibus, ac moribus narrationem Gibertus cum ſuis comentus eſt vel memoratu incredibilē, dramaticiſque figmentis ſimilem. Is Hildebrandus, cujus natalium obſcuritatem notant, omnibus ſummi viri dotibus claruit. Romæ, (b) ut conſtat, natus parentibus Romanis, ijſque, quod caput eſt, perquam pijs, pueritiam egit ſub optimorum hominum diſciplinâ, non ſine certis documentis, quæ futuram claritatem, ac magnitudinem ejus prænunciarent. Nec inauſpicatò vocatus (c) Hildebrandus, qui cæleſtis amoris facem prælaturus erat orbi. Et viſæ aliquando prodigioſæ ignis ſcintillæ exiſtere, atque emicare parvuli veſtibus. Ferunt quoque eum puerum (d) in officinâ fabri lignarij forte ludentem inter aſſulas, & præſegmina, ex his litteras, quas nondum norat, configuraſſe, atque ordinaſſe in ſententiam. Id animadvertiſſe adſtantem

(a) *Lamb. Sch.* (b) *Hugo in Chron. Virdun.*
(c) *Bernried.* (d) *Gobel.*

quendam ſacerdotem, & legiſſe confe-
ctum illis litteris hoc epigramma, aut
potiùs vaticinium, DOMINABITUR A MARI USQUE AD MARE. Inde præſagientem
quiddam magnum de Hildebrando, impetraſſe à patre, ut filium in ludum litterarum mitteret. Ergo puer (a) committitur avunculo ſuo cœnobij Virginei in Aventino monte antiſtiti. Ibi liberalibus ſtudijs, & caſtis moribus imbuitur auſpice Virgine Matre loci tutelari. His, atque adeo Eccleſiaſticis officijs ab ineunte ætate addictus, cùm deinde in Gallias conceſſiſſet, adoleſcentiam inter ſæculi contemptores, ipſe contemptor, exegit, vitam aſceticam Cluniaci profeſſus. Aliquantiſper quoque in aulâ Henrici Nigri cũ laude verſatus eſt. Certè Niger (quidquid ſomniarit) miratus viri eloquentiam, & intrepidum animum, dixit aliquando, neminem ſe unquam audiiſſe tantâ fiduciâ de rebus Divinis verba facientẽ. Romam redux Hildebrandus in publicas rei Chriſtianæ utilitates incubuit Hîc ob ſingularem eruditionem, & excellentis inge-

(a) *Bernried.* (b) *Bernried.*

ingenij, virtutísque decus creatus Ecclesiæ Romanæ Archidiaconus in totiùs orbis notitiam, & bonorum omnium amorem brevi pervênit. Enituit in eo semper vel maximè impavidum quoddam studium Ecclesiasticæ libertatis. Hoc Cæsarem Nigrum terruit ad ejus aulam missus orator, hoc Gibertum acriter juxtà, constantérque repressit. Eodem malorum odium non minùs, quàm bonorum amorem sibi peperit. Adversus hostium machinationes spem, fiduciámque secundum Deum collocarat in ope Virginis, cujus cultu, & gratiâ florebat, non sine illustribus cælestis illius necessitudinis notis. *(a)* Erat ei solemne ad magnæ Virginis iconem in Romanâ Divi Petri Basilicâ cultam divertere, coram hâc procidere, frequentare preces, dulces lacrymas fundere. Quo loco aliquando de more supplex (mirum dictu) ipsam effigiem illacrymari vidit. Stupens, atque anxius, postquam fletus fletibus reddidit, ad palatium Alexandri Pontificis redit. Ibi falsâ criminatione exceptus ab

(a) *Bernried.*

ab hoſtibus, intellexit huic ſuæ calamitati modò illacrymatam miſericordiæ Matrem. Verùm ejus cæleſti præſidio patuit mox clientis innocentia. Qui cùm ad Virgineam iconem rediiſſet grates acturus, vidit eam abſterſo fletu nunc arridere ſibi, velut triumphanti de hoſtibus. Hæc præſagia majorum fuere. Alexandro (a) Pontifici vivis erepto dum exequiæ Romæ celebrantur, ecce repentè in templo maximus omnium ordinum concurſus. Magnis omnes vocibus ingeminant Hildebrandum, conclamant Hildebrandum à Divo Petro electum ſacrorum Principem. Is Archidiaconus tunc exequiis Alexandri intentus, ubi audijt ſe vocari ad Pontificium faſtigium, expavit, concuſsíſque viſceribus, quaſi alienatus à ſeſe, provolavit ad pulpitum, ut multitudinem ab eâ mente dehortaretur. At præventus eſt ab uno Patrum, qui concionabundus expoſuit, à Divi Leonis temporibus nullum Hildebrando Archiadiacono fuiſſe majori ornamento Eccleſiæ: virum pru-

den-

(a) *An.* 1073. *V. Baron.*

dentiæ esse perspectæ : eum Urbem imminentibus maximis periculis liberasse: cúmque à Cardinalibus unanimi voluntate Pontificem Romanum eligi. Sub hæc acclamans tota multitudo in Hildebrandum injicit manus. Induitur Pontificio cultu, & in solium rapitur, imposito Gregorij Septimi nomine. Hic ille est Gregorius, quem velut sacrorum principatu indignum Gibertus, ac Gibertini vocant nomine jam non suo Hildebrandum. Atqui nullus eo gradu dignior extitit, omnium bonorum votis electus, nisi suis. Hic, quâ modestiâ, & submissione animi erat, sub onere tanto æstuans, & secum investigans quam ejus deponendi causam afferret, postridie specimen edidit modestissimi juxtà, fortissimíque Pontificis. Litteras dedit ad Henricum Cæsarem, quibus orabat eum majorem in modum, ut ne electioni assentiretur, (a) alioqui fore ut experiretur certum comissorum vindicem. Ejusmodi scriptione Gregorius alterutrum se consecuturum censuerat, ut vel dignitate liberaretur,

(a) *V. Baron.*

tur, vel viam aperiret vindicandæ Ecclesiasticæ libertati. Henricus licet ijs, quibus dixi, moribus Princeps, quique insuper, monitis Pontificijs antè non auditis, sacerdotia habebat venalia, uxores Clericis permittebat, nec consortio abstinebat notatorum anathemate; nihilo tamen minùs acceptâ Gregorij epistolâ non tantùm ejus electionem probavit; sed gratulabundus litteras remisit indices lætitiæ, pœnitentiæ, obedientiæque in futurum suæ, qualésque nunquam antea missæ à Cæsaribus essent. Scripsit & Gregorius Mathildi, Ducique Gothiloni Mathildis jam conjugi (de quo mox) collaudatisque ijs de constanti in Ecclesiam fide, significavit mentem suam in eo obfirmatam, ut quantocúmque suo periculo Cæsarem ad officium, & sanctæ Sedis obedientiam revocaret. Mathildis admiratione tantæ virtutis amplexata est animo, ac devenerata impavidum Pontificem. Mox incubuit omni studio, tum ut consanguineum Cæsarem adduceret ad officium, uti verbis, ita re præstandũ, tum ut ipsa Gregorio, tanto illo virtutum

magi-

magiſtro, uteretur. Ergo impoſterum ex ejus præceptis omnes vitæ rationes ſuſpenſas habuit. Hîc omnis exempli optimi documenta in illuſtri poſita monumento vidit: hinc & alias virtutes, & ſingularem imprimis religionem in Dei Matrem hauſit. Neque Giberti curam omiſit Gregorius, quem meritò ſuſpectum habens, veritúſque nequid in Eccleſiam moliretur, illico hominem officioſis litteris demereri ſtuduit. At bonus ille Ravennatium Pontifex, ambitionis æſtu ſemel abreptus, memor ſuorum cum Hildebrando, & cum Mathilde certaminum, indignatus toties ſe ab utriſque victum, ægríſque oculis novos honores Hildebrandi ſpectans, ejus humanitate, & beneficijs infeſtior redditur. Obedientiæ ſpecie obtectis dolis, nihil non machinatur aſſiduè, ut & Gregorium ulciſcatur, & Mathildem. Fato conceſſerat vir magnus Godefredus Lothariæ Dux, ille, quem dixi, Mathildis vitricus. Hujus filio, hæredique, dudum ſponſo ſuo Mathildis jam nupſerat, adoleſcenti
egre-

egregio, qui, quod corpori deerat pusillo, nec eleganti, pensabat magnis fortunæ, atque animi bonis. Nomen ei, ut patri, Godefredus, & Gothilo; cognomentum, ut dixi, Gibber. Clarus omnino Princeps, qui se dignum præberet majoribus suis, Mathildísque conjugio. Is cùm liberis careret, ceu animo præsentiret imminens fatum, statuit maturatè adoptare dignum se, dignum tantis bonis hæredem, tótque regendis populis parẽ. Nec longè is quærendus fuit, nec verò usquam alibi, quàm domi, reperiri potuit. Aderat adolescens, Godefredus & ipse nomine, omnibus animi, corporísque dotibus ad miraculum ornatus. Ex utroque parente nobilissimus Imperatoris Caroli Magni sanguis matrem habebat Idam, sororem Gibberi; patrem verò Eustachium Bononiæ Belgicæ, quæ ad litus Anglicum posita est, Comitem. Devinciebat universos ipsâ dignitate formæ, eleganti ore, sufflavâ cæsarie in terga molliter fluente, prænitentibus oculis, justâ corporis magnitudine, membrísque omnibus aptissimè nexis. Non alius vel

morum

morum suavitate, vel probitate, vel ingenij lumine, aut etiam facundiâ comparari poterat. Cerneres jam tum in eo fulgentem indolem virtutis heroicæ. Vis animi, atque etiam corporis supra ætatē erat. Cùm ludi equestres more gentis ederentur, congressus cum æqualibus, spectatorum plausus victor perpetuus auferebat. Spes de eo conceptas vel maximè in omnium animis auxit Ida mater, opinione sanctimoniæ venerabilis. Prædixit filium DUCEM FORE, NECNON INTER REGES INCLYTUM. Avunculus Gibber tot adolescentis dotibus accedente matris vaticinio motus, cùm non modò bene sperare, sed etiam confidere posset futurum esse præclarum, scripsit ex asse hæredem, filijque loco dilexit, & habuit. De hac adoptione cum conjuge Mathilde contulerat tum aliàs, tum quando ad eam in Italiam postremùm profectus est. Mathildis, aliíque gratulabantur simul Gibbero, quòd elegisset talem, simul adolescenti Godefredo, quòd eligi meruisset. Nullus hoc fortunatior videbatur,

(a) *Monum. Bononien.*

tur, qui & ſuorum benevolentiâ, & virtute ſuâ unus omnium maximè floreret, & tantum poſſeſſionum ex adoptione, & teſtamento avunculi expectaret, nempe Lotharienſis regni præfecturam, Bullioni dominium, Gennapiæ dynaſtiam, aliorumque locorum. Sed res tam proſperas ſubitò atrox fortuna proſtravit. Gibber ſub diſceſſum ex Italiâ (*a*) promiſerat Gregorio Pontifici ſe eò rediturum cum copijs, & unà cum Mathilde ducturum adverſus Normannos uſurpatores Eccleſiaſticæ ditionis. Læta Mathildis expectabat eum, ſimúlque præſtantem illum famâ fortitudinis adoleſcentem Godefredum, qui jam non tantùm certaminibus ludicris, ſed Flandrico bello virtutē avunculo probaverat. At reverſus Gibber in Germaniam à Cæſare implicatur bello Saxonico. Cúmque non repeteret Italiam cum promiſſis auxilijs, commonitus eſt litteris à Gregorio, cui ſcilicet juxtà ac Mathildi diſplicebat, quòd datæ fidei deeſſet. Verùm non defuit huic occaſioni Gibertus. Ad diſcordiam inter

(a) *An.* 1074. *Greg. Ep.* 72. *l.* 1.

ter eos conjuges ſerendam artes ſuas ſedulò adhibuit, item ad Cæſaris, ac Gibberi animos à Pontifice alienandos. Rebus turbatis ſcelus horrendum aggreditur. Romam ad comitia evocatus cum alijs antiſtitibus, anſam patrandæ diu conceptæ vindictæ arripuit. Eòdem advenerat Mathildis cum militum manu, Pontifici, & convenientibus ad eum Præſulibus futura præſidio. Gibertus Romæ habebat junctum ſibi *(a)* familiaritate, & occultâ conjuratione juvenem Cincium Stephani Præfecti Urbis filium. Hunc permovet ad perdendum Gregorium. Ipſam (*b*) natalem Chriſti ſervatoris noctem flagitio deſtinat. Horret animus caſibus Pontificis, & Mathildis, quos licet tunc ſpectarim, & ſpectare jam videar, memoriam tamen ſentio rerum atrocitate confundi. (*c*) Intentæ cælo denſiſſimæ nubes geminarant tenebras. Mox effuſis imbribus fœda nox inhibuit, ne ſacrum pervigilium ſolitâ piorum frequentiâ celebraretur in templo. Plateæ

G tor-

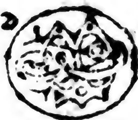
(a) *Bernried. Guil. Biblioth.* (b) *An.* 1075.
(c) *Bernried.*

torrentibus aquis inundatæ domorum egreſſu plurimos arcuerant. At Mathildis religionem nihil retardare, nedum impedire potuit. Pontificem ad templum ſecuta, coram arâ Virginei præſepis, ad quam ille faciebat rem divinam, procubuerat, altóque ſenſu pietatis abſorpta Virginei partûs miranda volvebat animo. Nos cum eâ pauci, atque inermes, ut eò loci, veneramus. Omnia Giberto, Cincióque viſa inſidijs opportuna. Per caliginem adeſt equitum loricatorum turma, Cincio duce, qui ad templi atrium relictis equorum, portæque cuſtodibus irrumpunt, & diſtrictis repentè gladijs in Gregorium irruunt. Sublatus piorum clamor, &, quod unum addere poterant, gemendi atrocitas religioſam Mathildis quietem horrore ſubmoverat. Confeſtim reducto ab oculis velo cernit latrones Pontificem ab aris abſtrahentes. (a) Cincius (nefas) injectâ in ſacram canitiem manu raptabat eum inter confertos ſocios cædentes, trudentéſque non renitentem, ac tacitum, niſi quòd cælum iden-

tidem

(a) *Idem Bern.*

tidem suspiciens precibus conabatur propitiare superos hostibus. Exilijt in pedes, Mathildis, nec timidiùs, quàm si armata duceret agmen, ad impiam catervam sola procurrit. Inopinatum exemplum audaciæ stuporem omnibus incussit. Simul latrones restiterant, simul nos hærebamus; illi quid ausura, nos quid jussura esset, expectantes. Amazon primùm minaci vultu, & tanquam pro imperio solvi, reddíque sibi Pontificem jubet. Cincius feminæ vanam sine viribus ferociam risit, & socijs, ut porrò irent, edixit. At progredientibus objicit se Mathildis, nudámque oblita, per obversantes tot mucrones inferre se ad Pontificem parat. Incredibilia hæc videri possent, nisi ausa majora mox esset. Cincius licet eam quoque perditam cuperet, tamen Proreginam injussu consanguinei Cæsaris violare nondum ausus, ut molestum obicem amoliretur, habebis, inquit, Hildebrandum, quem petis, at, prout meritus est, capite diminutũ. Simul visus est, ubi Gregorius in turbâ tenebatur, gladij altè vibrati, & circumacti terrificus fulgor, auditáque sonora

mam ejectans. Is erat Cincij minister in Pontificem modò ferrum ausus torquere, quem ad templi valvas genius malus arreptum, equóque præcipitatum saxis illiserat. Quo viso Mathildis, nihil formidemus, inquit, in sceleratos ire duce, & scelerum vindice Deo. His dictis avecta ad munitam turrim, in quam se Cincius cum suâ catervâ, prædâque condiderat, viã & ipsa intrò vel invênit, vel fecit. Neque sic venienti repugnavit Cincius, qui nihil mallet, quàm eam cum suo Pontifice captam. Nec verò Mathildis aut vinculorum, aut vitæ periculum subire timuit, modò sancto captivo navare operam aliquam posset. Erat ibi Cincij soror, fratri similis, &, ut probam intelligas, nota, & cara Giberto. Quâ præeunte Mathildis ad locum, quo Gregorium incluserant, pervênit. Intranti spectaculum objicitur triste, & tantùm non ijs, qui fecerant, miserandum. *(a)* Raptum è templo Pontificem, & jumento post tergum latronis impositum adduxerant albatum adhuc, cætero cultu Pontificio spoliatum.

(a) *Idem Bern.*

Ille Rex ſacrorum, modò conſpectus ad aram ſumi ſacerdotij infulis cinctus, majeſtate, ſenióque venerabilis, jacebat in carcere graviter ſaucius. Tinxerat cruor verendos canos, & mitiſſimi oris ſpeciẽ efferarat. Fluente capitis vulnere concreti capilli, fœdatæ genæ, oculi madidi, & velut ſanguine lacrymantes. Circa ſauciatum, pro medentium coronâ, ſolitudo erat, niſi quòd pro foribus excubarent ſatellites barbari. Veſtẽ carbaſinam albam, jam non albam, tabum, illuviéſque fœdarant. Mathildis dolore pariter, & indignatione flagrans coram Servatoris Vicario, & imitatore venerabunda humi provolvitur cum viro comite. Audies nunc, hoſpes, quæ libata in hoc carcere baſia exprobrentur Mathildi. Poſtquam ſacros jacentis pedes oſculis fixit, rigavítque lacrymis, dum eos algentes pellibus refovet comes, ipſa capiti proſpicere feſtinat. Capillos à læsâ fronte dimovere; vulnus crudum, & profluvió tabidũ parcente manu detergere; fomentis, qualiacúmque nanciſci potuit, curare atque obli-

obligare. Inter hæc cruentam sancti viri canitiem præ impetu miserationis, osculo semel, iterúmque siccare. Quibus observatis Cincij soror petulantibus jocis in Hildebrandi, & Mathildis amores ludere cœpit. Amazon conscia sibi castissimæ pietatis, eodem animo, quo priùs virorum minas, & tela contempserat, sprevit dicteria feminæ procacis, basiiísque, sed non cruentis, oblectari solitæ. Cæterùm Mathildis Cincianorum satellitum in Gregorium crudelitatem tacita ferre non potuit. Hi verò lenitati suæ grates agendas dicebant, quòd Hildebrandus saucius, non obtruncatus esset. Interim fama facinoris, captivæque cum Pontifice Mathildis, nobis vulgantibus, totam Urbem impleverat.(a) Undique ad arma conclamatum. Omnes quà nobiles, quà plebeij concurrêre. Nos cum militibus multitudinem Urbanam rapientes in ipso diei crepusculo turrim adorimur. Fugatis, qui ad portam obstiterant, custodibus, undique tela, arietes, ignes admovemus. Quisquis Cinciano-

(a) *Pigna.*

rum apparebat, Pontificem, ac Mathildem violasse credebatur. Amazon suorũ omnium manibus pugnabat, votísque, ac precibus ad Deum fusis tendebat accelerare victoriam, & Pontificis libertatẽ. Cincius pugnæ labore, periculóque æstuans, quò se jam verteret, non videbat. Denique furens in carcerem cum satellitibus irrupit. Quorum unus nihil cunctatus, Pontificem ulcisci, atque obtruncare aggreditur. Mathildis & ipsa captiva nihil hîc aliud Gregorij causâ valebat, nisi ut cum eo, quando pro eo non poterat, moreretur. Eminebat in elatâ satellitis non tantùm manu, sed etiam voce, sacrilegij, quod parabat, im̃anitas. Verùm ictum cælestis vindicta prævertit. (a) Telum foris adactum in tempore guttur diræ vocis spiraculum intercepit, & carnificem stravit, furores, & animam cum sanguine evomentem. Eversuri eramus à fundamentis turrim, & ruinis Cincium cum suis sepulturi, nisi is consternatus imminente jam sibi, quod alteri parabat, exitio, Pontificem precibus, &

red-

(a) *Idem. Bern.*

redditâ libertate placasset. Clementissimo sene exorante, ira Mathildis, & concitatæ multitudinis ægrè, sed tamen compressa est. Inter hos motus elapso fugâ Cincio, sceleris princeps auctor Gibertus, qui alibi latebat, tunc ignoratus est. Ac Giberti haud dubiè artibus, quò rei suspicionem, atque invidiam à se averteret, factum est, ut (*a*) nonnulli Proregem Gibberum conjurationis caput fuisse putaverint. Cæterùm Gibertus liberato sic Pontifice, hoc est, suâ re infectâ, impotens animi Ravennam redijt, Gregorio, & liberatrici Mathildi infestior. Ibi junctus proceribus ob libidines Pontificiâ censurâ notatis perniciem utrique machinatur. Ibidem fabula de mago, & amatore Hildebrando conditur, suo tempore in eum, & Mathildem edenda. Sub id tempus Cæsar magno prælio adversus Saxones pugnat, & superior evadit, maximè virtute Rudolphi Sueviæ Ducis, Proregísque Gibberi, & (*b*) adolescentis Godefredi. Inde Gibber Ultrajectum venit, quàm lætus belli præclarè

(a) *Bertol.* (b) *Frising.*

rè gesti laude; tam mœstus dissidio suo cum Mathilde, cui (*a*) componendo per certos homines dabat operam. Altera sollicitudinis accessit (*b*) causa gravissima. Nuncium non minùs verum, quàm certum accepit, imminere sibi necessitatem ultimam. Anno Coloniensium Archiepiscopus omnibus sanctimoniæ notis illustris biduo ante mortèm suam voluerat alloqui, & adduci ad se intra duos dies amicissimum illum Ducem. Quem cùm audiisset abesse tridui ut minimum; subjecissétque, serò igitur esse venturum, jussit moneri duo. Alterum, ut pro eâ, quæ inter ipsos fuerat, necessitudine, studiosè Cæsarem à persequendo Saxonico bello dehortaretur; alterum, ut intra annum expectaret vitæ finem. Gibber, prout debuit, vtrámque curam complexus est animo. Verùm vir fortis, qui dudum mortis vicerat metum, sollicitudinem quoque celare contendit. At non ita potuit, ut lateret carum, & observantissimum Godefredum. Cùm Ultrajecti domi-

(a) *Florent.* (b) *Vita S. Annonis. An.* 1076.

dominicum Natalem celebrasset frequenti procerum concursu, Antuerpiam se retulit. Hac in urbe nondum elapso tertio post Annonis vaticinium mense, funesto casu opprimitur. Noctu immissus percussor cocus miserandum Proregem crudeliter confodit, adacto in tergum ferro, & relicto in vulnere. (*a*) Indigna cædes tanti Principis simul ac innotuit, dici non potest quantum omnibus luctũ, sed præ reliquis hæredi Godefredo crearit. Procurrere ad cruentum avunculi corpus, procumbere in amplexum, lugere tam informi mortis genere occubuisse in flore ætatis suum illum alterum patrem, sui tam amantem; illud imperij columen, cujus fortitudine, atque auctoritate Cæsar modò nitebatur; magnum illum Ducem, qui licet deformi corpore, animi tamen & fortunæ bonis plurimùm inter cæteros Principes excelleret. Curæ imprimis fuit tristi Godefredo nunciare Mathildi funestam conjugis necem. Deinde justâ irâ stimulante exquirebat adolescens, quis ille ignavus, ac fœdus insidiator,

(a) *An.* 1076.

ſidiator, à quo percuſſor ſubmiſſus eſſet. Alij alium cenſebant; quidam Robertum Friſium Flandriæ Comitem, cui Gibber Hollandiam armis ademerat, & bello deinde Flandrico adverſatus erat; quidam ipſum Cæſarem, alienum jam à Gibbero, non ſatis certâ de cauſâ. Vero hæc affinis videtur. Gibberi Proregis potentia formidoloſa, ſuſpectáque eſſe cœperat Henrico in dimicatione adverſus Saxones. Hanc enim improbabat Gregorius Pontifex, & vel ideo probabat Gibertus. Prorex autem in poſterum cum Pontifice ſtaturus credebatur| ideo, quòd daret operam, ut cum Mathilde conjuge rediret in gratiam, ac proinde (quod conſequens erat) cum Gregorio. Certè quidem mox patuit Henricum, unde unde, fuiſſe offenſum Proregi, cùm ejus hæredi Godefredo palàm adverſatus eſt. Verùm animo non concidit adoleſcens impavidus. Eò primas curas intendit, ut avunculi corpus, quâ Principem tantum decebat, funebri pompâ ad paternum ſepulchrum Virodunum deduceret. Interim Mathildis accepto acerbo nuncio de conjugis

morte,

morte, mox funebribus officijs perfuncta, Gregorium, ut idem faceret, litteris oraverat. (*a*) Rescripsit Pontifex omninò se defuncti Principis misertum, nec ullâ inimicitiâ impeditum, quò minùs ejus salutem voveret, & à Deo supplex exposceret. Quo responso satis declaravit se Proregem, quando pro eo sic preces adhibuit, non habuisse in numero sontium illorum, quos cœtu piorum amoverat, nec proinde censuisse suæ captivitatis auctorem. Hoc enim gravissimum scelus anathemate, quod in minùs gravia distrinxerat alioqui castigasset. Mathildis deinde profecta in Belgicam, quo animo in conjugem esset, testari perrexit. Venerat ad Charam fluvium, inde in Chiniacensem silvam tetendit. Animi tantisper à dolore avocandi causâ dum venatur, fortè devenit in vallem peramœnam arboribus clausam, limpidóque fonte irriguam. Vastæ ijs locis solitudines modò fuerant; religio ascetarum eremum Elysijs mutare cœperat. Recenter ex Calabriâ profecti ascetæ, favente Gibbero Pro-

(a) *In Ep.* (b) *Bertelius.*

Prorege, rudem ibi domum, ſed non invenuſtam excitarant. Mathildis à loci moderatore deducta in ædē ſacram, inde inter pios ſermones alia, atque alia luſtrans, tracta denique amœno frigore limpidi, quem dixi, fontis, in margine ejus ante fores ædis ſacræ conſedit. Dum lavat manus, identidémque confricat, & aquam cavâ palmâ haurit ſorbendam, imprudenti excidit è digito ſponſalis annulus aureus, quem à Gibbero acceptum geſtabat amoris pignus, & monumentum. Nempe eo caſu recrudu ere Proreginæ luctus. Requiritur annulus ab adſtantibus. Oculis, manibus fruſtra laboratur, donec Mathildis ipſa Dei matris opem (prout à ſancto morum magiſtro Gregorio edocta erat) magnâ fiduciâ imploravit. Mox inter bullientes arenas apparuit annulus. Addit fama roſtro piſcis prehenſum, & Mathildi exhibitum. Quem arreptum illa, gratijs beneficæ Virgini actis, oſtentans, en, inquit, aurum, quod quærebam. Huic loco impoſterum nomen Aurea Vallis eſto.

Atque

Atque ea fuit origo appellationis Cænobio, quod ibi Mathildis tum comendatione apud Chiniaci Comitem, tum ſuâ liberalitate ſtabilivit. Inter hæc venit ad Mathildem Godefredus. Uterque lugubri habitu erat, eóque vultu, qui præferret animi mœrorem ſumum cum pari virtute certantem. Pulla amborum veſtis dignitatem corporis, & juvenilis oris candorem ſic honeſtabat, ut alterum alteri miſerabiliorem faceret. Godefredus parentem alterum in Gibbero, Mathildis conjugem amiſerat; cujus funeri paucis pòſt diebus mater adjuncta eſt. Principem optimam Beatricem Piſis, Italiæ clarâ urbe, morbus abſumpſit. Hinc utrique præter dolorem ingens negotiorum, & periculorum moles incubuerat. Plurimi, ac potentiſſimi adverſarij utriuſque fortunis inhiabant, quas, ut Godefredus, ampliſſimas Mathildis adepta erat, Italiæ Proregina; Longobardiæ, Tuſciæ, Liguriæ Dux; Parmæ, Mantuæ, Ferrariæ, Spoleti, Anconæ, Piſarum Marchio; Canuſij Comes. Tam clara, atque opulenta Princeps ſatis intelli-

telligebat ſibi id ætatis viduæ (non niſi tricceſimum ætatis annum attigerat) multos vel procos, vel hoſtes comparatos. Si nubere vellet, nemo erat dignior vel Mathilde, quàm Godefredus, vel Godefredo, quàm Mathildis. Sed alia in præſens cogitanda erant, & uterque mirifico caſtimoniæ ſtudio tenebatur. Atque hæc ſimilitudo virtutum, & calamitatum initam inter eos neceſſitudinem auxerat. Godefredus conſolatione, quâ ipſemet indigebat, Mathildis animum erigere, conſilijs juvare, ſuam opem, vitámque, ſi uſui eſſet, offerre. Proregina non recuſare operam, ſi ſuis ſe ipſe negotijs expediiſſet. At hæc primò, & maximè urgere. Et verò Godefredo Princeps conſanguineus adverſariorum ferociſſimus diem coram Cæſare dixerat. Hinc Mathildi triſtes cogitationes obortæ, triſtéſque voces. Cari adoleſcentis hinc famam, inde hæreditatem, ac vitam agi. Cæterùm perpetuo eum contemptui obnoxium fore, ſi ſe hæreditate, quâ dignum avunculus judicaſſet, privari pateretur. Accedebat cumulus utriuſque do-

lori,

lori, quòd invicem locis disiungi deberent, illámque in Italiam, hunc in aulam Cæsaris evocaret sua calamitas. Triste præsagium subibat mentibus ex hac separatione, quam licet corporum, non animorum fore ambo in discessu affirmarint sanctè, tamen per summum infortunium Gibertinâ fraude accidit, ut esset utrorumque. Reversa in Italiam Mathildis intellexit mox, quàm admirabiles casus excepissent Godefredum. Quos etsi relatu dignissimos, non institui referre, tibi fortasse, quàm mihi notiores. Cæsar nuperâ Saxonicâ victoriâ ferox, Gibertinis artibus impulsus, Pontificijs monitis, minísque neglectis, pessimo exemplo ruit in scelus. Sub id tempus, cùm Romæ comitia Pontifex, Episcopíque celebrarent, & unà Mathildis adesset, (a) exortum in Urbe prodigium eis nunciatur. Ovum erat à gallinâ editum mirâ specie velut cælatum. Cernebatur in eo gemina figura, serpentis, & scuti. Serpens tribus spiris ovo circumvolutus horrebat squamis, non planis illis, sed ex ovi

(a) *Domniz. Bernried.*

testâ ſic prominentibus,ut manu prehendi, tractaríque poſſent. Caudam extenderat ad ſubjectum ſçutum nigriçans, ex quo velut ſe evolveret, tortu corporis ad ovi ſum̃um tendebat. Sed caput dum efferre nititur, tanquam ictu quodam repercuſſum ventre tenus deflexerat. Viſa res ejuſmodi, quæ Pontificijs comitijs exhiberi mereretur. Ovum prodigioſum dum per manus Patrum, Mathildiſque verſatur, nec eſt qui, quid portendat, explicet; adeſt Henrici, & Gibertinæ factionis nefarius nuncius, audétque Cæſaris nomine Imperare Gregorio, ut ſe Pontificatu abdicet. Hîc Gregorius, en, inquit, interpretationem portenti, quod habetis in manibus. Tum docuit ovo illo adumbrari Eccleſiam, ſerpente Henricũ; quem & (*a*) prægnans Auguſta cùm alvo contineret, ſomniaſſet ſe parturire ſerpentem, multíſque id poſtea retuliſſet. Adhuc illum latuiſſe fraudibus tanquam ſcuto nigricante tectum, nunc caput attollere conſpicuum contra Eccleſiæ Principem. Conclamantibus univerſis plectendum

(a) *Domniz.*

ctendum esse meritis pœnis, & retundendum impium caput, Pontifex lenitati adhuc superfluæ exemplum severitatis subjungere statuit. Diu, multúmque lacessitus ab Henrico, & Giberto, utrumque tandem cœtu piorum eximit, hunc sede Ravennatium, illum Imperio movet, populis exemptis fidei Sacramento. Quo cognito (a) Saxones decernunt alium eligere Regem, nisi Henricus ante circumactum à die anathematis annum absolvatur. Hæc fuit causa Henrico consternato in Italiam contendendi, & confugiendi ad Mathildem. Hiemis sum̃a vis erat ineunte anno supra millesimum septuagesimo septimo, cùm in Alpibus Cæsarem ad horrenda vitæ pericula compulit periculum dignitatis. Contendebat ex Germaniâ in Italiam desertus à nobilibus omnibus, destitutúsque subsidijs. Sollicitus quaquaversum ducebat oculos, quippe qui & Saxonum hostium, & locorum fraudes metuendas eâ tempestate sentiret. Cari duo comites, Berta conjux, filiúsque Conradus pulchritudi-

(a) *Lamb. Sch.*

nis, atque indolis eximiæ puer, non tam viæ ſolatium erant, quàm curarum acceſſio. Montes, per quos ibatur, in immenſam altitudinem editi, nivium mole, gelúque terrebant. Via omnis præceps, ac lubrica non equitis veſtigium, non peditis recipiebat. Summâ cum vexatione aſcendentibus Alpium juga creſcere viſa ſunt. Itineris labor eò gravior accidebat Bertæ, quòd fatigatione cogebatur amabilem filium in aliena brachia tranſmittere. Sed nec eum diu ferre, nec ejus deſiderium poterat. Repetebat identidem dulcem ſarcinam, & oſculis frigentis ora refovebat. Tandem ad cacumen, ac ſimul ad cardinem periculi ventum. Ex ſumo apparuit, animóſque perculit facies locorum. Cùm utrimque deſpexiſſent, quà conſcenſum, & quà deſcendendum eſſet, horrore, & tædio malorũ obruti, tanquam ad viæ finem, ſubſtitêre. Eminebat deſperatio in vultu Henrici. Inops conſilij verſabat animo, ſe Germaniæ regno, ne privaretur, exceſſiſſe, nunc privandum etiam vitâ. Nec ſemet tantùm, ſed & conjugem, & filium, uni-
cum

cum tunc imperij hæredem in exitium intulisse. Nec progredi fas esse per abruptum montis latus, nec regredi per hostium fraudes. Neque verò consistere patiebatur, non solùm inhabitabilis algore locus, sed & instans dies anniversarius, qui præstitutus erat ad tuendum principatum. Ancipiti malo pressus undique, destinatum iter persequi statuit. Ipse cum famulis descendere pedibus parat, & periculum viribus superare. Conjugi, filióque ut consuleret, dum deliberabundus, anxiúsque moratur, fortè coria bubula prolata sunt. His (a) ambos includi jubet, & à viæ peritioribus deorsum trahi. Nunquam tantæ sortis, speique puerum tale in vehiculum fortuna abjecerat. Subeunti corium filio flens Augusta osculum ex animo tanquam ultimũ, fixit. Comoverat spectantes non magis Bertæ sollicitudo, quam pueri securitas, qui in tantis malis nihil querebatur, nisi se frigere. Cæsar descendere aggressus per glaciem, nunc virgulta, stirpésque circùm eminentes arripere mani-

 bus,

(a) *Lamb. Sch.*

bus, ac ſe demittere, nunc humeris famulorum inniti. Jumentorum ibi nullus erat uſus, quæ ingredi ipſa nequibant, nedum vehere. Ergo colligatis pedibus alia trahere, alia per machinas devolvere oportuit. At neque Cæſar, neque comitum ullus, cùm titubaſſent, hærere veſtigio poterant, aut ſe à caſu ſuſtinere. Prolapſos, ſeu manibus, ſeu genibus niterentur aſſurgere, adminicula ipſa fallebant. Ergo alij ſuper alios ruere, collidíque præcipites. Tetra ſpecies, cùm afflictus ſolo Cæſar nunc inter famulos, ac jumenta luctaretur, nunc volutaretur per tabidam nivẽ, donec ſtirpes, aut ſaxa offenderet, ad quæ poſſet eniti. At non aliud ei gravius fuit, quàm videre periclitantem cum conjuge filium. Seu vocem, ſeu gemitum mitterent, notus ſonus miſerum convertebat. Quippe nihil proclivius erat, quã ut agerentur in præceps, vel haurirentur foveis, quas nix ventis cumulata impleverat. Vix tandem per tot diſcrimina ſalutis in campeſtria pervenêre, declinatis Saxonum inſidijs. Equorum multi extincti, aut debilitati,

integri

integri pauci. Continuò Bertam ad filium ſollicitudo, & amor applicuit. Educitur è corio puer incolumis, arridénſq; matri, non ſecùs, ac ſi foret ludicro vehiculo per glaciem tractus. Longobardiam ingreſſos excepit alia non locorum magis, quàm rerum facies. Amœniſſimũ Italiæ latus, mortaliúmque concurſus recreavit animos. Ingentem Italorum multitudinẽ undique exciverat ſtudium videndi Cæſarem pugnaciſſimæ indolis, & belli Saxonici famâ celebrem. (a) Confluxere certatim Proceres, magnóque apparatu ſalutavere Principem in Italiâ nondum conſpectum, diu exoptatum. Sed magnatum omnium ſplendorem longè vicit adveniens Proregina magnifico ſtipata comitatu. Qui ſimul ac eminùs apparuit ſubita extitit admurmuratio ſciſcitantium, & reſpondentium, cujus eſſet. Per confertam ſpectatorum multitudinem, velut pompâ transvehitur ad Cæſarem Mathildis. Quæ præmonita litteris ejus, quantum in diſcrimen adductus eſſet, &, ut opem ferret, rogata,

(a) *Idem Lamb.*

nihil omiſerat operæ. Primâ ſalute perfuncti palàm, ſecedentes paululùm, ſecreta inter ſe conſilia contulêre. Tum ad comune colloquium reverſi de viæ periculis, ut fit, egêre, déque ſecuritate Conradi. Obſervabat Mathildis in puero, dilaudabátque raræ indolis ſigna. Mirabatur ſpeciem oris, quo apprimè referebat non Cæſarem patrem, ſed Sueviæ Principem. Berta ſcita imprimis femina viciſſim certabat officijs. Non ignara quantum Mathildis poſſetCæſaris causâ, nihil prætermiſit,quod ad eam magis demerendam facere videretur. Arripere occaſiones ejus colendæ, inferre ſermones de rebus gratis, in perpetuo verſari argumento vel laudum ejus, vel carorũ. Nominatim prædicare illum inſignem robore, & victoriâ nuperâ Belgam Godefredum, jam Marchionem Antuerpiæ, quem non neſciebat Mathildi eſſe in caris eximium. Et Henricus, licet curis gravioribus diſtrictus, ad comitatem vultum, & verba fingebat, blanditiáſque faciebat ſubinde, & interrogabat Proreginam, quamdiu maneret innupta; cur,

cum

cùm ipſa omnibus, nullus Principum ei placeret: tempus eſſe, ut ipſa, vel Cæſar ipſi maritum eligeret. Ad quæ reſpondere illa verecundè juxta, ac ingeniosè, præ omnibus eligendum videri pudicitiæ decus. Ex intervallo revolvebatur ſermo ad Henrici res. Quas compoſitura Mathildis Canuſium reverſa eſt. Eòdem mox ſubſecutus Henricus, exercitu, qui apud eum ingens coaluerat, dimiſſo Veronam. Canuſio appropinquans Cæſar ſpectandis turrium munimentis, triplicique murorum ambitu, & amœni loci naturâ tangi potuiſſet, niſi totus fuiſſet in eo cogitando, cujus causâ venerat. Per obliquam rupē ad arcem poſtquam evaſit, rem cum animo ſuo, & Mathilde deliberatam, exequi aggreditur. Canuſinam illam latebram, quam Gibertini magicā vocant, audi, hoſpes, quàm præclaro facto nobilitarit Henricus. Ubi ad portam pervênit, (*a*) inſignia majeſtatis poſuit, (ut ſupra dicebam) & relicto foris omni comitatu, cultúque Cæſareo, veſtem induit obſoletam. Inde nudis pedibus

(a) *Lamb. Sch.*

progressus intra secundum murorũ ambitum constitit. Ibi pœnitentis, & supplicis habitu sub dio tempestate illâ perfrigidâ. quæ amnium maximos glaciarat, jejunus ab ortu solis ad vesperam perstat. Vultu miserabili, perfusúsque lacrymis cum ejulatu identidem veniã commissorum orabat voce sublatâ, ut exaudiretur à Gregorio Pontifice, quem Româ istuc Mathildis adduxerat. Idem altero die, idem tertio fecit supplex; cúmque non afferretur responsum optatum, evocatæ Mathildi ad pedes accidit, oravítque infimis precibus, ut pro suâ insigni in consobrinum caritate, & apud Pontificem gratiâ, efficeret, ut placatus hac pœnitentiâ Gregorius infelicẽ Principem in piorum cœtum, quo propter noxas exemerat, restitueret. Mathildis ei se navasse operam omnem asseveravit, & porrò navaturam recepit. Quarto tandem die Henricus in interiora arcis admittitur. Bene sperare jussus ibat solutiori animo, potuítque, quà iret, advertere. Mirabatur locum naturâ, & opere munitissimum, substructionum elegan-

tiam,

tiam,& nitorem,opulentiámque minimè bellis exhaustam. Deductus à Mathilde in aulam magnificam, quæ regiam ornatu prorsus æquaret, in conspectũ Romani Pontificis venit. Optimus pater severitate hujusmodi cum Henrico cunctandum censuerat, ut pœnitentiam ejus non temporis causâ (ut aliàs) simulatã, sed seriam esse constaret. Denique genibus suis advolutum Henricum, Mathilde exorante, obstrictum jurejurando, se in potestate Romani Pontificis futurũ, absolvit, eâ conditione, ut, si promissis non staret, jus principatûs amitteret. Quæ omnia prolixè pollicitus, deinde Pontifici rem divinam facienti adfuit. Tum ad mensam adhibitus, benignéque monitus ut Cæsaream majestatem delictis exolescentem in pristinum splendorem daret, dimittitur ad suos, jam quatriduò foris rei expectatione suspensos. Pœnitentiæ genus, quo vix ullum illustrius, abunde satisfecerat Germaniæ, atque orbi universo, nisi id improbasset vir bonus Gibertus, & calumnijs, dolísque rursus

ſus transverſum egiſſet Henricum. Is digna Principe Chriſtiano, digna majeſtate Canuſij geſſerat pœnitens, ſuppléxque genibus Mathildis, ac Pontificis advolutus. Nempe virtus ubique excelſa eſt. Inde tamen egrediens conſtantiam non tenuit. Ita ſibi à Giberto imponi paſſus eſt, ut utrumque, velut nefarios, capere inſidijs moliretur. Verùm quæ in ijs flagitiorum objectorum ſpecies, aut umbra ? Ubi ille Canuſij amator, aut magus ? Omnino verum eſt Gregorium plures ad Mathildem dediſſe litteras amorem ſpirantes, ſed cæleſtem, inſcriptas: Dilectæ in Chriſto filiæ. Extant illæ deſcriptæ, verſantúrque in omnium manibus. Hortatur in ijs ſanctus vir Mathildem nunc ad amorem, tutelámque ſanctæ Sedis, nunc ad vitam Chriſtianâ ſanctitate excolendam. Alibi præcepta virtutum tradit, alibi demonſtrat præſidia. Alicubi verbis planè aureis (*a*) inculcat Mathildi magnæ Virginis Matris cultum, ac fiduciam, quia, inquit, quantò altior, melior, ac ſanctior eſt omni ma-
tre,

(a) *Ep.* 47.

tre, tantò clementior eſt, ac dulcior. Maximi Pontificis tum monitis, tum exemplo frera Proregina mirum dictu eſt, quantùm in Chriſtianis moribus, ac nominatim in ſtudio colendæ Virginis profecerit, quantùm item ſe ſupra omnes non modò feminas, ſed & viros principes, ac Reges extulerit animi robore, etiam (*a*) militari. Jam de inverecundâ Gregorij cum eâ familiaritate conſtat apud omnes ſanæ mentis, falſa (*b*) jactari. Nempe ex odio, ſtudióque vindictæ conficta illa ab Giberto, & caſtis ejus ſectatoribus, præſertim ex Eccleſiaſtico ordine, quibus conjugia permiſſa ab Henrico, at proſcripta legibus Gregorius ſeverè interdixit. Hinc illæ in caſtiſſimum Pontificem iræ, calumniæ, inſidiæ, quibus domi, foris petitus indiguit præſidio, nec aliud ſecundum ſuperos invênit, quàm Mathildis. Hæc Romæ, hæc in itineribus enſes à Gregorij jugulo repulit. Hac Amazone comitante venerat Româ Canuſium verſus, tendebátque in Germaniam compoſiturus diſſidium Cæſaris cum Saxoni-

(a) *Baron.* (b) *Lamb. Sch.*

xonibus, ſed audito ejus adventu in Italiam, incertus quo animo is accederet eum collectis copiis Italicis, ſubſtitit cum Mathilde Canuſij. Verùm (*a*) teſtes ſumus univerſi, qui adfuimus, ubique luxiſſe Gregorij vitam Apoſtolicis moribus, qnæ ſi labe aliquâ, vel etiam ſuſpicione turpitudinis aſperſa fuiſſet, id in illâ luce urbis Romæ, Canuſinæ arcis, & locorum aliorum omnium, in tantâ civium, militum, clientium, domeſticorum multitudine neutiquam potuiſſet latere. Sed perſpicax Gibertus vidit, quæ videri non poterant. Auctor fuit Henrico, ut in hoſtes Gregorium, ac Mathildē quàm citiſſimè, quâcumque arte, manus injiceret. Inſidiæ à peritiſſimo fraudum omnis generis architecto tantâ arte comparatæ ſunt, quas neceſſe fuerit incurrere, niſi detectæ, ac proditæ fuiſſent, à genio ſcilicet. Sed quonam? Condicto die, ac loco prægreſſum Gæſarem ſecuti mox Pontifex, & Mathildis, quæ virago non ſuſpicioſa quidem, ſed prudentiâ nulli inferior, ut nulla dabat ſigna diffidentis

animi,

(a) *Lamb. Sch.*

animi,ita omnia tuta timenda putaverat. Jusserat observari Cæsaris, Gibertique consilia. Vix Padum cum Pontifice transierat, cum adest fidus speculator, quo prodente insidias, repetiere Canusium, Gibertúmque prædæ inhiantem morsu inani delusere. Interim stupebant Henricum post tanta pœnitentiæ,atque amicitiæ signa usque adeò pauculis diebus mutatum prorupisse subitò ad tantum facinus. Latentes rei causæ aperuere se sensim. Cæterùm prævidit jam tum Mathildis turbas & calamitates impendentes tum Italiæ universæ, tum privatim ditioni suæ, quam statuit, quantacumque erat, abdicare, ac donare. Cuinam autem? qua mente? audi, hospes, aliud, quod Mathildi objicitur, crimen ingens. Ut patrimonium suum amplissimum sub præsentiori cæli tutelâ constitueret, Principi Apostolorum Divo Petro cedere decrevit. Ergo mirabili juxta, sanctóque consilio Tusciam, Liguriam, Canusium, suáque omnia Gregorio Divi Petri successori, ac Romanæ Sedi obtulit, scriptóque donavit.

navit. Nempe optabat possessionum, atque imperij onere levata procul à tumultu rerum operam virtuti impensiùs dare. At Gregorius virtutis avidam monet, atque hortatur, ut in materiam ejus exercendæ, omisso otio, arma paret, & Deboræ instar militiam pietati conjungat, Cæsarémque, si quid contrà moliatur, prohibeat aditu nocendi, ditionémque sanctæ Sedi subitam invadendi. Cæterùm dissimulandum initio censuere, videndúmque quatenus proderet se, ac procederet Henrici offensio. Ille autem, dum Giberto nimiùm præbet aures, & Italis placandis diutiùs vacat, graviori alterâ tempestate excipitur. Cùm ad dictam diē non esset in Germaniam reversus ad objecta responsurus, Saxones certiores facti de iteratis ejus delictis aliū eligunt. Rudolphum Sueviæ Ducē, qui Henrici sororem habuerat in matrimonio, pro eo Saxoniæ Regem salutant. Quo nuntio perculsus Henricus recurrit in Germaniā, opem Gregorij postulans. A Saxonibus quoque rogatus Pontifex, ut electionem

Ru-

Rudolphi ratam haberet. (*a*) Gregorius, cui nihil propoſitum erat, niſi Romanæ Sedis decus, & reipublicæ Chriſtianæ quies, reſcripſit nolle ſe præproperè factum ejus momenti comprobare. Maturè ſe examinaturum cauſam duorum Principum, & ſecundùm merentē judicaturum. Sub hæc Mathildis cum fidâ manu Pontificem reduxit Romam, ubi prædicante ipso, quàm bene de ſe, ac ſanctâ Sede merita eſſet, inſigni populi Romani acclamatione ſalutata eſt, & impoſterum à bonis vulgò appellata Divi Petri Filia. Tum reverſa Canuſium audit bello ardere Germaniam. Magna Imperatorum nomina, jus imperij in medio poſitum, ſtudium diſceptandi, probandíque cauſam vel æquiorem, vel gratiorē, populū diſtraxere in partes. Henricum, quem nuper proficiſcentem in Italiam à nobilibus omnibus deſertum diximus, reducem magnâ frequentiâ proceres tū ſacri, tum profani ordinis ſecuti, cum florentibus copijs. Vulgò movebat priſtinum Cæſaris nomen, fama periculorū,

(a) *V. Baron.*

& pœnitentiæ; tum, ſi quid Henricus peccabat, innocentia Conradi filij, Principis ad ſum̃a nati, indigníque, qui privaretur hæreditate paterni Imperij. Cæterùm belli jus anceps initio fuit: de quo cùm poſtea judicatum eſt à Pontifice, ſumpta ſemel arma obſtrepuere ſententiæ. Collata ſæpius ſigna, principiò ad Rudolphum, deinde ad Henricum cum inclinante victoriâ. Ita prævalentis populi vires ſe ipſæ conficiebant. Advertit Mathildis hinc motus animorum in Italiâ creſcere, & Henricum rebus proſperè in Germaniâ cedentibus conſpirare apertè cum Giberto, quem ſcelerum nuper compertum Gregorius, ut dixi, diris ictum ſede Ravennate dejecerat. Non diſtulit ergo Canuſina palàm arma pro Pontifice capere. At expende nunc, hoſpes, an omni retrò memoriâ fuerit unquam atrocius virtuti cum fortunâ certamen. Fama Mathildis antè privatis ſuſpicionibus, litteris, ac rumuſculis vexata fuerat: nunc publicè proſcripta eſt. Cúmque puellæ caſtæ nihil ſit carius pudicitiâ, nullum ſtudium à naturâ inditum

majus

majus quàm ejus tuendæ, nullum vulnus acerbius accidat quàm famæ læſæ, Mathildis longè ſui ſexus princeps, conſanguinea Cæſarum, illa modò omni genere laudum florens, & ſui ſæculi habita miraculum, ſubitò paſſim fertur fœdo amore implicita. Cujus autem? Ejus, qui, quantò ſublimior dignitate, & opinione ſanctitatis fuerat, tantò nunc ſibi, ac Mathildi majorem inurebat ignominiam. Nunquam poſt homines natos auditum fuerat ſacrorum Chriſtianorum Principem Principi feminæ illuſiſſe. Nunc circumfertur vulgò à Gibertinâ factione Hildebrandum, hoc eſt, Pontificem Romanum, caput orbis ac religionis Chriſtianæ, non ſolùm improbum, ſed (horret animus referre) magum, & omni genere flagitiorum coopertum, noƈte diéque volutari in Mathildis amplexibus. Eam verò Hildebrandi furtivis amoribus occupatam detrectare nuptias. Neque ibi ſubſtitit infamia. Non enim ſolùm vulgi tumultuarijs vocibus conflata eſt, ſed publicâ comitiorum auctoritate mox aſſerta, & ſententiâ atroce cumu-

lata. Id evênit, poſtquam Henricus non reſipiſcens,& ſemper in peius ruens, triennio toleratus à Gregorio, denique fulmen, quod diu laceſſiverat, ſenſit, rurſus diris Pontificijs petitus, & jure Imperij exutus, miſsâ Rudolpho coronâ inſcriptâ hoc carmine:

PETRA DEDIT PETRO, PETRUS DIADEMA RUDOLPHO.

Quo cognito Gibertus ſuam occaſionem exiſtimans, accendit Henricum ad vindictam. Inſtat, ut Gregorius damnetur, & dignitate abdicetur. Ipſe, qui malebat nullo eſſe loco quàm ſecundo, Pontificiam tiaram ſibi, tantò nempe dignior, petit. Quid orationem differo? Indictis comitijs concurritur in Noricos, convenitur Brixinam, urbem turpiſſimo concilio congruentem. Locus horridus, aſper, præaltis cinctus ſcopulis,& Alpinis nivibus ſemper vel rigens, vel tabidus. Ibi fames perpetua, & penè frigus æternum. Ibi adeò nihil bonæ frugis, ut etiam vix Chriſtianæ rei nomen ſuperſit. Eo loco collecti præter frequentiſſimos proceres tum Germanos, tum Italos, Epiſcopi

scopi malè feriatæ mentis à Giberto dementati ad triginta. Hildebrandum per ora traductum pro incesto, adultero, mago, sacrilego, usurpatore Pontificiæ sedis abdicant, substituunt ejus loco Gibertũ, hoc est, bestiam adorant. Mox Gibertus (Clementem Tertium appellavere illũ, mortalium omnium maximè barbarum) ornatus Pontificijs insignibus triumphali pompâ repetit Italiam tum cætero cultu superbus, tum assumptis armatis Pontifex miles. Quid tunc animi fuisse Mathildi censes, hæc inspectanti? Videbat capitalem hostem Gibertum coronatum tiarâ Pontificiâ, præmio scelerum; Gregorium apud Gibertinos spoliatum dignitate virtutibus debitâ: se verò alterius honore non minùs, quàm alterius dedecore violatam. Adde (ut Mathildis dolor quantus fuerit, assequaris) clades duas mox secutas, alteram ad Mantuam à Giberto illatam, alteram in Saxoniâ ad paludem Gronam ab Henrico, aut veriùs ab hujus Aquilifero, quem pòst paulò Mathildis Godefredum illum suum Antuerpiæ Marchionem esse cognovit. Huic

cari capitis abalienationi adjice, quæ mox adjecta sunt, defectionem civium, fugam militum, rebellionem populorum. Nonne censes his omnibus malis obrutam? An non lacrymis marcidam, luctu, ac dolore prostratam defecisse? An non Gregorium infelicem ipsa tandem ab omnibus deserta deseruit? Contemplare mente, hospes, quod oculis usurpavimus, spectaculum dignum Deo, non dico virum cum adversâ fortunâ certantem, sed adversæ fortunæ victricem feminam. Mathildis, quis credat? superante dolorem animo sua damna, cladésque audiit non alio vultu, quàm si vicisset. Quin & Giberto triumphante fuit eo habitu oris, ut ridentis etiam speciem quandam præbuerit. Planè, ut verissimè de eâ cecinerit Poëta noster Domnizo:

PROSPERA NON MUTANT ILLAM, NON TRISTIA TURBANT.
EST HILARIS SEMPER FACIE.

Virgo magnanima atque imperterrita datis ad Pontificem litteris pollicita est Apostoli Pauli tum (a) verbis, tum spiritu,

(a) *V. Baron.*

tu, non angustijs, non fame, aut ullo periculo, non gladio, aut morte, non reliquis omnibus, quæ Apostolus adjicit, posse se à Petri caritate separari. Nec pollicita est animosiùs, quàm præstitit. Henrico victore Italiam ingresso, ut Gibertum Romam, expulso Gregorio, induceret, deficientibus Germanis, Italísque proceribus, stetit inconcussa, & vel sola restitit, Divi Petri egregia filia, de quâ sic idem Domnizo,

SOLA RESISTIT EI MATHILDIS FILIA PETRI.

Amazon insuperabilis armis, ærumnis, doloribus, stabat, quantumvis animi vulnera exulcerarentur, quòd conata modis omnibus Gregorium, ac se purgare, non audiebatur. Hinc vulgò deserta ab Italis sacri profaníque ordinis Principibus, hinc vexata hostium armis, atque convitijs. Non deerant inter eos cæteroqui probi, caríque, in quibus eminebant Conradus, & Godefredus Aquilifer, ita Deo providente, ut inter tot Henricianorum scelera non deessent formæ virtutum. Quo magis mirabatur, dolebát-

que Mathildis Godefredum inter deceptos perſtare in ijs caſtris, unde innocentia nihilò clementiùs linguis, quàm armis oppugnaretur. Pervulgatum erat famâ, quàm is nuper offenſus ab Alberto adverſario temperantis fuiſſet non linguæ modò, ſed etiam manus, quando in ipſo adoleſcentiæ, ac pugnæ ſingularis æſtu lenitatem animi probaverat memorabili ſpecimine. Ergo nunc ſimile prodigio erat, quòd juvenis ſibi diſſimilis innocentem armis invaderet immixtus convitiatoribus, tanquam reipſa approbaret, quæ illi calumniabantur. Unde Mathildi videbatur is tantò veriſimiliùs dici poſſe præſtigijs in fraudem inductus à Cæſare, quàm ipſa ab Hildebrando. Inter hæc obſeſsâ Româ acceſſit Mathildis doloribus, quòd non tantùm carebat conſpectu, ac ſolatio ſanctiſſimi magiſtri Gregorij, ſed etiam ſciebat obſeſſum periclitari. Id unicum aſpergebat conſolationis aliquid, quòd Pontificis juſſu ac vice aderat Anſelmus Lucenſis Epiſcopus vir ſingulari vitæ ſanctimoniâ, exul actus a Gibertinis, Gregorióque ſimillimus.

mus. Utriuſque præceptis imbuta Mathildis vitam piam, ac religioſam agebat in ſecreto, at palàm militarem, utramque Dei causâ. Romam, præter milites, ingentem vim pecuniæ miſit, quâ domi deficiente theſaurum, à ſe ac majoribus Canuſino templo donatum, Anſelmo probante, tranſmiſit obſeſſo Pontifici. Neque interim ipſa otiata eſt. Dies me deficiat, ſi velim ſingula Heroïdis illius opera bellica recenſere. Multos in Longobardiâ ab Henrico diſiunxit collatis muneribus, plures armis, nec pauciores injectis in caſtella flammis. Ferebat indignisſimè Gibertus unam Mathildem ſuis votis obſtare, cujus adverſos conatus ut comprimeret, ſuo more recurrit ad dolos. Anſelmo ſcripſit plenas fictæ pietatis litteras, quibus hortabatur, ut Mathildem deſereret. Verùm Anſelmus in eum exacuit ſtylum. Tres libros pro Gregorio edidit, in quorum ſecundo reſpondet hæc de Proreginâ: nobiliſſimam feminarum paratam pro defenſione juſtitiæ non ſolùm bona omnia prodigere, ſed ad ſan-

guinem uſque pugnare, quoad ulciſcatur Deus inimicum feminæ manu. Hoc ſancti viri votum utinam etiam vaticinium fuerit. Et continuò favit cælum, conceſsâ nocturnâ ad Sorbaram victoriâ : ſed Mathildem deinde perquam triſtia excepere. Roma partim expugnata ab Aquilifero, partim largitione corrupta ab Henrico: Gibertus in ſolium Pontificium evectus: coronatus ab eo Henricus cum uxore Bertâ: Aquiliferi lethalis ægritudo veneficio Gregorij tributa : Gregorius cum Cardinalibus in arce muro clauſus, & oppugnatus. Qui deinde cùm à Normanno Guiſcardo liberatus eſſet, & Româ Salernum abductus, ad divos exceſſit, venerabilis vir magnitudine animi, eruditione, ſanctimoniâ vitæ, & cùm aliis prodigijs clarus, tum imprimis miraculo vindicatæ Eccleſiaſticæ majeſtatis. Pontifex uſquequaque ſanctus viro compertæ ſanctitatis Laurentio Amalphitano Antiſtiti intimus fuerat, quo magiſtro didicerat, non magicam vanitatem (ut fabulantur) ſed probitatem eximiam. Atque is, ut conſtat, multa naturæ vires

exce-

excedentia patravit, virtute nequaquam magicâ, ſed Divinâ. Cujus generis fuit illud: cùm Româ obſeſsâ excitatum eſſet ab Henricianis incendium, ſanctus ſenex contrà ſublatâ manu (a) crucem in aëre pingens flammas repreſſit, & velut affuſis omnibus Tiberis aquis extinxit. Anno circumacto ſecutus eſt ad ſuperos Gregorium Anſelmus, ille Mathildis ſanctus cuſtos, altérque moderator, qui dum viveret, Gregorij partes multùm promoverat, at longè magìs cum devixit, eo ipſo anno miraculis illuſtris. Quid alia commemorem? Quid ipſe ſim expertus prodigioſi beneficij, ſimúlque magicum, quod vocant, Mathildis facinus mox accipies. (b) Suffectus erat Gregorio Victor Tertius. At Gibertus nihilo ſeciùs obfirmato ad ſchiſma animo Romæ hærebat, & Pantheon militari præſidio obtinebat pro caſtello. Nihil actum morte Gregorij cenſebat, nihil longo bello vaſtatâ Italiâ, ſi alius, quàm ipſe, ſacrum Principatum Romæ auderet capeſſere.

Ve-

(a) *Bertold. Bernried.* 1086. (b) *Chron. Caſſin.*

Verùm accessit ad Urbem Mathildis cum militum manu, eóque Victorem è monteCassino evocatum induxit. Actum de se sensit Gibertus, nisi sibi festinato dolo, & largitione consuleret. Homo expilatis sacrorum locorum ærariis opulentus, ita contendit blanditijs, donis, minis, ut ingens multitudo partim decepta, partim corrupta conclamarit ad arma. Repentè in Mathildem,à quâ sibi malè metuebant, impetum faciunt, eámque, ac Pontificem trans Tiberim pellunt, redigúntque in Urbem Leoninam. Ingressos ibi castrum summâ vi oppugnant. Verùm Amazon ita strenuè restitit, ut neque pedem,neque pecuniã, quâ plus possunt, inferre potuerint. Victore post paucos Pontificatûs menses (a) sanctè defuncto, mox urgente Mathilde, aliísque procerum ad nova suffragia itum. Mirabili, summâque consensione Victori successor datus Otto Episcopus Ostiensis, Urbanus Secundus appellatus, longè maximus Pontifex, qui nunc præest rei Christianæ. Cujus inaugu-

(a) 1089.

augurationem eo majore plausu excepit Mathildis, quòd virum laudatissimum incredibiles dictu pro Ecclesiâ labores, carcerem, ac tormenta passium nôrat, & ex ejus litteris mox cognovit Gregorij vestigijs per omnia inhæsurum. Extemplo Urbanus convocato Romæ Concilio diras in perduelles renovavit, & à Romanis impetravit, ut Gibertum cum ignominiâ Urbe expellerent, adactum jurejurando nunquam amplius invasurũ Apostolicam sedem. Verùm perfidi, ac perjuri hominis furor continuò patuit. Sub id tempus plures illustri genere, famâqne juvenes, Mathildem ambierunt conjugem. Postremus advênit Guelfo. Hîc Lanfrancum interpellans auditor Tiro, transis, inquit, ad procorum postremum, prioribus omnibus silentio prætermissis. Atqui eos quoque ex ordine referri à te, nisi molestum est, magnopere velim. Quando ita vis, excepit Lanfrancus, primùm nominarim Buamundum Guiscardi filium, excelsitate animi, & partâ bello Græco gloriâ celebratissimũ. Verùm is subitâ conversione fortunæ simul

mul ſpe Græci imperij potiundi, ſimul obtinendæ Mathildis dejicitur veneno præbito à novercâ. Ita duo ſummi bellatores orbis, Buamundus Normannus, & Godefredus Belga, (de cujus in Mathildem animo ſuprà dixi) eodem tempore, eodémque potionis genere in diſcrimen ſalutis conjecti, quo an evaſerint, incertum eſt. (*a*) Alius Mathildis procus fuit egregiâ indole Princeps Alexij Græcorum Auguſti filius & hæres Caloioannes. Qui cùm ſplendidâ legatione Canuſium miſsâ, Mathildi ſe, & diadema obtuliſſet, reſpondit illa, ſe quidem eum, vel ſine coronâ placiturum, pro eo quanti eſſet, facere; verùm ſtatuiſſe non nubere. Nihilominus alius palàm eandem ambijt, & Canuſium inſigni pompâ venit inſignis ipſe natalibus, & fortitudinis opinione, (*b*) Robertus Guilielmi Nothi Angliæ Regis filius natu maximus. Sed & ille reſponſum idem, hoc eſt repulſam, tulit. Denique poſtremus advenit Canuſium (*c*) Guelfo diſſimulatâ

(a) *Pigna.* (b) *Vueſtmonaſt.*
(c) *Cranz.*

mulatâ perſonâ Mathildis ante demerendæ gratiâ, quàm proderet genus. Is erat Guelfone Boiorum duce genitus, opibus in Italia florens. Cæterùm non dubitamus; quin & hunc, ut alios, Mathildis obfirmato ad celibem vitam animo rejectura eſſet; verùm mirantibus omnibus, conciliavit inter eos nuptiale fœdus Urbanus. Quo id pacto factum, non eſt meum ſcrutari; nec, ſi ſciam, Dominæ arcana ejus injuſſu vulgare. Interim Gibertus vix Româ exceſſerat, cùm dolis, & pecunijs reparato exercitu totam Italiam rurſus commovit; totam certè Liguriam, alióſque ſubjectorum concitavit in Mathildem. *(a)* Revocatus ab eo in Italiam Henricus adeſt, & ditionem Mathildis, & Guelfonis, ferro, incendijs, & maximè proditionibus fœdat. Caſtrum Romanum, quod adhuc Pontifex obtinuerat, corrupti Romanorum quidam intercepere furto, ac Gibertum antè expulſum rurſus admiſere. Qui ad Sancti Petri ſe ijs operibus jam communijt, ut ſine multo ſanguine non poſſit expelli.

Man-

(a) 1090.

Mantua, aliáque munita loca Henrico dedita, aut vendita potiùs. In castris ipsis nostris Hugo dux transfuga florem copiarum prodidit. Tentata sæpe aliorum fides per colloquium, ac pecuniam cum successu. Ego sæpius ad defectionem sollicitatus cùm in fide perstarem inconcussus pollicitis, ac minis, in furorem egi scilicet Gibertum. Struuntur mihi insidiæ: captus in vincula conjicior, & diuturno mensium octo maceror carcere. Tandem morti destinor, at occultæ, quámque homines nequam nolebant sciri suâ crudelitate irrogatam. Accipe nunc facinus Mathildis magicum, ut vocant, verùm, ut vocandum est, planè divinum. Dilatum erat exitium meum in proximam noctem, hoc est in sanctissimi Episcopi Anselmi nuper cælo recepti pervigilium. Oneratus gravibus catenis cùm mortem expectarem, opprimor somno. Per quietem video illum notissimum vultu Præsulem, & ejus opem inclamo. Qui renidens cælesti luce, octavo, inquit, die cultrum meum tibi mittã.

Ego,

(a) *Vita Ans. Luc.*

Ego,etſi quid id eſſet,quod promittebatur, ambigebam, ſpe tamen erectus expecto. Octavo die homo ignotus (quem pòſt comperi eſſe civem Rhegienſem) ad me venit, & limam percom̃odam affert. Intellexi tunc eum eſſe cultrum, quē promiſerat ſanctus Antiſtes. Ergo hac acceptâ confidenter compedes, aliáque vincula, quantâ poſſum velocitate reſcindo inſpectantibus cunctis, nec prohibentibus ullis eorum qui aderant, cuſtodibus carceris. Jam vinculis ſolutus hærebam tamen humi jacens, & cuſtodum metu cunctabar egredi. Ecce verò repentè mirum ſpectaculum. Sanctiſſimus Anſelmus ad me redit: Amazonem quoque Mathildem adeſſe video, & ſubſequentem hominum multitudinem. Qui çùm dicerent, quid exire cunctaris, ſurge confidenter, excede; animatus ſurrexi, videntibúſque cuſtodibus, nec contrà hiſcentibus, ac velut torpore defixis, ejeci me foras, atque evaſi incolumis ad Mathildem Canuſij com̃orantem, licet eodem tempore viſam in carcere. Gibertus fure-

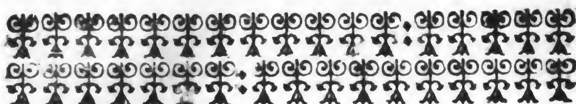
re, Mathildis lætiſſima magno Anſelmo grates agere, omnes me viſo ſtupere, quemadmodum te quoque, hoſpes, ſtupentem video. Nunc Henrico Montem Bellum (a) obſidenti venit auxilio Gibertus, perterruítque multorum animos. Hic eſt tyrannus, qui vaſtitatem Italiæ intulit, çujus furore ad viginti hominum millia hoc bello cæſa, ſacra loca Romani imperij deſolata, oppida & arces dirutæ, cuncta paſſim fœdata populationibus, &, quod malorum caput eſt, hæreſi Gibertinâ. At Mathildi Chriſtianæ Amazoni nunc offertur pax, & Cæſaris benevolentia, ſi cum Giberto redire illa velit in gratiam, de quo Carpineti jam cum convocatis deliberat. Tu ex auditis, hoſpes, vide utri parti favendum cenſeas. Hîc finem longæ narrationi impoſuit Lanfrancus, tacitúſque, quid Tiro reſponderet, expectavit. Ille animi ſenſa tegens ita ſe venerari Mathildem oſtendit, ut Cæſari advèrſari nollet. Reſponditque, liquidiùs ex decretis

illius

(a) 1092. *Chron. Caſſin.*

illius Carpinetani conventûs constaturum, quid de partium causâ sentiendum esset. Sub hæc Lanfranco de narratione actis perhumaniter gratijs recessit, quæ audierat Ultori duci suo relaturus. Qui his nunciatis tantò impensiùs ad acceptam injuriam vindicandam incubuit, latens interim, quoad rei gerendæ obveniret occasio.

LABORUM HERCULIS CHRISTIANI

LIBER SECUNDUS.

ONVENERANT (*a*) Carpinetum cum Mathilde Episcopi, aliique viri ex sacro ordine complures, id discussuri, an Mathildis pacem, cæteroqui necessariam, admittere salvâ lege rectæ conscientiæ posset. Inter cæteros Heribertus Rhegij Episcopus, de cujus sapientiâ & probitate non parva erat opinio, pacem in hunc modum suasit: Inclytam Mathildem à principio motuum (*b*) Italiæ suscepisse tutelam sanctæ Sedis, & adversus potentiam Cæsaream fuisse Præsidio Pontificiæ majestati. Omnibus admirationem attulisse non magis

(a) *Domniz.* (b) *Florent.*

magis pietate, quàm intrepidâ animi firmitate. Pugnasse superiori bello contra Henricianos felici marte, & incredibili virtute adhuc tutatam Pontifices quatuor. At reverso nunc in Italiam Henrico mutatam rerum faciem. Exhaustis priore bello opibus, absumptísque militibus, redactos nunc cives ejus ad paucitatem, atque angustias. Mantuam cum tot munitis locis amissam, Liguriam denuò defecisse, Tusciam tumultuari, Longobardiæ partem eam, quæ in fide maneat, habere in visceribus Cæsarei exercitûs vires. Quòd Mons Bellus adhuc restiterit Cæsari obsidenti, tribuendum esse non robori præsidij, vel loci munimento, sed supremo conatui desperabundorum militum. Mathildem ipsam, quòd ad eum usque diem perseveravit obsistere Henrico victori, edidisse quidem insolitum, ac mirandum exemplum constantis in Romanam Sedem animi, at non sequendũ ab alijs administrationis politicæ peritis. Paucos ei superesse milites, & deesse pecuniam, quâ novos con-

ducat. Siquos ad arma ſumenda vi compellat, confidi ijs non poſſe poſt tot exempla proditorum. Ejuſmodi homines animum non minùs, quàm operam, venalē ad licentium vocē circumferre. Nunc verò à Cæſare quantumvis ob potentiā formidabili, benevolè offerri pacē conditionibus adeo commodis, quibus non poſſent peti cōmodiores, ſi modò rationis præſcripto non repugnent. Deum ipſum amare pacem, quæ non adverſetur rectæ conſcientiæ. Ei autem non adverſari pacem oblatam, ad quam ratio neceſſitáſque compellant. Et verò conducibilius Mathildi, & honorificentius reipublicæ Chriſtianæ futurum, ſi Henrici, ac Giberti errata conetur ipſa corrigere poſitis armis. Cum ambobus feliciùs actum iri hortationum & monitorū ſuavitate, quàm ſeveritate armorū. Henricum interrogatum cur tanta auſus eſſet contra Gregorium cauſam hanc attuliſſe, quòd is medicus ægro adhibuiſſet nimis acerba remedia. Igitur malum, quod ferro, & igni ſanari nequierit, mitiori manu curandum. Adhæc juſtam eſſe
cen-

censendam pacem ijs, quibus nulla nisi in pace salus relinquatur. Quare tandem arma non profutura exueret fortissima bellatrix. E virtute ejus, atque ex instituto Ecclesiæ esse, tot belli malis finem imponere. Nimium sanguinis innocui fusum. Tot incendijs, sacrorum profanationibus, stupris divinam vindictam provocari. Pacem Mathildi gloriosam, optatam omnibus obventuram. Hac oratione Heribertus non solùm Patrum maximæ potissimæque parti persuasit pacem, sed etiam Mathildis animum ita movit, ut parum abfuerit à consensu. At ecce anachoreta, qui isthic aderat, Ioannes nomine, homo vitæ severitate comparatus ad vitam negligendam, offerendámque in discrimen pro Dei, & Ecclesiæ causâ, surgit, & tacentibus cæteris priori sententiæ strenuè, & vaticinantis in modum, (*a*) contradicit. Quis metus, inquit, ô Domina, animi tui adhuc intrepidi constantiam turbat? Quod commodum, aut quæ possessionum amplitudo comparari cum cælesti mercede

(a) *Florent.*

poteſt? Neſcitis vos Mathildem eam eſſe, quæ titulo filiæ divi Petri meritò glorietur ? Ignoratis eandem Gregorio ſanctæ vitæ Pontifici promiſiſſe , nullis rerum creatarum viribus, aut illecebris ſe ab obedientiâ Romanæ Sedis dimoveri paſſuram ? Quo vos obtentu , quibus argumentorum coloribus officitis luminibus veritatis ? Poteſtíſne Henrici partes amplecti, quin Gibertum Pontificem admittatis ? Quid agatur hoc bello,quid pace, perpendite. Romæ arci Eccleſiæ imminet perditiſſimi Giberti ſpes. Seu bello vincat Henricus, ſeu pacem obtineat,regnabit Gibertus, & religionis virtutíſque veſtigium, ubi regnabit , relinquet nullum. Conditio pacis offertur ſpecioſa, fateor , at reipsâ turpiſſima. Quanti eſſe debet profana quantacúmque quies, ac felicitas, ſi ſcelere comparanda eſt ? Longè tibi conducibilius, magna Comes, omnia perdere, quàm cum damnatâ Gibertinâ hæreſi conjuncta poſſidere. Macte igitur animo, & priſtinâ illa virtute perge tueri Eccleſiam. Non poteſt Deus religioſæ

tuæ

tuæ constantiæ non respondere efficaci præsidio. Fidem tuam non potest non sequi prodigiosa victoria. Tibi ego, Domina, nuncius adsum à Deo, quò minus speras à milite, & ærario tuo, eò majus, & præsentius è cælo adesse auxilium. His vocibus divino spiritu plenis roborata Mathildis ejuravit omnem de pace tractationem. Nec est variatum sententijs inter alios. Omnes cum Proreginâ moti oratione anachoretæ intrepidi, statuêre mortem potiùs, quàm oblatas à Cæsare conditiones pacis accipere. Quibus auditis Henricus iratus, iratiórque Gibertus clamant, domandum esse vi muliebre pectus. Id ubi semel in pertinaciam induruerit, non aliter vinci posse. Mox machina ad murum diruendum admota. Hanc Mathildis improvisò injectis ignibus redegit in cineres. Cæsar inflammatus majore iracundiâ jubet premi obsessos, sed suâ majore jacturâ. In liberis præter Conradum, & Henricum puerum ex Berta susceptos habebat filium nothum, (a) cui Henrico quoque nomen.

(a) *Domniz.*

Is priore bello dux paternarum copiarũ junctus Giberto ad Mantuam fuderat Mathildanos. Idem in hac Montis Belli oppugnatione, dum murum invadit, occiditur. Cæſar ex dolore impotens ſui, miſſo Veronam cadavere, obſidionem, cùm minimè putaretur, abrumpit repentino occultóque conſilio, gravius aliquid moliturus in Mathildem. Abductis à Monte Bello copijs, primùm Placentiam, inde Parmam verſus movet. Omiſſo dein, quod finxerat, itinere, ſubitò retrocedit Cavilianum, unde Canuſium parvo intervallo diſtabat. Magna ex arcano inceſſerat Henrici animum cupido Canuſium principem Mathildis arcem exſcindendi, & in eâ Mathildẽ opprimẽdi. Hæc meditanti, nec rationem tantæ rei ſatis explicanti placebat tamen magis arcem adoriri ſubito impetu. At Giberto viſum adhibere fraudem, & belli furtum. In eam rem omnes ſuas verſat artes. Erat tunc Canuſij Mathildis, cognovítque Cæſaris adventum, ſed non conſiliũ. Cæterùm ne is propinquam Caviliano arcem Bibianellum interciperet, dividit

ipſa

ipſa copias, & parte earum Canuſij relictâ, partem ſecum Bibianellum ſtrenuè ducit: (*a*) Menſis erat october, & vixdum certa lux, quam ipſam premebat caligo. Denſa nebula ex amne Lenciâ humidíſque vallibus exorta, condiderat cælum, & Canuſinum agrum involverat. Penè totum diem duravit, belli furto accommoda. Uſus occaſione Henricus, qui non de capiendo Bibianello, ſed arce rerum Canuſio cogitabat, huc per caliginem educit exercitum. Duo erant montes non procul Bibianello, quorum alteri lumignæ, alteri nomen Lintregnano. Per illũ adventabat Mathildis, per hunc Henricus denſis copijs ſtipatus procedebat. Exercitus alter alterius motum per tenebras non viſu, ſed aure comperit. Mathildis agnito ſtrepitu gradientis hoſtilis agminis cum ſuo feſtinat intrare Bibianellũ, cui intercipiendo venire hoſtẽ putabat. At Henricus prætergreſſus paſſis vexillis Canuſium lætus properat. Advertit ſerò Mathildis ſe, dum Bibianello cavet, Canuſio præſens creaſſe periculum, præcipuâ

(a) *An.* 1092. *Domniz. Florent.*

puâ parte copiarum eductâ; nec eò jam rediri posse à suis, intercluso ab Henricianis itinere. Neque verò fidendũ quibusvis suorum didicerat defectione, ac proditione multorũ. Sollicitudini cumulum ingentem addidit res ejusmodi. Mathildẽ Bibianellum cum agmine suo venientem secutus erat globus equitũ paucorum, sed insignium. Proceres appellat Domnizo: at noti illi, an ignoti Mathildi essent, non scribit. Id addit, proceres illos, quicunque fuerint, subitò à Mathilde digressos, retrò abijsse ad hostilẽ exercitũ. Inter hos proceres, atque adeo horum principem fuisse Ultorem ignotum, cujus familiarem Tironem suprà Lanfranco Mathildano loquentem fecimus, pronum est existimare ex re mox gestâ. Nunc ejus Ultoris grande facinus exequar, cujus sum̃am Orderico Vitali historico æquali, claróque debemus; ordinem autem verisimilem ex adjunctis, quæ hîc Domnizo testis oculatus refert, eliciam. Ignotus Ultor ad id efficiendum, quod moliebatur, Mathildem & sequi cum socijs debebat, & volebat latere: cui rei
argu-

argumenta pòst dicam. Ut tardiſſimè, & ad latendum percom̃odè acceſſit ad eam hoc tenebricoſo die ſocijs im̃ixtus. Qui dum Mathildi operam adverſus Henricum offerunt, ipſe ne nimio latendi ſtudio ſe proderet, elato modicè caſſidis ſpeculari tegmine vultus partem detexerat. Mathildis mirata adventum egregiæ juvenum manus, nec ſatis certa quid ab ijs ſperandum, timendúmve eſſet, hærebat. An tunc habuerit ſpatium contemplandi ſingulos, ſciſcitandíque, quinam eſſent, non habeo dicere. Cogitationum æſtus mirum quantum in mente Amazonis invaluit, cùm proceres illi, obſervato Henriciani agminis tranſitu, continuò cœpere capita inter ſe conferre. Tum repentè dux Ultor è media turmâ evolat ad primos, ſéque, quantus erat, ſpectandum præbet Mathildi. Erat cæteris, ſi non cultu, certè ſpecie corporis tantò auguſtior. Per galeæ licet clauſæ cancellos majeſtas quædam emicabat, & ardor animi. Quem & toto geſtu prodidit cùm elatâ manu jubentis in modum ſignificavit ſocijs, ut ipſum ſequerentur. Mox

ſubdit

ſubdit equo calcaria, conversíſque frenis tota poſt eum turma flectit iter ad Henricum. Relicta Mathildis, tanquam viſo monſtro attonita, tantùm non contremuit præ confuſione affectuum. Rubor, pallor, & aliæ turbidi animi notæ percurriſſent ejus faciem, niſi pro eâ inſigni, quâ erat in perturbationes poteſtate, erumpentes illico repreſſiſſet. Cæterùm invaſerant momento pectus Amazonis graviſſimi motus. Viſa ſibi erat agnoſcere in eo duce Aquiliferum Godefredum. Reputabat illum hoſtẽ ſuum ſemper infenſum, nullus litteris ſuis placatum, novis beneficijs & affinitate Cæſari obſtrictum, adeſſe, moliturum prioribus graviora: illum moribundum aut, ut fama erat, mortuum, ſubito prodigio excitatum, ut labantem fortunæ Canuſinæ ſtatum impelleret ſeu proditione, ſeu ferro. Inter juſtam iram ac ſtuporem hærebat tacita, atque incerta an arma ſtringeret, eúmque ſequeretur. At ſuccurrebat deinde animo hunc aliũ, quàm ex geſtu apparebat, eſſe poſſe. Linea-

menta

menta oris per galeæ cancellos, & obſcuro die non ſatis perſpici poſſe. Mentem ſuam Aquiliferi imagine plenam facilè poſſe ſibi fingere quod oculis non uſurpet. Ad hæc non ſemel inventos homines geſtu vultúque ſimili, cætera diverſiſſimos. Ita Conradum Henrici filium ore referre Sueviæ Principem. Et verò Belgam Godefredum revixiſſe, vel etiam tam ſubitò convaluiſſe, ſpeciem veri non habebat. Ex hac recordatione fatalis morbi ejus ſubeunte mœſtitiâ prior animi impetus elanguit; ambigebátque Canuſina quid ſtatueret. Cæterùm proceres illi ſic diſceſſere magis ſuſpecti, quàm venerant. Cogitabat Mathildis, ſi amici erant, præſens vitæ diſcrimen adire egregios juvenes; ſin proditores, intelligebat ſe deceptâ tantò magis ab ijs periclitari Canuſium. Verùm ad hanc arcem propugnandam ſi reduceret ipſa copias ſuas non magnas, videbat & has inſidijs per tenebras, & relictum Bibianellum objici diſcrimini. Satius denique eſſe duxit Bibianello conſulere, & partem ſervare, quàm rerum ſumam in diſcrimen

con-

conjicere. Ergo Bibianellum ingressa, Canusium supplex comendavit Numinis providentiæ. Interim Cæsar appropinquabat Canusio, magnísque cum eo lætitijs incedebat Gibertus. Robur prævalentis exercitûs, atque ipsæ tenebræ spem certam faciebant potiundæ desertæ arcis. Vapor tam denso nimbo urbem operuerat, ut conspectum ejus eriperet agmini. Etiam Henrico, Gibertóque vacabat jocari de magico illo latibulo, nunc caligine velut magicâ circumfuso. Henricus universæ militum multitudinis adventu lætatus, Giberto adulatore solitâ vanitate spem ejus inflante, duplicem instruxit aciem. Alteram ad invadendam arcem misit, alteram in colle vicino retinuit, quam vel Mathildanis, si Bibianello regrederentur, objiceret, vel oppugnatoribus arcis auxilio submitteret. Milites alloquens repetijt haud sanè jucundam memoriam illius temporis, quo ante portam Canusinæ arcis iniquissimâ hieme per triduum expectarat responsum Hildebrandi. Cohortatus est omnes ad ulciscendas illatas sibi in eâ latebrâ à ma-

go, & magi amicâ injurias. Tum conversus ad Obertum vexilliferum novum, præfer, inquit, signum, téque in caliginem magicam infer intrepidè, securus Pontificis & Cæsaris auspicijs. Gibertus hac sui mentione cum honore illatâ provocatus, & ex consuetudine imodicus laudator Cæsaris, cœpit prædicare militibus, quæ Henricus gesserat, quæque non gesserat. Multitudine operum eum non solùm meruisse Magni cognomentum, sed antecessisse Iulij Cæsaris facinora, ac propemodum fidem. Ad quinquagies contulisse signa plerúmque fortunâ, semper gloriâ superiorem. Deinde orsus recensere victorias, in ijs etiã, quæ alieni operis erant, Henrico tribuit. Imprimis Godefredi Aquiliferi virtute & sanguine partam gloriam intercepit non semel. Quin addidit illum transfugam non tam valetudine debilitatum, quàm femineis armis terrefactum latere, non aliàs quàm simulato morbo tutiorem, nec alio præmio quàm morte dignum. Postquam multiplices addidit militibus stimulos, Henricus jussit op-

pugnari Canusium. Interim Lanfrancus, aliique Mathildani, qui in præsidio relicti erant, quanto in periculo versarentur, non sine dolore cogitabant. Stabant tamen nihilò segniùs armati in muris certi pro fide ultima experiri. Ecce autem eminus extra arcem exaudiri cœpit strepitus currentium equorum, tum vociferatio, mox excussorum telorum stridor, quorum nullũ ad muros pertinebat. Indicio hæc fuere, pugnam iniri foris: cujus hæc erat occasio. Ignoti proceres, digressi à Mathilde, moniti fuerant ab Ultore duce, Canusium, quò intendebat, unam viam superesse, & eam ipsam præter Henrici castra. Quare in promptu haberent tela, tanquam non iter, sed prælium cum hostibus Henricianis inirent. Id detrectarent tamen quoad possent, & per obstantes viam celeritate, & audaciâ potiùs, quàm ferro facerent. Non fortiùs imperavit dux, quàm Tiro aliíque socij paruere. Nunquam exercitum neque numero militũ minorem, neque digniorem famâ, & admiratione hominum vidit Italia. Omnes unius

unius nationis erant , plerique consanguinei , nobiles omnes vel genere, vel virtute, Mathildique addictissimi. A quâ digressus dux non abnuerat perfidi speciem, & cognomentum, ut sub hujus obtentu liberator Canusij animus aperiretur suo tempore, postquam Henrico, Gibertóque intulisset cladem. Castra Cæsaris dum prætereunt, speciem præbuere rectà tendentium cum Cæsarianis ad oppugnandam arcem. (*a*) Deinde observati per agmina silentio procurrere, ac denique agniti pro hostibus, clamore telísque lacessuntur. Verùm memores monitorum ducis, nec se, pugnâ implicari passi sunt nec transitu prohiberi. Pervecti ad portam arcis oravere admitti suppetias venientes à Mathilde per media hostium tela. Cúmque ejus rei fidem fecissent, introductus cum suis dux Ultor oppidanis non tantùm animos erexit, sed miræ audaciæ consilium dedit. Non esse post muros expectandam oppugnationem, sed in hostes prodeundum. Nebulæ caliginem egredientibus obsecun-

 daturam.

(a) *Domniz.*

daturam. Inopinatâ eruptione & fiduciâ turbaturos hostem. Non diffidendum paucitati, sed Deo causǽque fidendum. (a) Aderat anachoreta Ioannes, ille nuper dissuadendâ pace nobilitatus, nec læta magis vaticinatus, quàm vera. Is hæsitantes vel hortatione præsenti, vel recordatione promissi nuper auxilij stimulavit ad audendum. Ire fortes, ire felices jussit, & honores, ac præmia à Mathilde, Deóque sperare. Inde pleni animis ordinatâ acie cum Ultore duce muris erumpunt anachoretâ cum alijs viris religiosis sacra carmina modulante, & cælestem opem conciliante euntibus. Nec ille suos, nec eum fefellit fiducia Numinis. Nebula ad multum diei adeo densa fuit, ut lucis usuram eriperet non solùm prospectu extra urbem adempto, sed tantùm non propinquo congredientium inter se conspectu. Hac velut latebrâ tecti Canusini hostem effusè venientem, campísque inconditè obstrepentem adorti silente, confertóque agmine. Primùm densus sagittarum imber in Henricianos effunditur. Inde ad manus acriter ventum, directo in

(a) *Idem.*

in eam partem impetu, quà Cæſarea aquila præferebatur. Geſtabat Oberti filius, illius, opinor, Marchionis, qui in caſtris ad Sorbaram nocte à Mathilde oppreſſus occiderat. Ibat hic magno animo ulturus patrem, approbaturúſque factis, ſe dignum Aquiliferi Belgæ ſucceſſorem. At Mathildanis proceribus illuc invectis, calente pugnâ, ipſe vexillo notabilis à bellatore incognito incurſatur adverſo equo, ferróque appetitur. Quod evitaturus, dum in latus ſe flectit, loricæ pondere, & vi petitionis corruit cum aquilâ, graviter læſus. Ingentis facti gloria per tenebras preſſa cum auctore tunc latuit. Concurrêre ad opem proſtrato ferendam Henriciani, at nullo potuere conatu efficere, quin Cæſarea aquila in manus hoſtis veniret. Et pleriſque cum vexillifero cadente ceciderat animus. Ille aquilâ amiſsâ repoſitus in equum, retro in collem ad Cæſarem Gibertúmque ſe fugâ recepit, multis ſequentium amiſſis. Penitùs diſpar Aquilifero Godefredo in Rudolphũ pugnanti, cùm hic aquilâ ſervatâ victoriã adeptus ſit, Obertus amiſsâ

perdiderit. Cæsar ac Gibertus fœdâ Marchionis clade turbati hærebant simul attoniti, simul irâ ac dolore perciti, quod Canusinam arcem non modò non potuissent capere, sed ne videre quidem propter nebulam, imò ab incognitis arcem ingressis acie victi fugatique essent, amisso vexillo primario, tótque victoriarum fructu, & gloriâ. Accesserat altera doloris, & consternationis causa. (*a*) Allatus eo ipso tempore Cæsari ingratissimus nuncius de filio Conrado ad Allobroges misso. Ferebatur hic è castris suis nuper abscessisse clanculùm, & ad Mathildem defecisse. Ergo mœstissimus Cæsar collectis extemplo vasis Baianum cũ exercitu fugit. Baiani peractâ insomni nocte contendit ad Padum, & biduo transportavit exercitum. Præclaram de eo victoriam *(b)* adscribit Domnizo proceribus à Mathilde digressis in arcem. In his, ac horum ducem fuisse illum, quem dixi, ignotum Ultorem didici ex (*c*) Orderico, qui prodat ab eo juvene sibi notissimo Cæsarem è campo conjectum esse

in

(a) *Sabell.* (b) *Domniz.* (c) *Order.*

in turpem fugam, quæ nuſquam niſi ad Canuſium contigit. Irarum cauſa additur atrox injuria, quâ juvenis ab Henrico fuerat affectus; inde induerat animum & nomen Ultoris. Jam Obertum Cæſaris vexilliferum non ab alio quàm ab hoc fuiſſe proſtratum facilè credet, qui animadvertet ſolitum ipſum in acie pignerari fortiſſimum quemque. Qui Canuſij ſupererant, depulsâ ſole nebulâ vacua hoſtium caſtra conſpexere, dum interim victores hoſtium veſtigijs inhærent. Nec defuere, qui Mathildem de victoriâ certiorem facerent. Prædicabant inexpectatum procerum auxilium, proſtratum ab ignoto bellatore Obertum, aquilam captam, Cæſarem cum Giberto fuſum fugatúmque, unico è Mathildanis deſiderato. Proregina tam ſubitâ, atque inopinatâ, eáque tantâ rerum converſione ſtupens pariter ac læta, Deum veneratur. Grates ei primùm, deinde pugnatoribus, ut quiſque acceſſerat, egit, omnibus agere ac referre cupida. Mox prodijt & ipſa in campum victores ſe-
 quens,

quens, imminénſque tergis hoſtium, & recipiendis, quæ ceperant, locis. Subierat animum ingens cupido noſcendi victores illos, & horum maximè ducem. Mente ambiguâ Belgam eum Godefredum eſſe & cupiebat, & adduci non poterat ut crederet, cùm non caperet, quomodo is repentè extitiſſet ex moribundo ac mortuo ſuperſtes, atque ex hoſte defenſor. Interim perlata illuc fama de Conradi defectione à patre, flexit animum Mathildis, ut putaret hunc veriſimiliùs veniſſe ſibi auxilio, quàm Godefredum. Cæterùm tunc Mathildi adhuc fuiſſe incognitum illum, quicumque erat, ducem, collegi ex mox ſecutis. Inter hæc (a) ſupervênit Veronâ deſtinatus ad eam nuncius. Ignota erat facies hominis. Exceptus à cuſtodibus corporis perducitur in conſpectum Proreginæ gemens, & veſte ſqualente, digreſsíſque arbitris ait ſe miſſum ab infeliciſſimâ Principum Auguſtâ Praxede. Hæc præfatio Mathildem multiplici expectatione comoverat, quid potiſſimum timeret, incer-

(a) *Florent.*

incertam. Juſſus dicere Veronenſis. Cæſar, inquit, in Italiam rediens adverſum te, voluit Auguſtam conjugem adeſſe teſtem flagitiorum ſuorum, juſsítque ſecum venire cum deformi comitatu, (*a*) nobilium pellicum grege. Praxedis dedecorum aulæ Cæſareæ pertæſa, valetudinem primùm excuſavit. At ſuaſu tamen bonorum quorundam, ne & virum & occaſionem qualemcúmque ejus ad frugem revocandi neglexiſſe videretur, denique comitata eſt. Sed quid pietate conſecuta ſit audi, & miſerare. Illa conjux formâ, nobilitate, morum honeſtate inſignis, principiò tam cara ſuis fratríſque Godefredi meritis, diſplicere cœpit Henrico. Non defuere, qui innocentem accuſarent. In eâ cùm vitia non poſſent, virtutes ſunt criminati. Ac primùm quòd pudica eſſet crimini datum eſt. Caſtimonia Auguſtæ ſcilicet viſa eſt cenſura libidinum non ſolùm Auguſti; ſed & Giberti dudum (*b*) inceſtorum amorũ comperti, damnatíque à Pontifice. Inde offenſi ambo excogitaverunt pœnæ genus o-

L 5 mnibus

(a) *Gerhohus*. (b) *Bernried.*

mnibus criminibus fœdius. Tanquam vulgaris flagitij puderet, palmarium invenêre. Decretum (*a*) ut Augústa, ne integritate gloriaretur, per noctem offerretur infamiæ. Præscijt illa tempus & locum, & dolore percita, clàm proborum quorundam imploravit opem. Plena erat res difficultatis & periculi, Cæsari Gibertóque obsistere. Et jam infelix Praxedis circumventa scelere, deprehensáque in thalamo noctu, implicita vinculis ad ludibrium & dedecoris patientiam erat. Cæterùm amici armatâ manu irrumpunt in tempore, & immunem intactámque eripiunt, nec non inobservati per tenebras evadunt. Inde aliud malum exortum, alia criminatio. Vocata est in suspicionem (*b*) clandestinorum amorum cum aliquo eorum, à quibus liberata fuerat. Henricus, quam modò improbitati prostituerat, nolebat vel probam, vel improbam esse suo arbitratu, sed mariti. Accusatorum principem dixerim Gibertum, cui Praxedis in eo maximè displice-

(a) *Gerhohus.* (b) *Cranz.*

ſplicebat, quod obſervarat *(a)* ipſam adverſari ſectæ Gibertinæ ; tibi verò, Domina, ſtudere. His offenſus ſanctus Pontifex , & majeſtatem ſuam violari non ferens, gratiam apud Cæſarem, & potentiam flagitijs quæſitam in caput innocentis Auguſtæ exercere ſtatuit. Tot enim ſceleribus meritus eſt, ut hujus quoque auctor fuiſſe credatur. Ergo Cæſaris credulæ aures duobus falſis criminibus occupantur , Praxedis violati tori & defectionis ad Mathildem rea in ſecreto agitur, periculi latentis ignara. Monetur ab accuſatoribus Cæſar , ut omnia uxoris obſervet. Jam antè notarat eam ſæpius , familiariúſque Conrado loqui. Ex his tametſi nihildum jure poterat de fide conjugis perperam ſuſpicari, tamen non placuerat familiaritas , quam ex ingenio ſuo æſtimans , cenſebat proclivem ad amorem. Acceſſit quòd Auguſtam, poſtquam turpi illo periculo nuper defuncta eſſet, videret triſtiorem, & ſibi non niſi coactâ quâdam oris conformatione ridentem. Non deſuere, qui interpreta-
rentur

(a) *Pigna.*

rentur Cæſari cauſam triſtitiæ eſſe,quòd vileſceret ipſe uxori alienâ conſuetudine captæ. Hinc intentior in ejus verba & geſtus,ſeu ea cum Conrado, ſeu cum alio procerum ageret, ubique captans occaſionem ſiniſtras de eâ ſuſpiciones confirmandi, unguem ſcilicet figebat in ulcere. Adverterat aliquando Conradum ſecretò loqui Praxedi, nutúſque inter eos, tum intimæ neceſſitudinis teſtes, tum mœroris. Mox in mentem venit ſuſpicioſo Principi cauſam mœroris eſſe,quòd amantibus deeſſet facultas amandi apertiùs. Nempe Praxedi ſe jam vilem eſſe: Conradum toto ore ſibi diſſimilem, nec agnoſcere ſe patrem, nec vereri. Datâ occaſione Praxedem interrogat quidnam ei doleat? Auguſta præfata veniam, ſi parendi ſtudio exponeret ei ſincerum, & diu tectum animi ſenſum, ſubjecit ſe cum Cæſare non recuſare vel in caſtris verſari, vel partiri belli labores, ac pericula: ſed eo bello delectari non poſſe, quo (a) Mathildis conſanguinea, & compertæ probitatis Princeps vexaretur auctore

(a) *Pigna.*

ctore Giberto. Cæſar irâ percitus, quòd condemnari ſe ſentiret, cùm tu, Domina, abſolvebaris, invectus multis in conjugem, ita concluſit: cùm Mathildem innocentem, me cum Giberto nocentem facis; prodíſque quod dudum notaram, me tibi viluiſſe, nempe alieno amore implicitæ. At, ſi vivo, ſenties quantum mihi debueris, & quid poſſim. Sub hæc repudiatam jubet in cuſtodiam abripi. Mox Conradus evocatus à Cæſare non jam irato, ſed furente. Vereor, Domina, caſtiſſimas aures tuas contaminare narrandâ turpitudine conſiliorum Principis furioſi. Cætera ex hoc uno collige. Cùm Conradus in conſpectum prodijt, Henricus, ſive ut conjugem dedecore ulciſceretur, ſive ut juvenis animum in eam exploraret, certè hunc ſeriò ſollicitavit ad vitium inferendum captivæ. Obſtupuit Conradus ad tantum nefas principiò. At leno Cæſar, ut id perſuaderet, & verecundiam demeret paterni tori violandi, declaravit ei arcanum natalitium. Nihil eſt, inquit, quòd tantopere mea juſſa refugias, neque enim illa tibi noverca,

verca, ut putas, neque tu es filius meus, ſed ejus Sueviæ Principis, cujus vultum refers apprimè. Hîc Conradus obmutuit, cui ſcilicet non potuit non ingrata eſſe oratio, quâ ſe Cæſareâ ſimul claritate ſanguinis, ſimul hereditate excidiſſe diſcebat. Sed ſuſpicari timeo, & ſcire pudet, quid auſus ſit deinde juvenis ſollicitatus Cæſaris jam non patris imperio, Praxedíſque non novercæ formâ. Id ſcio Conradum Henrico talia ſuadenti non oblocutum, deinde ſecretò adijſſe Praxedem, poſtea juſſu Cæſaris diſceſſiſſe ad Allobroges cum copijs ipſum, Praxedem in caſtris videri deſijſſe. Quid nunc ſentias, Domina, de juvene illo, quem vulgò caſtiſſimum, Godefredóque Duci amiciſſimum cenſebamus? Mathildis adhæc ſtupens ſic interfata eſt: certè ſi talis fuit, qualis habebatur, cur Cæſari non exprobravit conſilij infamiā? Cur Praxedem, quando adijt, non liberavit carcere, aut ſaltem poſtea liberare contendit eorum militum operâ, cum quibus ad Allobroges diſceſſit? Nempe
nec

nec de captivæ dedecore ſollicitus, nec Godefredi memor eſt, nec retinens virtutis Cæſareæ, ex quo Cæſareo genere excidit, ſed Cæſaris tantùm metuens; cui, heu! nimisquàm promptè paret. Interim, excepit Veronenſis, æger in Belgicâ Auguſtæ frater, acerbiſſimo illo nuncio vel celandus viſus eſt, ne eo mors accelleraretur, vel ſi de ſorore reſcijt, ad extrema deductus eſt. Mathildis triſtiſſimâ narratione perculſa virtute totâ ſuâ eguit, ne dolori ſuccumberet. Audiebat ſe defenſam ab Auguſtâ, & ideo hanc in odium ærumnáſque vocatam; ambigi de Conradi genere & continentiâ, atque adeo de Godefredi Proregis vitâ. Aliquamdiu vocem tenuit, ne abiret à majeſtate. Deinde interrogat paucis nuncium (nec pluribus patiebatur dolor) ſciatne, quem ad locum è caſtris abducta ſit Auguſta; tum an adhuc illa, fratérque Godefredus vivant. Non poſſum, inquit Veronenſis, vivam dicere eam; quæ calamitatem patitur omni morte acerbiorem. Juſſu Cæſaris clàm abducta Veronam, ibi pleríſque ignorata in cu-

ſtodiam

ſtodiam data eſt arctiſſimam, malorum tamen, quæ patitur, leviſſimum. Ejuſmodi ſunt, quibus mortem ſæpius præoptarit. Verùm id beneficij conceſſum non eſt. Illud autem contigit, ut occaſionem diu quæſitam tandem invenerit aliquem noſcendi, cujus fidei credere raptim poſſet partem ſaltem arcanorum. Eâ me dignata eſt impertiri, atque ad te miſit oratum infimis precibus, ut ſororis, fratriſque infortunijs tacta, & placata utrique, coneris miſerandam Principem eripere gurguſtio. Ne, quæſo, patiaris, quam nuper ovantem Cæſareâ dignitate vidit orbis, jacere in infamiâ ultimâ, quod vix Turcarum oculi ſpectaculum ferre poſſent. Si quidquam ſceleris, quod conjux in conjugem edere poteſt, prætermiſſum eſt ab Henrico, non recuſat Auguſta, quin eam dedigneris. At non intereſt, utrum ſub Henrico Praxedem eſſe ſinas, an iratis Turcis ad ſupplicium atque infamiam dedas. Hæc nuncius de Auguſtâ. Jam de fratre Prorege quid reſpondere potuit, niſi, quod triſtis fama ferebat, obijſſe? Et Mathildis quid de eo exiſti-

mare

mare aliud poterat? Si enim viveret Godefredus, & in Italiâ esset ignotorũ procerum unus, cur non ab eo soror auxiliũ postularet, sed à Mathilde? Cur ab inimicâ potiùs, quàm à fratre? Et verò cur ille sorori opem ultrò non ferret, sed Mathildi? Ergo consequens erat alium ab Aquilifero Godefredo esse oportere ducem ignotum, qui ad Canusium pugnarat tam fortiter, támque feliciter. Videbatúrque verisimilius esse, Conradum Cæsari jam iratum præclara illa patrasse. Atque hæc argumenta meipsum adduxere, ut rem adhuc sic narrandam putarem. Mathildis multiplici dolore conflictata, id saltem, quod rogabatur, exequi studuit. Licet satis gnara, quàm difficile esset liberare Praxedem, tamen minimè distulit ad opem ferendam incumbere. Fido illo Veronensi ad eam solandam, & bonâ spe erigendam remisso, eodem usa est ad alios Veronæ clandestino comercio sollicitandos, & cùm tempus esset, consilij participatione impertiendos. Rei efficiendæ ne quid deesset, *(a)* militum fi-

M diffi-

(a) *Domniz. Florent.*

dissimos alieno cultu submisit Veronam. Dum hæc res agitur, Mathildis simul intendebat in belli reliquias profligandas, nunquam non de nunciatâ Godefredi incertâ salute cogitans, simul memor ignoti procerum ducis avebat discere quis esset. Profecta ad exercitum à suis gaudio exultantibus excipitur. Audit à Lanfranco suo ignotos proceres, qui haud procul aberant, perrexisse operam navare juxtà strenuam ac felicem. Cum Canusino agmine inhæsisse fugientium hostium tergis, & eo bello primas virtutis, gloriæque partes retulisse. Cæsaris extremum agmen carpsisse non semel. Campestrem regionem cis Padum, antè occupatam ab Henricianis, recepisse. Trajecto flumine multa loca munita hostibus eripuisse, atque in ijs Gubernulam. Ibi repertis magnificis Henrici vestimentis, auro, purpurâque, & ijs ornamentis, quibus imperij dignitas eminet, potitos. Henricum modò formidabilem Italiæ, jam non tantum profligatum, sed & humeris ingestum vestimentorũ specie, quæ tanquam opimum spolium affe-

ran-

rantur. Ita Cæſarem vexillo principe, & cultu corporis exutum fugiſſe cum Giberto in arcem Argentum, ſi quam iſtic novam fabam recudere poſſint. Conradum verò ab Henrico jam ante Canuſinam victoriam defeciſſe. Proreginam Mathildem tantâ famâ & gloriâ eſſe, ut populi alius ſuper alium ejus fidei ſe crediderint, atque (a) Italiæ Reginam pluribus locis conclamarint. Sub hanc Lanfranci narrationem gliſcente lætitiâ ejus, & circumſtantiam militum, ingenti vociferatione Mathildis Regina ſalutatur. His ad hunc modum geſtis, longè maximâ Mathildanorum in præſens gloriâ, & in futurum ſpe, tamen Mathildem tanti ſucceſſûs voluptate frui non ſinebant triſtia Veronâ paulò antè nuntiata. Cæterùm gratiis & laudibus proſecuta eſt victores in commune, ac privatim ign - tos proceres, ut quiſque adfuit. Quorum omnium nomine, qui Mathildi gratularetur, præmiſſus Tiro, antequam dux ipſe veniret in conſpectum, ac notitiam. Colloquium cum Tirone miſcuit illa

(a) *Chron. Hirſaug. Pigna.*

haud dubiè insigne affectibus: quod cujusmodi fuerit, vellem memoriæ proditum; vero affine proferam. Postquam laudavit Mathildis fortissimos Canusij liberatores, victoresque Cæsaris ac Giberti, dixit sperare se ab ijs præterea id gratiæ, ut ne ultrà latere velint, neu se celent cujates, & qui sint. Respondit Tiro, Reginæ in cæteris omnibus palàm morem gesturos, at hâc in re secretò, si per eam liceat. Ipsius Mathildis interesse, ne ab alijs agnoscantur quàm ab ipsâ. Inde subductus à turbâ Mathildi exposuit se ac socios Belgas esse, mereri sub eâ jussos à Domino suo Lothariæ Prorege Godefredo. De cujus instituto vitæ, ex quo ab ipsâ postremùm digressus sit in Belgicâ, deque lethali ejusdem morbo, & ultimâ voluntate, se, si pateretur Regina, pauca dicturum. Trepidâ ad hæc Mathilde annuente ut diceret: *(a)*

Te, Domina, inquit ille, revertente in Italiam, Godefredum mirabiles, & peracerbi casus excepêre, sed quorum nul-

lus

(a) RELIQUUM *primordiorum Godefredi.*

lus funeſtior, quàm, quo à te Gibertinis fraudibus demum abſtractus eſt. Protinus ei adolcſcenti, ut defuncti Proregis avunculi hereditatem adiret, varium certamen, & vitæ diſcrimen aditum eſt. Cæſar huic, ut avunculo paulò antè mortẽ, palàm adverſabatur. Quâ offenſione freti quidam procerum, quidquid teſtamẽto Gibber heredi reliquerat, eripere lite, vel armis ſtatuerunt. (a) Bullionum Namurci Comes Albertus ſibi vindicabat, Virodunum ejus loci Epiſcopus, Lotharienſis regni Præfecturam ipſe Cæſar; quam, nullâ adoptionis, aut teſtamenti habitâ ratione, ajebat ſui juris, atque arbitrij eſſe, quòd Gibber ſine liberis diem obierat. Ita miſerandus adoleſcens modò tam fortunatus, nunc caro avunculo orbatus, tuóque, Regina, tum conſpectu, tum conſilio, inſuper totâ illâ ingenti hereditate evertebatur. Ab adverſarijs nihil ei relinquebatur de tantis bonis, ne iter quidem ad ſepulchrum avunculi. Nec in fortunarum modò, ſed etiam capitis dimicationem ſe veniſſe mox co-

 gnovit.

(a) *Vuaſſeb.*

gnovit. At tanto periculo major, ſtatuit ei obviam ire, atque ad Cæſarem proficiſci. Memor uſque tui, tuorúmque in ultimo colloquio monitorum, exiſtimabat ſe non modò vituperationi obnoxium fore, ſed perpetuo contemptu dignum, ſi ſe eâ hereditate, quâ dignum conjux tuus túque judicaſſetis, privari pateretur. Cæterùm non neſciebat ſibi ſoli, & adoleſcenti, & jam facultatibus nutantibus propè deſtituto contendendum eſſe cum (*a*) Alberto Namurci Comite aliiſque adverſarijs multis, ætate, uſu rerum, potentiâque florentibus. At licet ipſe ſummâ habuiſſet cætera, eâ re quidem certè ſe carere, quæ in aulis ſummi eſſet momenti, gratia. Uno judicio de honore, de fortunis, ac fortè de vita decernendum eſſe coram Cæſare judice offenſo eò periculoſiùs, quòd offenſionis cauſa neſciretur. Diſceptantibus coram (*b*) eo ſæpe à verbis ad arma veniendum eſſe, litéſque finiri internecino certamine. Albertum ſibi diem coram Cæſare dixiſſe, virum potentiæ, & roboris famâ cele-

(a) *Io. Leod. in MS.* (b) *Viterb.*

celebrem, quem vel si vicisset, non fore se in tuto; superesse alios hostes, atque omnium primum Cæsarem, ob æmulationem gloriæ fortibus viris malignum; qui cùm strenui famam ipse captaret, quos putaret hoc nomine suis laudibus officere, eos vel objectaret periculis, vel insidijs tolleret. Hæc reputabat inter viam Godefredus; quæ vulgò comperta erant. Cæsar bello Saxonico victor in Belgicam sub Paschales ferias triumphanti similis venerat. Adfuere Ultrajecti magnâ frequentiâ proceres: alios aliæ causæ, spes non paucos allexerat. Amplissimum munus Lothariensis regni præfecturam, quæ Gibberi fuerat, prensatam à multis, uni Cæsar erat collaturus. Ergo suspensis expectatione animis calebant studia partium. Inter candidatos generis claritudine opibúsque pollentes, convertit in se omnium oculos præstanti specie adolescens pullatus Godefredus. Quantum ejus virtuti cum adversâ fortunâ certamen esset, latebat neminem. Nihil certius adolescenti de totâ avun-

culi hæreditate reſtabat quàm Cæſaris odium. Cæterùm, ut in ejus veſte luctus, ſic in geſtu oculíſque magnitudo animi cernebatur. Venit in aulam intrepidus, non alio præſidio armatus contra tot pericula, quàm jure, & periculorum contemptu. Per medios adverſarios proceſſit in conſpectum Cæſaris eo vultu, qui nec deſpectum majeſtatis, nec metum potentiæ præ ſe ferret. Hîc primùm cum conſanguineo Alberto verbis diſceptatum eſt. Quibus cùm res non componeretur, provocante ad arma Alberto, pronunciavit Cæſar controverſiam, ex recepto in Imperio more Longobardico, (*a*) armis dirimendam. Provocator decretum pro ſuâ ferociâ geſtiens excepit, at Godefredus animo quidem minimè impari, ſed planè Chriſtiano, ægrè tulit. Nempe oderat enſes extra aciem cruentos, ſecúmque reputabat non cum barbaro hoſte, ſed cum conſanguineo, nec aliâ de causâ quàm de poſſeſſionibus ſubeundum eſſe ſingulare certamen, minimè ludicrum illud, ſed decretoriũ,

eâque

(a) *Tyr.*

eâque conditione, ut victus uteruis & causâ cecidiſſe cenſeretur,& ignominiosâ morte occumberet. Id ergo omninò invitus accepit, nec niſi propterea quòd tali loco, ac tempore declinare ſalvâ dignitate non poſſet. Fuere procerum quidam, qui Henricum convenirent orantes etiam atque etiam, ne par inſigne Principum tam periculoſum ſui ſpectaculum populo præberet: verùm ſtetit in ſententiâ Cæſar. Ergo in arenam deſcriptam, repaguliſque ſeptam deſcendêre pugnatores armati. In adverſis circi partibus ſuum utrique tabernaculum erat, in quo tantiſper acquieſcerent, donec congrediendi ſignum daretur. Adſtabant de more delecti procerum arbitri pugnæ. Spectatum venerat circumfuſa vulgi innumerabilis corona,eminebátque in ſuggeſtu judex ſupremus Cæſar. Præcone tertiùm vociferato irent ſtrenui pugnatores, proceſſere ex tabernaculis fulgentes armis. Mox diſtricto ferro,priuſquàm ſe, ſpectatorum animos percuſsêre. Alios ſpes, alios metus, prout alteri partium ſtudebant,omnes horror invaſerat. Con-

greſſi mox ictus congeminant ictibus, nunc clypeum, nunc galeam pulſant, nunc loricæ aditus mucrone pertentant. Primùm ex artis legibus manus conferuntur: mox ubi pugnantes produxit calor, viribus indulgent, & impetu rem gerunt. Emicabat Godefredi indomitus vigor, quem populo commendabat ætas tenerior juxta ac dexteritas, & comperta adverſariorum potentia nimia. Suſtinere ſibi eo certamine videbatur non tantùm jus, decúſque ſuum, ſed & avunculi, & tuum, Regina, quorum beneficio, ac favori hoſtis obſtabat. Tanquam intuereris manum pugnantis, plenus tua exhortatione nuperâ, nunc promovet gradum, nunc ſuccedit in latus, in omnem occaſionem imminet petendi Alberti. Armis, oculíſque vibrat, & fortunæ iraſcitur, quòd tam ſerò reſpiciat. Ecce autem adoleſcenti validiorem ictum intentanti Albertus clypeum objiçit, quo exceptus Godefredi (*a*) gladius in partes penè capulo tenus diſſilijt. Tantummodo fragmentum ſemipede longum in manu

ſuper-

(*a*) *Tyr.*

ſuperfuit. Ingemuere optimi ſpectatorum, animadverſo adoleſcentis tanto diſcrimine. Neque enim ſpes ſalutis affulgebat vel ab ejus virtute, qui jam inermis contra armatum, valentémque conſiſteret, vel à gratiâ Cæſaris, qui ſciebatur infenſus. Cæterùm abitri proceres iniquitatem pugnæ miſerati tantiſper ceſſationem imperant, Cæſarémque conveniunt. Dato reſpirandi ſpatio pugnatores galeæ tegmen ſuſtulerant. Intuebatur Henricus Godefredum, qui non periculo expalluerat, non circumſpexerat fugam, ſed perſtiterat in gradu pariter & ardore certaminis. Geſtus acer, atque athleticus, pectus intrepidum, & cùm deeſſet conſilium, audacia non deerat. Exporrecta frons, os vividum, atque ab æſtu formoſius. Genis primâ lanugine vix dum nitentibus, adhuc Adelaidam ſororem referebat, cujus excellentem pulchritudinem prædicari audierat Cæſar, & in ejus amorem, ex aſpectu fratris, fortè jam animum inflexerat. Interim magnâ contentione inter ſpectatores

tores

tores renovata erat (*a*) celebris eâ tempestate quæstio, an non pugnatori ejusmodi, cujus fractum esset telum, deberet aliud reddi. Cui rei argumentum hoc dicebant, tela in pugnâ tali esse instrumenta quædam vicaria, nempe testium loco, ad probandam occultam, de quâ controversia esset, veritatem. Si autem vocati testes in judicio non adsint, posse alios substitui. Quare pari jure pugnatori loco teli, quod non adversarij virtute aut industriâ, sed casu amiserit, aliud esse reddendum. Inter hæc arbitri Cæsarem adierant, à quibus rogatus, ut morti eriperet strenuissimum adolescentem, fortunâ, non virtute cedentem, servarétque magno usui futurum adversus Saxones rebelles, concessit facultatem colloquij, quo pax inter pugnatores componeretur. Insperata gratia, ubi per arbitros renunciata est, maximâ affecit populum lætitiâ. At Godefredus novo, atque inaudito facinore omnes in stuporẽ repentè convertit. Auditâ pacis propositione vultuosus, ac turbidus pudore, tanquam

(à) *Honorat. Bonnet. in Arbor. Pugn.*

quam victus crederetur, exarsit animo, negavítque suam fortunam eo loco esse, quam Cæsar miserari deberet. Se satis armatum, dum dextera superesset. Tum abrupto sermone speculare tegmen galeæ deprimit, concussísque armis (*a*) in adversarium prosilit, spectatoribus omnibus præ admiratione torpentibus. Quem irruentem, & capulo, qui supererat, minantem excepit Albertus fiduciâ victoriæ tumidus, & velut eludens ferociam adolescentis desperabundi, & perire festinantis. Hunc ferro incessit, hunc repetitis alijs super alios ictibus obruere properat. Quos Godefredus, quà potest arte, vel declinat, vel sustinet circumacto clypeo tectus. At spectatoribus quantò perspectior, tantò miserabilior erat fortitudo infelix, quàm necesse esset tandem succumbere. Jam velut in limine fati positus ab illacrymantibus spectabatur, cùm ipse speculatus irruentem in se incautiùs adversarium, prorupit subitò, collectísque cum irâ viribus tam validè lævo ejus tempori (*b*) capulum suum impegit,

(a) *Tyr.* (b) *Tyr.*

pegit, ut ictu attonitum, animóque deficientem in arenâ porrexerit. Labentem ſuper mox ſequitur complexúque implicat, & ejecto dextrâ capulo extorquet ſemianimi gladium, & mox caſſidem. Omnes admirabilis rerum converſio defixerat. Cùm elatus victoris manu fulſit integer gladius, expectabant, ut nudo jacentis jugulo defigeret. At Godefredus expectatione ut fortunâ ſuperior, poſtquam adverſarium, ſeipſum viçit. Ut Albertum ulciſceretur, moverat ejus in provocando ferocia, & in impugnando etiam inermi proterva feritas: verùm cùm & Chriſtianum, & conſanguineum cogitaſſet, proſtratúmque cerneret, obſequi animo indecorum cenſuit. Genus vindictæ pulchrius viſum eſt misereri. Non modò parcere ipſe ſtatuit, ſed etiam operam dare, ut à judice parceretur. Victum manebat ignominioſa mors, aut turpior morte vita. Quibus ut eriperet Albertum, converſus ad proceres arbitros etiam atque etiam oravit, ut pacificationem, quam ipſe recuſarat causâ ſuâ,
nunc

nunc adverſarij gratiâ procurarent. Admirantibus illis adoleſcentis magnitudinem animi & lenitatem, non tenuit ſe populus, quin acclamaret victori referenti geminam de hoſte gloriam. Cæſar utcumque violento, & alieno in eum animo, tamen hoc præcellentis indolis ſpecimine tangi cœpit. In victorem concepit benevolentiæ aliquid. Ergo adoleſcenti nec quidquid petebat, nec nihil dandum cenſuit. (a) Acer ille, & impiger ad rem militarem tiro metuendus viſus eſt, ſive nimiâ potentiâ augeretur, ſive indonatus, & quaſi ſpretus abiret. Præfecturam regni Lotharienſis, quæ prenſabatur, contulit, non Godefredo, ſed Conrado ſuo, (filium tunc appellabat) Godefredum verò Antuerpiæ Marchionem dixit. Novus Marchio prælato ſibi innocenti, & amabiliſſimo tunc puero ſuccenſere non potuit, qualitercumque fuerit affectus in Cæſarem. Cæterùm mox ab aulâ diſcedendum fuit, in quâ nihil admodum erat, quod ei placeret præter Conradum; cum quo ei diu ſumma

(a) *Lamb. Sch.*

ma amicitia fuit, quoad ille nempe fidem præſtitit Cæſar *(a)* ſeu benevolentiæ diſſimulatione, ſeu odij ſpecie Godefredi adverſarijs animum facere pergebat ad ditionem ejus invadendam. Pro Bulliono, & Viroduni Comitatu grave, diuturnùmque bellum ei gerendum fuit in propinquos. Ferociſſimus adverſariorum hîc ut antè, conſanguineus Namurci Comes Albertus. Is ad Bullionum, quod jure materno deberi ſibi pugnabat, intercipiendum cum copijs movet. At prævertit Godefredus, arcémque ingreſſus, tantâ virtute repreſſit hoſtem, ut ab obſidione repulerit. Atque hac imprimis victoriâ ſibi Bullioni poſſeſſionem aſſeruit, fecítque celebre apud populares Godefredi Bullionij nomen. Hinc infeſtior Albertus pòſt paulò bellum inſtauravit ad (*b*) Virodunum. At Godefredus priuſquam pro hoc vindicando pugnaret, Cæſaris ſigna ſecutus eſt, (*c*) Idâ matre hortante, & ne ſpem adipiſcendæ Lotharienſis Regni Præfecturæ deponeret, animos faciente. Paruit ille, cæterùm

nec

(a) *Vuaſſeb.* (b) *Io. Leod* (c) *Malmesb.*

nec opum cupiditate tractus, nec licentiæ militaris ſtudio ; tibíque, Regina, tunc addictior, quàm Henrico. Antequam ad caſtra Henriciana tranſiret, noſti quanti ille cùm alias tuas virtutes, tum excellentem pudicitiam fecerit, quantíſque laudibus prædicare ſit ſolitus. Neque tunc ignoraſti pro tuâ de eo exiſtimatione, quàm pudoris amans, & alienus à voluptatibus vixerit. Quo nomine tibi etiam carior erat. Tuarum veneratio, atque admiratio virtutum animum ejus ſic afficiebat, ut earum pulchritudine perſtrictus ad alias formas non adverteret. Nec deerant cauſæ variæ, quæ juvenem averterent à ſequendis Henricianis caſtris. Uſus erat Cæſare adhuc minimè favente, aut æquo, plúſque timendum ab eo videbatur, quàm ſperandum. Neutiquam tutum erat, præſertim initio, venire in conſpectum Cæſaris, & agnoſci priùs, quàm operâ aliquâ militari conciliaſſet ejus animum. Quin Henrici benevolentiam timebat, defugiebátque familiaritatem ; ne vitijs ejus cogeretur, non dicam adulari, ſed connivere ſaltē.

Cæterùm ad castra ejus tunc de imperio dimicantis tractus specie officij, & caritate in miserum Principem, ejúsque heredem (ut id temporis habebatur) insontem Conradum, eosdem illic mores, idem castimoniæ studium tuo exemplo natum & confirmatum obtinuit inter armorum licentiam, & exempla Cæsaris voluptatibus dediti. Idem quoque judicium illi perpetuum de tuâ eximiâ probitate fuit, quoad id gravissima fama commovit; quamquam nulla comovere debuit. Spargitur primùm sermo te cum Hildebrando consuescere plusquam necesse esset probæ. Indignari Godefredus principiò, Gregorij non dubiâ, tuâ virtute compertâ. At rumor increbrescere, argumenta afferri, affectatio in itineribus, domi familiaritas, litterarum inter absentes commercium, possessionum donatio, mutua in omnibus vestra consensio notari. Nondum hæc movebant juvenis animum tibi addictum satísque gnarum cuncta hæc officia posse constare inter pudicos & sanctos, quos livor, & maledicentia primos incessat, & dignissima laudibus

dibus carpat. At miſerum juvenem tranſverſum egit auctoritas, non jam vulgi, ſed tot Principum, non profani ſolùm, ſed & ſacri ordinis, Gregorio tibíque adverſantium. Obruit eum ſententia Brixinæ habiti conventûs, in quo damnatus, abdicatúſque gradu Gregorius. Quis deinde hominum de te ſenſus, quod privatim Godefredi judicium, quando inauditâ per totum Romanum Imperium novitate Epiſcopi, & Principes alij Gregorio rebellarent, tu obedires ſola? Nempe apud longè plurimos id tibi ſummo dedecori fuit, quod apud omnes ſummæ gloriæ eſſe debuerat. Singularis vel improbitatis, vel amentiæ damnata es, cùm ſola ſaperes. Publicâ deceptione involutus Aquilifer privato dolore torqueri cœpit eò acriùs, quò major ejus fuerat de te exiſtimatio, atque in te amor. Quos gemitus dederit, quo doloris, atque iracundiæ æſtu famam illam tuam exceperit, æſtimare ac metiri potes ex animi tui affectu illo, quo accepiſti eum tibi adverſari. Uterque veſtrum judicabat alterum pravè, ſe rectè ſentire. Tu eum de-

cipi cogitabas, ille non modò falli te, ſed etiam turpitudine maculari audiebat. Quæ fama, ut iniquior, ita pudico juveni, tuíque amanti erat ad ſenſum doloris acerbior. Quid multa? Genus pietatis viſum eſt movere in Rudolphum primùm, deinde in te, & Gregorium, ultricibúſque armis vobis, atque ignominiæ Romam eripere. Eâ captâ victor infelix victoriæ pœnas dedit, ſed ſalubres. Virulentâ febre affixus lecto, ſubductúſque à tumultu, & bello vacuus, belli cauſam expendit attentiùs. Pars ſanitatis fuit ægrotare. Opportunè tunc tractabatur de pace Gregorium inter & Henricum, habitis ultrò citróque delectorum congreſſibus. Romani interrogati de Gregorij moribus, non ſolùm probos teſtati, ſed etiam ſanctos,& Apoſtolicos. Idem comprobabāt ejus ad te litteræ,&ab Anſelmo Lucenſi Epiſcopo vulgatum opus. His, atque hujuſmodi quà audiendis, quà legendis Belga lucem in tantis tenebris ſenſim vidit, & quantumvis Gibertinis nebulas offundere conatis veritatem (a)

quàm

(a) *Fiſen.*

quàm citissimè potuit, Numine favente, hausit animo. Dolebat ei sua de Rudolpho Rege victoria, qui tam pulchris vulneribus occubuerat, quàm pulchrâ causâ dimicaverat, dignus vincere, licèt fortiùs pugnasset Godefredus. Sed longè plurimùm afficiebatur animo, cùm reputaret se par castissimorum Principum, Gregorium & Mathildem, armis persecutum esse. Jam intelligebat te, Domina, non modò innocentem, sed majori quàm priùs veneratione, atque omnium amore dignissimam; se verò omnium odio. Sed quo pœnitentiæ sensu! quo pudore! Quis animi dolor aggravavit languorem corporis! Hæc in patriam relatum ad extrema deduxere, sed sensim. Interdum meliusculè habere videbatur, sed eâdem occultâ febre macilentos artus exedente, novísque identidem exorientibus doloris causis. Illud animo insederat decretum, ut, si unquam satis convalesceret ad operam bello navandam, partes impias Henrici Gibertíque desereret. Quos (*a*) ut honestiùs, probabiliúsque declinaret,

 pro-

(a) *Baron.*

profectionem Hierosolymitanam meditari cœpit, sed minimè vulgari, consuetóve obeundam modo. Res maximè ardua quâ occasione, ac ratione juveni ægro, sed semper magnanimo in mentem venerit, si pro tuâ clementiâ audire perges, aperiam. Consanguineus Lucemburgi Comes Conradus & ipse priùs Henricianarum partium, profectus erat in Palæstinam, venerationis & pœnitentiæ ergo loca sacra visurus. Exemplum movit Godefredum ad Hierosolymam quoque petendam, si per valetudinem aliquando fas esset. At illud veniebat in mentem egregiè pio, fortissimóque juveni, quantò satiùs, & Principe Christiano digniùs foret eò proficisci non inermem, ut vulgò, sed cum exercitu ad exterminandos barbaros Terræ sanctæ usurpatores; & loca illa Dei Sanguine consecrata non solùm lustrare oculis, & obire pedibus, sed armatis dexteris vindicare ab impiorum jugo. Incaluit magnanimus juvenis eâ cogitatione, & quantumcúmque ardua expeditio foret, aggredi eam decre-

vit

vit vel ideo, ut ab impijs Henrici castris absisteret. Hæc cogitanti, & cum Idâ matre compertæ tibi sanctimoniæ fæminâ conferenti tristis casus ægritudinis cumulum addidit, mors Eustachij patris viri eximij. Et illud permolestum accidit, atque intempestivum: Albertus Namurci Comes *(a)* Bulliono pulsus nuper, instauravit bellum in Viroduni finibus, quam urbem pro Episcopo regebat. Idem armis obstiterat ne Godefredus possessionem adiret Comitatûs Virodunensis, quem occuparat Episcopus. Bullionius munitionem excitandam curarat Sathanaci, unde infestaretur Virodunensis ager. Albertus occasionem speculatus præsidij hostilis exscindendi, copias contrahit, & cum Episcopo Sathanacum obsidet. Sciebat enim Godefredum assiduâ febri laborare, Eustachium parentẽ nuper obijsse, Godefredi fratres Balduinum & Eustachium peregrè profectos. Cæterùm Sathanacensibus suis non defuit Bullionus. Licet febri, ut semper, vexatus, improvisò advehitur ad hostes

(a) *Io. Leod. Vuasseb.*

cum parvâ, sed strenuâ manu. Coortâ pugnâ ingressu (a) arcis prohiberi non potuit. At hostes in obsidione perseverarunt, animis, robore, ac præsertim numero valentes. Arctâ obsidione clausus Godefredus desertus & æger periclitabatur de rerum summâ, ac salute. Ecce autem agmen egregiæ juventutis in propinquo conspicitur, cui præibant ductores duo, corporum & armorum specie, & in Godefredum caritate præstantes. Quinam hi, & quantis viribus essent, cùm explorasset Albertus, atque Episcopo retulisset, territus hic Alberto fremente solvit obsidionem. Eximios duos auxiliatores, qui ita in tempore advenerant, excepit in urbem hilaris Godefredus, & ambos fratres agnovit. Balduinus & Eustachius cognito fratris periculo contractis copijs, & amicorum auxilijs advolarant, ille ex Franciâ, hic ex Germaniâ. Suavissimè inter se complexi mutuis fruuntur colloquijs, & narratione rerum præclarè à se gestarum. Itum subinde ad proximas arces, primùm Bullionum, tum Mon-

(a) *An.* 1088.

Montem Acutum ad Idam matrem cariſſimam, ac ſorores Adelaidam,& Idam, quarum illa tunc innupta, hæc Montacuto Comiti Cunoni nupſerat. Ibi Godefredus fratribus conſilium ſuum de ſacrâ expeditione aperuit. Quibus ſtupentibus primùm rei ipſius viſa eſt ſibi obſtare magnitudo. Deinde facultatum non ſatis eſſe dicebant,& eas ipſas, quas nunc poſſideant, nondum ſatis tutas, nempe quibus inhient inimici è propinquo, jam quidem armis pulſi, nondum animis domiti. Denique expeditionem non modò arduam, & ſuo ipſam molimine gravem, ſed omnino ſupra Godefredi vires ac valetudinem eſſe. Jam inde ab obſidione urbis Romæ continente febri debilitatum ipſum. Non ut in tertianâ quartanâque, quarum certus circuitus eſt, interjectâ quiete recreatum corpus, ſed perpetuâ vi morbi magis magíſque defeciſſe. Priùs febrim depellendam, reparandáſque vires, quàm tanta res tentetur, vix à valentibus, iíſque potentiſſimis unquam perpetranda. Digreſſi ſub hæc fratres, Balduinus in Normanniam,

Eustachius cum matre in Angliam tendit ad cernendam ibi paternæ hereditatis partem. Juvenes moribus, atque indole præstantes ibi in aulis apud Reges procerésque & feminas principes gratiosi rebus scitè fortitérque gerendis claruere. Godefredus quantumvis adversâ valetudine non desperabat se bellum sacrum cum eis esse gesturum. Sed profanum, & importunum rursus exortum est. Namurcensis Albertus castrum Mireuartũ munire parat, futuram belli arcem. Majus priori incendium veritus Leodiensium Pontifex Henricus Godefredi propinquus suscepit restinguendum. Primùm antevertit Namurcensi, castrúmque Mireuartum, quod ille operibus communire instituerat, pretio comparat, atque evertit. Pacis deinde consilia, quæ agitabat, exequi cœpit, & colloquijs novam odiorum sementem opprimere. Sed parum processit res, quoad (*a*) sub id tempus aucta improvisò Godefredi potentia ac dignitas hostes deterruit. Cæsar (*b*) ejus sororem Adelaidam duxit, fratrémque jussit

(a) 1089. (b) *Dodechin. Order.*

jussit Lothariensis regni Præfectum. Pax inde facta. Cessit item Godefredo Proregi Virodunensis tandem Comitatus. Gavisus æger suâ sororísque fortunâ, non ex avaritiâ opum aut gloriæ, sed pietate. Accessione facultatum videbat se paratiorem expeditioni sacræ, & sorore ad Cæsaris torum & summum honoris evectâ spem nactus erat per eam blanditijs uxoris quolibet impelli posse, & ad meliora traduci Cæsarem amantem, deducíque à te, Regina, persequendâ bello. Neque Adelaida, jam dicta Praxedis, aut fraterno aut suo in te studio defuit. Res (*a*) memorabilis eodem anno (hoc est sæculi undenonagesimo) juvenis ægri animum ad expeditionem sacram erexit magis, atque inflammavit. Fortè recreaturus vires venatum iverat in silvam Querenam, comitabatur eum miles probus Hezelo; qui deinde labore fatigatus, & solutus in somnum visus est sibi procul transferri in Orientem, montémque Sinam, Ducis Hebræorum Moysis jejunio, prodigiísque celebratum. Ubi vidisse se

refe-

(a) *Alb. Aquen.*

referebat Godefredum Ducem placido vultu, & religiosâ corporis compoſitione ſpectabilem facili veſtigio in cacumen montis evadere: huic duos albatos Pontificali habitu ire obviam, ac bene precari in hæc verba: Quibus Moyſen Hebræi populi ductorem cæleſtibus beneficijs auxit Deus, ijſdem ab eo cumuleris, (*a*) DUX, ET PRÆCEPTOR FUTURUS POPULI CHRISTIANI. Quæ ubi ex Hezelone cognovit Prorex, ſéque ad munus Ducis, ac præceptoris Chriſtiani agminis deſtinatum interpretatus eſt, inflammatiore animo ſuſpiria ducere, deſiderium ſuum & conſilium denuo aperire familiaribus, ſingulos appellare, hortari alios, alios tentare. Omnibus res admirabilis, & nimium quàm ardua videri. At ille magna præmia expeditionis dicere, Chriſtianæ rei decus, ſalutem Chriſtianorum in Oriente gementium, Barbarorum excidium. Spem ſuam non deſtituturos ſuperos, qui eam feciſſent. Interim Auguſta ſoror, ſuo, fratríſque voto, Cæſarem ad meliorem mentem frugémque revocare ſtude-

(a) *Aquen.*

ſtudebat. Primùm occultè ejus animum tentare, aç diſponere. Dein ſatis explorato tempore & affectu dehortari nunc ab alienis, quibus implicabatur, amoribus, nunc ab odio in te. Sed ſpem ſucceſſûs diſturbavit Gibertus, quando nefariâ illâ, quâ præpollet, auctoritate, Cæſarem in Italiam revocavit. Recruduere Godefredi dolores, cùm vidit adverſus te, atque Eccleſiam rurſus Henricum movere, nec poſſe deduci ab impiâ mente. Quando verò ſe quoque ad ſequendum cum copijs à Cæſare vocari audijt, nec fremitum nec gemitus tenuit. Vel ideo ſibi in Oriente ſuſcipiendum, feſtinandúmque pium bellum cenſuit, ut ne implicaretur impio. Quas opes cum Lotharienſi Præfecturâ à Cæſare accepiſſet, optimè in Paleſtinâ, peſſimè in Italiâ impenſum iri. Ergo immemor valetudinis ſummo ſtudio copias, per ſpeciem belli Italici, re ipsâ ad ſacram expeditionem contrahere cœpit. Verùm anxium & connitentem ad hæc præcelſa animum corpus denique deſtituit, & ad extrema deduxit. Te quoque, Domina, tunc
Guel-

Guelfoni nupſiſſe, nec ſine admiratione, nec ſine gemitu cognovit: nempe intellexit non viſum tibi cum Godefredo convenire in manum, quâ te,& Romam oppugnaſſet. Hîc ſuſpirium ducens Tiro pauliſper moratus; deinde, hoſtis ille tuus, inquit, tandem eſſe deſijt, ò Regina, nunquam ampliùs nociturus. Ægritudine præſenti non magìs quàm pœnitentiâ priùs geſti in te belli oppreſſus, ſenſim ad fatalem horam devênit. Jacebat circumfuſus carorum turbâ lacrymãte, deſperatus à medicis, defectúſque viribus omnibus, niſi judicij & amoris. Mathildem cum ſuſpirijs & Eccleſiam appellabat, junctis earum nominibus, quas & ſciebat conjunctiſſimas, & unà à ſe dolebat offenſas. Miſeram, inquiebat, mortem meam, quam non citiùs obierim, ne ſic militarem. Heu malè impenſæ juventus, vires, victoriæ, quibus mihi laudes, ſed apud malos peperi,& magnum nomen, ſed malum. Funeſta Aquiliferi fortitudo, quâ Mathildis iram merui, & Eccleſiæ fulmen. Non mortem, ô Deus, à me deprecor, quâ dignus ſum : ſed

utinam

utinam oppetere licuisset pugnanti in hostes Ecclesiæ, illatáque ei ac Mathildi damna resarcire impendio facultatum, & vitæ. Verùm quando id non licet, sit saltem aliquis è vobis, amici, qui Mathildi militatum eat, nunciétque me eo animo mori, quo vixisse debueram. Inter ejusmodi affectus, violentósque conscij pectoris stimulos & pœnitentiæ impetus, magis magísque defecit, nec ullâ medicorum arte, aut naturæ vi mortem evadere potuit. Ita desijt esse, quem odisses, ô Domina, nunquam ampliùs nociturus. Abrupit Tironis sermonem Mathildis gemitibus, & ejusmodi verbis; Ergone ille mortuus! & ita mortuus factorum pœnitens cùm vivere decebat! Care, atque infortunate Princeps! Hîc conticuit querelis abstinens. At in animo versabat cogitationes ejusmodi: hæcne erant, quæ non solùm somniarat Hezelo, sed de eo vaticinata erat mater, cum futurum Ducem, & inter Reges inclytum prædixerat! Et verò Ducis titulum consecutus est: sed illene Dux inter Reges inclytus, qui

post-

ritáque omnia longè ſuperantis operis, nempe belli ſacri, ſi Deus reſtitueret valetudinem. Quo religiosè promiſſo ſtatim convaluit, nullâ, ut ſuprà narrabam, medicorum arte aut naturæ vi, ſed mirandâ Dei virtute ſervatus. Sic,Regina, quemadmodum etiam dicebam, ille hoſtis tuus eſſe deſijt, ſed vivere pergit, amicus jam, & defenſor. Mathildem inter hæc vix ſe præ ſtupore, & gaudio capientem ut omni dubitatione exolueret, bonâ ejus veniâ illum ignotum ducem nuperrimè ad Canuſium victorem evocatum ivit. Qui clàm adductus eleganter & cum veneratione ſe inferens, en ipſo adſum, inquit, teſtis illius divini beneficij, quo vivo, ut Deo, tibíque, Domina, impoſterum obſequar. Quo dicto galeâ penitùs apertâ &toto ore exporrectoGodefredus Prorex apparuit, Mathildémque cumulo lætitiæ & ſtuporis implevit. Quæ licet vultu immutatum per ſpatium annorum plurium,quibus eum non viderat niſi nuper in luce ſubluſtri, agnovit planè ex lineamentis oris, quæ altè impreſſerat menti. Hæſere primùm pauliſ-

per alter alterius contemplatione defixi. Diſſidij, & errorum diſcuſsâ nube, nova lux oborta animis mutua utrique decora objecerat. Intuebatur Mathildis juvenem per omnia prodigioſum, à pueritiâ vatici io deſtinatum ad ſumma, deinde factis mirandum; modò divinitus à morte ſervatum & quaſi redivivum, ut Praxedem ulciſceretur, & Mathildē; nunc animo complexum opus ſuper omnia priora maximè arduum, ac ſtupendum. Viciſſim Prorex in Mathilde fixus admirabatur ſexu delicatam, ſed animi robore infractam Principem tot viris bellatoribus, totíque Cæſaris potentiæ, tot annis, per tot pericula, proditiones, & adverſos caſus reſtitiſſe. Ad extrema nuper redactam, tamen pro aris & ſanctâ Sede bellum paci, mortem vitæ prætuliſſe, incomparabili virtute præſtantem priſcis heroïnis, atque adeo heroïbus. Ubi ſe paulùm collegere, Godefredus mœrorem ore præferens, ignoſce, inquit, Domina, ſi non eo vultu adſum, quem parta de tuis hoſtibus victoria, jucundiſſimúſque tuus conſpectus exigerent. Felicitate

licitate tantâ me frui luctus expertem non ſinit Cæſar immanitate injuriæ, quâ ſororem meam, méque affecit. Praxedẽ, quam amavit, quam tori atque imperij conſortem eſſe voluit, eò celſiùs videtur extuliſſe, ut infamiâ graviore deprimeret. Tum ſubjecit repudiatam Praxedem & carceri incluſam ab Henrico; ſed hanc eſſe partem injuriæ tantùm, eámque leviſſimam. Addidit Henrici furias, Conradi dubium & genus & animũ, ſororíſque Praxedis infame ludibrium. Deinde ego, inquit, ubi ſororis ſortem comperi, pro eo ac debui, cōmotus, totus in dolorem & in juſtam iram exarſi. Cùm primùm cæleſti ope conſanui, miſeram ulturus, & ſi fieri queat, liberaturus accurri. At ubi locorum illa detineatur, atque etiam an vivat, nullàdum exploratorum diligentiâ cognoſcere potui. Interim latitandum mihi duxi, ne à Cæſarianis cognito adventu meo ſoror, ſi in carcere ſupereſt, cuſtodiatur arctiùs, & contumelioſiùs habeatur. Ego te quoque, Domina, ac tuos adhuc latere voluí:

lui: Hos quidem, ne per eorum aliquem (inter quos audio proditores non semel inventos) innotescerem Cæsari; te vero, ut pœnitentiam meam, ac fidem priùs factis probarem, quàm verbis, & antequam agnoscerer, operâ aliquâ non pœnitendâ partem commissorum abstergerem. Mathildis iterum gratijs actis, ego verò, inquit, tibi pro collatis tantis in me officijs illum saltem non injucundum repono nuncium: vivit Augusta soror, & Veronæ degit. Inde ut nobis libera restituatur, per fidissimos meorum satago, speróque Dei benignitate rem successuram. Ex Augustâ verò intelligemus quid sit de Conradi fide & genere sentiendum. Nec vanâ spe lactabat Mathildis Godefredum. Sed de eo Heroë quæ modò narravimus, quæque subdemus hujusmodi, sicut novitatis gratiâ non carent, ita plus admirationis habitura sunt, quàm fidei, nisi prolatâ identidem à nobis auctoritate firmentur. Testatur Malmesberiensis Godefredum, Romà expugnatâ, prostratum seu æstu pestifero, seu hausto veneno: verùm

utro,

utro, relinquit ambiguum. Quòd relatus in patriam æger non solùm statuerit Orientem barbarósque bello petere, sed etiam hoc consilium suum heroïcum Idæ matri aperuerit diu priusquam Bellum sacrum in concilio Claromontano ediceretur, solitámque postea id narrare Idam, locuples auctor est æqualis eorum temporum Novigentinus præsul Guibertus. Jam Malmesberiensis addit Godefredum ab contractâ Romæ valetudine semper laborasse febri, eâque assiduâ, donec incensus studio & famâ expeditionis Hierosolymitanæ (quam scilicet exciti ab eo populares parabant) obstrinxit se admirabili voto belli sacri, si convalesceret. Id autem, divo Antonino teste, vovit morbi vi adductus ad extremũ vitæ discrimen. Cælum religioso promisso manifestè favisse, ejúsque nuncupati reo Heroï restitutam extemplò valetudinem, & refloruisse vires, ijdem affirmant. A Godefredo autem sororis ulciscendæ causâ Cæsarem armis petitum, fusúmque ac fugatum, constat ex Orderico. Quam victoriam ad Canusiũ

esse relatam oportet, propterea quòd ea nec potuerit contingere citiùs quàm post annum sæculi undenonagesimum; quo nupsit Henrico soror Bullionij; nec seriùs quàm ad Canusium anno nonagesimo secundo, quia à nuptijs sororis usque ad fratris profectionem in Syriam, Cæsarem nec aliàs, nec alibi fusum fugatúmque legimus, quàm ad Canusium. Igitur Mathildis lætissima cum eo victore sociisque proceribus è campo regressa (*a*) Canusium non sine triumphali quâdam supplicationis pompâ captam aquilam Cæsaream ad Divi Apollonij fanum deferendam curavit; quo loco fixa victoriæ monumentum permansit ad posteros. Anachoreta Ioannes Mathildi, & proceribus victoribus applausit, & plausum ipse ob prædictionis fidem tulit. Haud multò pòst adfuit Veronâ redux militũ Mathildanorũ unus, qui nuncium optatissimum attulit (*b*) conjuratos secum furtim urbẽ ingressos tantâ dexteritate cum Veronensibus consilij participibus rem gessisse, ut Praxedis, delusis custodi-

bus

(a) *Domniz.* (b) *Domniz. Florent.*

bus, carcere educta sit, paratóque vehiculo imposita, & nullo obsistente adducta Canusium versus, cui jam appropinquet. Mathildis exhilarata promptiore, quàm expectarat, rei successu, jussit suos illico in equis, & splendido apparatu adesse, ut, quantâ maximâ posset, magnificentiâ, & amoris testificatione Augustam sibi quondam in Belgicâ familiarem exciperet. Deinde in occursum cum egregio procerum, militum, oppidanorum agmine effunditur, fratre quoque Godefredo comitante, sed adhuc latente in habitu alieno. Augusta (ut canit, qui interfuit pompæ, (a) Domnizo) reverenter, ac splendidè excepta Canusium perducitur. Quæ ubi cum Mathilde venit in locum arbitris vacantem, ambæ liberiùs indulsere affectibus. Praxedi agenti grates de acceptâ libertate, respondit Mathildis debuisse se id officij patronæ suæ Augustæ, quæ ob ipsam defensam fuisset ab iniquo judice in custodiam data. Dein, tibi, inquit, ejus patrocinij præmiũ illud non ingratum offero, fratrem Pro-

(a) *Idem Dom.*

regem vivum ac valentem,nec nonHenrici Gibertíque victorem. Tum flexo ad accedentem Godefredum vultu,tibi verò,Godefrede, pro acceptâ per te victoriâ sororem Augustam ergastulo liberatam restituo. Hîc stupere ad conspectum fratris soror,ruere in amplexum , & ex recordatione recentium malorum sensúque præsentis felicitatis in lacrymas solvi. Godefredus & ipse nullam mutui vel gaudij, vel amoris testificationem omisit. Deinde cùm breviter rationem recuperatæ à se valetudinis , ac vitæ aperuisset sorori, vicissímque illa sermonem intulisset de Henrico & Conrado, Prorex ad Conradi nomen fremitum non tenuit, nec vocem suspicionum indicem. Id animadvertit Augusta, & cave, inquit, de castissimo juvenum perperam cogites. Nemo Henrico Patre , (nisi Gibertus) improbior; nemo probior filio. Haud dubiè enim Conradus Henrici filius est , dignus omnino qui sit Cæsare, sed alio , genitus. Quamquam ex patre nihil præter sanguinis nobilitatem contraxit. Tum narrare aggressa , quàm sæpe Conradus
cum

cum ipſa clàm queſtus eſſet de Giberto impoſtore, de Cæſaris decepti infelicitate, de virtute in Mathilde oppugnatâ, quámque is eximiâ indole juvenis doluiſſet de ſe in cuſtodiam datâ, ſubjecit eum fuiſſe ſollicitatum à patre, negante ſe patrem ut filio perſuaderet flagitium. Exhorruit, inquit, pudiciſſimus juvenis ad tantum nefas, atque ad atrocem contumeliam ſibi, ac memoriæ dulciſſimæ matris illatam, quando hæc adultera, ipſe ſpurius notabatur. At graviſſimè licet comotus, tamen potens ſui, ita paſſus eſt à patre tantam injuriam, ut videretur non ſenſiſſe. Vel eo virtutis ſpecimine probavit ſe Cæſareo genere, quod negabatur, natum. Non majorem contumeliæ, quàm naturæ intus admonentis rationē habuit, & virtute prorſus auguſtâ non tam injuriam, quàm injuriæ auctorē cogitans, animum celavit in præſens, & dolore, patriſque, licet indigni, reverentiâ tacitus hæſit. At non deſtitit Henricus à mente furiosâ. Conradus veritus, ne incenſus repulsâ pater graviora in me

de-

designaret, venit ad me in carcerem. Ego ubi primùm patefactâ portâ vidi aliquem ingredientem virili habitu, nihil morata quis esset, vitam pudori posthabui. Exclamo ad accedentem, Godefredi me sororem esse: si fratris amicus sit, calamitatem meam ne augeat, sed vindicet; sin hostis ejus, ferro in me utatur. Magis me pudere sententiæ Henrici, quàm timere vitæ meæ Honestæ feminæ in periculo pudicitiæ nihil spiritu vilius esse, quem utcumque expellere festinaret, serò me morituram ludibrio verecundiæ superstitem. Inter hæc accesserat ad me Conradus, sed perfusus lacrymis, quales, frater, ipse fudisses. Asserit se imortali amicitiâ tibi conjunctum venire eâ mente, ut mihi quocumque modo possit, consulat. At quâ ratione rem aggrederemur, minimè expeditum erat. Iuxtà mecum videbat se unum non sufficere mihi liberandæ. Ajebat autem sibi non esse homines, quibus fidere posset. Patrem armatâ manu aggredi, tam impium, quàm ad libertatem meam supervacaneum fore. Iam Godefredum fratrem procul

procul in Belgicâ incertæ non modò valetudinis esse, sed etiam vitæ, Propinquos reliquos itidem procul abesse. Convertit denique simul mentem, simul spem ad te, inclyta Mathildis, licet hostem; auctórque mihi fuit (a) ut tuum pessimæ Principis auxilium implorarem : quod non nisi serò exequi licuit. Sub hoc colloquium longè (b) divellimur. Ego Veronam deportor, ille jam patri suspectus ad Allobroges abire cum copijs jubetur, ibíque consanguineum tibi Principem Ludovicum armis invadere. Verùm Conradus, si re verâ militum illorum dux est, non captivus, nec tibi, nec tuis quidquam noxæ patietur inferri. Potiùs, quod fertur jam fecisse, deseruerit impias partes patris, eximiâ atque incorruptâ probitate Princeps. Utinam verecundiæ suæ imitatores apud me reliquisset. Sub hæc Augusta ex infamiæ recordatione lacrymis perfusa conticuit. Mathildis institit consolari mœrentem ; obtigisse ei casum Divarum non paucarum Virginum, quibus corpus violatum sit insonte animo:

(a) *Florent.* (b) *Idem.*

animo: ſed unde conſilium abfuerit, culpam abeſſe. Godefredo pergratum erat quòd ſoror non modò liberata eſſet, ſed etiam liberaſſet ſuſpicione Conradum. Et verò Conradus opinionem, ſpémque Praxedis non dicam æquavit, ſed longè vicit. Mirâ quidem erat in Patrem obſervantiâ. (*a*) De vitijs ejus nec libens audiebat, nec loquebatur unquam, nedum moliri aliquid adverſus eum ſuſtinebat, legis divinæ memor pariter & obſervans, quâ liberis parentũ veneratio præſcribitur. At Patri tamen moribus diſſimillimus, Gibertóque infenſus, jam ab aliquo tempore optarat orbi patefacere, quo animo eſſet in Eccleſiam ac Mathildem. Doluerat ſe in ijs caſtris detineri, unde videbat pudicitiam, & omnia juventutis decora cum Godefredo receſſiſſe. Deinde cōmotior ſuis atque Auguſtæ contumelijs profectus ex paternis caſtris per ſpeciem expeditionis Sabaudiæ ſtatuit eâ occaſione, cùm primùm poſſet, deſerere exercitum partéſque patris, ut Praxedi animíque ſui religioni conſuleret. Denique

(a) *Vrſperg.*

hique (a) gregali cultu cum uno famulorum, cui ſoli fidebat, per tenebras ſeſe ſubduxit. Neque parum eo facto contulit ad Canuſinam Godefredi victoriam: ſeceſſio ejus cùm (b) nunciata eſſet in caſtris ad Canuſium Henrico ſub tempus, quo Godefredus ex urbe in Henricianos eruptionem fecit, patri mœrorem attulit, turbationem militi. Ipſe Conradus pòſt paulò (c) ſuperatis viæ periculis eo, quo dixi, habitu Canuſium venit. Unde vicennis erat, animi ornamentis, & corporis apprimè decorus. Significatur Mathildi juvenem in vili veſte, ſed formâ egregiâ adeſſe cum ſocio. Ambos eſſe ferro accinctos. Petere illum loqui Mathildi remotis arbitris, aſſerentem afferre ſe, quod illius magnopere intereſſet. Mathildi inter tot ſuborientes domi foríſque motus, non videbatur tutum recedere à ſuis. Mota tamen ſimul ſpecie juvenis externi, ſimul magnitudine rei, quam promittebat, receſſit paululùm ad eos Amazon, nullâ aliâ re magis armata,

quàm

(a) *Dodech. Bert. Domniz.* (b) *Sabell.*
(c) *An. 1093.*

quàm ſeipsâ. Conradus elegantem in modum veneratus eſt Amazonem. Quæ ubi ex ejus verbis atque ex vultu Principem Sueviæ referente agnovit quis eſſet, obſtupuit, causâque adventûs auditâ, non dubitans, quin vera diceret, ingenti lætitiâ exultans, latentem in eo ſchemate filium Cæſaris, & heredem imperij viciſſim veneratur, mirantibus qui eminus ſpectabant, quid juvenem plebeium Regina ſic coleret. Impatiens moræ Canuſina officiosè prehenſum manu Conradū introducit ad Auguſtam & fratrem, certa pariter hos, pariter novum hoſpitē ſtupore, & inſperato gaudio impletum iri. Protinus agnoſcentes inter ſe principes illi tres reſtitere velut attoniti. Praxedis & Godefredus videbant in gregali veſte juvenem Cæſareæ purpuræ natum; hic Auguſtam in libertatem aſſertam, ejúſque fratrem, opinione mortuum, jam vitæ reſtitutum. Poſtquam mutuâ admiratione mutuíſque officijs inter ſe certarunt, Conradus ita orſus dicere: Quæ te, Auguſta, cauſa impulit, ut à viro abeſſe velles, eadem fecit, ut à patre abſcederē.

Qui-

Quibus ſit ille moribus, quid attinet dicere? Tacere me eos decet, & quoad licet, pium eſſe. Diu arbitratus ſum officij mei eſſe mores ejus tam æquo animo pati, quàm patiebar imperiū. Verùm ubi à me non tantùm ſui venerationem, ſed etiam imitationem exegit, neceſſe habui Deo potiùs morem gerere, quam patri, & ad vos non tam piâ quàm neceſſariâ ſeceſſione tranſivi. Laudatum Conradi conſilium: inde, poſt officioſos alios ſermones, illata mentio eſt de belli ſtatu. Secundis jam rebus, quando & Auguſta, & Conradus in tuto eſſent, viſum eſt Mathildi, & Godefredo, non latendum diutius, ſed prodeundum ad hoſtium terrorem. Ergo Auguſta, Conradus, Mathildis, Godefredus, Guelfo, cum proceribus aliis celeberrimâ pompâ per urbem & vicinas arces vecti omniū oculis gratiſſimum ſpectaculū præbuere. Auguſtiores ſolito viſi Principes, ſplendido cultu, florente ætate, novâ fortunæ luce conſpicui. Nullus dudum dies civibus illuſtrior, atque adeo uni-

verſæ

versæ Italiæ auspicatior illuxerat. Neque verò lætitia, quæ Canusinos ceperat adjuncto partibus Conrado, se Canusij continuit, sed pervagata, latéque diffusa mirabiles excitavit animorum motus per Italiam. Conradi ducis exemplo tracti milites, atque adeo (a) agmina ipsa, & totæ urbes deficiebant ab Henrico. Mediolanum, Cremona, Lauda, Placentia contra hunc in viginti annos conjurarunt, & Conrado paruerunt fide constanti. Transitus quoque Alpium interclusus, ne sectatores Henrici ad eum ex Germaniâ possent pervenire. Interim Henricus nunc Veronæ, nunc Argenti cum Giberto degens multiplici dolore afflictatus non capiebat sese. Fugatus ipse Canusio erat, conjux liberata, filius ad hostem defecerat, Mathildis victrix & Regina volitabat, desertor Godefredus pro hac vincebat cum Belgis, Itali rebellabant passim: si qui favebant adhuc Germani, procul arcebantur. Ægrum animo & consternatum Imperarorem Gibertus solari, sed frustra, conabatur.

Cùm

(a) *Sigeb. Bertol.*

Cùm æstuaret maximè Henricus in filium, spem fecit Gibertus, transfugam illum circumveniri, & dolo intercipi posse; quam in rem omnem astutiæ vim, omnes artes intendit. Parte aliâ Conradus, Canusiníque proceres, quid porrò facto opus esset rei Christianæ gratiâ, in commune consulebant. Prorex Godefredus ijs exposuerat, quod votum recuperandæ valetudinis causâ nuncupasset, immensúmque, quod moliebatur, opus. Quo audito Praxedis, Conradus, amicíque Itali proceres, ut antè Mathildis, obstupuerant, & im̃ensis, ut dignum erat, extulerant laudibus. Verùm priusquam id aggrederetur, necesse visum est Italiam liberare supremis Henrici, Gibertíque conatibus. Eam in rem confluebant in dies sub Mathildis signa milites gentium etiam remotarum. Aderant præter Italos Godefredum secuti Lotharienses, item Frisij, Franci, Aruerni, Saxones, Britanni, utque canit Domnizo,

OMNIBUS EX ISTIS EQUITES HABET
ALTA MATHILDIS

Quippe illa pro Reginâ colebatur. Verùm regius is honor præbuit Amazoni materiam adjiciendi eximium laudibus ſuis cumulum, edendíque ſpecimen ingens modeſtiſſimi & vacui omni ambitione animi. Convocatis proceribus talem orationem habuit: Reginæ appellationem ab Italis mihi delatam magis non prohibui, quàm approbavi; permiſíque veriùs, quàm admiſi. E re Chriſtianâ eſſe tunc duxi non rejicere id nominis, dum non erat alius, qui ſuſtineret. Nunc, quando adeſt Conradus, qui imperium jure ſuum capeſſat, hunc cenſeo ad majus religionis firmamentum, quàm citiſſimè fieri poterit, (*a*) coronandum Regem Italiæ. Tum ad eum Principem converſa, tibi, inquit, Conrade, cedo ac reſtituo regnum, precórque ſuperos, ut & vita diuturna ſit, & æterna majeſtas. Expreſſit modeſtia Mathildis meritam ab omnibus laudem, mirantibus ultrò relinquentem, quod ab alijs per gladios flamáſque petatur. Reſpondit Conradus vel ideo dignã coronâ, quâ cederet ſponte. Godefredus

lau-

(a) *Bertold.*

laudavit Mathildis non solùm modestiã, sed & consilium. Tum addidit, Conradum instructum omnibus naturæ bonis, insignem genere, corporísque formâ & robore, ad munera à Deo accepta adjecisse multa belli morúmque decora. In Imperio Romano nunquam in eâ ætate tantam indolem tam maturæ virtutis fuisse. Eum esse jam nunc, cujus operâ Mathildanæ conjunctâ restitui possit religionis imperium. Dum Canusij agitatur de Conrado propediem Mediolani coronando, Gibertus incumbebat in decretam fraudem, nec apud Mathildem deerant proditores. Res gratissima Gibertinis, Mathildanis longè acerbissima contigit. Quo casu, quibus insidijs, non proditur. Certè Gibertinis dolis appetitus (a) Conradus capitur, & ad Henricum vinctus trahitur. Pater in Principem ad se adductum sic coram suis invehitur Si de gregario transfugâ supplicium sumendum est, iste præfectus copijs meis in Sabaudiam missis quid comeritus, etsi non esset ex me genitus? Jam si etiam fi-

(a) *Bertold.*

lius eſt, ſi paternâ curâ, ſollicitudine, caritate educatus à teneris, ſi honoribus, atque omni beneficiorum genere cumulatus, & imperij in ſpem non tantùm natus, ſed propè jam conſors, quod ſupplicij genus ſatis erit ingrato capiti? Semel, fateor, dicto non audientem, ut officij commonerem, verbulo negavi filium eſſe. Ille facto mox eſſe filius deſijt. Defecit ad hoſtes, imperium invadere, quàm ſperare maluit, arma vertit in patrem, jam, niſi captivus eſſet, futurus parricida. Beneficium quoque hoc meum eſt, quòd vinctæ manus à ſummo illo ſcelerum arceantur. Denique vel eſt, vel non eſt ex me natus. Si etiam; in ingratum, tantíſque criminibus obſtrictum filium, eò ſeveriùs conſulendum eſt: ſi non; nihil paternum expectare transfuga debet à judice, in cujus caput dextram armavit. Conradus ita poſtulatus majeſtatis, quòd patri flagitiorum particeps eſſe noluerat; habebat in promptu multa, quibus depelleret accuſationem. Verùm quia proferri non poterant, niſi notaret coràm in os mores patris, in ipſo vitæ diſcrimine

pro-

propoſitum obſervantiæ tenuit. Os tacitum, dejecti in terram oculi, in vultu plurimum verecundiæ, ſed nihil pœnitentiæ, nec timoris. Henricus id ſilentium exclamavit eſſe contumaciam parricidæ, furénſque juſſit eum in carcerem abripi. Mox de pœnâ capitali agitur. Cæterùm procerum non paucos moverat nota indoles Conradi, dextráque ſpectata bello, & vinculis indigna. Adhæc tacentis in tanto periculo modeſtia, quam damnabat pater, apud alios ipſius ſilentij patrocinio veniam obtinuit. Orabant Cæſarem, ut culpam ætati, & temporibus, pœnam Imperij heredi, atque imperio condonaret. Conſilium in dies cum ætate creſcere: ſeneſcente audaciâ aliíſque vitijs matureſcere virtutes. Ad extremum ſi filium innocentem abſolvere non poſſet, nocentem inſigni paternæ pietatis exemplo ſervaret, & ad meliora traduceret. Verùm fruſtra orabatur: nullus miſerandum Principem à crudelitate patris vindicare poſſe videbatur. At, ne ultra verba fureret, Mathildana fecit induſtria. Nunciatur Henrico, Conradum,

quàm felici arte captus fuerat, tam solerti (a) liberatum. Non potuisse agnosci liberatores, sed horum principem ac ducem haud dubiè Belgam Godefredum esse. Cæsar ad hæc, quò lætior modò fuerat, eò impotentior mentis æstuare, furere, & in omnem partem se versare. Incensus & ipse Gibertus non dolore solùm tantæ ad irritum cadentis rei, sed etiam odio, atque irâ in liberatores. Attamen modis omnibus conatur Cæsaris æstum sedare. Dum multa pollicetur atque istud inter cætera, se denuo intercepturum non secus ac antè Conradum, tristiores afferuntut nuncij, Conradum perductum à liberatoribus Mediolanum: ibi non modò ab Ottone Vicecomite urbis principe, atque ab oppidanis magnificè exceptum, sed urgente Mathilde, Godefredo, Guelfone, totâque eorum factione Regem Italiæ conclamatum, mox ab urbis Archiepiscopo insigni pompâ coronatum esse. Cedenti ultrò regno Mathildi suum decus suámque servatam majestatem. Quin patrem Guelfonis,

(a) *Idem Bert.*

fonis, nuper principatu Boiorum ab Henrico abdicatum, ex Germaniâ venisse eo ipso tempore, novóque Regi fidum adhærere. Ita Conradum & decus potestatis & robur omne paterni exercitûs obtinere in Longobardiâ. Hîc in ultimam desperationem agitur Henricus. Veronæ agebat, ubi torquente memoriâ liberatæ uxoris, liberati filij, plenúsque specie decorum ejus, & dedecorum suorũ omniũ furebat. Os horridum, color exsanguis, exagitata mens conscientiâ probrorum, & scelerum. Nullus, ne Gibertus quidem, mulcere furiosum vel poterat, vel audebat. Silentio defixus aliquantisper in solio hæsit: tum repentè exilijt. Nunc grandibus ferri vestigijs, nunc intersistere, manúmque capulo admovere, denique ferrum distringere. Territi spectatores abstiterant, &, quid acturus esset, expectabant. Ardentes oculos in Gibertum cùm torsisset, percussurus videbatur; nec dolebant quidam iram Cæsaris redire in scelerum ministrum. Henricus mente volvens destitutum se à militibus, & majestate exutum à filio, quid, inquit, vivo,

cui ex tantâ potentiâ, tantóque ſplendore fortuna nihil reliquum fecit, præter miſeram animam? Inde *(a)* inſtinctus furiis ferrum convertit in pectus. At Gibertus, & miniſtri advolant, brachium prehendunt, & nequidquam reluctanti gladium extorquent. Ille vociferari, & fortunæ remedium ferrum repoſcere: ſinerent ſe ſuâ manu finire vitam, & miniſterium filij inſidiantis occupare. Gibertus obſtare: ſatius eſſe alieno ſcelere, quàm ſuo perire: ſed ſibi curæ fore vitam ejus, nec niſi per ſua, procerúmque latera petitum iri. Ita ſenſim dato ſpatio furori ejus, facultatem omnem atque induſtriã adhibuit ad animum à deſperatione revocandum. Addebat, Henrico ſupereſſe heredem filium, minorem Henricum, qui pro Conrado deſertore regnaret; ſibi aut empecuniam, quâ conduceret militem novum.. Et quamquam Gibertus ipſemet perculſus caſibus adverſiſſimis tum in Longobardiâ, tum Romæ, ubi Urbanus Pontifex præpollebat, tamen nec adeò dejectas res ſimulat, & reſtitui poſſe

docet,

(a) *Bertold.*

docet, vir malarum regnandi artium peritissimus. Id consilij cum Henrico inijt, simulaturum se deserere jus Pontificatûs, cæterùm Romæ arcem præsidio retenturum adversus Urbanum. Ad perturbandas autem Conradi, & Mathildis res daturum se operam, ut ab ijs duorũ Guelfonum disiungantur animi. Dum in eam alienationẽ clàm incumbit Gibertus, stupendum exitũ habituram, interim Conradus incolumis Canusij grates agebat liberatoribus suis, Mathildi, Godefredo, amicísque proceribus. Eos præstantes viros, quos ad hoc bellũ Italicũ adduxerat socios Bullionius, appellare nominibus pro certo non possim. Velut quæ magno ex intervallo loci cernuntur, sic illa vetustate, & scriptorum incuriâ quàdam in obscuro sunt. Domnizo rerum spectator ita in Mathildem intentus fuit, ut ne Guelfonis quidem, tametsi tunc mariti Amazonis, nedum externorũ illorum procerum nominatim meminerit, contentus dixisse, proceres, atque in his Lotharienses adfuisse, & extitisse victores.

Ipſe Bullionius cùm adverſus Cæſarem ex Belgicâ moverat, id ipſum vulgò latere voluerat: unde factum videri poteſt, quòd & nullus ſcriptorum bellum hoc ab eo geſtum eſſe, niſi familiaris ipſi fratribúſque Ordericus prodiderit, & famâ ſparſum ſit, Bullioniũ, cùm Italiam petijt, jam tum ad ſacram expeditionem in Syriam eſſe profectum. Quòd utique in vulgus facilè perſuaſerunt tum ejus nuperus belli ſacri conatus, atque apparatus, tum inſtitutum iter in Italiã, quod Syriæ petendæ erat accomodum. Hinc etiam videtur data occaſio, ut quidam (*a*) ſcriberent Godefredum cum exercitu bis in viam Palæſtinæ ſe dediſſe, ſed eò primâ profectione non pertendiſſe; alij autem ponerent unam quidẽ illius profectionem, ſed (*b*) acceleratam, & quaſi ante Concilium Claromontanũ jam cœptam; traderéntque in hujus expeditionis Syriacæ initio quædam eveniſſe, quæ ad bellum Italicum ſpectant. Quale illud eſt, quod non unus refert, Bullionio tunc fuiſſe

(a) *MS. Chron. Leod. Geneal. Lothar.*
(b) *Molan.*

fuisse Syriacæ expeditionis *(a)* sociũ Cæsaris Henrici filium, eúmque bello captũ; quod non nisi Conradi nuperæ in Italiâ captivitati congruit. Præter eum socios Bullionio addunt, qui re verâ potuerunt esse illi ignoti proceres ad Canusium victores; nempe *(b)* fratrem Henrici Lovaniensium Comitis Godefredum, qui cum Cæsaris filio captus ab hostibus fuerit; Robertum Flandriæ Comitem *(c)* qui cum Bullionio Pontificem Urbanum de bello sacro indicendo convenerit; Tironem nobilem, *(d)* qui pluribus annis Bullionium ante Bellum Syriacum comitatus sit. Nunc, ut ad seriem narrationis redeam, Conrado Rege potiente rerum in Italiâ, Prorex Godefredus nihil antiquius, aut prius jam habebat, quàm petere Orientem, séque sacri belli voto liberare. Quâ de re cùm ei colloquiũ esset in conclavi cum Conrado, Praxede, ac Mathilde (Guelfones eis rariùs aderant) exposuit se ducere sibi religioni, diutiùs differre, quod voverat. Illi, ut jam aliàs, mirati

(a) *Molan.* (b) *Idem.* (c) *Ripam.*
(d) *Helm.*

mirati arduum consilium inauditâ voti religione, & recuperatâ divinitus valetudine firmatum. Laudibus deinde extulere animum fortissimi juvenis, qui sacrum Bellum primus, privatísque suscepisset viribus tunc, cùm Principum aliorũ carebat auxilio, sicut carebat exemplo. Hoc esse nisu Herculeo velle Occidenti Orientem armis jungere, & Christiano orbi orbem adjicere. Qui tantam rerum molem suscepisset, dignum esse nomine Herculis Christiani. Ad extremum opem polliciti spem fecerunt alios quoque proceres in societatem præclaræ atque Argonauticâ majoris expeditionis venturos. Dum hæc agitant in conclavi Principes, Tiro ille Godefredo intimus de eodem heroico ducis sui consilio agebat cum Mathildanis, Anachoretâ Ioanne, Lanfranco, Domnizone. Mirabantur & hi fortissimum Bullionium, qui se finibus Occidentis neutiquam concludi passus, quærendum in Oriente putaret, circa quod periculum sui faceret. At sciscitabatur Ioannes, quas ad tantam expeditionem facultates, quos socios paratos

Dux

Dux haberet. Reſpondit Tiro, licet impares eſſent tanto bello privatæ vires & opes quantæcúmque, tamen Godefredi parem animum eſſe. Cæterùm quos, inquit, immenſi operis ſocios, atque adjutores ſibi ab ineunte ætate, ac deinceps conciliârit, quorum hîc aliquos eum comitatos vides, altiùs, atque ex ordine repetam. (*a*)

Primo loco (ſubjecit Tiro Ioanni ſubridens) à me nominandus anachoreta. Eſt enim, quemadmodum ſuus Mathildi Ioannes, ita Godefredo ſuus eremicola Petrus, datus jam olim puero magiſter morum, litterarum, artíſque militaris. Patrem habuit Godefredus (ut ſcire vos arbitror) præſtantem domi bellíque virum Euſtachium, Bononiæ Belgicæ Comitem, patruum autem cognominẽ habet Godefredum, Francici regni præfectum juris, ſeu Cancellarium, Pariſiorúmque Pontificem. Ad hunc fortè venerat peregre ille, quem dixi, vir egregiâ virtute Petrus, gentilitio autem nomine, Ana-

(a) PRIMORDIA *Petri Anachoretæ, Hugonis Franci, Roberti Flandri, &c.*

Anachoreta. Qui natus in Morinis nobili Anachoretarum domo, puérque litteris imbutus in patriâ, ut ſuperioribus diſciplinis, & peregrinis linguis excoleretur, in Italiam, Græciámque conceſſerat. Ubi ætas patiens laborum fuit, ad rem quoque militarem appulerat animum. Cùm Pariſijs ingenium, probitatem, & belli paciſque artes abunde probaſſet Cancellario Godefredo, mittitur ab hoc ad Comitem fratrem. Euſtachius perſpectâ Petri inſigni facultate cenſuit non poſſe aptiorem eligi, qui filiorũ ſuorum pueritiam regeret, informarétque principalium artium præceptis. Ergo ducit Petrum ad conjugem Idam; cui commoratio erat plerumque apud fratrem Lothariæ Proregem Gothilonem Gibberum. In eâ Belgicæ regione, quæ Brabantiam complexa, *(a)* Lotharia & Lotharingia propriè nunc dicitur, *(b)* quæque Scaldi dſterminatur à Flandriâ, non longè ab amnis Diliæ fontibus caſtella duo inter ſe propinqua Gennapia, & Baſeium clarent.

(a) *Lothier.* (b) *Chron. Fland. apud Cheſn.*

stent. Gennapia prætorium Proregum Lothariæ (*a*) patrimonium Proregis Gibberi fuit, qui & eo loco plurimùm versatus. Abest inde Baseium paucis millibus passuum, qui locus imprimis nobilitatus domicilio fatidicæ Principis Idæ, & heroïcis incunabulis filiorum. Hîc illa prope fraternam arcem degere amabat, & fratris usu frui. *(b)* Ibidem nati & educati filij tres, Godefredus, Balduinus, & Eustachius. Pueri summæ spei in oculis avunculi Proregis, atque in complexu matris educabantur Baseij, cùm Petro traduntur optimis erudiendi disciplinis. Qui summâ caritate complexus discipulos Principes toto animo incubuit in comissum munus. Ingentem expectationem concitarat tum puerorum excellens indoles, tum matris Idæ prædictio, quam minimè vanam fore, Petro persuadebat indubitata virtus auctoris inter Occidentis matronas sanctimoniâ morũ insignis. Prædictionem maternam quædam ostenta præcesserant non ignorata Petro.

Idam,

(a) *Butkens.* (b) *Chron. Nivell. & Rubeæ Vall.*

Idam, cùm primùm Euſtachio nupta eſt, fortè ſub noctem de cæleſtibus comentantem ſomnus oppreſſit.(*a*) Vidit in quieto ſpeciem ſolis è cælo delabentis in gremium ſuum, atque id ingenti fulgore complentis. Quo viſo præſignificatus ſplendor Heroicus filiorum ejus, atque imprimis Godefredi ſtirpis maximi, qui altero poſtmodum (*b*) oſtento viſus eſt in ſole ſublimis tanquam in ſolio conſidere. Naſci decebat inter prodigia eum, cujus vita perpetuum erat futura miraculum. Neque præterijt illud Petrum, ſub tempus, quo in lucem editus eſt Godefredus, commiſſam in Belgicâ prodigioſam juxtà ominoſámque inter feras animantes pugnam. Ad Nerviorum oppidum (*c*) allapſæ ingentes colubrorum copiæ, atque in unum locum collectæ, mox bipertitò diſiunctæ, velut geminâ acie incurſarunt in ſeſe. Strepere, ſibilis iras acuere, infeſtis linguis, morſibus, venenis in ſe ſævire. Multi utrimque convulnerati, ac perempti. Pars una ſen-

ſim

(a) *M.S.Vita Idæ.*(b) *Alb.Aquen.* (c) *Sig.An.* 1059.

ſim cedens, tum profligata in cavam arborem ſe recepit. Altera inſecuta circumſtrepere, & quaſi obſidione cingere. Tenuítque oppugnatio, & ſpectatorum Belgarum admiratio, donec ab his circumjecto igne pars utraque pervicacium ferarum abſumpta eſt. Quid illæ portenderint, tunc neſcitum, nec memoriæ proditum. At certè non obſcurâ ſimilitudine videntur exprimere duas illas barbaras gentes eodem veneno Mahometanæ ſuperſtitionis imbutas, Turcas, ac Saracenos, qui inter ſe in Oriente, non ſolùm in alios, armis graſſantur. Utinam ambos ſuperveniens Belga Godefredus cum fratribus ac ſocijs, ferro igníque, velut Hercules multicipitem Hydram, domet. Eoſdem tres fratres, *(a)* trium ſiderum ſpecie ſubſtratis anguibus inſiſtentium à ſe viſos nonnemo narravit. Nunc Idæ vaticinatio memorabilis de tribus filijs hæc exſtitit. Fuit *(b)* cùm in conſpectu matris luderent pueri fratres, laceſſentes ſe teneris manibus, & ad ejus gremium recurrentes identidem. Fortè

(a) *Geneal. Bonon.* (b) *G. Tyr. Hiſt. Morin.*

ſub maternam chlamydem ſeſe condiderant, ibíque latitantes innocenti manuum ac pedum agitatione ſtrepebant, cùm Euſtachius pater ſupervenit. Blandè ſciſcitatur à conjuge, quid ſub ejus veſte motitetur. Illa ſeriò, plenáque numine reſpondit tres magnos Principes eſſe, quorum primus Dux, ſecundus Rex, tertius Comes eſſet futurus. Addidit illi reſponſo indicationem, quâ Godefredum Ducem, Balduinum Regem, Euſtachium Comitem fore ſignificavit. Ita ſoli Balduino regiam dignitatem pollicita, effecit tamen deinde, ut intelligerent puerorum pater, avunculus, & moderator Petrus, majus aliquid latere ſub (*a*) cæteris verbis ſuis, innuítque Godefredum fore DUCEM, ſed INTER REGES INCLYTUM. Cùm hoc vaticinium narret Tiro, lætati quidem, qui audiebant, Mathildani, ſed ancipitem videbant quaſi fatorum viam. Capere id non poterant, quomodo Godefredus futurus DUX eſſet, & tamen INTER REGES. Obiter addo quod rei admirabilitatem auxit, quódque Tironi tunc non-

dum

(a) *Monum. Bonon.*

dum erat notum. Etiam Godefredo, & cuique trium fratrum, quos fore MAGNOS prædixerat mater, (a) regium decus obventurum auguratus est postea Petrus. At quia ista adversantur priori matris prædictioni, sic eam cum appendice Petri complecti brevi carmine placuit.

VATICINIUM.

TRES MAGNI PROCERES, DUX, REX, COMES: ATTAMEN HORUM
QUEMQUE MANET REGNUM, REGIA VIRGO MANET.
SED VERSABIT AMOR SORTES: HOS REGIA QUAMVIS
IURA MANENT, HI DUX, REXQUE, COMESQUE MANENT.

Ambigua hæc, & in speciem pugnantia expediet & conciliabit eventus. Porrò narrationẽ institutam sic persecutus est Tiro: Petrus, inquit, ut pueris discipulis animos faceret, varia pro eorum ætate captúque inculcabat, modò patriæ decora, modò nobilitatem & facta majorum. Natale illis solum esse Galliam Belgicam, terrarum plagam minorem magnis, sed

(a) *M. S. Nic. Campin.*

ſed comparandam optimis. Gallorum fortiſſimos Belgas Iulium Cæſarem & prædicaſſe,& expertum eſſe.Ex eâ regione excellentes pace bellóque viros prodijſſe, ſed neminem,quem non deberent nobiliſſimi pueri olim vel æquare, vel vincere. Spectarent majores ſuos, non genere magis,quàm virtutibus inclytos, & quidquid illi fuiſſent,à ſe nepotes exigerent. Addebat tenere famam, fuiſſe ipſis auctorem gentis Eliam mirificum equitum (a) cognomen ſortitum à Cygno, à quo etiam cymbâ eſſet adductus. Inde cùm pueros interjectâ fabellæ illecebrâ feciſſet attentiores, ſubdebat famæ illi commentum aſpergi. Fortè equitis illius (ſi quis fuerat) (b) plumario caſſidis apici additam Cygni figuram, locum miraculo nominíque feciſſe. Tum majora orſus memorabat originem longè clariorem, nec à fabuloſo, ſed vero juſtóque Heroë accerſendam. Genus paternum juxtà maternúmque eos ducere ab Auguſto illo Imperatore Carolo Magno,cuius tanta magnitudo virtutis,& amplitudo Imperij,

(a) *G.Tyr.* (b) *Pighius.*

perij, tantáque in Ecclesiam merita fuerint, ut maximi quique Principum summæ sibi gloriæ ducant posse ad eum referre originem. Jam ortos ipsos à tanto Heroë per Franciæ Reges, Proregésque Lothariæ. Nam postremos ex Caroli Magni stirpe sincerâ ac masculâ fuisse Ludovicum Quintum Francorum Regem, patruúmque ejus Carolum Lothariensium Proregem, & filium Caroli hujus Ottonem. Tres eos fato concessisse, non aliâ prole superstite, quàm filiabus Caroli Proregis duabus, Gerbergâ, & Ermengarde. Gerbergam natu majorem Francisci regni hereditatem avito paternóque jure repetijsse, sed nihil evaluisse contra potentiam id occupantis Hugonis Capetij, genus ad Carolum Magnum aliàs referentis. Lothariensis quoque regni præfecturam puellæ negatam à Cæsare, quòd Cæsar id esse virile beneficium imperij diceret; præfectúmque ei regno esse Godefredum, & post hunc, fratrem Gothilonem Magnum Arduennæ Comitem. Jam Arduennatem hunc Lo-

thariæ Proregem oriundum quoque à Carolo Magno, abavum esse matris ipsorum Idæ, Gerbergam autem illam abaviam Eustachij, quo patre geniti sint, illustres utrimque regio Caroli Magni sanguine. Temporis spatia ita dispunxerat Petrus, ut discipuli Principes diei partem religionis officijs, partem disciplinæ militari, partem studijs pacatioribus insumerent. Nec eos dumtaxat præceptis, sed exemplis præsertim erudiebat, vir egregiè pius, litteratus, ac strenuus. Quàm docendo excelluerit, discipulorum peritia, virtutésque mox, prout tulit cujúsque ætas, ostendêre. Godefridus, ut natu maximus, ita eximio virium robore, ac dexteritate anteijt, sive in palæstrâ, sive in equestribus ludicris, sive serio certamine conserendæ manus essent. Excito sub id tempus Flandrico bello, notitia illi, atque amicitia est inita cum Hugone Francorum Regis Philippi fratre, aliisque adolescentibus egregijs, & pariter illis posita militiæ rudimenta. Belli origo hæc fuerat,

Co-

Conjugibus Balduino Insulano Flandriæ Comite, & Adelâ (quorum hæc Philippi Regis, Hugonísque fratris amita erat, ille eorundem pueritiam, ac Franciæ regnum summâ fide rexerat) natus est Balduinus Flandriæ heres. Duxit is Richildem heredem Hannoniæ, ex quâ suscepit filios duos, Arnulphum, & Balduinum, quorum priori Flandriam, posteriori Hannoniam attribuit. Pòst paulò fato concessit, jacto funesti belli semine. Tutelam enim filiorum, quam pater commiserat Roberto Frisio fratri suo, Richildis mater arripuit. Ferocis animi femina, & cupida imperij verebatur, ne teneros liberos, per occasionem tutelæ, ditione exueret patruus Robertus homo bellicosi atque immodici ingenij, potentiâque metuendus: quippe qui ductâ Florentij Hollandiæ Comitis viduâ, subactísque Frisijs, ejus gentis principatum adeptus erat, & Frisij cognomentum. Offensus repulsâ Frisius Richildem bello petit. Quæ Lutetiam Parisiorum profecta in societatem

(a) *Meyer. Oudeg. an.* 1070.

armorum Regem allicit, tum duos clarissimos bello duces Eustachium Boloniæ Comitem, & sororium ejus Gibberum Lothariæ Proregem. Gibber protinus in ipsâ Hollandiâ Robertum invadit, collatísque ad Lugdunum signis, editâ magnâ strage vincit, & Hollandiæ Frisiæque ditione potitur. Fugatus Frisius, at indomitus, primùm ad Saxonum Ducem, cujus duxerat filiam, perfugit, deinde vocatus à Flandris Gandam venit, Richildis Gibberíque ulciscendorum cupidus. Ibi ad eum Flandriæ Teutonicæ nobilitas confluit, quæ viro, non feminæ, parere in animum induxerat. Contrà populi Flandriæ Gallicæ secuti Richildem. Ad quam Rex quoque Philippus, & Hugo frater cum magnis auxilijs venêre. Vires junxit his Bononiensium Comes Eustachius. Comitati patrem liberi, Godefredus, Balduinus, Eustachius, ut à teneris militiæ assuescerent. Eorum latus semper stipavit Petrus moderator. Hîc regius adolescens Hugo consuescere cum Godefre-
do

do cœpit, ſeménque jacere illius inſignis neceſſitudinis, quæ bello ſacro floreret. Sub radicibus editi montis, cui Caſſetum oppidum impoſitum eſt, concurrêre acies. Locus Friſio opportunus, varia fortuna, dubiáque victoria fuit. Richildis, quæ maſculo mulier animo ſeſe pugnantibus miſcuerat, viva in Friſij manus venit. At Friſius ipſe, dum ſucceſſu calens hoſtibus inſtat, ab Euſtachio Bononienſi captus abducitur. Liberati utrímque captivi, mox ad pugnam redierunt alio eventu. Adoleſcens Arnulphus Flandriæ Comes cæſus in acie, captúſque Bononienſis Euſtachius à Friſio, & unà Petrus, (*a*) qui eo prælio inſignem in diſcipulos pietatem non minùs, quàm fortitudinem probavit, cùm interpoſitu corporis ſui fecit, ne filij cum Euſtachio patre caperentur. Ita Friſius victor Flandriâ potius eſt. Richildem altero filiorum amiſſo, altero paternâ hereditate pulſo geminus dolor magis accendit in Friſium. Ad inſtaurandum bellum hæc Regem Philippum

(a) *Hiſt. Morin.*

extimulat. Nec abnuit ille, & Balduinum adolescentem balteo cinctum Flandriæ Comitem salutat. Cum eo jam moventem dehortatus est ab armis Cancellarius Godefredus. Magna hunc incesserat cura, & cupido liberandi Eustachij fratris, quem Frisius in custodiâ detinebat. Cum hoc in eas leges conventum, ut Cancellarius Regem cum copijs reduceret in Franciam, Eustachium dimitteret Frisius. Stetit uterque pactis. Auctore quoque Cancellario Rex tunc, aut (ut quidam) priùs petijt conjugem, & obtinuit à vitrico ac tutore Frisio Bertam Florentij Hollandiæ Comitis filiam, ex quâ par insigne liberorum Ludovicum, Constantiámque suscepit. Liberatus Eustachius, & cum eo Petrus, omnium periculorum & gloriæ particeps. Qui cùm ex data fide bello imposterum abstinerent, tiro Godefredus avunculi Proregis exinde signa secutus est, magnorum operum non spectator modò, sed etiam adjutor. Richildis submissâ Leodiensium Pontifici Hannoniâ, acceptâque ab eo magnâ vi pecuniæ & mi-
litum,

litum, bellum instaurat. Tertio prælio decernitur. Adstitit Richildi in acie filius Balduinus, & avunculo Proregi Godefredus, magni animi adolescentes. Pugnatum ad Hannoniæ vicum Brochoriam, debellatúmque tantâ cæde, ut ab occisorum multitudine Dumetum Mortis nomen loco manserit. Godefredus ita virtutem utrique parti probavit, ut (a) sibi laudem egregij, & ad rem militarem impigri adolescentis jam tum pepererit. Vicit tamen Frisius, & partim eâ victoriâ, partim pacto, hereditarium Flandriæ imperium asseruit filio suo Roberto, Hannoniâ Balduino relictâ. Godefredus præter laudem id fortis operæ pretium fecit, ut notissimus esset non solùm æqualibus suis Hugoni Franco, & Hannoni Balduino, sed præstantis, ut illi, indolis puero Roberto Flandro, cum quibus postea bello sacro arctissima ei necessitudo foret, Verùm hæc ne tam citò cum Flandro coalesceret, patris Frisij facinus, certè facinoris opinio, fecit. Proregis Gibberi avunculi percussor,

(a) *Lamb. Sch.*

ſor, ut conſtantior fama tulit, immiſſus erat à Friſio. At didicit Godefredus ignoſcere, tum inductus lenitate animi, tum ratione permotus, quando ſibi ipſi veniâ opus eſſe agnovit, partes Henricianas ſecuto. Friſio venerationis & pœnitentiæ ergò Hieroſolymam profecto filius Robertus, qui ab eo erat in partem Flandrici imperij cooptatus & appellatus Comes, Romam *(b)* venit ad Cæſarem. Romæ cognovit de Aquiliferi Cæſarei mirandis Saxonico, Italicóque bello geſtis, déque ejus valetudine tunc adverſâ. Inviſit ægrum tantâ comitate, tantâ exceptus fuit, ut vel maxima inter eos juvenes exinde neceſſitudo contracta ſit. Relatus in patriam æger Godefredus, Hieroſolymam & ipſe proficiſci ſtatuit, ſed armatus. Hæc agitantem alia interturbarunt cælesti numine ita providente. Injectæ enim expeditioni moræ (quis credat?) expeditionem promovêre, non proceſſuram, niſi retardaſſent. Quin ea rerum inopia, quam fortuna molita eſſe videbatur

ad

(b) *Oudeg.*

ad disturbandum bellum sacrum, contulit ad parandum. Godefredo enim deerant adjutores, opes, valetudo: at inter belli sumptus & detrimenta nactus est opes, ex hostibus belli socios, valetudinem denique ex ipso mortis discrimine. Quemadmodum bello Flandrico Robertum, ita Virodunensi duos consanguineos suos Tulli Leucorum Comitis filios, quos habuerat hostes, conciliavit sibi virtutis operibus, secum in Orientem tracturus. Sed non alios bello illi sacro opportuniores socios habuit, quàm egregiè sibi auxiliatos ad Sathanacum fratres Balduinum, & Eustachiũ, sororiúmque Montis Acuti Comitem Cunonem. Quod ad me attinet, quantuluscumque sum, à Ducis mei latere, cujus est in me singularis benevolentia, nusquam abstitero. Petrus ille quondam trium fratrum moderator bello Virodunensi in armis non adfuit. Quippe quem ceperat tædium rerum profanarum, & religiosioris vitæ desiderium, Postquam bello Flandrico captus, liberatúsque fuerat, ac deinde uxorem è

no-

ſor, ut conſtantior fama tulit, immiſſus erat à Frjſio. At didicit Godefredus ignoſcere, tum inductus lenitate animi, tum ratione permotus, quando ſibi ipſi veniâ opus eſſe agnovit, partes Henricianas ſecuto· Friſio venerationis & pœnitentiæ ergò Hieroſolymam profecto filius Robertus, qui ab eo erat in partem Flandrici imperij cooptatus & appellatus Comes, Romam *(b)* venit ad Cæſarem. Romæ cognovit de Aquiliferi Cæſarei mirandis Saxonico, Italicóque bello geſtis, déque ejus valetudine tunc adverſâ. Inviſit ægrum tantâ comitate, tantâ exceptus fuit, ut vel maxima inter eos juvenes exinde neceſſitudo contracta ſit. Relatus in patriam æger Godefredus, Hieroſolymam & ipſe proficiſci ſtatuit, ſed armatus. Hæc agitantem alia interturbarunt cæleſti numine ita providente. Injectæ enim expeditioni moræ (quis credat?) expeditionem promovêre, non proceſſuram, niſi retardaſſent. Quin ea rerum inopia, quam fortuna molita eſſe videbatur ad

(b) *Oudeg.*

ad disturbandum bellum sacrum, contulit ad parandum. Godefredo enim deerant adjutores, opes, valetudo: at inter belli sumptus & detrimenta nactus est opes, ex hostibus belli socios, valetudinem denique ex ipso mortis discrimine. Quemadmodum bello Flandrico Robertum, ita Virodunensi duos consanguineos suos Tulli Leucorum Comitis filios, quos habuerat hostes, conciliavit sibi virtutis operibus, secum in Orientem tracturus. Sed non alios bello illi sacro opportuniores socios habuit, quàm egregiè sibi auxiliatos ad Sathanacum fratres Balduinum, & Eustachiũ, sororiúmque Montis Acuti Comitem Cunonem. Quod ad me attinet, quantuluscumque sum, à Ducis mei latere, cujus est in me singularis benevolentia, nusquam abstitero. Petrus ille quondam trium fratrum moderator bello Virodunensi in armis non adfuit. Quippe quem ceperat tædium rerum profanarum, & religiosioris vitæ desiderium. Postquam bello Flandrico captus, liberatúsque fuerat, ac deinde uxorem è

no-

nobili gente Russiacâ ductam extulerat brevi, castitatis voto se obstrinxit. Initiatúsque sacerdotio curâ liberorum (duos susceperat, Petrum, & Aleidem) propinquis demandatâ solitariam vitam ducere instituit loco *(a)* saltuoso Eburonibus finitimo. Godefredus Petrum re jam, ut nomine, Anachoretam non rarò conveniebat, & omnis arbitrum vitæ nihil suarum rerum sinebat latere. Cum eo sæpè de consilio sacri belli contulerat, præsertim postquam ex Hezelonis miro somnio, quod anno (*b*) hujus sæculi undenonagesimo contigit (quódque nuper à me Malthildi narratum, vobísque jam perspectum, non arbitror esse repetendum verbis pluribus) cognovit se Ducem & Præceptorem Christiani agminis à Deo destinari. Quo anno etiam præfectura regni Lothariensis ei collata à Cæsare, & redditus Viroduni Comitatus, ut ad bellum sacrum opes ne deessent. Exinde itare frequentiùs ad Anachoretæ latibulum, gemere cum eo de Ecclesiâ in Oriente per Turcas ac Sara-

(a) *Doutrem.* (b) *An.* 1089.

Saracenos, in Occidente per Henricum, Gibertúmque vexatâ: decretum ſibi eſſe, ut horum ſocietatem declinet, illos bello petere, ad quos vocetur divinitus: orare ut ipſe pulcherrimæ rei ſocius, & adjutor eſſe velit. Sacrum hominem ſacra arma non dedecere. Petrus animum fortiſſimi juvenis meritis laudibus tulit, & verò ſe tanto operi non defuturum ſpopondit. Id in præſens agendum, ut quàm plurimi, potentiſſimíque alij comitentur, ac primùm omnium ut convaleſcat ipſe. Spem collocandam ſecundùm Deum in cæleſti auxiliatrice Virgine Matre, quæ ſe eſſe non modò ſalutis corporum, ſed & bellicæ opis, & victoriæ mirandam effectricem probarit nuperrimè in Principe Godefredi conſanguineo (*a*) Tungrenſi Hectore. Res poſt homines natos inaudita inciderat, quam vos ex me audijſſe non pœnitebit. Tungri Hannonum vicus eſt amœnior ſitu, quàm ædificijs ſplendidior. Salubris temperies cæli, ager frumenti fertilis, aquæ ſcaturigines prata in-

(a) *Ex Tabul. Tung. Servius.*

interluunt. Locus Hectori domino, viro illustri, Alberti Namurcensium Comitis fratri sic arrisit, ut in eo, licet nobiliora suppeterent, domicilium fixerit. Sed tenuit eum imprimis quod loco accesserat ornamentum è cælo. Anno sæculi hujus altero, & octogesimo intempestæ noctis silentio geniorum manibus cælesti quâdam pompâ in hortum Hectoris allata erat perelegans Virginis Matris signum bipedali haud majus, è ligno gypsato, venustéque coloribus picto. Faciei color ad castaneum vergens, oculi suavitatem intuentibus aspirantes, tota corporis species dignitatis plena. Genij quà bajuli, quà comites locum admirabili lumine, concentu, odorúmque fragrantiâ implevere, tenuítque ea pompa sesquihoram. Exciti incolæ frequentes advolant, Virginémque hospitem supplices venerantur. Omnes mista religioso stupori lætitia incesserat. In primis adfuit Toparcha Hector, ut indole & genere, ita religione princeps. Sed vir cætera illustris, cassus erat oculorum lumine, quod ab annis tribus morbi vis

ex-

extinxerat. Quomodo medicam Virginis hoſpitis manum ſit meritus, accipite. Primùm juſſit transferri iconem in locum celebriorem, ratus id magis ex Virginis honore futurum. Verùm prodigio addita prodigia. Quam in horto elegerat ſtationem icon, eandem nocte ſequenti repetit, cæleſti pompâ haud diſpari. Iterùm, tertiò, quartò exportata, toties rediјt, miraculo ſtupentibus teſtibus, qui partim ex vicinis locis coierant, partim Cameraco ad rei fidem ab Epiſcopo miſſi erant. Lætitiâ exultans Hector, & gratulabundus, quòd hortum ſuum potiſſimùm elegiſſet Diva, precatur ut volens ac propitia initam ſedem teneat; hortum ei, & quidquid caſtelli ſeptis continebatur, dicat; ſe ac ſuos, ſuáque omnia fidei ejuſdem, ac tutelæ committit. Mox ibi ædes condita, & ſacrata Virgini. Quâ hoſpite gaudebant omnes, protinus multi ſoſpitam experti ſunt. Hectori uni, qui Divam tanto ſtudio exceperat, clauſa videbatur ſalutifera manus. Annis duodecim & ampliùs longa moleſtæ cæcitatis

tædia tulit, cæterùm constanti semper in Virginem fiduciâ. Sed dilatum est nobile curationis prodigium, ut coram nobilioribus, & plurimis testibus ederetur. Exorto bello abhinc tribus annis (a) inter Philippum Francorum Regem, & Robertum Frisium Flandriæ Comitem, ecce nocte concubiâ Tungris Hector divinitus monetur, ut arma induat, & Regi Philippo suppetias ducat. Hæsit Hector nuncio perculsus, quòd oculis captus juberetur arma capere, & ducere copias ab alio ipse ducendus. Iterum, ac tertiò commonitus, paret denique, contrahit numerosum militem, & ad castra ducit, quæ Rex inter Tornacum & Insulas metatus erat. A Philippo, Hugone fratre, & toto exercitu, ingenti honore pariter ac stupore accipitur cæcus dux, quem à Dei parente subsidio sibi mitti audiebant. Postridie illius diei, cùm exercitus uterque jam jam conflicturus esset, petijt Hector converti se Tungros versus, ut Tungrensi Virgini supplex accideret, victoriámque, &, si ita expediret, exoraret lucis usu-
(a) *An.* 1090. *Tab. Tung.*

ram.

ram. Oranti coram Rege, regióque exercitu, oculorum lumen restituitur. Hîc universi clamorem, & manus ad cœlum sustulere: universi viso tanto, támque manifesto prodigio de victoriâ bene ominati. Hector gratijs Divæ actis ad pugnam cum cæteris se comparat, copias non jam alienis, sed suis oculis lustrat: hortatur omnes, ut meminerint se Virgine auspice prælium inire, quæ quàm faveat, videre ipsos, atque se omnium maximè. Rex licet impar numero militum, victoriâ potitur. Inde studio accensus visendæ, colendæque prodigiosæ iconis Tungros pervenire festinat comitante fratre Hugone, & magnâ parte exercitûs. Ibi Virgini victoriam acceptam gratulabundi retulere. Rex castrense paludamentum, quo vestitus in acie steterat, Virgini sacrum appendit, aliáque donavit digna Rege victore. Recentissimum hoc, & non unum prodigium cùm Belgas omnes in admirationem, & cultum Virginis Tungrensis rapuit, tum Godefredum Proregem jam antè Virgini addi-

ctiſſimum in ſpem ſummam cœleſtis c
pis erexit. Nuncupato belli ſacri vot
recreatúſque mox ex morbo divinitus,a
damnatus voti, nil jam niſi ſacra loca, ſa
cra arma cogitabat: cùm ab incœpto re
tardatus eſt triſtiſſimo illo nuncio, qu
ſororem Auguſtam turpiter ab Henric
repudiatam cognovit. Mox arma i
Turcas parata vertit in Cæſarem, adve
ſus quem operâ Mathildi non inutili vo
biſcum hîc pugnavit ad Canuſium
Nec opinor ſine Numine, ut nempe ot
Italiæ parto expeditiùs Terræ ſanctæ l
bertatem pariat. Dum hæc Tiro na
raret ſtupentibus Mathildanis, Godefr
dus in conclavi Regem Conradun
Mathildémque ad bellum ſacrum m
turandum urgebat. Et Mathildi dudu
ejuſmodi expeditio fuerat in votis. Sa
pe eam à Pontifice Gregorio ſanctiſſim
magiſtro ſuo proponi audierat, & Ca
ſari Henrico, aliiſque ſuaderi. Sæ
Alexium Græcorum Auguſtum ope
adverſus Turcas efflagitaſſe ab Hen
co, & à ſeipsâ meminerat. Sed Gr
gorij mors, & exorta alia ex alijs in It
liâ

liâ bella, diſturbarant conſilium. Nunc rebus ſecundioribus Urbanum ad idem ſtatuerunt impellere. Reputabant tamen rem Christianam in libertatem quidem erectam, ſed ab hoſtibus nondum omnino tutam, Giberto machinas novas moliente, novámque Cæſari conjugem procurante, ut famâ celebritatis nuptialis niteretur allicere proceres, & reparare vires. Cæterùm Bullionius quando in Italiâ otium quoddam ab armis eſſe jam videt, bonâ Conradi, Praxedis, ac Mathildis veniâ, obiter recurrit in Belgicam, ac Franciam, bellum ſacrum paraturus. Primùm Bullionum venit, locum naturâ operibúſque munitum, ab heroë domino conſecuturum immortalitatem nominis. Arx impoſita rupeculæ omni ex parte circumciſæ. Cingunt eam in orbem perpetua juga editorum montium, niſi quà amnis præterfluit. Qui ad averſam arcem bipertitò diviſus, poſt quam eam, & modicam planitiem portæ prætentam circumluit, cojens rurſus evoluitur. Celebratus eſt Godefredi adventus frequentiâ civium, & ſplen-

dore procerum, etiam externorum. Apparet ex ejus (*a*) diplomate, quod tunc ſubſcriptis nominibus confirmarunt Hugo, Amalricus Monteſortius cum fratre, Arnulphus Chiniaci Comes cum Ottone filio, aliíque viri nobiles, quorum multi Godefredum ſacro bello ſecuti. Legitur & in eis tabulis chirographum Gerardi ut opinor, Aveſnatis, egregij Tironis, nullíque ſecundi inter familiares Godefredi. Hic ſubinde digreditur ad ſilvam Anachoretæ ſui Petri: quem complexus hortatur ad belli ſacri ſtudium confirmandum, non ſine querelâ de morâ ſuis conatibus ab Henrico injectâ. Petrus miratus Ducis cæleſtem inter perpetua impedimenta vel conſtantiam, vel fiduciam, precatúſque ut res feliciter denique cederet, aliquid in rem præter admirationem & preces conferre aggreſſus eſt. Subierat animum cogitatio præcurrendi in Palæſtinam, & expeditioni ſacræ viam explorandi pariter, ac ſternendi. Quo conſilio ſuo cum Duce communicato, & ab hoc magnopere approbato

(a) *Chart. Gorzien. An.* 1093.

probato impigrè profectus est. Godefredus Bullioni rursus coëgit procerum cœtum, & ibidem (a) (ut priùs) obsignatis tabulis in religiosos viros beneficia contulit, atque ita expeditioni suæ conciliavit superos. Inde excurrit in Franciam acturus imprimis cum suo sodale fratre Regis Hugone, & cum regni Cancellario patruo suo, qui non in re modò sacrâ, sed & in profanâ, plurimùm apud Regem auctoritate pollebat. Pergratus advenit in aulam Godefredus, commendatus omnibus elegantiâ morum, formæ dignitate, & ingenti opinione virtutis. Non abibat dies, quin diceret, aut faceret aliquid, quo probaret magis eximias animi corporísque dotes. Ita non solùm sibi Hugonem arctiore necessitudine devinxit, & alios amicos, atque imprimis Montefortios fratres, sed & mirè arrisit regiæ virgini Constantiæ, regióque gynæceo. Erat in omnium ore, nec in paucarum amoribus, actúmque est de desponendâ ei aliquâ puellarum Principum.

(a) *Ex Chart. An.* 1094. *V. Miræum.*

Quin vulgatum (*a*) nupturam aut etiam jam nupsisse illi Sibyllam, filiam Fulconis Rechini Andium Comitis illius, à quo sejunctam (*b*) toro Bertradam Montefortiam Rex Philippus tunc in delicijs, & pro Reginâ habebat, conjuge Bertâ per causam consanguinitatis dimissâ. Verùm Sibyllam sub id tempus mortuam legimus. Cum Hugone necessitudo tanta erat Godefredo, ut & intimum amicorum profiteretur, nec alij mallet despondéri Constantiam Regis filiam ex Reginâ Bertâ susceptam. At Godefredi animum tunc ita occupabat belli sacri apparatio, ut aliud nihil in præsens moliri videretur. Nec doluit Hugoni amicum differre tantisper conjugij voluntatem, donec & pacatior esset aula, & Constantia, tunc undecennis, adolevisset, quam apparebat formâ, ut genere, præstantem fore; quámque obtinere à Rege conjugem is posset, subnixus amici Hugonis gratiâ, & patrui Cancellarij auctoritate, factorúmque imprimis suorum gloriâ, quâ maximè Constantiæ

animus

(a) *Stemm. Loth.* (b) *An.* 1093.

animus movendus videbatur. Nec prætereundi fratres Montefortij Godefredo amicissimi, qui plurimùm ejus causâ possent apud sororem Bertradam, & hæc omnia apud amantem Regem. Sub hæc Godefredus redire festinat in Italiam ad Mathildem, eandem sacram expeditionem hujus maximè operâ promoturus. Interim Gibertus nullam partem quietis capiebat, sollicitus de dignitate non Cæsaris, sed suâ, ad quam stimulante ambitione referebat omnia. Eo auctore Henricus ex Italiâ Moguntiacum (*a*) excurrerat pro repudiatâ Praxede ducturus aliam conjugem, famâque celebritatis nuptiarum allecturus ad se proceres Germanos, ut per eos repararet bellicas vires. Qui mox reversus ad Gibertum reduxit quidem novam nuptam filiam Regis Russorum (quæ Moscuæ gens est) sed copias nullas ad bellum. Hâc spe deturbatus Gibertus aliò artes intendit impensiùs. Quemadmodum ante Cæsari pollicitus erat, omnem dedit operam, ut à Mathilde abalienaret

lienaret

(a) *Chron. Turing.*

lienaret Guelfonum animos. Atque ut Cæſari animos faceret, aſſeruit fortunam jam ſe dare, & favere conſilio. Eſſe Canuſij milites mercede conductos, quibus omnia venalia ſint, etiam animus. Scire ſe ex proditoribus Canuſinis, Guelfonem Mathildis virum plerúmque, quidquid diſſimulet, præferre triſtitiæ notas, ſolum identidem agere, ac ſuſpiria ducere. Cum Mathilde verſari reverenter magis, quàm licentiâ, & familiaritate conjugali. Nempe ex quo Godefredus adſit, videri ſe minùs amari, quàm illum, nec æquo animo ferre; certè aliquid ei negotij minùs læti eſſe cum Mathilde. Nutantem minimo momento perpelli poſſe ad defectionem Si Cæſar Guelfoni patri ſpem faciat recuperandi Boici principatûs, eum cum filio à Mathilde facilè deſciturum. Ita horum copijs reparatum iri vires Cæſaris, & turbatum iri res Mathildis. Dum nefaria hæc à Giberto agitantur, ignara eorum Mathildis conſilia belli ſacri cum Godefredo agitabat. Urbanum Pontificem Romam jam reverſum ſtatuit orare, ut

re, ut Canusium ad se, atque in Longobardiam veniret, ad ultimum incutiendum Henrico Gibertóque terrorem, ne sacrum Bellum morarentur. Cùm Pontifice præsente acturam se de eo conflando pollicita est Godefredo. Atque (*a*) id reverà præstitit postea. Nunc, quem ad Pontificem suo nomine orandum mitteret, neminem invenire potuit aptiorem ipso Godefredo. Auctorem habeo, (*b*) qui prodat Bullionium tunc adjisse, & ad sacrum bellum indicendum hortatum esse Pontificem. Sub tempus, quo Urbanus Româ tetendit Pisas, venere ad eum ejusdem belli suadendi causâ tum Alexij Græcorum Augusti Legatus, tum Patriarchæ Hierosolymitani auspicatus orator. Læto Godefredo, sciscitantíque de hoc oratore imprimis, quid hominis esset, & cujus facultatis ad conficiendam rem tantam, responsum est à Pontificis ministris, senem esse, vili quidem habitu, sed longè alium pectore, atque ingenio, quàm cujus simulationem induerit,

(a) *Pigna.* (b) *Ripamont.*

duerit, virum eximiâ religione, acri insignique facundiâ, non veriùs à Patriarchâ, quàm à Deo missum; verbo, cæli legatum. Studio ejus alloquendi cùm flagraret Bullionius, invênit hominem, agnovitque non alium esse, quàm carissimum educatorem olim suum, Anachoretam Petrum, ex Oriente reducem. Ad quem ut procurrit, complexus eum Petrus lachrymas non tenuit, & aliquantò pòst suspiciens in cælum, grates egit rerum conditori, quòd huic Principi cæleste consilium sacræ expeditionis injecisset. Gratulanti vicissim reditum felicem Bullionio, percunctantique, quo loco res in Oriente, & apud Pontificem esset, post alia quædam ita locutus Anachoreta: Hoc vili cultu profectus in Orientem speravi me contemptu tutum fore. Et verò cùm Barbaris ubique essem despectui magis, quàm metui, inobservatus omnia potui observare. Regionum itinera, gentium mores, munimenta urbium exploravi, notitiámque collegi non pœnitendam, nec ad expeditionem tuam nulli usui futu-

ram.

ram. Illud (prô dolor) paſſim adverti, loca ſancta impiorum jugo premi, ſceleribúſque pollui, & atrocia ubique edi in Chriſtianos exempla. Cùm Hieroſolymam perveniſſem, referrémque Patriarchæ Simeoni, quæ videram, audivi ex eo homine, dierum, hoc eſt luctuum pleno, quæ in tranſcurſu & paucis diebus ſpectata mihi advenæ non toleranda viſa eſſent, pijs incolis etiam in urbe Hieroſolymâ quotidie perpetienda eſſe, quaſi urbs quotidie caperetur. Foréque perpetuas eas ærumnas, niſi procurarem miſeris opem. Ego ex animo miſertus, operámque meam omnem, tuámque pollicitus, accepi à Patriarchâ litteras Urbano Pontifici reddendas, quibus tum Pontifex, tum Reges, ac Principes Europæi, túque (*a*) nominatim, rogamini, ut Chriſtianæ rei, tam miſerandum in modum in Paleſtinâ peſſundatæ, ſubveniatis. Mihi magìs extimulando cæleſte viſum (neque enim te celaverim) acceſſit. Cùm in æde Chriſto Reſurgenti ſacrâ ſub precationem indor-

(a) *Fulco apud Sirm.*

dormiissem, ab ipso Servatore aspectabili jussus sum in Europam reverti, & Christianis omnibus animos accendere ad Terram sanctam, sanguine Divino sacratam, à barbarorum vindicandum jugo. Inde ferentibus ventis usus, & appulsus in Apuliam, commodùm Romam atque huc veni sub tempus, quo Græcus Augustus legatum ad Pontificem eâdem de re orandum miserat. Urbanus visis Patriarchæ litteris, collaudato mihi prolixè annuens potestatem fecit Christianos omnes ubique gentium ad bellum sacrum cohortandi, pollicitus se ipsum mox indicto Placentiæ, & Claromonte Concilio hortatorem ejusdem sanctissimi operis fore. Anachoretâ sub hæc tradente Hierosolymitani Patriarchæ epistolam Godefredo de nomine scriptam, *(a)* non tenuit hic lacrymas, superûm manifesto favore attonitus simul ac lætitiâ diffluens. Precatúsque Deum, ac Dei Matrem, ut tam feliciter cœpta evenire felicissimè juberent, dimittit belli sacri præconem. Qui inde

(a) *Fulco.*

de faustissimis excitatus auspicijs digreditur in Italiæ vicos & oppida. Circuire plebem, inferre se circulis ac templis, sermones tempori aptos serere, quin Principum (a) omnium Occidentis singillatim aulas obire, & dicendi vehementiâ mirabiles ubique ciere motus animorum. Bullionium ad se venientem Pontifex jam famâ virtutis notum, noxarum veniâ, consilij laudatione, hortatu, ac faustâ precatione prosecutus remisit ad Mathildem, mox se pollicitus secuturum. Godefredus recurrens Canusium Conradum ac Mathildem lætissimâ rerum narratione implet, & ad opem sibi ferendam, quàm maximam, poterunt, jam sponte currentes stimulat. Ipse plenus immensæ expeditionis imagine mox reditum parat in Belgicam, ut operam det copijs contrahendis. Sub discessum, in conclavi Augustæ Praxedis congressi Godefredus, Conradus, ac Mathildis, colloquium miscuere teneritudine affectuum, & omnibus mutuorum studiorum argumentis spe-

ctabile.

(a) *Guib. Abb.*

ctabile. Guelfo, ut plerúmque aliàs, non adfuit. Primùm Augustæ sorori valedicit Bullionius, eámque Conrado, ac Mathildi, pignus amoris sui relinquit, & quantâ maximâ potest animi testificatione commendat. Deinde de Conradi Principatu, ac matrimonio actum. Ad rei Christianæ firmamentum fore dicebat Mathildis, si duceret potentis & opulenti alicujus Principis filiam. Talem videri Jolantam, egregiam virginem, natam Rogerio Siciliæ celebratissimo Principe, patruo Buamundi. Idem Godefredus suadebat. Conradus Rex modestiâ & pudicitiæ studio singulari juvenis, respondit Godefredum sibi suadere, quod ipse non faciat. Se verò minùs verbis, quàm exemplo moveri. Subridens Bullionius subjecit præjisse exemplo Mathildem, cui simili de causâ Pontifex Urbanus nuptiarum cum Guelfone fuerit auctor. Posse Conradum ejusmodi matrimonio magnas opes parare ad imperij tutelam, bellíque apparatum. Et tibi, inquit Conradus, quantumvis opulento, non obfuerit amplificare

ficare opes, tantam expeditionem molienti. Quin ergo animum adjicis ad jungendam tibi Regiam aliquam virginem, cujus dote augearis? Quænam non amabit tantum bellatorem? Est imprimis in aulâ Francorum Regis (ut audio) Constantia jam ætate nubilis, apud quam & Hugonis amici gratiâ, & Cancellarij patrui auctoritate, & tuis meritis plurimùm vales. Ad hæc Godefredus subridens Mathildem intuitus, respondit se apparatu bellico implicitum carere otio ad Regem conciliandum necessario, & debere nunc arma præhabere amoribus. Cùm non conveniret res inter eos Principes, id denique decretum, ut in belli exitum eam de matrimonio tractationem uterque differret. Ante discessum Bullionio arcanum fuit cum Mathilde colloquium de Guelfone, quem ille perspicaci oculo deprehenderat minùs cum Mathilde cenvenire, & nescio quid occultum agitare in animo. Alia quoque inter eos clàm de suis ipsorum rebus tractata, quæ nonnisi pòst rescita sunt. Palàm deinde valedicens Conrado, sorori,

ri, ac Mathildi, ſe ab eis magnæ Dei Matri commendari poſtulavit, teſtatus ejus auſpicijs ac manifeſto numine bellum ſe ſuſcipere, & cæleſtis hujus Imperatricis ductum ſequi. Mathilde pro ſuo in magnam Virginem ſtudio gratulante, & optima quæque ab eâ ſperare jubente, pollicentéque ſe vires Godefredo mox juncturam, ſic erectior ille diſceſſit. Dum repetitâ Belgicâ ſatagit rerum, præco belli Anachoreta percurſâ Italiâ transgreſſus Alpes in Franciam ſe pari ardore infert, multóſque, & imprimis Hugonem permovet ad ſacrum bellum cum amico Bullionio capeſſendum. Inde pergit in Angliam. Eum frequentibus ubique concionibus robuſto quodam ac ſuavi eloquentiæ genere nobilem miratæ exteræ regiones ingenti ſemper ſecuto animorum motu: ſed nuſquam ille aut contentione majore dixit, aut promptioribus animis auditus eſt, quàm in patriâ Belgicâ, ubi plurimos traxit. Bullionius incenſus deſiderio, Terræ Sanctæ vindicandæ, ſe, & fratres, & ſua lætus impendit. Quò belli ſumptus

ptus sustineret, possessiones distrahere pretio statuit. Bullionum castrum Oberto Leodiensium Episcopo (a) vendidit auri selebris tribus, argentique purissimi mille & trecentis. Venditioni adjuncta conditio, ut Bullionum in perpetuum Episcopi Leodiensis esset, nisi ante præstitutum tempus vel Godefredus ipse pretium repræsentaret, vel trium, quos designabat, successorum unus. Qui illi tres, infrà dicetur. Balduino fratri Comitatum Virodunensem addixit. Quem lætus ille Virodunensi Episcopo vendidit, deinceps jure post veteres controversias possidendum, & acceptâ pecuniâ profectionem adornavit. Godefredum fratrem comitari statuit per Germaniam, Eustachius verò per Italiam tendere, de rebus Guelfonis & Mathildis relaturus ad fratres. His & alijs ad bellum sacrum properantibus non est prætermittendum, quod (b) vetus scriptor de cælesti Imperatrice testatur. Ista, inquit, expeditio fuit Virginis Dei parentis, quæ pugnatores suos miran-

 dum

(a) *Æg. Aureæ Vall.* (b) *In Fascic. Tem.*

dum in modum duxit ac reduxit, quemadmodum objectâ divinitus ſpecie oſtenſum eſt. Cæleſte illud viſum quodnam fuerit, non proditur ab eo auctore: nos id infrà, certè non unum eiusmodi proferemus,

LABORUM HERCULIS CHRISTIANI

LIBER TERTIUS.

ODEFREDUM heroëm ad majora rerum initia ducente Virgine, commodiſſimè acciderat, ut per id tempus Alexius Græcorum Auguſtus oratores ad opem ab Urbano & Mathilde adverſus Turcas flagitandam mitteret. Nempe ab his barbaris non jam è loco longinquo, ſed proximo, ac velut cominus armis petebatur. Impia gens non ſolùm Hieroſolymam, ac Terram ſanctam, ſed quidquid in Aſia Græcorum ditionis fuerat ad

ad uſque Boſphorum Thracium, hoc eſt ad Conſtantinopolis uſque muros, in poteſtatem redegerant. Hinc ſollicitus Græcorum Auguſtus timebat, ut imploratum ſæpius à Latinis auxilium nunc ſaltem obtineret. Quare avidè cum totâ aulâ, quid renunciaretur ex Italiâ, expectabat. Et primùm periucunda Conſtantinopolim ad eum allata ſunt, proſperè accidiſſe, ut Pontifex Urbanus eodem tempore ſollicitaretur ad bellum ſacrum indicendum tum legatione ipſius, tum litteris Hieroſolymitani Patriarchæ, tum precibus Mathildis. Urbanum ab hâc evocatum, cum eâdem Canuſio tetendiſſe Placentiam. Ibi celebratum maximo concurſu conventum, atque in eo legationem Græcam imprimis auditam, Pontificémque ad opem Græcis ferendam ita hortatum multitudinem, ut multi etiam jurejurando militiam ſacram profeſſi ſint. Placentiâ digreſſum Urbanum in Galliam ad concilium Claromonte indictum, ibi haud impari ſucceſſu rem acturum. Ita ad validiſſimam opem Orienti ferendam

Occidentem comparari. Nec Conradi Regis, Mathildis Reginæ, aliorúmque fortissimorum Principum animos, nec pecuniæ vim, nec equos terrestri bello defuturos, nec navali classes, quando è ditione Mathildis, quæ Tusciæ Liguriæque domina sit, Pisani ac Genuenses multùm terrâ, plurimùm mari polleant. His primis nuncijs exhilaratus Alexius, secundis deinde vehementer indoluit. Rursus turbatam audiebat Italiam à Guelfone Mathildis conjuge, si conjux erat appellandus. Hunc, Mathilde palàm desertâ, ad Henricum cum patre Duce & exercitu defecisse, & Giberti restituisse partes. Iam Italiam bello rursus ársuram, remorámque expeditioni in Turcas injectam. Nihilominus Novembri mense anni supra millesimum nonagesimi quinti fama repentè vulgata est, copias innumerabiles toto Occidente confluere, & profectioni in Orientem accingi. Nec longæ auxilij moræ fuere, primum agmen ex Italiâ maximam partem Longobardi ac Ligures haud dubio missu Conradi & Mathildis Constanti-

nopolim

nopolim advenere. Lætus Alexius his jussit distrahi annonam, eo pretio, quo in urbe vendebatur. Interrogati de securis, narrabant se nunc paucos ex Italiâ nondum pacatâ profectos; non procul abesse aliud agmen ex Gallis & Germanis: sed nihil id esse ad innumerabilem multitudinem virorum, & mulierum armatarum, quæ divisa in majora agmina sub clarissimis ducibus terrâ marique sequeretur. Quæsijt Alexius an cum cæteris belli proceribus affuturus esset Buamundus notissimæ virtutis, & militaris scientiæ dux. Cúmque respondissent non videri, testatus est id sibi valde dolere vafer Græcus, cùm maximè gauderet. Quippe qui Buamundum illum veterem hostem vel maximè timeret. Sciscitatus est deinde cuinam Principum Latinorum summa imperij ac belli tanti delata esset; sed non erat qui doceret. Singulorum majorum agminum ductores famâ noti erant. Verùm quis præesset universis, latebat. Inter hæc de incognito illo summo Duce mira quædam fama vulgavit. Insolens illud

atque inauditum percrebuit, (*a*) Augustum Carolum Magnum ab annis ferè trecentis vitâ functum revixisse, armatum procedere, datúmque divinitus exercitui Latino ducem in barbaros ire. Quod cùm alij verum, alij vanum haberent, certè noscendi ejus, quisquis erat, vulgo cupidinem auxit. Neque id sine arcanâ viri specie emanasse eventus ostendit, ut vaticinij obscuri quiddam habuisse videatur. Imprimis Græcus Augustus perstudiosus erat sciendi, quis præesset Latinis universis, haud ignarus quantùm sibi Græcóque Imperio vir tantus cum tantis copijs prodesse, quantùm, si vellet, nocere posset. Ergo statuit cum cæteros agminum ductores, tum maximè belli imperatorem sibi modis omnibus devincire, atque obnoxium facere. Hinc nomina eorum sciscitari: lætari quòd inter proceres venturos non nominaretur Buamundus: singulis pretiosa parare dona: summo Duci, quisquis futurus erat, ornando amplissimum quoddam excogitare dignitatis genus, in prom-

(a) *Ursperg.*

promptu habere voluptates, quibus oblectari & capi posse videretur, circumspicere in Augustæ gynæceo, quam ei, si in rem foret, sponsam offerret. Ecce autem Calendis Augusti ad Constantinopolim adsunt Germanorum peditum quinquaginta quatuor millia. Tantum agmen ducebat Anachoreta, de quo magna in aulam Alexij fama præcesserat. Iussus exercitus castra procul à muris ponere: ductor evocatus ad Alexium cupientem alloqui hominem, atque æstimare, an famæ responderet. Anachoreta intrepidè coram Augusto stetit. Cultus corporis propior horrido, quàm nitenti munditijs. Promissam impexámque canitiem premebat galea, plumarij apicis expers. Cervicem cucullata cinxerat chlamys, quæ à collo circumfusa loricæ, defluebat genuum tenus. Solitus agmini præire non pedester modò, sed & pedibus nudis; nisi cùm aliud à ductore res posceret. Habitus ac vitæ ratio severitatis antiquæ studium præferebat. Pane nonnisi raró, carnibus nunquam vescebatur: pisce tantùm & modico

vino utens abſtinentiam habebat in delicijs. Siqua dona coactus acceperat, in militem egenum erogabat. Brevis homini ſtatura, nec venuſta facies, ſed acre & perelegans ingenium, ac moliſſima eloquentiæ vis. Sermonem à Chriſti nomine auſpicatus ſalutavit Auguſtum Alexium, dixítque ſcire ſe huic ſacræ in barbaros expeditioni & adeſſe Deum, & procerum Latinorum non defuturam virtutem. Urbanum Romanum Pontificem magno ſucceſſu comitijs Placentiæ actis profectum in Galliam cum Piſano Archiepiſcopo Theoberto Claromontem veniſſe. Eam urbem in Arvernis eſſe, locum accommodum tali concilio, nempe velut in confinio Italiæ, Hiſpaniæ, Galliæ, Germaniǽque poſitum. Inde, inquit, bellicum Pontifex gentibus univerſis cecinit, quàm latè imperij Chriſtiani extenduntur fines. Longè celeberrimus conventus fuit, ad quem innumeri mortales omnis ordinis confluxere ex omnibus terris Occidentis. Præſules (a) ad qua-

(a) *Robert. Monach.*

quadringentos adfuere. Multitudinem cùm nullum ædificium capere posset, prodijt Pontifex in spatiosum sub dio locum. Ibi ex suggestu primùm recitari jussis Hierosolymitani Patriarchæ litteris, tum me, quantum potui, disertissimis verbis executo, quàm pudendam nomini Christiano calamitatem meis oculis vidissem in Palæstinâ, Urbanus subjecit pro eà, quâ valet, dicendi vi, orationem ad incendendos animos aptissimam. Sub hanc omnibus, qui sacrum bellum susciperent bene precatus noxarum in Deum veniam plenam condonavit, dignum eâ militiâ stipendium. Eo hortatu, & sanctitate causæ permota tot auditorum millia soluta in lacrymas. Inde vocem omnes uno ore sustulisse crederes: ita pariter totâ concione conclamatum est, Deum hoc velle. Visa Pontifici vox felicis ominis, & non sine numine edita. Qui erectis in cælum oculis, gratiisque Deo actis, silentio indicto, macti animis, inquit, viri Christiani. Quæ vox non temerè vobis excidit, esto in gerendo bello tessera, so-
lem-

lemnísque pugnantibus clamor, DEUS HOC VULT. Decrevit deinde, ut, qui sacræ expeditioni nomina darent, rubram crucem gestarent humero dextro assutam, unde fluxit in eos cruce, signatorum appellatio. Inclyta ibi virtus Aniciensis Episcopi Ademari fuit, qui primus spectantibus universis ad pedes Urbani advolvitur, rogátque, ut sibi crucem, atque arma induere pro religione liceat. Imitati mox incredibili ardore alij plurimi idem efflagitavere. Pontifex amplissimis verbis collaudatos voti compotes fecit. Percontanti deinde Alexio de summo belli illius Duce, atque de origine famæ illius, quâ ferebatur Carolus Magnus Imperator redivivus præire copijs Occidentis, in hunc maximè modum respondit Anachoreta: certè quidem, Auguste, inquit, verum est illud, inter tot Occidentis proceres affuturum Carolum Magnum alterum, juvenem stirpis regiæ, ex utroque parente nobilissimum Caroli Magni sanguinem. Atque is vulgari opinione mortuus, & subdito insperatóque prodigio

gio velut ab inferis revocatus ad vitam tantus advenit, ut in eo videatur ſpirare redivivus magnus ille progenitor. Adhæc Caroli Magni veſtigijs ipſis inſiſtens, cùm alij procerum aliam, ipſe viam capeſſit expeditioni Hieroſolymitanæ olim à Carolo Magno deſignatam. Profectus enim ex Galliâ Belgicâ ipſe Belga, quemadmodum Carolus, per Auſtriam atque Hungariam, cum ingentibus copijs movet Conſtantinopolim. Cujus ego quondam moderator pueri, nunc præſtantiſſimi ducis miles, atque anteſignanus adſum. Tantæ indolis juvenem, Auguſte, faciliùs, opinor, ex magnitudine rerum geſtarum, quàm ex nomine agnoveris. Ille inclytus quondam Henrici Cæſaris Aquilifer. Interpellans Alexius, quid? inquit: illéne eques invictus, qui Rudolphum Regem aquilæ haſtili confecit? ille urbis Romæ expugnator, qui veneno iſtîc ſublatus ferebatur? Affirmavit Anachoreta Petrus illum ipſum eſſe Godefredum Bullionium, tunc Marchionem Antuerpiæ, nunc Lothariæ Proregem,

ſeu

ſeu Ducem. Ejus deinde moribundi votum mirabile, & ſacræ expeditionis originem retulit. Tum ſociorum primores recenſuit, atque in his plures Regum fratres, Regiáſque Heroïdes. De belli imperatore quid reſponderit, antequam dicam, pauca mihi ſunt in eam rem exponenda. (a) Altero Concilij Claromontani die deliberavit Pontifex, quem cum ſummo imperio multitudini ſacrorum militum præficeret. Nondum ullus majorum Principum aderat, ut teſtis oculatus ſcribit Robertus Monachus. Cæterum Urbano noti illi erant, imprimis celebratiſſimus bello Dux Godefredus. (b) Auctorem quidem habeo, qui ſcribat, Pontificem hortatum circumfuſos, ut belli ſacri imperium deferrent illi virtute & ſcientiâ militari laudatiſſimo duci; eúmque ibi electum, & habitum deinde imperatorem. Aſſentiuntur ſcriptores recentiores pleríque. Verùm alij negant id niti ullo veterum teſtimonio: ex quibus colligere ſe aiunt nullum fuiſſe ſacri belli impe-

rato-

(a) *Rob. Mon.* (b) *Vuaſſeb.*

ratorem, sed singulorum agminum du-ctores. Certè quidem (a) Viterbiensis scribit Urbanum Claromonte collectis centum millibus armatorum præfecisse Ducem Lothariæ Godefredum Bullionium, Comitem Sancti Ægidij Raymundum, Robertum Comitem Flandriæ, & Hugonem Philippi Françorum Regis fratrem; omnium autem curam Episcopo Aniciensi Ademaro commisisse. Atque hunc antistitem exercitui toti præfuisse in rebus sacris constat: verùm, quis in militaribus præfuerit, celebris controversia est, alijs docentibus Godefredum toto expeditionis tempore duxisse, alijs nullum. Utroque auctores trahunt. Verùm censuerim mediam inter eas duas ineundam opinionem, cujus explicatio probatióque tempori reservetur. Cæterùm respondit Anachoreta Petrus Alexio, nondum toti exercitui præesse quemquam. Ipsimet Alexio summum belli imperium delatum iri, si ducere in Barbaros non gravetur. Addidit, soluto concilio Claromontano

(a) *Godef. Viterb.*

millibus præeuntem. Finem fecit dicendi Petrus, antequam Augustus Græcus faceret attendendi. Proregis Lothariæ præclaram indolem dotésque miratus est, sed potentiam non minùs veritus tanti viri, taliúmque sociorum. Illud ei maximè placuit, neque ab Anachoreta nominatum inter venturos proceres Buamundum, nomen longè supra alia omnia celebre in Græciâ, & formidatum. (*a*) Anachoretam benignè habitum, & donis ornatum remisit ad castra. Postquam ibi quiete corpora recreata, jussit Petrum cum Germanis suis & Italis deportari trans Bosphorum in vicinum Bithiniæ littus; monitum ut ad portum Citivensem metarentur castra, nec ultrà progrederentur ante adventum reliquorum agminum, ne in Turcas inciderent. Legatos deinde misit cum magnis donis ad Proregem Godefredum, qui prætergressus Hungariam, saltus Bulgariæ subjerat. Cæterùm Alexius in tantâ spe auxilij timebat auxilium ipsum. Hinc & Anachoretam cum mi-

(a) *Scriptores belli Sacri.*

lite amoverat ab urbe transfretum, & negotium dederat præfectis copiarum suarum, ut militem sub signis haberent, atque in urbe principe, ac finibus imperij excubarent. Adjecítque alia occulta monita, ne quid detrimenti res publica caperet. Haud multò pòst Constantinopolim totam murmur primùm implevit, deinde concursatio ex studio spectandæ novæ rei, & id temporis neutiquam exspectatæ. Captivi adducebantur iuvenes exteri, armorum splendore, & specie corporum insignes, nec relinquebant dubium, quin generis & gradus essent non vulgaris. Ubique plateas, quà transibant, ædium fores, & fenestras occuparat populus; ex palatio quoque Cæsareo tum alij prospectabant, tum ipsæ feminæ principes Augusti conjux Irene, filia Anna Comnena, nurus Pyrisca Hungara. Aderat item Normannici generis Helena nuper Cæsareis nuptijs destinata, dein vario fortunæ ludo jactata. Quæ intenta in captivos non solùm admirationis signa, ut aliæ, sed & magnæ commiserationis edebat.

Ora

Ora ſingulorum inſpicere attentiùs, non ſine lachrymis contemplari, & aliquem in ijs vel noſcitare vel quærere. Erat hæc ſoror clari illius bellatoris Buamundi, & in captivis fratrem, quem requirebat oculis, timebat invenire. Procedebant juvenes vultu habitúque ſpectabiles. Galeis, loricis, & reliquis armis inſtructi erant, niſi quòd erepta eis tela geſtabant circumfuſi ſatellites. Præibat captivis, qui inter eos eminebat, juvenis claritate natalium, & eximiâ corporis magnitudine adeptus Magni cognomen, Caſſidem auratam & humeros inumbrabat eleganter plumarius apex: ſcutum præferebatur auro cyanóque teſſelatum, (a) vetus Principum Viromanduorum inſigne. Armatus reliquus item auro ſplendebat, niſi quâ obſcurabatur ſuperiectis vinculis. Stipabat latus adoleſcens, corpore, ut ætate inferior Magno, ſed non diſſimilis aut venuſtate oris aut magnificentiâ cultûs. Ibant omnes intrepidi, & in vinculis velut liberi. Diceres non adduci, ſed ad-

(a) *Dipl. apud Carpent.*

ducere captivos; nisi vultus indignationem animi proderet. Perducti in aulam Cæsaream venêre in conspectum Alexij, cui adstabant hinc filius Calo-Ioannes, inde gener Cæsar Briennius, quorum hic Annam Comnenam ille, Mathilde Proreginâ non obtentâ, Pyriscam Hungariæ Regis filiam duxerat. Magnus, simul dignitate corporis, simul sermonis constantiâ regium, quo natus erat, genus præ se tulit. Nudâ rei gestæ narratione se sociósque purgabat. Erat is Godefredi Proregis familiaris intimus Hugo Magnus, Regis Francorum Philippi frater, Viromanduorum & Valesiorum Comes. Qui in primis sacrum bellum professis ingressus iter, superatis Alpibus transcurrerat Italiam. Ei se in Apuliâ comitem junxerat adolescens ille, quem dixi, egregius, Odonis Boni Marchionis Itali filius, Guilielmus nomine, Buamundi bellatoris sorore natus. Cum hoc adolescente & exiguo comitatu Hugo mare transmiserat. Dyrrhachium appulsus inter lætos clamores ad insolens spectaculum exciverat oppidanos.

nos.

nos. Nautæ vectoribus ſuis & Dyrrhachienſibus blandientes, operámque ſuam commendantes, magnis identidem vocibus ingeminabant advectos à ſe Græciæ vindices; ídque ita eſſe perſuaſerant. Ea urbs nuper capta à Normannis, tunc in jus poteſtatémque redierat Auguſti Græci. Exſcenſionem fecerat Hugo ſubſtiturus tantiſper Dyrrhachij, præſtolaturúſque ſequentes copias, nihil hoſtile aut ſiniſtrum ratus verendum à Græcis, qui & Chriſtianam profitebantur religionem, & Latinos ad ferendam ſibi opem evocarant. Urbis præfectus homo Græcus, præmonitus à navarcho de vectoribus exteris, mox decurrit ad portum cum præſidiarijs, populúmque ſubmovit, in mediam cohortem excepturus hoſpites. Ad quem eleganti veſtigio progreſſus Hugo cum ſocijs, quanto ſtudio ducar, inquit, navandæ Auguſto veſtro militaris operæ, argumento erit hæc feſtinatio mea, qui ad navigandum nec clementiorem anni tempeſtatem, nec alios expeditionis ſocios expectaverim, nequis mihi anteiret vel teſtificatione a-

ducere captivos; nisi vultus indignationem animi proderet. Perducti in aulam Cæsaream venêre in conspectum Alexij, cui adstabant hinc filius Calo-Ioannes, inde gener Cæsar Briennius, quorum hic Annam Comnenam ille, Mathilde Proreginâ non obtentâ, Pyriscam Hungariæ Regis filiam duxerat. Magnus, simul dignitate corporis, simul sermonis constantiâ regium, quo natus erat, genus præ se tulit. Nudâ rei gestæ narratione se sociósque purgabat. Erat is Godefredi Proregis familiaris intimus Hugo Magnus, Regis Francorum Philippi frater, Viromanduorum & Valesiorum Comes. Qui in primis sacrum bellum professis ingressus iter, superatis Alpibus transcurrerat Italiam. Ei se in Apuliâ comitem junxerat adolescens ille, quem dixi, egregius, Odonis Boni Marchionis Itali filius, Guilielmus nomine, Buamundi bellatoris sorore natus. Cum hoc adolescente & exiguo comitatu Hugo mare transmiserat. Dyrrhachium appulsus inter lætos clamores ad insolens spectaculum exciverat oppidanos.

nos. Nautæ vectoribus ſuis & Dyrrhachienſibus blandientes, operámque ſuam commendantes, magnis identidem vocibus ingeminabant advectos à ſe Græciæ vindices; ídque ita eſſe perſuaſerant. Ea urbs nuper capta à Normannis, tunc in jus poteſtatémque redierat Auguſti Græci. Exſcenſionem fecerat Hugo ſubſtiturus tantiſper Dyrrhachij, præſtolaturúſque ſequentes copias, nihil hoſtile aut ſiniſtrum ratus verendum à Græcis, qui & Chriſtianam profitebantur religionem, & Latinos ad ferendam ſibi opem evocarant. Urbis præfectus homo Græcus, præmonitus à navarcho de vectoribus exteris, mox decurrit ad portum cum præſidiarijs, populúmque ſubmovit, in mediam cohortem excepturus hoſpites. Ad quem eleganti veſtigio progreſſus Hugo cum ſocijs, quanto ſtudio ducar, inquit, navandæ Auguſto veſtro militaris operæ, argumento erit hæc feſtinatio mea, qui ad navigandum nec clementiorem anni tempeſtatem, nec alios expeditionis ſocios expectaverim, nequis mihi antejret vel teſtificatione a-

nimi, vel belli auſpicio. Cui præfectus renidens, non commiſſurum ſe reſpondit, ut tantæ indolis ſpecimen Auguſtum diu lateret. Præmiſſurum ſe Conſtantinopolim nuncium, curaturúmque ut ſecuturis ipſis periti viæ duces, fidíque corporum cuſtodes ne deeſſent. Quibus auditis Magnus ſuo & comitum nomine grates agere, populus hilariús circumſtrepere, exultare nautæ, cumulúmque ſperare mercedis. At Græci præſidiarij mutavere ſubitò rerum faciem. Simul ac vafer præfectus ſignum, quod convenerat, dedit, infeſti telis propiùs circumfunduntur hoſpitibus: quos præfectus jam vultuoſus cùm juſſiſſet arma ponere, Hugo ſtupore & indignatione flagrans, quid inquit, arma ponemus allata Auguſti veſtri auxilio? immò ſtringemus in ejus perfidos cives. Simul manum capulo admovet ſocijs exemplum imitatis. Micante gladio & edito clamore terribilis ferociſſimum Græcorum à fronte invadentem immedicabili vulnere proſtraverat, niſi alius à tergo involans correptum furentis gladium

dium tenuiſſet. Pariter tota cohors undique affuſa Magnum ac ſocios obruit numero. Comprehenſis pars arma intentare; pars vincula, quæ condita ſub veſte attulerant, fruſtra reluctantibus injicere; denique omnibus tela jam inutilia extorquere. Vulgus ſubitâ rerum converſione attonitum obmutuerat. Trepidi nautæ fugâ lembum repetiere, veriti, ne pro ſperato mercedis cumulo multarentur pœnis, qui pro Græciæ auxiliatoribus hoſtes advexiſſe ſe jam crederent. At Magnus conſcius ſibi ſinceræ fidei, atque interritus præfectum interrogavit, quæ ſigna hoſtilis animi notaſſet in ijs, quos tractaret pro hoſtibus? An ſe Francorum Regis fratrem, ac ſocios proceres noſſet? Novi, inquit præfectus, quem alloquar Principem, nec non quâ de causâ cum ſocijs adſit. At novi itidem officium meum, quo benè, an ſecùs fungar, Auguſti Alexij judicium eſto. Reſponſi perplexitas auxerat juvenum & ſtuporem & iram. Provocavit ad Alexium Magnus, ſéque confeſtim Conſtantinopolim cum ſocijs mitti poſtulavit.
 vit.

vit. Nec diu moratus præfectus misit, sed vinctos omnes, cinctósque catervâ satellitum. Hos intuens Guilielmus cum acerbo risu dixit esse, quos modò perfidus Græcus promiserat, fidos viæ duces, corporúmque custodes. De his omnibus iniurijs Hugo retulit Alexio, & viriliter questus est. Alexius Principem blandè solatus, culpam, quæcumque erat, conjecit in præfectum inurbanum. Cúmque Hugonem bono animo esse, & optima quæque à se sperare jussisset, tamen detineri cum socijs in speciosâ custodiâ jussit, mente occultatâ atque ambiguâ. Erat Alexius vafri & versatilis in omnem partem ingenij, solitus temporibus & cuivis occasioni scenæque servire. In eo politicæ disciplinæ sum̃am ponebat, ut consilia modis omnibus occultaret. Hinc quasi se ipse suis artibus involutum expedire non posset, cunctator, ne falleretur, etiam quod valde volebat, agitabat tam circumspectè, ut existimaretur nolle. Optabat omnino sibi opem in Turcas à Latinis ferri, sed nullo suo periculo, minimóque incom̃odo. Sancti, honestique

nestíque non tanta cura, quantum studium imperij utilitatibus consulendi. Palàm humanitatem profitebatur verbis, an tamen rem ex ejus normâ, an secus gereret, nihil admodum pensi habebat, dum imperio caveret, quod astu atque armis usurparat. Hugonem Magnum vinciendi attinendíque hæc ex abdito causa fuerat. Cognoverat eum in Apuliâ familiariter versatum cum hoste Græciæ Buamundo, atque etiam fovendæ invicem necessitudinis ergo in comitatu Hugonis adesse sororis Buamundi filium Guilielmum. Quin Buamundum ipsum, qui antè negabatur venturus, nunc accingere se itineri in Græciam, præ Turcis ipsis formidandum. Hinc magnis anxius curis excepit quidem cum blanditijs Hugonem, atque etiam Guilielmum, at prospiciendumsibi eorum captivitate censuit, donec Godefredus Prorex aliíque Latini proceres adessent, ut si pro amicis hi se gererent, clientelámque sibi, & opem adversus hostes quoscumque jurarent, Hugonem eorum gratiâ solvisse videre-

tur; ſin minùs, in perpetuo carcere teneret. Noctе inter ejuſmodi cogitationes magnam partem vigilatâ manè induebatur, cùm ingreſſa eſt cubiculum virgo formâ inſigni, vultu inter letum & triſtem medio. Captiva erat Helena Buamundi ſoror, ſed quæ cum quâdam libertatis ſpecie habebatur. Id (*a*) ei muneris erat impoſitum, ut matutinis horis adeſſet, Auguſtíque manibus aquam affunderet, & barbam pectine comeret. Virginis conſpectu & alloquio delectabatur Alexius, ut erat deliciarum ſtudioſior. Quam ubi venientem vidit, exporrecto ipſe vultu, non dubito, inquit, quin gaudeas unà mecum de adventante Occidentis exercitu. In hoc videbis populares tuos ac propinquos. Jam ſororis tuæ filius adeſt Guilielmus cum Hugone Franco, adventátque Belga Dux Godefredus. Quanta nomina! An aderit quoque ille ſummus bello frater tuus Buamundus? Cùm ea ſe neſcire reſpondiſſet, omnino aderit, excepit Alexius. Id mihi juxtà tecum lætan-

dum

(a) *Order.*

dum eſt, cùm eo nullus ſit famâ fortitudinis clarior, aut opportunior Turcis profligandis. Videbis & alios qui placeant, nec deerit in his fortè aliquis, quem conciliante me ſponſum accipias. Godefredum imprimis extolli laudibus audio, perinde ut fratrem tuum. Ibis nunc ad hoſpites, & Hugonem Magnum ac Guilielmum à me ſalutabis. Non injucunda Helenæ fuit oratio de adventantibus proceribus, nec de ſponſo, quæ meminerat Godefredi aliquando ſibi in maritum deſtinati. Eas quoque nuptias probaturus erat Alexius, ſi modò ſibi per eas conciliare Godefredum poſſet & Buamundum. Interim timorem ſuum, & detenti Hugonis culpam benevolentiæ ſimulationibus pergebat occulere. Non latuit facinus infidi Græci Proregem Godefredum, qui Philippopolim pervenerat. Ab eo mox oratores Conſtantinopolim miſſi. Primùm gratias Proregis verbis egere Auguſto de miſſis ad ipſum egregijs donis. Deinde queſti Hugonem Regij generis juvenem, & Proregis amicum ſingula-
rem,

rem, vinctum à Dirrhachiensi præfecto, nunc ab Alexio ipso captivum teneri, tanquam homicidij, aut latrocinij reum. Ad extremum orarunt ut eum sociósque libertati restitueret, alioquin amicitiam cum Græcis non posse servari. Hugonem, si jure fœderis recipi non posset, armis repetitum iri. Ad quæ Alexius cùm multa blandè, sed perplexè pollicitus esset, nec tamen dimisisset captivos, Godefredus justâ irâ motus, bellum, inquit, Alexius, quando pacem pati non potest, inveniet; nec impunè injuriam nomini Latino, & amico Principi fecerit. Mox agrum circà evastandum militi permittit, magnísque itineribus infestus cum copijs Constantinopolim contendit. Nec diu hi motus ignorati Buamundo. Qui ubi comperit Hugonis captivitatem, & Godefredi festinationem ad eum liberandum, utraque res ei doluit. Non quin maximè cuperet confestim liberari Hugonem, sed optasset id per seipsum fieri, minimè autem per Belgam Proregem, cui se ferebat rivalem gloriæ & amorum.

Locus

Locus admonuit, ut Buamundi genus, & indolem memorabilem exponam, causásque certaminum, quæ ei cum Alexio primùm fuere, deinde cum Godefredo. (*a*)

Marcus Buamundus in Normannis loco nobili, ſed fortunâ humili natus, excelſis planè ſpiritibus ſortem natalium vicit. Patrem habuit & eundem ad magna ducem Robertum Guiſcardum, ab re familiari minimè inſtructum, nempe (*b*) ſecundarium in Normanniâ clientem, ſed vaſti animi virum. Normannorum nomen jam dudum Europæ cladibus nobile tantò nobilius per id tempus à Guiſcardo, filióque Buamundo redditum eſt. Ea gens in plagis Septentrionalibus (quod nomen ipſum declarat) origines habuit. Inde profecta Rhollone duce varijs tentatis littoribus, demum in Neuſtriâ littorali Galliæ regione conſtitit, quam de ſuo nomine Normanniam dixit. In hâc (*c*) oppidum Conſtántia Caſtra quondàm appellatum, in cujus agro municipium Altavillam

(a) PRIMORDIA *Buamundi & conſtantiæ.*
(b) *Friſing.* (c) *Gauf. Malater.*

villam tenuit Tancredus duodecim' filiorum parens. Quorum unus Robertus Guiſcardus reliquos, tametſi bellis Italicis claros, rerum geſtarum famâ longè ſuperavit. Is moleſtè ferens rem domi anguſtam, & nihil admodum expectans ex hereditate dividendâ in capita duodecim, majus quoddam auſus eſt atque aggreſſus, quàm majores ac Normanni omnes præſtitiſſent. Natali ſolo, incertum an pulſus, an graſſante fame exactus, in exteras regiones evagatur, unde Guiſcardus cognomento dictus, quod erronem, aut (ut alij volunt) callidum ſonat. Socij omnino undecim, quorum princeps filius Buamundus. Pòſt paulò ſecutus Rogerius Guiſcardi junior frater, & ipſe audaciâ, conſilio, manúque promptus. At Buamundus, licet pueritiam vix dum egreſſus, longè ſupra ætatem & fortunam animum geſſit, gloriæ & potentiæ cupiditate, nec patri, nec patruo Rogerio, hoc eſt nulli ſecundus, calliditate autem facilè præceſſurus omnes mortales. Stimulos ſubdidit ipſa Buamundi appella-

tio

tio. (*a*) Marcus, dum baptiſmate initiaretur, dictus fuerat: verùm pater, fortè auditâ ſuper menſam heroïcâ fabulâ de gigante Buamundo, idem puero nomen impoſuit, ut ad heroïca, & maxima quæque accenderet. Quibus patrandis dum Buamundus inclareſcit, id nominis ante in Occidente incognitum alijs quoque indi, & toto orbe celebrari cœpit. Normanniâ egreſſi pedites, mox ſibi equos, & pecuniam, & magnas opes comparavere. In Italiâ ultimâ conſedêre, nacti occaſionem turbidarum eo tractu rerum. Indigenarum procerum diſſidia ſuam occaſionem rati, alijs contra alios juvandis promovere ipſi rem ſuam. Prædones undique contrahere, horum, & popularium ſuorum agmen ducere, agros & caſtella crebris fatigare excurſionibus, virtute dolóque vincere. Inde auctis viribus urbes opulentas obſidere, atque ad deditionem compellere. Campaniam, Apuliam, Calabriam cùm victorijs prædationibúſque luſtraſſent, progreſſi in Siciliam, inde

(a) *Order.*

inde Saraçenos domitos expulere. Haud alijs magis obſecundavit fortuna, quæ non pugnantes modò, ſed & ceſſantes ditavit. Mirificus caſus intervenit, felicitatis juxtà teſtis & ſponſor. In Apuliæ agro *(a)* ſtatua erat marmorea, cujus caput cingebat circulus æreus his verbis circumſcriptus, ÇALENDIS MAII HABEBO ÇAPUT AUREUM. Erat Guiſcardo inter captivos Saracenus ſolertis ingenij, & magicæ artis peritus. Intelligere ſe arbitratus homo quid arcanum programma ſignificaret, lætus, & in ſpem libertatis adductus, calendis Maij ſole oriente ac ſtatuam colluſtrante, terminum umbræ notat. Inde obtentâ à Guiſcardo poteſtate illic fodiendi, immenſum reperit theſaurum, quem pretium libertatis pependit. Sed auſpicato illo circulo adumbrari, & portendi viſa eſt Normannis ſors amplior, quæ auro non ſolùm impleret manus, ſed & cingeret caput, theſauriſque coronas adjiceret. Jam Guiſcardus Dux Calabriæ & Apuliæ renuntiatus, ſecundâ uxore ductâ Si-

(a) *Mart. Poton. Pandulph.*

Sichelquadâ Salernitani Principis Guaimarij filiâ, potiebatur etiam Salerni Principatu; Siciliâ, quam communibus armis ſubegerant, Rogerio fratri relictâ. At Buamundus filius ex Alberadâ Normannâ natus, altiùs ſpes & conjugij & dominationis extulerat. Ardebat gloriæ potentiæque avaritiâ incredibili, & tanquam patri & patruo vel ceſſiſſe, vel parem eſſe dignitate probrum duceret, admiranda atque immoderata prenſabat. Circumſpiciens, quam peteret conjugem formâ, genere, & opibus florentem, non inferiorem Cæſareâ aut Regiâ virgine deſtinavit animo. Hæſit primùm in eâ, quâ nulla tunc clarior erat, Proreginâ Mathilde. Ea ſe non ſolùm eminus præclarorum operum famâ mirandam Buamundo præbuerat, ſed & coràm eximiâ indole, formâque ſpectandam. Cùm Capua Romani juris urbs Normannicis armis occupata eſſet, adfuit contrà validus ab Româ exercitus (*a*) duce Mathilde. Quam Capuæ expectare non auſus victor Richar-

 dus,

(a) *Oſtien. Pandulph.*

dus, ad tutiora ſe non procul Aquino recepit. Eò ſecura eſt Mathildis. Richardo venere auxilio gentiles Guiſcardus & Buamundus. Pugnatum non ſemel, nec non fortiter ab Amazone, viſúmque eſt Normannis cum eâ de pace conſultandum. In colloquio ſpectata atque audita virgo miraculo fuit, tanquam virilis animus in corpore non ſuo habitans cerneretur. Concluſa pax, ſed quâ ſe excluſum ſenſit Buamundus hauſto Mathildis amore inquietus, ac ſecum ipſe pugnans. Perexigua fuit juveni ſpes obtinendæ virginis, cùm Gibbero Proregi jam deſponſam audijt: nulla deinde, cùm ei nuptam: at Gibbero paulò pòſt mortuo ſpes revixit. Proreginam ut ſibi rerum geſtarum magnitudine, & partâ opulentiâ demereretur, nihil inferius Conſtantinopolitano imperio ambire, atque agitare animo cœpit. Hæc, quam ſubijciam, vaſti illius conſilij fuit occaſio. Fama Guiſcardi & Normanni nominis non ſine creſcentis potentiæ metu pervaſerat Conſtantinopolim. Græcis tunc Auguſtus erat Michaël Du-

el Ducas, litterarum amantior, quàm armorum. Is cum Guiſcardo non ſolùm fœdere jungi expetijt, ſed etiam filio ſuo Conſtantino puero deſponderi Guiſcardi filiam. Migrat Conſtantinopolim puella, Helenæque nomen accipit. At novam ſponſam hîc excepit ſubita, nec una rerum converſio. Ducam imperio exuit Nicephorus Botoniates, includítque cœnobio. Helena cuſtodiæ tradita, ſponſaliáque ejus cum Cæſareo puero diſſoluta. Pater Guiſcardus miſſo ad Nicephorum oratore conqueritur de utrâque irrogatâ filiæ injuriâ: Alexium verò (a) tunc privatum prætorémque Cæſarei exercitûs conciliare ſibi miſſis muneribus conatur, atque allicere ad arma unà ſecum inferenda Nicephoro. Verùm Alexius domo Comnenus, vir genere, vafritie, manu, & copijs potens, rerúmque antè bello geſtarum ſucceſſu ferox, ſibi ipſi ſtuduit, & Nicephoro capto uſurpavit Imperium. Conſcius tamen malè quærendi principatûs exemplum à ſe contra ſeipſum capi poſſe, ut

(a) *Anna Comnen.*

hominum animos adjungeret ſibi, lenitatem, clementiámque præ ſe tulit. Helenam eduxit cuſtodiâ, ſpeciéque libertatis donavit, retentam tamen in Auguſtæ gynæceo. Inter hæc venit in Italiam ad Guiſcardum ſenex ignotâ facie. Aſſeverat *(a)* ſe Michaëlem Ducem Græciæ Auguſtum eſſe, cœnobio, quo incluſus fuerat, elapſum: Guiſcardi & Buamundi opem implorat in tyrannum Alexium, à quo ſit ſolio pulſus hoc ſolo crimine objecto, quòd filiam Normanni nuptui accepiſſet filio ſuo, parituram ex genere externo dominaturos Græcis. Increvit utrique Normanno animus datâ occaſione aggrediendi majora, injectáque ſpes eſt imperij, quod alij per ignaviam amiſerant, ſibi per induſtriam ac virtutem parandi. Inſtructâ claſſe in Græciam traijciunt, & Dyrrhachium maritimam & munitiſſimam urbem obſident. Ibi bellum auſpicatur Buamundus inſigni virtutis opere. Fortè *(b)* cum quinquaginta militibus pabulatum jerat. Occurrit quingentis Græcis armatis, qui

præi-

(a) *Gaufr. Malat.* (b) *Order.*

præibant exercitui Alexij ad Dyrrachiensium opem adventantis. Simul invicem aspexere, arma corripiunt. Buamundi, tantò licet imparis numero, non sustinuere impetum Græci, tergáque vertentes multas amisêre manubias. Quarum caput crux ærea fuit, *(a)* quam olim Constantinus Imperator contra Maxentium pugnaturus, ad exemplum visi in cœlo signi fabricandam curarat. Id victoriarum omen tantâ filij virtute partum, Guiscardo quàm lætum fuit, tam triste Græcis, qui crucem amissam quantivis redimere, sed frustrà, laborarunt. Inde feroces auspicijs Normanni congressum acie Alexium fundunt fugántque. Potitus castris Guiscardus, vir tum factis magnificus, tum factorum ostentator non minor, victi Alexij tabernaculum cum filio subit omni opulentiâ luxúque instructum. Ibi Cæsaris victores Cæsareis propemodum honoribus coluntur. Tunc, *(b)* & sæpe aliàs, pater Buamundo Græciæ imperium, quod mox subacturi essent, concessurum pol-

(a) *Idem Order.* (b) *Gauf. Mal. Ptol. Luc.*

licetur, ſibi verò Perſidis regnum deſtinat. Avaritia gloriæ, & inſatiabilis cupido famæ, nihil invium, nihil remotum videri ſinebat. Cæterùm impelli ſe religionis ſtudio ad occupandam Perſidem addebat, ut Turcis inde expulſis aperiret viam Hieroſolymæ liberandæ. Sed alibi nobili illâ voluntate uſum eſt Numen. Incidit *(a)* occaſio facinoris longè precedentibus clarioris, & ab ipſis barbaris prædicati. Cùm Dyrrhachium, urbem tanti momenti ad reliquum bellum, ita premeret, ut nullis Græciæ viribus liberari poſſet, repentinis legationibus in Italiam revocatur. Tempore magis alieno non poterat. Nunciabatur obſideri Romæ Gregorium Pontificem à Cæſare Henrico. Quorum uterque miſſis oratoribus Guiſcardum ſollicitabat, & ad partes ſuas conabatur allicere. Henricus Normannum invitabat ad feriendum ſecum fœdus oblatâ affinitate Cæſareâ, petebátque ut alteram filiarum collocaret filio ſuo heredique Conrado, alteram Aquilifero Belgæ Go-
defre-

(a) *Suger.*

defredo, juveni laudum omni genere cumulato: offerebat quoque amplam in Italiâ futuro socero Marchionis ditionem. Contrà Pontifex Guiscardo ob oculos ponebat Christiani Principis officium, nomen, quod nuper professus esset, Clientis Ecclesiæ; decus ob ejus tutelam obventurum; notam denique incurrendam, si Mathildi propugnanti Ecclesiam jungi & participes gloriæ vir tantus esse abnueret. Hæsere Normanni duo Principes ambigui, non utri parti faverent (protinus enim studuere Pontifici) sed an interim expugnationem Dyrrhachij, quæ nullam habebat dubitationem; simúlque bellum Græcum, tantum illud, tantíque sumptûs & spei, damno irreparabili omitterent, ut Ecclesiæ succurrerent. Ad extremum decrevere rem maximè arduam, simul Romæ pro Pontifice arma capere, simul Dyrrhachij obsidionem non solvere, hoc est eodem tempore adversus duos Cæsares, Latinum, & Græcum gerere bellum. Agitatum deinde uter, pater, an filius duceret in Henricum. Peroptabat Bua-

mundus eam provinciam vel ideo, ut præsentiori operâ Mathildem demereretur, & in oculis ejus vires componeret cum hoste Godefredo, celebrato illo famâ virtutis Aquilifero. Verùm obstitit votis noverca Sichelguada, vafra, ferox, & militaris ingenij femina, quæ virum bello comitabatur. De cujus artibus clandestinísque cum Alexio consilijs pòst videbitur. Susceperat ex hâç Guiscardus filium Rogerium, cognominarátque Crumenam, quòd delectari nummulis puerum adverterat. Suasit viro noverca, ut cum Rogerio filio Romam peteret ipse, relicto in castris ad Dyrrhachium Buamundo. Nempe siquid Romæ decoris aut commodi sperabatur, id cupiebat Sichelguada obvenire filio; privigno autem, quidquid timendum erat ad Dyrrhachium à Græcis, absente Guiscardo. Qui commissâ fortissimo juveni obsidionis Græcíque belli curâ, mare remensus cum uxore & Rogerio movit in Henricum. Senex magnanimus prætermittere noluit occasionem in duos Augustos, Latinum, & Græcum, eodem

tem-

tempore bellandi, ab ejus maximè facti insolentiâ appellandus in epitaphio Terror orbis. Ibat Romam lætus obtigisse parem animo suo hostem Aquiliferum Godefredum. Properabat experimentum sumere, annis, de quo tam præclara prædicabantur, Marchio Belga, famæ similis esset, & se socero dignus aliquando futurus gener. Cùm appropinquaret Romæ, expectabat ut Aquilifer specimine aliquo bellicam vel scientiam, vel virtutem probaret venienti. Verùm præmissis exploratoribus rescijt Normannus Henricum Cæsarem cognito adventu suo, omissâ castri Romani obsidione subitò recessisse. Gavisus quidem Guiscardus, & gloriatus à se Latinum Cæsarem aversum in fugam. Miratus est tamen unde nam tam parum animi fuisset inclyto ejus Aquilifero, ut & ipse fugeret hoste nondum viso. At cognovit deinde juvenem, sine quo Henricus nihil rei magnæ gerere poterat, periculosè tunc ex veneno hausto laborare. Ipse junctus auxilijs Mathildanis progreditur Romam. Ibi Romanorum quidam Gi-

ber-

bertinarum partium obſidione Gregorium in arce clauſum premebant. Portâ perruptâ Guiſcardus intrat, Pontificémque liberat. At Gibertini reſumptis animis ſubitò liberatorem invadunt, Crumenâ filio, quòd nihil jam metuendum putarat, rus cum equitibus digreſſo. Audito patris periculo, revolat magnanimus adoleſcens, & patri fortiter arma jungit. Sed nullo virtutis opere ſatis expediebant ſeſe, donec Guiſcardus ferro ignem junxit, injecto vicinis tectis incendio, quo fugati hoſtes, & urbis magna pars hauſta eſt. Pontifex magnis honoribus à Guiſcardo cultus, & nequid Romæ in poſterum pateretur, ductus Salernum, ubi pòſt paulò Buamundum Græcorum victorem, ſed moribundum vidit. Perquam variâ fortunâ uſus erat Buamundus à diſceſſu patris. Primùm minimè jucundum juveni acciderat, quòd ad Dyrrhachium relictus navare operam Romæ Pontifici Mathildíque coràm non poſſet. Mox eum Græcus Auguſtus, ubi relictum in caſtris cum paucis cognovit, fidu-

fiduciâ victoriæ improvisò aggressus est. Buamundus dum inter primos fortissimè dimicat, grave vulnus accepit Milites & ducis vulnere, & hostium multitudine territi, fugam spectabant. Ille in re trepidâ imperterritus, invocato Numine vultum exporrigit, inclamátque militibus, macti animis essent, vocem à se divinitus auditam, quâ & fortiter pugnare, & bene sperare juberentur. Ita sive cælesti hortatu, sive astu ducis confirmati fudere Alexium. Interim Guiscardus & ipse victor cum Rogerio filio & uxore Sichelguadâ repetebat classe Dyrrhachium. Veneti *(a)* Dominico Sylvio Duce, multis navibus advecti obstare conantur. At Guiscardus partim suâ virtute, partim filij Buamundi, qui instructâ acie patri pugnanti ad littus assistebat, superior fuit. Magnam cepit animo voluptatem, cùm intellexit Buamundum rursus collatis cum Alexio signis vicisse : sed magnopere doluit vulneratum esse. Contrà novercæ attulit Buamundi gloria dolorem, vul-

(a) *Pandulph.*

vulnus lætitiam, licet vultu alia omnia ſimularet. Pater mox juvenem Salernum miſit, peritiſſimorum medicorum operâ curandum; Pontificis quoque Gregorij, qui iſtîc ſubſtiterat, pijs ſolatijs recreandum. Ipſe Dyrrhachium oppugnare pergit. Cumque (a) oppidani fiduciâ murorum jactarent urbem ſuam Duraſſum vulgò vocari, quòd contra obſidiones omnes invicta duraret, & ego, inquit Guiſcardus, Durandus vocor, & tamdiu in hac obſidione durabo, quoad urbi nomen ademero. Normanni reſponſo & conſtantiâ territi Dyrrhachienſes deditionem fecere. Guiſcardus jam tutus à tergo cæteras urbes Græciæ Theſſalonicam uſque leviore negotio ſubegit. Ita victricibus armis Buamundo filio Græciæ diadema quærebat, dum utrique eorum parabatur veneno pernicies. Oderat Sichelguada privignum Buamundum Rogerij filij causâ. Nempe metuebat ne per illum ætate ac robore valentiorem privaretur Apuliæ & Calabriæ Prin-

çi-

(a) *Malmesb.*

cipatu Rogerius, cui debebatur jure materno. Mulier audax, vafra, quæque non tantùm arma tractare, ſed & venena miſcere noſſet, nondum erat ab hac arte nota Guiſcardo. Odio privigni Buamundi flagrans, ut ars caſum ſimularet, potionem lethiferam conficit, & Buamundo propinandam mittit Salernum ad archiatrum ſuum. Quid dicto audiens, ægro juveni, quem curandum ſuſceperat, mortiferum poculum præbet. Ita (*a*) plerique ſcriptorum tradunt; at nemo Rogerium filium matri participem, aut conſcium facinoris facit. Buamundus certam peſtem licet lentam ſentiens, quo in diſcrimine verſetur, patri mox nunciat. Callidus Normannus uxoris ingenium, licet nondum pernoſſet, ſuſpectum habebat. Quam ad ſe vocatam, vivátne Buamundus, interrogat. Hâc reſpondente, id clam ſe eſſe, juſſit pater afferri ſacrum Evangeliorum codicem, & gladium. Quem diſtrictum tenens voce efferatâ, audis, inquit, Sichelguada:
per

(a) *Order. Malmesb.*

per hæc ſacra monumenta juro, ſi Buamundus veneno, quo potus eſt, occiderit, te hoc ferro caſuram. Conterrita conjux deteſtari, & abominari tantum nefas, pernegare ſe ullius culpæ affinem aut conſciam. Cæterùm apud ſe deinde multa volvens animo, licet viro privignóque infeſta, tamen è veſtigio Salernum clanculum miſit antidotum medico facinoris participi, admonitúmque periculi ſui juſſit mederi Buamundo. Ille novam potionem ægro præbendam diluit, ſed danda imprimis opera erat, ut ejus levaret animum; cujus plerumque ægritudines difficiliùs curantur quàm corporis. Peracerbum id juveni acçiderat; quòd Pontificis miniſtris interrogatis de Mathildis rebus, audierat Amazonem animum ad cælibem vitam obfirmaſſe, nunquam emolliendum. Nec verò, ſi fortè emolliretur, ullius unquam amore tangendum videri, niſi Godefredi, licet hoſtis. Ita deſperandum ſibi denique ſenſerat de Mathildis nuptijs, & gravius id vulnus fuerat, quàm quod in acie

nu-

nuper acceperat. At commodùm per id tempus advenere è Galliâ milites, qui ejus patrísque signa sequerentur. Cognoverat ex his Philippo Franciæ Regi filiam esse Constantiam, quæ licet ætate tenerrima, præstantem indolem & miraculum formæ promitteret, ac jam præ se ferret. Quibus auditis mox Regiæ puellæ species Buamundi mentem impleverat, à quâ licet tanto locorum, ætatis, ac generis intervallo distaret, sponsam sperare ausus est, juvenis animo maximus, qui ipsâ rerum altitudine ac difficultate, quâ deterrentur alij, traheretur. Medicus his intellectis bene sperare de ægro cœpit, & unà cum medicamentis gratos sermones adhibere. Dum fomentis corpus, animum recreat victorijs paternis, & spe potiundi non solùm Græciæ imperio, sed & sponsalibus Regiæ virginis Constantiæ. Adhibebat & sua solatia caro juveni Gregorius. Nec deest (*a*) qui scribat hunc Pontificem pollicitum, se oratorem in Galliam, qui ei sponsam Constantiam pe-

(a) *Jo. Bouch.*

peteret, miſſurum, & verò miſiſſe Buamundo comitante: ſed hic non niſi pòſt, ubi per valetudinem nováque fortunæ ludibria fas fuit, profectus. Diffuſo in venas medicamento brevi ſalubritatis indicia percipi potuere. Convaleſcens ſenſim jam cogitabat reditum ad caſtra patris, ut non ſolùm paternis armis, ſed & ſuis partum Græcorum imperium gloriari poſſet in ambiendâ Conſtantiâ. At peregrina regna moliens ſubitò domeſticâ fortunâ dejicitur. *(a)* Accurrit Salernum trepidus miles noctu, placidéque dormientem Buamundum, ſæpius nominatum, cùm voce non poſſet, tactu excitat. Miranti, adhibe, inquit, fidem perfido mihi, qui dominæ arcana prodo, ut te ſervem. (*b*) Noverca inſidiatur tibi: in ultimo fortunæ tuæ & vitæ verſaris: Sichelguadæ ſcelere perijt jam pater tuus: periiſti tu quoque, niſi jamjam te hinc ejicis. Raptim deinde narravit, novercam poſtquam Buamundo remedium adverſus propinatum à ſe toxicum miſerat,

(a) *Orderic.* b) *Idem.*

ſerat, metu ſtimulante perpendiſſe, ſi ipſe ante adventum nuncij ſui & hauſtum antidotum moreretur, ſe juratum à Guiſcardo fatum non evaſuram. Ergo de antevertendo, perdendóque marito deliberaſſe. Ad id partim metu ejus impulſam, partim (*a*) donis promiſſiſque Alexij, qui ei etiam conjugium Cæſareum pactus eſſet, ſi virum ſuſtuliſſet de medio. Denique truculentam feminam toxico Guiſcardum interfeciſſe, virum eximium, Pontificiæ ditionis ac majeſtatis defenſorem, domitorémque Cæſarum. Tanto ſcelere perpetrato in caſtris Normannorum de ſuâ ſalute anxiam noctu cum fidiſſimis ſuorum fugiſſe ad portum, naviúmque optimam ſubjiſſe, incenſis reliquis, ut ne ipſam perſequi Normanni ultores poſſent. Cùm illa littus Apuliæ attigiſſet Buamundo tollendo imminens, miſertum ſe (addebat miles) fortiſſimi juvenis præcucurriſſe Salernum, nuncium funeſtum, ſed ipſi ſalutarem, ſi novercam non expectet. Buamundus narra-

(a) *Order. Malm. Guib. Abb. Gauf. Voſien.*

tione attonitus, ingentem edidit gemitum, & quamquam in rebus trepidis ac ſubitis, præſertim in quibus perfidia timetur, conſilia ſæpe deſunt, tamen, ut erat animo excelſo ac ſolerti, nihil cunctandum cenſuit. Licet ex veneni hauſtu pallidus, & nondum perſanatus, morâ nullâ interpoſitâ clàm urbe aufugit, inops rerum omnium & aſino vehens. Huc alti illi ſpiritus, ſpéſque imminentis Cæſareæ coronæ & conjugij regij, ſubito fortunæ ludo, reciderant. Hinc frendens freménſque inter viam cogitabat, revolutum ſe retro ad ſtirpem, & Normanniæ domeſticam inopiam. Sibi, qui modò propè à Conſtantinopolitano ſolio abfuerit, nihil nunc reſtare, quo emineat, præter viliſſimum pecus. Jam de Conſtantiæ ſponſalibus deſperandum niſi ex tanto lapſu confeſtim reſurgat. Adhæc pudebat Normannum, quòd mulieris aſtu pater oppreſſus, ipſe fugatus eſſet. Quin & veneficam obtigiſſe hoſtem, quam ulciſci armis pudeat. At eſſe illi filium Crumenam, eſſe amaſium Alexium, quos perdat, & cum il-

lis

lis Sichelguadam. Vicit ergo nos, inquiebat, Græcus toties victus? Sed vicit, quibus decebat armis, feminæ veneficio. Illud quoque ſolatio erit, quòd Græcus Tyrannus, qui domum noſtram, quando aliter non poterat, femineo ſcelere obruit, peſtem illam ac furiam domo toróque recipiet. Neç diu hac deformitate fugæ meæ exultabunt, ſéque efferent. Ut mihi alia omnia jam deſint, non deeſt animus, quo fortunam fingam ac reſtituam, in nullam ſortem bonorum natus, niſi quam virtute fecero. Hæc animo agitans confugit Capuam exulis modo, & gentilium auxilia flagitat. Lentæ res erant, pleríſque, etiam popularium, ſpernentibus eum inopem, & deſtitutum jam auctoritate Gregorij Pontificis, qui nuper rebus humanis exceſſerat. Noverca interim ingreſſa Salernum Buamundo elapſo vehementer indoluit. Cæterùm Rogerius filius Apuliam, ac reliquam avitam ditionem recepit, ope patrui Rogerij Siciliæ Comitis. Qui licet ſollicitatus à Buamundo crimina novercæ exaggeran-

te, primùm non facilè sibi persuaderi passus est, deinde vel nulla putavit, vel condonavit matri; ut dissimulatione culpæ, quæcumque erat, domesticam tranquillitatem famámque redimeret. Indignatus Buamundus sibi nec fidem haberi, nec quidquam relinqui paterni imperij, collecto, quanto potuit, exercitu movet, & Oriam urbem de fratre occupat. Commissum inde *(a)* prælium, acre magìs, quàm cruentum. In ipso pugnæ ardore cùm frater fratri instaret, primores ambarum partium, qui sub Guiscardo stipendia meruerant, clarissimi parentis veneratione, & caritate filiorum, in id incubuere precibus atque interpositu corporum, ut ne manus fraterno sanguine polluerent. Pax eâ conditione tunc impetrata, ut Rogerius Ducis Apuliæ titulum obtineret, Buamundus Tarento, & alijs quibusdam locis frueretur. Qui tametsi his minimè contentus, acquievit tamen in præsens, amoribus avocatus ab armis. Dedisse se fortuna videbatur adeundæ & coram ambi-

(a) *Pandulph.*

ambiendæ Conſtantiæ. Patruus Rogerius celebratiſſimus Siciliæ Princeps ex inopi, & ſecundario in Normanniâ cliente, eò jam evaſerat, ut potentiâ parem ſe Regibus ferret, opulentiâ ſuperiorem. Hinc, ut affinitates cum ſummis Principum jungeret, rogabatur ſæpiùs, quàm rogaret. Per id tempus Francorum (*a*) Rex Philippus miſſis oratoribus petijt, ut ſibi filiam Emmam nuptui daret, formâ, & ſpe gazæ dotalis inſignem. Conceſſit Rogerius, & navibus apparatis præſtituto tempore virginem cum ſplendido comitatu, magníſque theſauris tranſmiſit maritimo itinere uſque ad S. Ægidij oram, quo Rex obviam ſe ſponſæ venturum ſignificarat. Sperabat Rogerius fore, ut Sanctægidianus Comes Raymundus pro veteri ſecum neceſſitudine, & nuperâ affinitate Regi ſponſam cum pompâ conſignaret. Nam & Raymundo aliam Rogerius filiam in matrimonium collocarat. Nunc, ne quid ſplendoris deeſſet Regijs nuptijs, ſummo ſtudio providerat. Præ-

(a) *Gauf. Malat. Cheſueus.*

ter dotalem gazam mundúmque muliebrem adjunxerat filiæ proceres Normannos, qui non tantùm ſplendore cultûs, & urbanitate certarent cum Francis in aulâ nuptiali, ſed etiam cum ijſdem in equeſtribus ludis de virium & dexteritatis laude contenderent. Ad eam rem non alius inventus vel aptior, vel propenſior Buamundo. Ibat is magnis animis, nec ſpe minori tum ſatisfaciendi patrui votis, tum potiundi ſuis. Opportunitas harum nuptiarum inflabat fiduciam obtinendæ à Philippo Rege Conſtantiæ. Cogitabat ſe procum adeſſe ſimul patrui opibus, ſimul Reginæ novæ conſanguinitate, atque auctoritate fretum; nec verò ſuis ornamentis deſtitutum, quando Buamundi nomen afferebat, quo nullum eſſet partâ bello gloriâ notius. Verùm id occultandum principiò cenſebat, donec de ſuâ militari virtute credere non ſoli famæ Conſtantia, ſed & ſuis oculis poſſet. Enimverò equeſtri ludicro probaturum ei ſe, quantum procis Francis Normannus anteeat. Non deſtitit Emmæ patrueli ſua

vota

vota commendare, quamdiu navigatio tenuit. Quâ secundâ usi ad Sanctægidianum Comitem læti pervenere. At Rex ad condictum diem non aderat. Quæ moræ causa esset, missi qui explorarent; quorum princeps tum studio, tum calliditate Buamundus fuit. Nec priùs, aut studiosiùs exploravit inter viam, quis Regis, quàm quis filiæ Constantiæ animus esset ad nuptias, quíque rivales sibi essent maximè metuendi. Audiebat regiam virginem in eâ ætatulâ nondum ejusmodi affectum prodere. Non defuturos suo tempore juvenes præstantes, qui se procos ferrent. Interroganti, qui maximè gratiâ & auctoritate pollerent in regiâ, & quibus magis affici Constantia videretur: respondebatur plurimum apud virginem valituram famam fortitudinis, ac probitatis; hâc autem laude neminem spei nuptiarum Constantiæ propiorem esse eo, qui absit æger, Godefredo Prorege Lothariæ, si aliquando convalescat. Præsertim cum præter fortitudinis, & virtutum omnium opinionem, generis cla-

 ritudine

ritudine vix parem habeat, & in aulâ regiâ maximè gratiâ polleat: nempe qui & floreat amicitià dudum initâ cum inclyto Hugone Regis Philippi fratre, & nitatur necessitudine & dignatione patrui sui, qui summæ sit auctoritatis in Francia, Regni præfectus juris, & urbis regiæ Pontifex. Si res ad horum arbitrium consiliúmve referatur, haud dubiè Godefredo Proregi pro virili suffragaturos. Permolestè tulit Buamundus tantum rivalem sibi fore. Quem cum ægrum esse cogitasset, nec equestribus ludis interfuturum, id ipsum doluit, non posse se in oculis Regis patefacere armis, uter filiâ ejus dignior esset. Id quoque non lubens audiebat, non videri à patre despondendam ulli, antequam nubiles annos attigisset. Verùm non desperabat hanc rem sibi confectum iri à novâ Reginâ, quæ amantem Regem posset quovis impellere. Occultatâ personâ profectus in regiam, dum spes suas propiùs explorat, stupore, ac velut monstro attonitus hæsit. Quàm eum conspecta forma Constantiæ delectavit, tam con-
ster-

sternavit audita mutatio Regiæ voluntatis. Philippus, (*a*) qui Bertam conjugem per causam consanguinitatis relinquere, Emmámque ducere modò decreverat, jam alia omnia cogitabat. Horrere Buamundus ad improvisum fortunæ ludibrium: tanquam repulsam cum Emmâ passus fremere, spésque suas pessum datas tantùm non deflere. Intellexit sibi tempore illo importuno nihil petendum à Rege, id unum acturo, ut nihil ageretur. Nec morandum illic ratus citato equo recurrit ad Sanctægidianum Comitem & Emmam, nuncius nulli tristior, quàm sibi. Consilio habito inter Normannos proceres, rogatu Emmæ clanculum pecuniâ dotali in naves reportatâ, solutísque mox ancoris ad Rogerium in Siciliam contendêre. Virgo apud sororis maritum Raymundum relicta, deinde Comiti Claromontano nupsit, sed tanto claritudinis intervallo, dum enupsit è regibus. Casum puellæ leviùs tulere Rogerij pater & patruelis, ab adversæ for-

(a) *Idem Gaufred. Chesneus. &c.*

tis alienæ sensu avocati suâ lætiore. Patruelis dux Apuliæ duxerat Adam nuper Daniæ Reginam, viduam Canuti Regis, Roberti Flandrorum Comitis sororem. Siciliæ verò Comes Emmæ pater mortuæ uxori subrogarat Adelisiam, Mathildis regiæ Italorum Amazonis patruo Conrado natam. At Buamundus auditis his propinquorum claris connubijs eò graviùs ferebat repulsam suam. Id imprimis urebat animum, quòd frater natu minor opulento Principatu & Regio connubio frueretur. Cæterùm non desperabat feliciorem in Gallias reditum. Verùm ad impetrandam Constantiam videbat sibi non alienâ potentiâ, sed suâ nitendum, nec Lutetiam nudum Buamundi referendum nomen. Ergo minimè contentus exiguâ illâ paterni imperij parte, quam concesserat frater, rursus in hujus agrum impetum facit, Melfimque occupat. Sed magnanimum juvenem fortuna gloriosior manebat alibi, quò & paulò pòst vocavit. Obsidebat rebelles jam Melfitanos frater Dux Apulorum, cui venerat auxilio cum Si-

culis

culis patruus Rogerius. Aderat & in obsidione Buamundus sive contra fratrem, sive jam pro fratre faceret. Nam utroque scriptores trahunt. Advolat ad eum nuncius, affértque ingentes armatorum copias è Gallia per Italiam adventare. Inusitatum eis esse cultum, morémque clamandi. Singulis in humero dextro rubere crucem, Itentidem eos pro clamore militari in hanc vocem, DEUS HOC VVLT, erumpere. Duces singulis esse agminibus, nullum universis. Miranti Buamundo, explorantíque quinam essent, & quid venirent; relatum, primo agmini præire Hugonem Magnum Regis Francorum germanum, secundo Robertum Ducem Normanniæ, tertio Robertum alterum Comitem Flandriæ. Suspectus fuit Buamundo postremi hujus adventus, quòd ejus sororem haberet in matrimonio Rogerius frater. Sed audiit deinde proceres hos omnes sacro in Turcas bello initiatos movere Constantinopolim, ac deinde Hierosolymam. Hîc (a) Buamundus

(a) *Gauf. Malat.*

mundus rursus animo infinita complexus cupiditatem potiundi Græci imperij resumit occasione belli sacri. Spem item concipit fore ut sacro exercitui, cui desit dux, præficiatur ipse. Gaudet quoque vel maximè Francum Hugonem adesse, quem comitari possit, & sibi conciliare officijs, ut per eum deinde filiam fratris Regis demereatur. Sic excitatus concionem suorum advocat, hortatúrque ut se duce sequantur proceres * Hierosymam petentes. Cumque persuasisset, mox plaudamentum puniceum in cruces discindit, quas, insigne sacræ expeditionis, dividit in singulos. Exemplo horum, & Buamundi itidem hortatu, tracti plurimi militum utriusque Rogerij, junxere se Buamundo. Ad viginti millia Apulæ Siculǽque juventutis secuta. In his eminebant egregij duo fratres ex Buamundi sorore & Odone Bono Marchione Italico geniti, Tancredus & Guilielmus. Ille indole impiger, ardens, & bello acerrimus: hic prætterquam quod itidem manu promptus, comitate, & solertiâ comparatus ad animos

mos demerendos. Horum Tancredum Buamundus apud se retinet, Guilielmum ad Hugonem Magnum præmittit, qui ei sua & avunculi officia, necnon sacri belli societatem offerat, ac Franci voluntatem urbanâ dexteritate conciliare conetur. Id Guilielmus scitissimè auspicatus, Francorum omnibus deinde officijs colere, familiares affari, interrogare de rebus Domini, Regísque fratris, déque filiæ Constantiæ procis: felicem illum dicere, cui denique nuberet. Ex responsis cognovit non videri Jam nupturam, moventibus ad bellum sacrum summis procerum. Virum illustrem Tricassinum Comitem Blesensis Comitis fratrem, se palàm & præ omnibus procum ferre. Sed sanguinis propinquitatem nuptijs impedimento fore. Cæterùm Godefredum Bullionium illum ingenti famâ Ducem, si ejus dotes spectantur & Hugonis amici studium, prælatum iri. Eum nuper pro mortuo habitum, jam prodigio sospitem & Francicâ aulâ spectatum, in admirationem amorémque sui omnes rapuisse.

Molestè

Molestè tulit Guilielmus tantum avunculo rivalem revixisse. Verùm dicebat eum denique dignum Constantiæ nuptijs fore, qui omnium maximè virtute excelleret; bello autem sacro, quisnam is esset, patefactum iri. At quamprimùm significandum rerum statum Buamundo censuit; qui mox venit ipse ad Magnum. Peramicè, & cum laude rerum bello Græco gestarum exceptus est ab Hugone. Cui Normannus, præclaræ, inquit, aliorum res videri possunt, quamdiu tacentur tuæ. Vel hoc tuum quanti est, quod primum agmen ducis sacræ militiæ? cujus susceptæ decus primum refers, dum eam sic auspicaris. Hugo simpliciter ac generosè ad hæc, secundâ, inquit, laude contentus fuero: prima debetur immortalis nominis pari bellatorum, Godefredo Proregi Lothariæ, & Anachoretæ ejus altori, quorum amborum amicitiâ meritò glorior. Apparebat Regium juvenem ex animo loqui, nihílque libentiùs, quàm, quæ de utroque dixerat, narratione doctu-rum. Buamundus, licet æmulum vul-

gò

gò non delectet æmuli laudatio; tamen, ut erat minimè vulgari excelſitate animi, magnifaciebat etiam in adverſarijs virtutem, malebátque eorum præclara facinora ſuperare factis, quàm vel auribus reſpuere, vel obtrectare verbis. Ergo poſtulavit beneficij loco, ut Hugo ſacræ expeditionis originem, non gravaretur paucis narrare, id ſe quoque conſecuturum ratus, ut & Hugoni rem gratam faceret, & diſceret quo genere laudis ad ejus amicitiam, & Conſtantiæ neceſſitudinem aſpirari poſſet. Magnus ſanè quàm libenter retulit Godefredi & Anachoretæ res præclaras, atque amborum ſecum familiaritatem, ſacríque belli originem. Addidit Duces cum copijs ſuis ſingulos Conſtantinopolim iter intendere. Godefredum præmiſſo Petro per Germaniam proficiſci; ſe cum reliquis per Italiam. Hâc qui ſequantur, videri hiematuros in Apuliâ; ſe propediem trajecturum in Græciam. Buamundus properari Hugoni comitem adjunxit illum filium ſororis ſuæ Guilielmum, ac ſeipſum fuiſſe comitatu-

rum

rum dixit, nisi sibi & parandus esset instructus bellicus, & officij causâ expectandus salutandúsque Dominus suus Normanniæ Dux Robertus. Nec diu moratus in Apulia Hugo. Qui deinde, ut suprà memoravimus, trajecto mari captus Dyrrhachij, ductus Constantinopolim, & à Godefredo frustra repetitus per legatos. Ita Augustus Græcus Latinorum vires, quas ad opem acciverat, in suam perniciem detento Hugone Magno & intempestivâ calliditate convertit. Mox Prorex Godefredus amicum Principem armatâ manu asserturus adventat, & quacumque exercitum ducit, aut ducturus fertur, pavorum agris latè vulgat. Omnes passim vias impleverant rusticanorum virorum agmina, feminarum & puerorum turbæ, pecorúmque greges, quos præ se agrestes agebant. Subitò relinqui Thraciam crederes. Quæ fugientium ex agris multitudo majorem, quàm attulerat, terrorem inferebat oppidis. Præcipuè Constantinopoli propè ut captæ tumultus fuit, cùm visus ad muros accedere ingens exercitus Belgæ

Pro-

Proregis. Ibat ipſe ante ſigna ſpecie inſigni armorum & corporis, ſtipatus procerum familiarium globo. Primores horum erant frater Godefredi Balduinus, ſororius Cuno Montis Acuti ad Urtam fluvium Comes, conſanguineus Balduinus Burgius Comes Caſtri Retexti ſeu Rhethelenſis, altérque Balduinus, ille à puero Godefredi amicus, Comes Hannoniæ: conſanguinei item Proregis Tullenſes fratres, & Adalbero Lucemburgi Comitis frater. Nec tacendum nobile par amicorum Belgarum memorabili exitu magis nobilitandum Anſelmus Ribodimontius Comes Auſtrovandiæ & Engelramus Hugonis Comitis Sanpaulani (qui etiam aderat) filius. Sed inter omnes proceres nitore atque elegantiâ militaris cultûs, ætatíſque flore maximè conſpicua ſe ferebant capita duo. Dixiſſes vel geminas Amazones, vel geminos tirones nobiles. Reipſâ erat altera virili animo femina, alter virgineâ pulchritudine adoleſcens egregius. Hic erat Tiro ille ſtirpe & indole nobiliſſimus, de quo nobis ſuprà

fuit & erit infrà multus ſermo, qui haud ſecus quàm filius diligebatur à Prorege. Amazon nomine Gundechildis nuper Balduino Proregis fratri nupſerat. In militibus non prætereundi ſilentio equites duodecim, quos magno habito nobilitatis & virtutis delectu ſub diſceſſum Antuerpiâ Bullionius Antuerpianus Marchio creaverat. Conſtantinopoli tanquam ſi protinus Godefredus mœnia aggreſſurus eſſet, ita ad arma conclamatum eſt. Portæ raptim clauſæ, armatique in muris diſpoſiti. Alexius ubi vidit non expediri à Latinis tela, ſed circum urbem figi tentoria, reſpirare cœpit, cæterùm minimè ſecurus. Exercitus validus domi erat, ſed dux, quem Godefredo opponeret, deerat. Filiæ Annæ Comnenæ conjux Cæſar Briennius, etſi bello clarus, par ut eſſet illi Belgæ, verendum erat. Æſtuare Alexius, aſtus novos excogitare, verſaréque omnia. At nihil artes adverſus hæc arma profuturas, nihil denique cunctandum vidit. Ergo Hugonem Magnum cum Guilielmo ſororis Buamundi filio & ſo-

cijs

cijs (*a*) custodiâ emittit ad Proregem, suósque ad eum oratores subsequi jubet. Vix Hugonem advenire audierat Prorex, cùm è prætorio accurrit obviam, gaudióque exultans excipit exultantem. (*b*) Inter amicissimos Principes amplexus ex animo dati. Grates agere Hugo, officium Bullionij sui prædicare, tanti fuisse capi se, ut liberatoris tanti experiretur fidem. Ei suam ipse operam atque adeò vitam, sive bello, sive in fratris Philippi regiâ utilis esse posset, addicere. Godefredus vicissim sibi gratulari fortunam, quòd Magnus Francicæ juventutis non genere modò, sed & indole ac virtute princeps liberatus esset potissimùm ab se, quo nullus unquam futurus potiore in ipsum animo. Sub hæc officiosè versus ad Guilielmum ac socios, gratulatus itidem est sibi, quòd ad tantorum virorum libertatem aliquid conferre potuerat. Mox Alexij oratores superveniunt, rogántque ejus verbis Proregem, Christianissimum ducem appellantes, ut in palatium Cæsareum venire

(a) *Aquensis.* (b) *Rob. Monach.*

nire cum aliquot primoribus ne gravetur, ab Augusto ornandus honoribus neutro eorum indignis. Vix legationem audierat Godefredus *(a)* cùm Franci quidam, quibus Constantinopoli domicilium erat, clàm adsunt, monéntque magnopere Bullionium, ut Alexij versutias caveat ac dona, speciosas nominatim vestes, at veneno medicatas usque adeò præsenti, ut induentem, honoris obtentu, pernicie certâ conficiant. Quibus auditis, ire distulit Godefredus. Alexius indignatus, Latino exercitui interdixit venalium foro. Vicissim offensus Latinus ad prædas & agrorum populationem convertitur. Sub natalis Dominici sollennes ferias datum id sanctitati temporis, ut manus à vi utrimque continerentur. Post *(b)* quatriduum Græci oratores denuo adsunt nunciantes Augustum ob brumæ incommoda metuentem ne amicus exercitus in tentorijs gravius aliquid à frigore atque imbribus pateretur, orare præstantissimum Ducem, ut castra transferat ultra cornu Bosphori,

(a) *Aquen.* (b) *Aquen. an.* 1097.

ri, militémque in commodis illic tectis refoveat. Urbem Conſtantinopolim ſitu triquetram alluit anguſtus tractus maris, Boſphorus Thracius nomine, qui Aſiam Europámque limes interfluit. Proximè mœnia diviſus bipertitò partim prolabitur in vicinam Propontidem, partim terræ infuſus ſupra urbem ad Occidentem, ſinum facit & commodiſſimum urbi portum. Boſphori cornu appellant. Ultra quod perpetua ſecundum littus ædificia turrita, ac magnifica porriguntur xxx. millium ſpatio. Godefredus actis Auguſto gratijs commigrat cum copijs in eas domos littorales, ubi copia annonæ maxima conceſſa. Continuò redeunt oratores Alexij, qui Proregem in urbem invitent. Ille non oblitus monitorum de fraudibus venenatíſque veſtibus cavendis, ne tamen Græci rurſus iram excitet, mittit ad eum Comites nobilitate & facundiâ inſignes ſororium Cunonem, & conſanguineum Balduinum Burgium, qui verbis ſuis Alexio fidem & obſequia offerant, dicántque venturum libenter ipſum & Grææ

aulæ ſplendorem viſurum, ſed, quod pace ejus dicatur, retardari quibusdam de eo nunçiatis; neſcire tamen, an odio, invidiáve conficta ſint. Purgabat ſe de his Alexius, non eſſe cur dux Chriſtianiſſimus, aut militum quiſquam à ſe dolum malum timeat. Habere ſe Latinos milites pro amicis, ducem pro filio culturum in aulâ, ſi venire non dubitet. Nec commiſſurum ſe, ut quidquam hoſtile aut inhoſpitale obveniat eis, quos ad opem evocarit adverſus Turcas. Horum imperium everti, nullius magis, quam ſuâ intereſſe. Quod acciderit Hugoni Magno venienti Dyrrachium, injuſſo ſuo & præfectorum imprudentiâ factum. Cæterùm in aulâ ſuâ retentum Hugonem non incommodè, nec inhonorè remiſſum Proregi. De venenatis veſtibus figmentum eſſe adverſantium utrique parti. At cùm Godefredus verbis fidendum non putaſſet, poſtquam Hugo facta contraria (utcùmque excuſarentur) eſſet expertus, ad arma res denique venit. Alexius interdicto Latinis rurſus venalium foro, manè dubiâ adhuc

huc luce quingentos mittit milites ſuos, qui navibus littoralem oram legant. Improviſò hi inceſſunt telis militem Latinum partim egreſſum ædibus annonæ emendæ gratiâ, partim ſpectantem è feneſtris. Quod facinus ubi cognovit Bullionius, illicò ſigna canere jubet, militem arma corripere, in ordines ire, atque ad muros urbis caſtra reponere. Nempe jam patebat, cur Latinos Græcus trans portum miſiſſet, nimirum ut officij & honoris ſpecie amotos ab urbe, inter gemini littoris anguſtias tanquam intra repagula coërceret, unde non niſi per pontem unicum reditus erat. Armati Latini domibus erumpere, imperata facere, &, quod non erat imperatum, tectis magnificis ignem inijcere, immenſo damno Græçorum. Ubi proximis tectis hæſit ignis, extemplò effuſa flamma pluribus ſparſa locis reluxit, dein ſerpens, continuáſque ædes amplexa, toto ſe paſſim littore diſſipavit, & uno omnia incendio hauſit. Matutinas tenebras citiùs, quàm pro tempore, diſpulerat horrenda lux. Littorales illæ domus

ad

ad ſex millia paſſuum, eóque ampliùs continuatâ peſte uſque ad portum urbi proximum ardebant. Cadentium tectorum fragor, militum Latinorum vociferatio, Græcorum ambuſtorum aut igni afflatorum fuga, tubarum cantus Conſtantinopolitanos turbatos in mœnia exciverat, non plus mille paſſibus (tot patebat ſinus) à flammarum vorticibus ſeparata. Vibrabat medijs in aquis terrificus fulgor, & repercuſsâ imagine horrorem ſpectaculi geminabat. Metus quoque erat ne ventorum flatibus transmiſſum incendium Conſtantinopolim corriperet. Mox & Conſtantinopolitani ad arma verſi. Procurrere ad portas, ſub ſignis ſtare, ductorem Cæſarem Briennium præſtolari, quem Alexius, & uxor diſſimili precatione proſecuti. Orabat Alexius ne ſocerum, ne conjugem, patriámque externis prædam fieri ſineret, neu iisdem flammis Conſtantinopolim, quibus ſuburbia conflagrarant, abſumi pateretur: magnis animis & præiret dux, & pugnaret. At conjux plena lacrymarum obteſta-

testabatur, sic armis patriam ac suos, ut & seipsum, servaret. Pons erat per quem solum (ut modò dicebam) à citeriore portûs littore reditus patebat Latinis ad muros urbis. Quem Godefredus, neGræci occuparent,&Latinos transitu intercluderent,loricatos quingentos, qui prævertant, mittit. Ducebat eques specie corporis eximius, qui toto capite sociis eminebat. Arma auro argentóque cælata corpus raræ dignitatis honestabant. Proceritati robur, & robori par animus erat, quantúsq; decebat Bullionij germanum Balduinum. Qui socios cohortans paucis, videat, inquit, frater hodie quos milites habeat, Alexius quos hostes. Mox concitati calcaribus equi. Vix in ponte constiterat, cum dextrâ, sinistrâ Græci navigiis circumfusi expeditis arcubus juvenẽ transitu arcere conantur. Ille per medium sagittarum nimbum (*a*) superato ponte gradum in ripâ ulteriore figit. Sed hîc alia insuper procella fuit sustinenda. Briennius, dum instruit aciem, præmiserat;

 qui

(a) *Aquen.*

qui Belgam à ponte ſubmoverent. Balduinus citatos videns accurrere novos hoſtes, trepidámque ſuorum turbam, hortari, erigere animos, orare ſingulos, ut ſibi & duci adſint, ut toti exercitui ſequenti. Certè impetum omnium hoſtium ex amne ac terrâ ingruentium ſe, quantùm corpore uno obſiſti poſſet, excepturum. Stabat in capite pontis anceps ad Græcorum tela, inſignisque ante ſuos, circumferebat ſcutum & minaces oculos, nunc provocans hoſtium ferociſſimum quemque, nunc increpans. Illi clamore ſublato undique in unum tela conjiciunt, quæ in uno ſcuto pleraque cum hæſiſſent, non minùs obſtinatus Belga ingenti gradu pontem obtinuit. Ibi immobilis atque inſuperabilis perſtitit ab ortu ſolis penè ad occaſum, quoad traductis omnibus copiis ſtructíſque à Godefredo ordinibus proceſſit ad muros. In campo ad Blaquernas pugnatum. Principiò non pauci utrímque cecidere. Deinde Græcus pedem referre cœpit, propinquitate urbis & ad fugam pronior, & in fugâ tutior. Hærens

in

in terga Balduinus multos ſauciare ac cædere, priuſquam portis inciderent. Ipſe ſupernè ex logicâ murorum telis & tormentorum jactu repelli. Jámque pudore & indignatione accenſi Græci in eo erant,ut iteratò portis erumperent; cùm Godefredus extremum cogens agmen ſupervenit, & quia nox inſtabat, receptui cani juſſit. Idem lætus Alexius fecit. Ingentem eâ die tulit laudem Balduini ſpectata virtus etiam apud hoſtem, non modò apud ſuos. Caſtris ad urbem cōmunitis rurſum miles pabulatum miſſus ad milliaria quinquaginta. Alexius clade ſuorum & agri populatione tactus, ut tuta conſilia ſpecioſis præferre ſolitus erat, oratores ad Godefredum remittit invitandum ad aulam & fœdera. Iturum ſe reſpondit Bullionius, ſi tales darentur obſides, quibus de vitâ & ſalute ſuâ credere poſſet. Alexius de obſide mittendo filio ſuo Calojoanne agitabat, páxque coalitura putabatur, cùm oratores alij veniunt aliunde ad Proregem. Mittebat Buamundus, ille magnanimus æmulus. Reſcierat Hugonem Magnum à Bul-

à Bullionio liberatum. Non placuit per alium, quàm per se, id factum. Nempe ita sibi antevertisse rivalem Belgam, & occupasse gratiam Franci ad conciliandas sibi Regiæ virginis Constantiæ nuptias, quas deperibat. Cæterùm Gavisus est bellum à Prorege illatum Alexio, atque ita statuit apud se, eò tendendum in præsens, ut ne pacem faceret cum Græco Belga. Qui si rivalem se ferret, privati certaminis rem illam postea fore. Nunc bellum Græcum, quantum fieri posset, fovendum esse, unde sibi spes affulgeret comparandi imperij. Hâc de re mittebat ad Bullionium oratores. Litteris quoque laudabat eum de bello fortiter commisso, monebátque ut ne cum Alexio rediret in gratiam. Quam non sincerâ fide is esset, ostendisse in Hugone Magno capto, nec restituto, nisi metu adigente. Se quoque & ipsummet Proregem jam experientiâ suâ doctos, quâ indole sit Græcus; nempe ei solemne esse semper fallere, & fraudibus, si hæ non sufficiant, *(a)* venena adjicere.

Ergo

(a) *Anna in Alex.*

Ergo hiemaret Prorex in vicinis Constantinopoli urbibus. Se Martio proximo cum universis copijs auxilio venturum, ejúsque signa (*a*) tanquam ducis & domini sui secuturum, ad profligandum tyrannum Alexium, partóque per scelus Imperio exuendum. Quibus acceptis Bullionium angebat ea cura, quòd neque Alexium bello persequendum censebat, ne quid non pro Christiano egisse videretur, & verendum erat, ne si Buamundus repulsâ irritatus veniret, expeditioni sacræ non opem, sed moram afferret. Cæterùm sumpto ad consultandum spatio responsorias postridie oratoribus tradidit, quibus legendis obstupuit Buamundus, cùm alia omnia quàm expectarat, acciperet. Scribebat Bullionius nullâ ferociæ specie, sed Christiano animo, (*b*) se non quæstûs causâ venisse de patriâ procul, nec ibi arma sumpsisse in Alexium Christiani nominis Principem, sed in barbaros Ecclesiæ hostes. Quare videri Alexium Christianis potiùs artibus, quàm armis vincendum;

(a) *G. Tyr.* (b) *G. Tyr.*

dum ; & fœdus cum eo, si quo modo possit, sanciendum, ut ad Turcas transitus aperiatur, atque ad Hierosolymam jugo liberandam. Hoc responso intellexit Buamundus quanto animo esset Bullionius, quàm religioso, miniméque cupido. At miratus magis ejus continentiam, quam ratus imitandam contractis omnibus copijs dedit se in viam. Interim ejus ad Godefredum legatio non latuerat Alexium, qui gnarus Buamundum spes versare de Constantinopoli occupandâ, veritúsque ejus cum Bullionio conjunctionem, festinavit huic obsidem offerre filium suum Caloioannem. Serum id jam futurum videbatur, damnabántque Græcorum non pauci Alexium, qui cunctatione rem Græcam perditum îsset. Cùm tamen oppidani, qui oppugnationem urbis expectabant, rescience Bullionio placere pacem, benignitas ejus & fides in aulâ foróque celebrari cœpit. Idque tantò magis factum, cùm missi à Godefredo venere in conspectum Montacutus & Burgius Comites Calojoannem oblatum obsidem excepturi.

cepturi. Ductus in castra egregius & minimè paterni ingenij Princeps obvio Godefredo ita loquitur : Cùm me obsidem, & fœdus nobiscum admittis, victoriæ genus, cui nullus nisi malus invideat, reportas. Nempe quo nihil victori pulchrius est, Græcos non magis acie, quàm humanitate vicisti. Proinde meritò tibi id tribuit pater Augustus, ut censeat se meliùs sub tutelâ tuâ, quàm armis suis regnaturum. Cùm Bullionius humanissimis verbis respondisset, relicto ad ejus & castrorum custodiam Balduino fratre & Amazone Gundechilde, ipse cum Hugone Magno, & reliquis proceribus suis magnifico cultu Constantinopolim navigio per sinum maris devehitur. In hâc tantarum rerum mole tametsi obversabatur memoriæ Latinorum omnium denunciatum non semel insidiarum & veneni periculum, tamen vir fortis ingressus est Augusti Græci aulam metuendus magis, quàm metuens. Eminebat in solio Alexius procerum multitudine circumfusus, quos magna cupido incesserat spectandi

ctandi celebratissimi famâ Godefredi: sed præsentis major admiratio çepit. Emicabat in eo dignitas formæ aliquantò humanâ amplioris, certans cum gravitate humanitas, & animus vel bello, vel paci paratus. Cui Alexium veneranti de genu, atque in id officij decorè composito Augustus dato osculo fidem futuræ amicitiæ sanxit. Deinde, salve, inquit, Princeps Christianissime, quem famâ dudum novi excellentem bello virum, prudentissimum ducem, &, quæ rara virtus est, servantissimum fidei. Nec sum deceptus, quòd de his credidi famæ tuæ. Virum fortissimum expertus, video te non fortitudinem magis, quàm fidem colere. Quare te (*a*) adopto, habeóque imposterum filij loco, & quidquid meæ ditionis est, in tuâ potestate ac tutelâ colloco, ut imperium meum à Latinorum præsentibus & secuturis copijs præstes incolume. Tu fac ut ego non meliorem filium genuisse videar, quàm sumpsisse Sub hæc Augustus (*b*) magnificum suóque simillimum indu-

(a) *Aquen.* (b) *Idem.*

dumentum, quod aulici habebant in manibus, jussit admoveri. Prorex neque hîc trepidus recordatione intentatarum aliàs venenatarum vestium, induitur Cæsareo cultu. Tum Alexio Sacramentum dixit, non modò se filium, sed clientem manibus junctis professus. Græcus vicissim pollicitus est se ei socia arma juncturum, item venturis alijs proceribus, nominatim Buamundo, si Sacramentum simile dicerent. Admissi deinde ad osculum Augusti comites Proregis clientelam in eadem verba juravere. Mox inter Græcos Latinósque proceres salutatio facta profitentes inter se hoc sacro fœdere omne Græci Latiníque discrimen exclusum. Inde itum ad Augustæ Gynæceum, quod Purpura dicitur. Est (*a*) id ædificium intra septa palatij Cæsarei, insigne opere, & marmoris, quo constat, genere. Ab imo usque ad tecti suggrundia constructum formâ quadratâ, exinde fastigiatum in pyramidem desinit. Totus locus marmore rubet, quo & sola exedrarum constrata, & incru-

(a) *Anna in Alex.*

ſtati parietes. Pretioſum lapidis genus colore purpureum, candidis punctis inſperſum eſt. Hinc ea pars domûs Purpura dicta, Auguſtarum puerperijs addicta, unde liberis nomen eſt Porphyrogenitis. Proſpectum amœnum habet ad mare, eum portûs locum verſus, in quo inſigni opere fabricata viſuntur leonum boúmque ſimulacra. Hîc Prorex exceptus ab Auguſtâ, cui aderant Pyriſca Calojoannis Principis conjux Hungara, & Anna Comnena Alexij filia, eadémque hiſtoriæ rerum à patre geſtarum auctor, quam Alexiadem inſcripſit. Aderat & Helena ſoror Buamundi, multæque aliæ nobiles feminæ. Ibi Alexius, equidem, inquit, fili, tecum non modò amicitiam, ſed etiam affinitatem lubens jungerem, ſi mihi filia innupta ſupereſſet. Nunc in hoc gynæceo vide ſitne aliqua, quam tuo amore digneris. Certè nulla eſt, quin ſe eo beatam putarit, licèt nonnulla ſit Cæſareis nuptijs digna. Hæc poſtrema verba cùm diceret, ad Helenam aſpexit, dixítque in aurem Godefredo, ſororem illam eſſe

Bua-

Buamundi priùs Cæſari puero Conſtantino deſponſam. Ad hæc Godefredus ita urbanus, ut à lenocinijs verborum alienus, ſic reſpondit, ut omnibus virginibus ſui vel amorem, vel venerationem crearit. Aperta deinde gaza Cæſarea. Proregi donata inæſtimabilis pretij munera, aurum, argentum, purpura. Addita raræ bonitatis jumenta. Verùm Prorex (ut erat ab avaritiæ, & cupiditatis labe prorſus alienus) omnia militibus ſtatim elargitus eſt, mirantibus Græcis viri quà liberalitatem , quà magnitudinem animi, aſpernantis ea, quæ alij vitæ periculo quærunt. In primis admirabatur in omnibus Ducem Helena, quod non ſemel ſororis filio Guilielmo teſtata eſt, nec ſine manifeſtis amoris indicijs. Et Guilielmus Buamundo tantum adverſarium obtigiſſe non jam magis dolebat, quàm mirabatur. De eo ſcripſit ad avunculum in hæc verba: Bullionius ijs dotibus præditus eſt, ut amicus tibi eſſe mereatur, ſi adverſari nolit. Utcumque erit, cùm te virtus adverſariorum adeò non deterreat, ut

etiam delectet, non verebor memorarē tibi, quantis ille honoribus & dignus & cultus ſit ab Alexio. Poſtquam narravit deinde adoptionem ejus, & juratam ab eodem clientelam, & tutelam Græci Imperij, ſic clauſit epiſtolam; vides, avuncule, quantum Alexius conciliarit ſibi defenſorem. Ita fœdere junctus eſt ei Godefredus, ut non poſſis jam alterum bello adoriri, quin alterum habeas hoſtem. Cæterùm ſive Godefredum amicum voles, ſive inimicum adorieris, parem animo tuo inveniſti. Buamundus impavidus his moveri non potuit, ut ſpem conſequendi Græci Imperij deponeret, aut voluntatem Alexij ulciſcendi. Trajecto mari per Macedoniam contendit in Thraciam, haud ignarus non fidendum Alexio, quantumvis ſe Latinis omnibus profiteretur amicum. Ad flumen Bardarium in Illyrico ventum erat. Iámque Buamundus cum Tancredo Guilielmi fratre, & agminis parte transmiſerat amnem, cùm adſunt infeſti ad ripam Græci Tatino duce, & eam partem, quæ nondum tranſierat,
prælio

prælio imparatam telis incessunt, cruentâque cæde afficiunt. Quo nunciato Tancredus (a) revolat fulminis more, & cum equo desilit in fluvium, multísque licet superincidentibus telis, in Græcos invehitur sequentibus duobus equitum millibus. Periculum ingens fervidi animi juvenis discussit audaciâ. Multi hostium cæsi, capti non pauci, reliqui fœdam in fugam compulsi. Adducti ad Buamundum captivi interrogantur cur Græci Latinos nihil hostile gerentes infestent. Respondêre se Augusto suo militare, & officij sui esse imperata facere. Inde Alexius non modò in suspicionem doli mali vocatus, sed insimulatus perfidiæ manifestæ. Ad Constantinopolim cùm appropinquaret Buamundus, evocatur ad aulam ab Alexio amicitiam profitente. Ille abnuere, & nuperum ejus facinus causari. Alexius, ut aliàs, culpam non suam, sed præfectorum dicere; orare, ut veniam erroris illis imprudentibus daret. Respondit Normannus, præfectis ignosci posse, Alexio non posse,

(a) *Tudebot. G. Tyr.*

ſe, qui peccare ſuos vel non vetuiſſet, vel juſſiſſet, fraudéſque ex fraudibus ſereret. Ceterùm Auguſtus miſit munera ad Buamundum. Cúmque ſciret hunc timere à ſe venena, *(a)* miſit carnes & crudas & coctas, additâ excuſatione coquos Græcos neſcire, quibus condimentis Normanni delectentur. Quare ſi cocti cibi non arriderent palato, crudos ſuo arbitratu coquendos curaret. Et verò Buamundus his uſus, illis abſtinuit. Ita inter ſe calliditate certabant Græcus, & Normannus, uterque vaferrimus: ſed Alexio fides haberi non poterat: Buamundum conſtabat gloriæ velificantem, nihil magìs quàm famam timere perfidiæ. Res ad vim, atque ad arma ſpectabat. Græcus à copijs erat inſtructior: Buamundus præpollebat animis. Pugnam depoſcebat Tancredus, præſertim eo tempore, cùm jam Godefredus diſceſſiſſet. Ita ſcripſerat Guilielmus frater, Alexium ineunte jejunio verno, cùm audijſſet Latinos aliorum agminum ductores in propinquo eſſe, veri-

(a) *Anna in Alex.*

veritum multitudinem, orasse Bullionium, ut cum copijs traijceret Bosphorum, locúmque faceret secuturis, ne Constantinopolitanus ager numero laboraret. Facilem Ducem annuisse, transmissóque Bosphoro jam in Chalcedonis campestribus, Asiæ limine, metatum esse castra. Sed ecce improvisò fecialis Belga, qui Buamundo nunciat, in campo propinquo sub ejus castris (a) adesse Godefredum viginti delectis comitatum, qui eum ad colloquium vocet. Locum undique conspectum esse, nequid insidiarum latere possit. Ducem ac socios ensibus solis armatos esse. Expectare Buamundum eodem instructu venturum. Ad inexpectatum nuncium mirabundus tantisper hæsit Buamundus. Verùm intrepidus mox ad condictum locum pari comitatu armatúque processit. Inter viam nondum admiratione vacuus conferebat cum Tancredo comitum fidissimo juxtà fortissimóque, unde improvisò Dux adesset, quem trajecisse in Asiam sciebatur; & quænam esset causa

(a) *Aquen.*

tali loco atque inſtructu veniendi. Ceterùm ipſe, ſeu ad colloquium, ſeu ad pugnam vocaretur, nihil moratus pervenit ad campum. Ubi invicem conſpicati eminus Buamundus & Bullionius, juſſis conſiſtere pari ſpatio ſocijs, ipſi adverſos concitant equos. Congreſſi alter alterius aſpectu pauliſper propè attoniti ſiluere. Cojerant duo juvenes non modò ſuæ ætatis maximi duces, ſed omnis memoriæ facilè principes. Nuper eodem tempore ex venenatà potione ægri, perſanati deinde, & in eum diem ſervati erant, neſcientes jam an non ad vitam invicem ferro tentandam. Cerneres ambos in medio virium robore, quod plenius nitidiúſque poſt morbum velut renovatus flos juventæ faciebat. Normannus jam antè ex famâ & Hugonis Guilielmíque narratione admiratus erat animum Godefredi; ſpeciem quoque corporis amplam & magnificam cogitatione præceperat. Crevit admiratio conſpectu Belgæ, quem, præterquam quod ori ſuâpte naturâ multa majeſtas inerat, promiſſa ſubflava cæſa-

ries,

ries, habitúſque corporis rerum patientiâ durati, & virilis cultus honeſtabant. Non diſſimili animi motu ſpectabat Godefredus Normannum & ipſum magnitudine, & conformatione membrorum inſignem. Ex oris ſtatu & oculorum acie virum æſtimares, cui (*a*) pallor ex venenato hauſtu relictus, militare & toruum quiddam addiderat. Summus erat conſilijs dux, manu miles, calliditate Græcis ſuperior, odio Græcorum memorandus, at neminem fide in Græcos, neque fortitudine adverſus ſe Godefredo parem invenerat. Poſt aliquantum ſilentium ſermonem miſcuere lenem principiò, deinde acriorem, quod ex utriuſque geſtibus poſſet intelligi. Semoti utrimque ſocij, hinc Balduinus, inde Tancredus pugnaciſſimi amicorum, acres alter in alterum oculos eminus intenderant. Ambobus pares anni, & par adhuc laus bellica. Balduinus in ponte ad Conſtantinopolim, Tancredus in amne Bardario ſuperando claruerat. Hinc rivales gloriæ, & hoſtiles pe-

(a) *Order*.

nè jam ſpiritus gerentes, optabant occaſionem ſibi præberi, quâ de excellentiâ decernerent. Neque verò ea defuit diu. Interim poſtquam duces militarem in modum conſalutarunt inter ſe, Godefredus, quo ſolebat virili candore, dixit, ſe ab Alexio revocatum ex Aſiaticis caſtris, ut minantem ſibi fortiſſimum Normannum conetur verbis armíſve compeſcere. Orare ſe, ut præbeat animum à quietis Chriſtianíſque conſilijs non abhorrentem, nec parata in Turcas arma, minimè idoneo tempore, in ſe convertat. Reſpondit Buamundus, nunquam ſe metu à propoſito avocatum. Neque, ſi bellum placeat, nunc primùm Normannis rem fore contra Græcum pariter ac Latinum, quos ambos nuper ad Dyrrhachium, & Romam eodem tempore vicerint. Tum (ut excelſiſſimos ſpiritus promptâ comitate temperare noverat) ſubjecit ſibi quoque notum eſſe famâ fortitudinis Godefredum, ſed ſive amicus, ſive inimicus occurrat, ſe vel ſuâ virtute tutum, vel non formidatâ alienâ nobilem fore.

Verùm

Verùm orare ſe viciſſim, ut ipſe Alexium ſemel pernoſſet. Ab eo per ſcelus uſurpatum Græcorum Imperium. Eo auctore noverçam ſuam veneno fatum patri Guiſcardo conſciviſſe; ſibi machinatam eſſe. Iam Hugoni Magno, & rurſum ſibi Conſtantinopolim venientibus quas illatas injurias? Nempe ab illo Cæſare venefico, cui militatum venerint, pro ſtipendijs accepta vulnera & vincula. Ita favere Auguſtum ſocijs, Imperatorem militibus. In tantum tyrannum, non illatâ vi, ſed lenitate peccatum iri. Quare Godefredus Buamundum vel juvaret inferendo bello, vel pateretur violatæ Chriſtianæ majeſtatis vindicem eſſe. Hîc Belga dicendi vim, quâ valebat, explicuit. Dicebat, à ſe, non patrocinium Alexij, ſed Terræ ſanctæ liberationem eſſe ſuſceptam. Optimum futurum fuiſſe, ſi à DEO data eſſet ea mens Alexio, ut abſtineret injurijs. Quamquam fortè plura de eo dici, quàm conſtare. Sed quidquid commeritus ſit Alexius, primùm præterita magís reprehendi, quàm

corrigi

corrigi posse: deinde intempestivam nunc esse vindictam. Expeditioni sacræ mirandis modis & à Deo persuasæ, & à Christianis proceribus susceptæ si moram Buamundus objiciat jam bello Græco, nulli magis profuturum, quàm Turcis. Utervis denique vincat, utriusque vires attritum iri, quæ integræ non nimiæ futuræ essent in Barbaros. Ita dimicationem finitum iri aut pœnitendâ fortunâ, aut pudendâ victoriâ. Atqui clarissimum omnium esse victorem, qui non tam certamine, quàm certaminis causâ vincat. Quare celebritatem nominis bello sanctiore quæreret magni Guiscardi parentis exemplo, qui non alio magis opere claruerit, quàm susceptâ Ecclesiæ tutelâ, liberatóque Romæ Pontifice. Quam virtutem pater in Occidente probarit, filius in Oriente haud paulò patentiore campo repræsentet ac superet. Buamundus eò placidiùs hæc audivit, quòd Godefredum jam (ob fortunæ mutationem mox explicandam) pro rivali amorum habere desierat. Cujus oratione piè victus ambitiosis-

tiosissimos spiritus & vindictæ consilia Christianæ lenitati subjecit. Tum ad Godefredum, si ita cœlo visum est, inquit, ut, qui dudum Alexio bellum intuli, & nunc injuriâ novâ læsus ad Constantinopolis portas signa atque arma admovi, cum eo pacem facerem, id mihi jucundum accidit, potissimùm à Godefredo rogari. Concedo pacem Alexio, quòd per te, non quòd dignus petat. Belga conciliato Buamundo mirificè lætus, gratulatus est sibi nonnullâ suâ operâ tantum ducem expeditioni sacræ accessisse. Datæ dexteræ & complexus in fidei pignus; advocatique Balduinus, Tancredus, aliique socij ad idem officium. Inde Buamundus, quod & persuaserat Bullionius, cum eo petijt aulam Alexij, à quo splendidè exceptus est. De fœderis legibus deinde conventum. Buamundus Augusto clientelam professus spopondit (a) nihil quod posthac bello partum esset de ejus imperio, retenturum, nisi per eum liceret: omnia, quæ reciperentur loca de Turcis, præter

(a) *Tudeb. Aquen.*

ter Hierosolymam, Alexij futura. Pollicitus vicissim Alexius fore ut Latinos milite & commeatu juvaret præsens ipse. In hæc verba ultrò çitróque juratum à præsentibus & deinceps à secutis Latinis proceribus omnibus, excepto Tancredo. Is & in aulam Alexij venire abnuit, negavítque se ulli Græco fisurum, semel proditum ab Alexio. Sive ejus animum acriùs irritaverat Græcorum adBardarium amnem incursatio, sive Buamundus clàm ita jusserat, nullo promisso Græcis obstrictus, proripuit se cum Normannicis copijs ultra Bosphorum in castra Godefredi. Hæc Augustum malè habuere, veritum ne in eo facto lateret fraus aliqua Buamundi. Cæterùm suspiciones & animum de more dissimulavit tacitus. Buamundus quid consilij agitaret, vulgò prædicabatur magis, quàm sciebatur. Palàm vultu præferebat non tantùm sacri belli studium, sed & alacritatem & gaudium: quamquam, si diligentiùs spectares, latentis mœroris signa omnia celare non poterat. Officij causâ convenerat Au-
gustam

gustam in Gynæceo, ubi & inter alias matronas exporrecto vultu salutarat Helenam sororem. At perspicax illa mox privatim in conclavi fratrem familiariter interrogavit de causâ ægritudinis, cujus quædam indicia observasset. Tum Buamundus, ultro, inquit, tibi aperturus eram, soror, me ingentem dolorem animo premere. Perpetuâ fortunæ vicissitudine jactatus sum à puero: sed non æquè omnibus meis adversis moveor. Priora illa, quæ nosti, de jacturâ opum, imperij, & tantùm non vitæ, animo si non æquo tuli, certè magno superavi: at casu ultimo, tibi adhuc ignoto, conficior. Nempe damnum fortunarum dignitatísque industriâ & virtute resarciri potest: at nullâ reparabilis est jactura Constantiæ. Subjecit hanc regiam virginem à se amatam, & verò speratam conjugem. Quam ut à Rege parente obtineret, ideò se armis in Græcos, & ad principatum esse grassatum. Omnium rivalium maximè sibi metuendum meritò visum Bullionium: eo ad bellum sacrum profecto in Orientem, se minori

in metu esse cœpisse, ratum illo campo quæsitum iri Constantiam à digniori; quam laudem sibi non desperandam putasset. Interim absentibus fortibus viris procum alium esse prælatum. Tricassinum Comitem Hugonem nullâ bellicâ laude notum, genere quidem propinquum Constantiæ, sed quo prohibendus ejus nuptijs putabatur, virginem jam duxisse. Hîc cum gemitu ingenti sermonem abrupit. Soror de acerbissimo fortunæ ictu queri: fratris animum mulcere, atque erigere: viro fortissimo, nec opes in Asiâ, quò tendat, nec aliam sponsam regiam defuturam. Immò nec ipsam Constantiam penitus desperandam, quandoquidem eius cum Tricassino consanguineo matrimonium non consisteret, solvendúmque aliquando esse videretur. Cæterùm id saltem Helenæ placuit, Godefredum omissâ Constantiâ, quam alteri nuptam sciret, jam cogitaturum de aliâ sibi conjungendâ: Omnino cupijsset & Buamundus Helenam placere Bullionio cum alijs de causis, tum vel ideò, ne eum rivalem habe-
ret,

ret, quamcumque amaturus posthac esset. Et Alexius optasset gratiam inter eos juvenes affinitate firmari, dicebátque identidem Helenæ, Godefredum & fratris amicitiâ, & sororis amore esse dignissimum. Ipsa salutanti per occasionem Bullionio gratias egit de reconciliato Græcis fratre, laudavítque humanitatem & beneficam indolem principis, ubique grates, laudes, & amores promerentis. Bullionius solitâ comitate sine amatorijs delicijs ita respondit, ut magis magísque amaretur. Ornabat summas juvenis dotes urbanitas eò gratior, quòd nihil illo simplicius, aut sincerius; cùm plerique omnes, qui, ut ipse, diu in aulis castrísque versati sunt, multum malitiæ vel nolentes condiscant. Non ille vultu, aut sermone ambiguus; in verbis omnia aperta, candida, & dicentis ori simillima. Interrogatus, quod inerat animo, proferebat; si hoc unum exciperes, quòd, quam virginum præhaberet, sponsamque cuperet, ex illo sciri non poterat. Anna Comnena Alexij filia, elegantis ingenij & ra-

ræ eruditionis matrona, in opere, quo res patris Attico sermone complexa est, quódque Alexiadem inscripsit, de sacri belli ducibus Latinis, quos familiariter novit, quid senserit, prodidit memoriæ. Ibi Buamundum tradit anteijsse cæteris proceribus fortitudine, & astutiâ, item inopiâ: quippe cui urbs nulla pareret. Godefredi autem elogium adscribit ejusmodi: Ducem opulentissimum, nulli generositate, nobilitate, fortitudine inferiorem, se duxisse. Alij tamen Buamundum à Tarenti dominio, quod adeptus erat, Tarentinum appellant. Sed brevi erit, cùm calliditate atque industriâ magnas opes & titulos acquiret: fortibus autem factis, an ille, an Godefredus præstet, campus docebit. Sub discessum in Asiam Alexius à proceribus Latinis rogatus, ut oblatum non semel belli sacri imperium capesseret, & jam nunc duceret in Turcas. Verùm ille magna quædam Græciæ negotia excusavit in præsens, secuturúmque propediem dixit. Par heroüm Belga & Tarentinus tra-
jecto

jecto Bosphoro in castra festinant, & ab amicis proceribus, universísque copijs summo excipiuntur gaudio.

LABORUM
HERCULIS
CHRISTIANI
LIBER QUARTUS.

AMA conflati belli illius, quod à religione bellatorum Sacrum, à fortitudine (a) Heroïcum appellatum est, non Europæ atque Asiæ modò, sed etiam Africæ arma commoverat. Ex ijs sub signa confluxere tot gentes linguis ac religionibus dissonæ, ut, quod gessere, si ullum, bellum humani generis dici possit. Non aliàs concursum majoribus vel copijs vel animis, nec gloriosiùs unquam de Terræ

(a) *Bargæus.*

Sanctæ imperio decertatum. Tantæ expeditioni adversus formidabilem Imperatorum trium, Græci, Turcæ, & Saraceni potentiam pares se tulere nostrates Heroës: cum quibus tantum operum gessit Christianus Hercules, ut hominis unius historia videatur orbis esse totius. Bello Græco in Europâ (quemadmodum memoravimus) intra paucos dies concito & compresso, omnis terror, & belli moles in Asiam Turcásque versa. Comparatis rebus illuxit profectionis dies: tympanorum crepitus, tubarum clangor, nihil præterea, audiebantur. Equi, arma, tela, ubique in oculis erant. Cùm exercitûs ordinati pompa visu dignissima esset, pauci tamen (ut in castris) spectatores, plurimi spectaculum erant. Tantus omnibus ardor vadendi in barbaros, ut non ad incerta belli viderentur ire, sed ad certa victoriæ præmia. Duo præsertim duces Bullionius & Buamundus partim fortibus factis, partim suâpte fortunâ quâdam ad incrementa gloriæ celebrati converterant omnium animos. Uter vinceeret, non dico Tur-

cas

eas armis (quod utrumque facturum non dubitabatur) ſed alterum gloriâ, ingens expectatio erat. Urbs Nicæa petebatur: quò procedentibus (a) acceſſit cum magnâ manu Flandriæ Comes Robertus, ille opibus & egregiâ virtute Princeps, Godefredo Duci olim bello Flandrico hoſtis, nunc amiciſſimus; merito ſuo conſecuturus in Oriente nobile filij Divi Georgij cognomentum. Comitabatur fratrem Amazon Flandra Gertrudis nuper Henrici Lovanienſium & Brabantiæ Comitis fortiſſimi conjunx. Quo Tornaci in haſtarum ludicrâ incurſione perempto ipſa viri deſiderio non victa viriles animos ad bellum ſacrum afferebat. Salute inter proceres, duáſque heroïdes Gundechildem & Gertrudem datâ, quod rei Chriſtianæ benè verteret, unà proceſſere. Accedentibus ad Nicomediam, urbem illam natalibus & martyrio Divæ Barbaræ, & aliorum Chriſti Athletarum celebrem, comparantibúſque antiqua tyrannorum tempora cum præſenti Turcarum ſævi-

(a) *Aquen.*

tie, miſerabile agmen occurrit. Vir canitie venerabilis præibat exiguo militum Chriſtianorum manipulo, qui ex tantâ, quam adduxerat ille, multitudine ſupererant, Turcici furoris reliquiæ. Exceptus à Godefredo mœſtus ſenex, agnitúſque eſt ſacræ expeditionis præco, ſed adhuc belli ſtudio, quàm eventu felicior, Anachoreta Petrus. Narrabat is pleroſque militum ſuorum, transmiſſo Boſphoro, licèt à ſe monitos, ne ante ducis adventum progrederentur ultra littoralem Aſiæ oram, neu ſe Turcis longè numero & locorum notitiâ ſuperioribus committerent, impatientes moræ & imperij, moviſſe caſtra, præfecto ſibi homine imperito. De Turcis quidem caſtellum Exerogorgum cepiſſe: at eo ſucceſſu incautiores, barbarorum inſidijs circumventos, & amiſſo caſtello magnâ ſtrage profligatos pluribus locis. Quanta illa (prô dolor) fuerit. Ducem in proximis campeſtribus triſti ſpectaculo cogniturum. Petri orationem excepere lamenta & fletus militum, quos comites & teſtes calamitatis habebat.

Bul-

Bullionius Anachoretam benignè complexus, ſolatúſque milites, lamentis parcere & ſequi ſtrenuè jubet, ſecum Turcis luctum viciſſim lacrymáſque laturos. Nicomediæ triduo recreata ſunt corpora. Ubi cùm cognoviſſet iter ad interiora Bithyniæ ſaltuoſum, & jugis dumiſque impeditum eſſe, præmiſit hominum millia quatuor, qui ad Nicæam uſque, viam & ſecuribus aperirent, & collocatis ad diverticula crucibus ligneis indicarent ſequentibus. Deinde paulùm progreſſus ipſe non potuit non vehementer commoveri tragicâ illâ, de quâ narrarat Petrus, ſpecie. Iacebant in campo ultra Nicomediam innumera Chriſtiani agminis cadavera. Quâ planitie mons funeſtior non procul Nicæâ (*a*) ſurgebat. Videre erat horrendam ſtruem, demeſſa capita, perfoſſas telis calvas, diſruptas vertebras, aliáque humanorum oſſium fragmina in cumulum immanem aggeſta. Turcicæ crudelitatis monumentum non magìs id fuit, quàm irritamentum vindictæ Chriſtianæ.

(a) *Anna in Alex.*

næ. Bello Heroïco initium dedit in Asia Nicææ obsidio, (*a*) quæ sita in amœnâ uberíque planitie, montium jugis eminus surgentibus undique cingebatur, muro duplici, editísque turribus, & opere perquam solido munita. Urbs Bithyniæ princeps, antiquitate atque Christianâ religione quondam nobilis, tunc cùm ab Europæis obsessa est, sedes erat regni, quod præpotens Turca Solimanus quæsierat sibi, Christianis gentibus à Tharso Ciliciæ usque ad Bosphorum Europæ limitem subactis. Ipse loco & præsidiariorum suorum virtute fretus aberat; & trans proximos montes copias ingentes contrahebat, totis viribus castra hostium aggressurus. Ita bellum utrimque summâ ope parabatur. Dux (*b*) Godefredus cum Franco & Flandro ab Oriente pro majore urbis portâ castra posuerat, Buamundus à Septentrionibus. Ad Meridiem locus servatus venturis, Sanctægidiano Comiti Raymundo, Robertóque Normanniæ Duci. Ad Occidentem obsideri urbs nequiit,
eâ

(a) *Majo an.* 1097. (b) *Aquen.*

eâ parte munita eximiæ magnitudinis lacu, qui muris ipsis vento incumbente illiditur. Advenere & Græcæ copiæ ad quadraginta millia. Præerat Tatinus præcisæ naris dehonestamento notabilis, verùm pravitate mentis deformior; ab Alexio datus in speciem dux peritus locorum, at revera castrorum inspector, & sinister rerum interpres. Buamundo non probabatur adventus Græcorum, ac minimè Tancredo, dicenti Alexium, cùm præsens Latinis prodesse nollet, Tatinum misisse, ut absens quoque noceret. At Godefredus auxilia ad hoc bellum sine discrimine, Græci an Latini essent, admittenda censebat. Cupiebat quoque, advenire Alexium, & universis copijs imperare. Ita suâ ipse virtute securus, suæque dignationis negligens, unicè Christianæ rei studebat in commune. Dum ad oppugnandam urbem fabricantur machinæ, expectantúrque reliqui proceres, vicina duo castella Exerogorgum & Amca, ne quid hostile à tergo relinqueretur, obsessa. Exerogorgum, quod Nicæâ tertio lapi-
de

de aberat, facili negotio in potestatem venit. At Amca & loci munimento, & Turcæ præfecti pertinaciâ resistebat. Huc Godefredus ipse divertit è castris cum Anachoretâ Petro, & egregiæ juventutis globo, in quo Tiro, perpetuus ille Ducis comes, præ reliquis sibi nomen fecit insigne. (*a*)

Tradit facinus ejus (*b*) Helmoldus, commendaturus, (ut profitetur) fidem omni ævo memorabilem. Godefredus arcem oppugnare adortus caduceatorem præmisit, qui denunciaret præfecto, nî dederet, ultima esse passurum. Ille per captivum Teutonem de muris hanc conditionem deditionis tulit, prodiret utrimque in campum pugnator: si Turca vinceretur, excederent Amcâ Turcæ; sin Christianus, omitteretur obsidio. Placuit Duci singularis pugna oblata, tum ut ne viderentur Christiani Turcis audaciâ aut virtute cedere, tum ut obsidionis moram abrumperet. Habebat in comitatu iuvenem magnitudi-
ne

(a) PRIMORDIA *Tironis Gerardi Auesnatis.*
(b) *In Chr. Sclav.*

ne corporis & formâ elegantem Eliam, quem misit in arcem, ut pugnæ constitueretur dies. Conspicatus Eliam præfectus eo membrorum habitu, censuit se non habere in præsidio viribus parem. Ergo sollicitare juvenis fidem cœpit magna pollicitus. Sed nihil effecisset, nisi puellæ adjecisset illecebras. Produxit in conspectum filiam formâ insigni, promisitque juveni conjugem, & ditionis suæ dimidium, si pro se descenderet in singulare certamen. Elias oculis pellectus annuit, puellámque ducit, & quod malorum caput, Christi sacra ejurat. Mirabatur interim Dux, quid is hæreret, & in vinculis detentum putabat. At post solemne turpium nuptiarum, rursus clamatum è muro, cùm primùm paratus esset Christianus ad pugnam, Turcam contrà proditurum. Quo in castris audito, mirabili alacritate quisque juvenum se Duci pugnatorem offerre: Petrus Anachoreta sibi eas partes deposcere: Dux seipsum pugnaturum dicere. Verùm dehortari illi, & affirmare id infra tanti Principis dignitatem futurum;

rum; manus illi viritim non cum præfecto castelli, sed cum Rege aut Imperatore Turcarum conserendas esse. In eo dehortantium numero fuit Tiro ille intimus Ducis, qui ætatis flore verbísque blandus, cùm in se convertisset omnium animos, sic deinde loqui perrexit: En, inquit, magne Dux, tot annis, ut mea est ætas, operam navo tibi devotissimus à puero; nequedum tamen à te, quem liberalissimum scio, præmij quidquam petij. Per te liceat aliquid nunc post tot annos petere, & quod primum petam, impetrare. Cùm annuisset Dux, oravit, sibi concedi singularis cum Turcâ pugnæ decus. Adolescentis ingenua, & in pulchro corpore gratior virtus, nec non egregij capitis pro omnibus devotio rapuit & Ducis, & aliorum omnium animos. Quibus acclamantibus & suffragantibus hærebat incertus consilij Godefredus. Obstabat caritas ne adolescentem intimum, & cum annis, si non animi, certè virium incrementa capturum, protinus tanto periculo committeret. Verùm Numini, cujus

cujus res agebatur, moventi confisus, tandem votorum compotem fecit, & jussit armis accingi. Simul in equo conspectus est galeâ, loricâ, & cætero instructu splendidus, lætitiâ commovit omnes primò; sed deinde multis incessit pietas, non sine metu & horrore quodam providentibus animo processurum contrà mox Turcam mole membrorum ac robore inter suos principem, & cum eo comparantibus tantulum Tironem suum. At Godefredus, præpotentem Deum, inquit, cujus auspicijs militamus, pollicitum, à se concessum iri, quidquid nomine suo peteretur, oro, quæsóque, tibi, Christiane pugil, ut adsit, & quemadmodum adolescentem Davidem à Gigantis ferro vindicavit, ita te nobis incolumem hodie, victorémque præstet. Sub hæc præeunte Duce in genua reliqui, obortis lacrymis, provolvuntur opem divinam flagitantes. Procedenti in campum Tironi occurrit desertor Elias, fastu, quàm corpore elatior, sedénsque in equo superbè instructo & tinnulo. Quippe cujus phaleris nova nupta

crebra

crebra tintinnabula ſubligarat, tum ad luxum pompámque, tum ad incutiendum equo hoſtili terrorem. Verùm Dux gnarus Turcicarum fraudum, avertendi periculi causâ curarat Tironis equo aures lanâ & pice obſtruendas. Datum pugnatoribus liberum ſpatium, Turcis è muro, Chriſtianis è caſtrorum aggere ſpectantibus; intentis utriſque in eventum non duorum modò, ſed etiam ſuæ ſortis: quippe victoriam alienam ſecuturis. Primo equorum concurſu haſtæ amborum fractæ, & pugnatores ad pedes devoluti. Inde ſtrictis gladijs geſta res. Alternis ictibus corpora appetere; nunc caſſidis, nunc loricæ aditus mucrone rimari, & diu invicem arte artem eludere. Tandem cælo precibus piorum favente, valido Tironis ictu vaſtus Elias corruit. Conanti à terrâ exurgere incubuit Tiro, & frementem intento in jugulum enſe, quis ſit, interrogat. Alter alterum tunc non norant, antè non modò inter ſe noti, ſed etiam ſingulares amici. Reſpondente illo, Eliam ſe eſſe, obſtupuit Tiro hominis perfidiâ ac fortunâ.

tunâ. Et, quid, inquit, hic te valiturum putasti, Duci, Deóque perjurum? Tam inaudito scelere obstrictus quomodo adversus nostrûm vel minimum stare potuisses? pudeat nunc saltem, pigeátque perfidiæ. Agesis, Numinis misericordiam implora, & veniam ex animo pete; Deo placato & Ducem placaturus. Abrumpe salutari pœnitentiâ fascinum infamem & pristino animo mecum castra repete. Id si facturum spondes, non modò vitæ tuæ parcam, sed etiam fortunæ consulam. Pristinæ tuæ fidei & amicitiæ memor, tibi sororem meam collocabo, & dotis nomine è quatuor urbibus, quas juris mei esse nosti, duas attribuam. Ad quæ ille instinctus furijs respondit se, jam initiatum Turcicis sacris & Turcicis nuptijs non pœnitendis, turpiúsque desertorem fore secundùm, quàm fuisset primùm. Cui Tiro, cùm Christianus vivere nolis, ergo Turca morere. Quo dicto pervicacem obtruncat, & caput in castra relatum ostentat non minùs ad agnitum perfidiæ monstrum stupentibus, quàm ad stupendam

dam exultantibus victoriam. Gratiæ Numini ab universis actæ, spésque concepta ingens, post tale auspicium, pijs contra impios in reliquis affuturum cælum. Deditâ arce, Godefredóque in castra ad Nicæam reverso, fama victoris adolescentis ubique celebrata est. Subierat omnes cupido spectandi vultum noscendíque patriam, genus, nomen ejus, qui tirocinium tam grande posuerat. In horum notitiam cum illis mihi quoque nunc inquirendum est. Eum Tironem fuisse Godefredi sororis filium putavit Helmoldus. Et verò aderant ibi cum patre Cunone Montacuto Comite tirones duo strenui ex Idâ Godefredi sorore suscepti, Gothilo & Lambertus: sed in neutrum eorum vel nomen victoris adolescentis, vel alia, ab Helmoldo ipso suprà allata, conveniunt. Victorem illum non modò Principem adolescentem esse oportuit, qui plurium oppidorum dominus esset, sed etiam patriâ potestate jam solutum, qui & de ijs, & de sororis nuptijs statuere posset. Atqui hæc egregiè quadrant in adolescen-

ſcentem alterum, indole, fortitudine, Godefredi Ducis neceſſitudine eximium, & belli exitu magìs etiam quàm exordio memorabilem, Gerardum Aveſnatem. Hunc Aquenſis Albertus, expeditionis Heroïcæ locupletiſſimus inter omnes auctor, præſignibus titulis ornat. Hunc egregium, hunc ſtrenuum adoleſcentem prædicat, &, quod laudum caput eſt, hunc Duci Godefredo DEVOTUM ET DILECTUM militem appellat, quo elogio nullum alium è belli proceribus ornatum invenio. Ubi vocabulo devotionis, quemadmodum Helmoldus, ita & Albertus utens, videri poteſt alludere ad Heroïcum animum, quo heſterno pugnæ diſcrimini caput ſuum Tiro pro duce exercitúque devoverat. Genus *(a)* referebat ad antiquiſſimum Burgundiæ Ducem GerardumRuſcinonenſem è Magni Caroli bellatoribus unum. Qui, cùm & Comes Bracbanti fuiſſet, quæ vetus eſt cis Flandriam ad Scaldim ditio, repetiere hanc avito jure poſteri. Partem ejus Lutoſam,

Bb Con-

(a) *Annal. Hanon. Paradin.*

Condatum, aliáque loca possedit Comitis Hannoniæ beneficio Uvedricus Avesnæ Dynasta, quo genitus est Gerardus, de quo mihi sermo. Moriens Uvedricus tres liberos reliquerat, Theodoricum Gerardum, & Addam. Theodoricus celebratus Lætiensis asceterij instaurator occiderat inter venandum nuperrimè, cùm Gerardus frater bello sacro nomen dedit, multùm reclamante Addâ sorore. Fratrem adolescentem, formâ, & indole insignem Godefredo Duci nuper comitem bello Italico militasse æquiore animo tulerat. At non ferebat nunc tam longè à se atque à patriâ periclitari inter hostes barbaros heredem paterni principatûs unicum, sibíque non minùs ob alia carum, quàm quòd frater esset. Omnes in eo jam agnoscebant dignitatem oris ante annos pubescentem, mirantésque prospiciebant virtutem mox se prolaturam, heroïcæ illi avitæ simillimam. Verùm ajebat Adda, fratrem esse in eâ ætate valentiorem formæ illecebris, quàm firmitate lacertorum; nec parem adhuc tanto vel

itineri,

itineri, vel labori. Respiceret se tantisper, ac sororis mœrorem; & priusquam longinqui belli discrimen adiret, consuleret Avesnensi nomini, ac posteritati. Esse virginem specie ac genere insignem, Agnetem, Comitis Anselmi Ribodimontij filiam, quæ eum conjugem optet, ipsa optanda. Verùm minùs valuit apud Gerardum Agnetis amor, quàm Anselmi patris exemplum. Huic ad bellum sacrum proficiscenti junctus cum Engelramo Sanpaulano æquali suo Godefredum Ducem secutus est, & magnitudine animi pensavit ætatem. Nicæa fabricatis machinis impugnari cœpta. Sed non procedebat res principiò: obstabat tum præsidiariorum virtus, tum loci munimentum, atque imprimis opportunitas lacûs mœnia subluentis, per quem auxilia, commeatus, & quæcumque usui erant, invehi poterant. Inter hæc nuncius Turca intercipitur, à quo rescitum, Solimanum Regem crastino die impressionem in castra facturum: quæ res ad præsens periculum advertit omnium animos. Bullionius cursorem

equo citatiſſimo miſit ad Raymundum Sanctægidianum Comitem, qui Conſtantinopolim pervenerat, oratum, ut ſociis in præſenti diſcrimine ne deſit, cogitétque, ut belli initia ceſſerint, famam in cætera fore. Rex Solimanus copias diviſerat in agmina duo, callido (*a*) hoc conſilio, ut altero oppugnante ad Orientem Bullionij caſtra, alterum per patentem campum ad Meridiem (neque enim ibi ullum Chriſtianorum adeſſe aut adfuturum putarat) portam urbis adverſam ſubiret, & per averſam egrediens Bullionium in caſtris à tergo, nil tale expectantem, opprimeret. Ita Dux utroque agmine petebatur. Verùm nec pugnatorum virtus, nec propitium numen defuit. In tempore & loco advenere auxilia. Evocatus à Godefredo Raymundus, nullâ interpoſitâ morâ poſt Ademarum Aniciensem Epiſcopum advolarat, & cum eo (*b*) Amazon Hiſpana. In adventu tantorum hoſpitum ſpatium eos ſalutandi, noſcendíque inter amicos proceres non dedit hoſtis adventus.

(a) *Rey. Agiles.* (b) *Guib. Abb. Rod. Tolet.*

tus. Vix Raymundus Heroïdem suam in designatum ad Meridiem locum castrorum duxerat, vix tentoria posuerant primo mane, cùm Solimanus è montibus adest horâ tertiâ, & bipertito, ut decreverat, agmine impetum facit. Ipse cum eorum altero validissimo, quà crediderat se per vacuum campum irrupturum in urbem, objecta Raymundi castra & Hispanum robur invenit. Balduinus Ducis frater animadversâ Hispanorum castrorum simul virtute, simul periculo, socios ad opem ferendam hortatur: Ne expectent, dum ab Amazone nuncius auxilium petens adsit: periculum ipsum, & mutuam fidem, & sociales Divos id poscere. Demerendi beneficio tam nobilem Heroïdem, & Christianæ rei consulendi nunquam parem occasionem datum iri. Mox procurrens ante signa erigit aciem, junctúsque Raymundi, & Amazonis copijs strenuè Solimani impetum sustinet, ac retundit. Interim alterâ parte castrorum Godefredus cum Franco, & Flandro, Buamundúsque cum Tancredo, & Gui-

lielmo cæterisque procerum laxatis habenis in medios hostes invecti plurimam cædem edebant. Quo cognito Solimanus opinione falsus, & utrimque repulsus, signo receptui dato in montes se subduxit. Tum inter victores salutatio, & gratulatio facta. Frequentes proceres in tabernaculum Raymundi, & Hispanæ Amazonis convenere. Quæ cum cæteris, tum Balduino auxiliatori suo plurimum se debere professa est. Ibi cognitum eam Eluiram appellari, & nobilissimæ stirpis, atque indolis esse. Filia erat Alphonsi, cognomento Magni, Hispaniæ Regis, quam pater in matrimonium collocarat Raymundo, propter egregiam nuper in Hispaniâ navatam adversus Mauros operam. Vir fortis in conflictu orbatus altero oculo solebat hâc notâ gloriari, quòd nempe, quemadmodum eâ referebat Hannibalem, & Alexandrum Philippi Macedonis fratrem, ita esset relaturus virtute. Luscum fortuna, senem natura fecerat, sed neutra efficere potuerat, ut parùm aut videret mente, aut animo vigeret. El-
vira

vira, conjugem bello sacro comitata cum filiolo Bertramo, & claris Hispanis, Ceretariæ & Cannetensi Comitibus, addidit forti proposito constantiam, & non unum virilis animi facinus. Guilielmus Aquitaniæ Dux ad eandem expeditionem secuturus, ut haberet unde sumptus faceret, Tolosam dotem uxoris suæ Philippæ oppignerarat Raymundo ejus patruo. Hinc Raymundus Tolosæ pariter, & S. Ægidij Comes appellatus. Pòst aliquantò, quàm ad Nicæam advenit, nunciatur ultimum, quod in præsens expectabatur in castris, advenire agmen Roberti Normanniæ Ducis. Erat Robertus Guilielmi Rufi Anglorum Regis frater, is qui Mathildis nuptias nuper ambierat. Habebat in comitatu Alanum Fergandum Britonum Principem, Stephanum Blesensium & Carnotensium Comitem, aliósque claros proceres, inter quos eminebat ætate, & armorum elegantiâ nobilis Belga, Normanno Duci carus in paucis, Eustachius. Processere his obviam Godefredus Dux, Hugo Magnus, Buamundus,

Raymundus, Robertus Flander, aliíque procerum. Nec defuere officio huic Heroïdes Eluira, Gertrudis, Gundechildis, licèt hæc ab aliquo tempore minùs bellè haberet. Roberto Normanno erat elegans, festiváque indoles, & quidlibet dicendi libertas ingenua. Solebat interserere serijs jocos, & subinde delicias amatorias, in quas non parùm propendebat. Postquam gratulatus est felix belli auspicium omnibus, ac nominatim Amazonibus, versus ad Raymundum, ac Balduinum Bullionij fratrem, privatim gratulatus ijs adesse conjuges Eluiram, & Gundechildem, quarum & conspectu, & ope impellantur ad magna. Nec illibenter, inquit, viderit hîc regiam suam Scotam noster hic Belga. Cùm id diceret, intuebatur amicissimum comitem, quem dixi, Eustachium. Adverterat Hispana hunc antè exceptum à Duce Godefredo cum tenerioris benevolentiæ notis. Quisnam is esset, interrogavit adstantem Gundechildem. Quæ cùm respondisset Eustachium esse Godefredi, ac Bal-

duini

duini ſui fratrem, Euſtachius, audito de ſe ſermone, decorè veneratus Hiſpanam, ſi, inquit, in tantâ Heroüm, & Heroïdum multitudine mea fama latet, certè eſt, cur claritate officientium meo nomini me conſoler. Cui Eluira, non poteſt, inquit, tua fama in obſcuro eſſe, cujus præconem habes Regis Anglorum fratrem, teſtémque regiam, quam amare te audio, Scotam. Interim Normanniæ Dux intulerat de Mathilde ſermonem, déque Guelfone ab eâ digreſſo, & cauſis mirabilis ejus ſeceſſionis, quas nemo meliùs vel norat, vel tacebat, quàm Godefredus. Normannus Dux, Godefredo quoque delicias faciens, vovebat, ut ei adeſſet bello, quam maximè caram meditaretur ſibi uxorem jungere. Ad hæc Bullionius, placidè, gravitérque ſubridens, dixit, nunc ſacræ expeditioni totos animos, viréſque deberi; eâ perfectâ vacaturum, quibus id cordi eſſet, de ducendis uxoribus cogitare. Sed nulli injucundior acciderat, quàm Buamundo Roberti oratio, quâ revocabatur ei in memoriam amiſſa

Con-

Constantia, præsertim adstante lateri Roberti Comite Blesensium Stephano. Quippe quem Buamundus non poterat sine gemitu intueri, nimirum fratrem Tricassini Comitis Hugonis, qui regiæ illius Francorum Principis nuptias occuparat, à se heu frustra speratas. Roberto, & socijs in sua castra perductis, reversus ad prætorium Godefredus cum duobus fratribus, & Anachoretâ Petro familiariùs Eustachio collocutus. Sciscitanti de Mathilde, referebat Eustachius se convenisse eam, & Heroïdem absolutissimam admiratum. Guelfonem ab hac digressum Henrico se junxisse. Utrumque Italiâ jam exivisse. Gibertum, licèt item absentem, ibi tamen adhuc turbare per suos. Romæ (a) in ipsâ Divi Petri Basilicâ visos à se latrones Gibertinos. Hos strictis ensibus identidem superposita altaribus dona eripere: cursitantes in trabibus devoluere lapides in orantes: quemcumque advertant Urbano studere, conari de medio tollere. Cæterùm vicinam arcem

(a) *Fulch. Carnot.*

arcem teneri Urbani præſidio. Mathildem, licèt compeſcendis Gibertinis intentam, tamen Godefredo auxilia polliceri, & claſſem parare. Neque animum Heroïdis, neque verò corpus abfuturum à bello ſacro, ſi per res Italiæ liceat. His audiendis magnam cepit animo voluptatem Dux, nec minorem Anachoreta. Is inter tres fratres quondam alumnos, & diſcipulos ſuos, nunc tantos principes, velut triumpho quodam exultabat. Ab ijs impensè, atque adeò ab alijs omnibus colebatur, etiam ſupra inſignes, qui plures in caſtris aderant, Antiſtites. Senex, animo, & corpore etiamnum validus, religione, & fortitudine clarus, priſcæque gravitatis eximium ſpecimen. Iam ſpectabat fructum laboris ſui inclytus belli præco, collectam immenſam bellatorum multitudinem. Fidem ſuperet, niſi Fulcherius Carnotenſis vir ſacrati ordinis, & (*a*) oculatus teſtis memoriæ prodidiſſet. Conflatum ad Nicæam ex omnibus procerum copijs exercitum tantum

(a) *Fulch.*

tum fuiſſe teſtatur, quem periti numeri æſtimatores cenſuerint ad ſexies centena millia bello valentes milites (non annumeratis inermibus, nec hominibus ſacris, feminíſve, aut pueris) equites verò loricatos ad centum millia perveniſſe. Admirandâ multitudine mirabilior etiam fuit multitudinis (*a*) animorum conjunctio, compoſitióque caſtrorum. Diſciplina militaris vigebat non magìs ducum mutuâ caritate, & vigilantiâ, quàm exemplo. Ipſi excubias non rarò, ipſi alia munia gregariorum obibant. Neſcîſſes quid dux à milite, quid miles à duce differret. Fratres inter ſe appellabant omnes, nec fraternum nomen modò, ſed & officium uſurpabant. Ita habebant communia omnia, vix ut quiſquam proprium aliquid diceret. Certatim conſilio, ac re juvare, in partes ſubire, pro ſe mutuò laboribus, periculíſque defungi. Quæ res eo mirabilior, quòd ibi verſabantur procerum plures, antè inter ſe profeſſi adverſarios æmulatione gloriæ, amorúmque certamine

(a) *Baldric. Æmil.*

mine. Quotidie de virtutibus, atque imprimis de pudicitiæ laudibus, dicebant ad concionem Episcopi, quorum princeps Urbani Pontificis vicarius Ademarus Aniciensis Antistes, consultissimus omnis humani diviníque juris. Prostibulum exulabat à castris, potissimúmque erat de morum honestate certamen. Si quis in culpam inciderat, palàm increpabatur, vel etiam graviùs luebat. Manè Sacerdotibus ad aram faciêntibus milites, ducésque aderant: vespertino cultu cælestem opem implorabant, mediâ quoque nocte vigiles non magìs ad excubias, quàm ad hymnos, psalmósque concinendos. Claustra religiosa, non castra dixisses. Planè ut nemini mirum videri debeat, tam sanctis armis adfuisse Deum, Deíque Matrem. Adeò compositi exercitûs tunc nullus dum, nisi Christus, imperator. Dum Alexius Augustus expectatur, aut alius rerum summæ præfuturus eligatur, coibant proceres, eóque, quod major pars eorum decreverat, stabatur. Adverterunt minùs procedere obsi-

obsidionem ideò, quòd Rex Solimanus urbi suppetias identidem submitteret per lacum. Quibus intercludendis naves ab Alexio petitæ ex fœdere. Imperatæ ab hoc portuensibus, & mox impositæ curribus, terrestri septem milliarium itinere; noctis silentio in castra pervectæ. Manè in lacu apparuere, obsidentibus læto spectaculo, obsessis metuendo. Proceres pro se quisque objectam murorum partem machinis, telísque quatiebant. Verùm defendebat eos sua altitudo, ac firmitas, vísque pertinax barbarorum. Cæterùm Raymundus cum Amazone Hispanâ tandem strenuâ jaculatione principi urbis turri labem intulit. Indè molitur ingressum; at ponè exaggeratâ ab oppidanis lapidum mole prohibetur. Eodem vineam, arietémque cùm egisset, illi utraque injectis ignibus absumpsere. Quo successu feroces militem nostrum eminus telis, cominus saxis submovere; propiùs subire ausos uncis ferreis injectis in murum attrahere, fœdéque laceratos in castra tormentis reijcere. E-
minebat

minebat (a) inter barbaros ferociâ quidam, non viribus modò, ſed & membrorum mole habitúque terribilis. Is arcu magnam in Chriſtianis edebat ſtragem, proceréſque provocatos telis, & contumelijs inceſſebat, deſides appellans ac timidos. Ipſe, ut erat in muro expoſitus, à pluribus oppugnatorum appetitus, fixúſque eſt ſagittis. Verùm hæ clypeo, loricæque impactæ, partim impetu ſubſilientes, partim trans arma adactæ vi langueſcente non ſatìs ponderis habebant ad barbari cædem. Idem, (mirum dictu) vulnerum vitæque contemptor, abjecto clypeo, nudatum pectus telis cunctorum expoſuit, non ſpecie magìs, quàm deſperatione formidabilis. Tum ſaxa immania in medios oppugnatores manibus ambabus torquere cœpit. Fidem excederet, niſi, qui vidêre, retuliſſent. Viginti ſagittis ad præcordia hærentibus licèt fixus, nec manus à jaciendis ſaxis, nec linguam à contumelijs continebat. Quo obſervato, Bullionius ſuorum nec damna, nec ludificatio-

nem

(a) *Agiles. Tyrius. Paris.*

nem tulit. Correpto arcu ſortitus locum vulneri, barbarum telo per vitalia adacto exanimem è muro in foſſas præcipitem dedit. Sublato multitudinis gratulantis clamore, privatim facinus Ducis ſui, cui nunquam non aderat, Gerardus Aveſnas ſemel iterúmque exiliens, plauſu & laudibus proſecutus eſt. Ita erectis omnium ad oppugnationem animis Longobardus è ditione Mathildis præfectus fabrûm, & perititiſſimus machinator offert ſe Godefredo, pollicetúrque machinam, quæ rem conficiat. Promiſſa viciſſim merces quindecim pondo Cartanenſium nummûm. Ille in opus incubuit. (a) Vinea tecto declivi ſtructa, munitáque cratibus latera. Sub eam Longobardus cum ſocijs ſuccedit. Armati collatis viribus machinam ultra vallum ad muros uſque propulere, Turcis igni & ſaxorum grandine fruſtra prohibere conatis. Longobardus ad fundamenta principis turris acto cuniculo, ſuffoſſos pedetentim muros, ne ante perfectum opus corruant,

(a) *Aquen.*

rant, validis trabibus fulcit. Tum ſarmentis, ſtipuliſque ſuppoſitis ignem inijci curat. Media nox erat, cùm repentè exortus fragor vicino lacu, montiúmque jugis repercuſſus, adeò immanis exſonuit, ut excuſſo omnibus ſomno non modò obſeſſis, atque obſidentibus, ſed etiam procul agenti ultra montes Solimano Regi horrorem incuſſerit. Evoluebatur è ruinâ turris immenſa pulveris nubes, quæ oculis proſpectum omnem eripuit geminatis tenebris noctis. Interim ex urbe naves aliquot inter caliginem ſolventes, per lacum occulto lapſu tentabant effugere. Verùm feſtinatione, atque ipſo latendi ſtudio proditæ ſunt. Exaudito remorum ſonitu, cinguntur concurrentibus Chriſtianorum vigilum navigijs, agnoſcuntúrque Turcicæ. Inclamatur vectoribus, niſi ſe dedant, paſſuros ultima. Trepidi, & paratiores fugæ, quàm pugnæ, cùm nihil admodum repugnaſſent, Chriſtianus victor injecto unco in prætoriam inſilit. Ibi ex conclavi lugubris ululatus planctu permixtus audi-

Cc tus

tus eſt. Illatis inter arma luminibus apparuit intus nobilium feminarum turba: inter quas una oris dignitate, & regio gradu præſtans, convertit ad ſe oculos, animúmque victoris. Quem cum ſupplici geſtu, ac voce propitiaſſet, poſtulavit ſe deduci ad eum procerum, quem nuper Auguſtus Græcus adoptaſſet. Cojerant in tabernaculum proceres, deliberabántq; de conditionibus accipiendæ in deditionem urbis. Ad (a) eam enim faciendam perpulſi erant terrore oppidani tum ob ruinam principis turris palatio regio proximæ, tum ob fugam Reginæ, quam noctu cum liberis clàm exceſſiſſe per lacum jam compererant. At hæc, dum fugam intendit ad maritum Solimanum, capta, & in caſtra perducta ſiſtitur Duci. Regina, ætate florens, ſic ad habitum præſentis fortunæ compoſuerat vultum, ut retineret majeſtatem. Erant ad latera parvuli duo ſortis ſuæ ignoratione ſecuri. Sequebatur nobilium feminarum, & captorum aliorum ſupplex agmen. Reginæ

(a) *Tyrius.*

ginæ intranti prætorium in limine Godefredus occurrit. Quem in medio procerum conſpicata inſignem cultu, habitúque corporis, & Ducem eſſe ex his ſignis, vel, ſi non eſſet indicatum, intelligens, genibus ejus parvulos duos admovet, atque ipſa advolvitur. Tum, licèt, inquit, felicitate tuâ, ac virtute conſecutus ſis, ut in nos poſſes omnia, Dux parente Auguſto digne, tamen oro, quæſóque viciſſitudinum fortunæ memor, cogites ſummum virtutis eſſe clementer in victos uti victoriâ. Precibus blanditias addituram non eſt paſſus plura dicere Godefredus, & remoturus ab oculis procerum barbaræ illecebras nocituras, breviter reſpondit: Quidquid in eam ſtatueretur, experturam quantum inter Chriſtianam humanitatem, & Turcicam ſævitiem intereſſet. Interim Solimanus Rex, cognorat heſterni fragoris nocturni cauſam hanc fuiſſe, turrim regiæ ſuæ proximam, magnitudine, atque opere præcipuam, in quâ propugnandâ Turcæ, ut in oppugnandâ Chriſtiani, induſtriam viréſque conſumpſerant,

rant, suffossam corruisse. Id ille pro eo, ac debuit gravissimè tulit. Verùm audito Reginam conjugem suam turris ruinâ conterritam, dum ad ipsum fugam intenderet, captam cum duobus filijs in potestate Ducis Christianorum esse, dici non potest, quo animi sensu fuerit. Amor, & amoris stimulis exulceratus dolor, atque ira, limites omnes excesserant. Inclamat arma, belli proceres orat, atque obsecrat, secum provolent, & conjugis pudori urbique pereunti succurrant. Huic bello, Christianorum cladibus priùs, quàm Turcarum insigni, finem imponant initio similem. At dum in procinctu est, audit præsidiarijs suis cum turri cecidisse animos, consternatósque urbem dedidisse. Qui malorum cumulus animum Solimani desperatione non minùs, quàm furore implevit. His instinctus de rei summâ statuit acie decernere. Legatos ad Turcarum Imperatorem, Regésque Turcas, & Arabes auxilia petitum miserat, omnémque Orientem adversus Latinos armarat. Iam concurrerant ad

eum

eum ducenta Turcarum milla, equites omnes, Satrapæ ac Reguli plures, atque in his Boldagis filius Acciani Antiochiæ Regis. Solimano quidam amicorum auctores erant, ut Arabum suppetias, quæ haud procul aberant, expectaret, ac eorum præsertim magno Satrapæ fideret, viro Giganteæ molis, ac virtutis. Verùm nullam moram interponi passa est præceps ira: præsertim ex quo cognoverat Christianos ab Nicæâ Syriam divisis agminibus petere & eâ divisione exercitum velut ad paucitatem redactum præbere se opportunum cladi. Captam (a) Nicæam proceres ex pacto reddiderant Alexio, non paucis militum frementibus, quòd opulentam urbem, quam se directuros sperarant, intactam Græco reliquissent, unáque cunctos bello captos. Motis castris bidui itinere progressi junctis agminibus ad pontem quendam noctem egerant. Quo transito digressi in diversa. Godefredo ad dextram tendente cum majori exercitûs parte, Buamun-

(a) *An.* 1097. 20. *Iunij.*

mundus luce adhuc dubiâ profectus cum Normanniæ Duce, & Blesensi, ac Sanpaulano Comitibus, declinavit ad lævam, atque in vallem nomine Gorgoniam descendit, quod sive errore, sive de industriâ, certè inauspicatissimè fecit. Postero die speculatores, qui circum castra in montibus locati erant, sub auroram trepidi nunciant, Solimanum adesse, & copijs immensis circumstantes montes implere. Stupuere proceres, castra turbata tanto tumultu, ut nec consuli ordine duces, nec pacatum responsum arma nunciantibus arma, ipsi capientes, dare possent. Cæterùm Buamundus consuetâ animi magnitudine cum Roberto Normanno equestrem aciem ordinat, quam educat in hostem, pedites in castris relicturus. Præterfluebat locum rivus arundineto inumbratus. Secundum hunc tentoria posita, & currus paribus intervallis circumdati: ibi collectæ feminæ, pueri, peditúmque præsidium. Buamundus cursorem citato equo nunciare Godefredo jubet sociorum periculum. Sed

is ad

is ad duo milliaria jam processerat, & commodo loco castra posuerat. Eodem ipso mane sub horam tertiam Solimanus adest terribilis cum ducentis millibus equitum sagittariorum, & trepidationem auget in castris. Turcæ primùm imbre sagittarum incessêre Christianos, qui metuentes equis suis, spatium sublaturi jaculationi hostili, admissis habenis propius hostem invehuntur. At hi more gentis refugiunt divisi, ac nihilo minùs aversis petunt sagittis insequentes. Quibus in ordines redeuntibus, redeunt & ipsi collecti, sagittísque plurimos equos virósque convulnerant. Quo impetu Christiani equites ad tentoria usque repulsi. Æstuans Buamundus, age, inquit, pugnando potiùs, quàm hortando accendamus animos. Sic in hostem infestus hastâ provolat, totámque secum rursus movet aciem. Prælium, quàm prius, atrocius fuit: duces non ad regendum consilio rem solùm adfuere, sed suismetipsis corporibus dimicantes subiere discrimen. Normannus Robertus erectus

ctūrus suorum animos auratum vibrans hastæ vexillum, & militarem tesseram inclamans, Deum hoc velle, Regulum Turçam confecit. Nihilo seciùs fratres Tancredus, & Guilielmus ciebant pugnam, certi mori priùs quàm fugere. Nec ullus erat effugio locus. Multi Christiani ferro cadebant, pluresque æstu perituri erant, nisi feminæ, victo malis muliebri pavore, ausæ è tentorijs prodire; & inter arma se inferre, haustam è rivo aquam præbuissent laborantibus. Tancredi frater (*a*) Guilielmus, satrapam Turcam magnificè armatum conspicatus, concitum calcaribus equum egit in eum infestus hastâ: nec segniùs in venientem dirigit arcum Turca. Præ animi impetu, neuter, dum alterum vulneraret, sui protegendi meminit. Guilielmus simul hastâ Turcam transfixit, simul ab eo sagittâ perfossus est; quâ extractâ præceps in vulnus obijt in oculis avunculi Buamundi. Quo cognito, Tancredus dolore percitus dum ulturus fratrem in medijs hostibus ful-

minat

(a) *Aquen.*

minat armis, vitæ ipſe prodigus, & immemor ſui, undique telis petitus, vix & invitus mortis periculo à Buamundo eripitur. Inclinatâ acie, multi Chriſtianorum terga verterant. Nec ullis fœdam fugam monitis, aut minis poterant ſiſtere duces. (*a*) Pars hoſtium inſecuta tranſito rivo tentoria, atque in ijs pedites, & ſexum imbecillem invaſerat, juſſu Solimani uxorem requirentis. Exortus clamor ingens, & ululatus nobilium feminarum, quarum pleræque periculo conſternatæ: quædam tamen animi tenaces, potum miniſtrare pugnantibus pergebant, & in tentoria trahebant ſauciorum corpora. Iam ab horâ tertiâ matutinâ ad nonam extracto prælio fatigati Chriſtiani, oppreſsíque multitudine cedebant. Diripiebant hoſtes caſtra invaleſcentibus cædibus, nec ulli parcebatur ætati. Non paucæ virgines teneræ, ac nobiliſſimæ imminentis mortis horrore offerebant ſe ipſæ Turcis, ut formarum illecebrâ capti parcerent vitæ captarum. Paſſim ab-

(a) *Idem Aq.*

abstrahebantur corpora cum spolijs. Multi Militum per tentoria nihil jam pugnæ intenti, re desperatâ, ad precationes versi gemitibus auras implebant, numénque propitiabant confessione meritæ per noxas iræ divinæ. *(a)* Ecce autem in monte vicino, lucentibus adverso sole armis, vexillísque, globus equitum (quinquaginta erant) conspectus habenis admissis accurrere. Quem Buamundus circumacto equo speculatus notavit in signis cruces, ostendénsque militibus inclamavit, advenire sociorum auxilia, propitium numen in tempore rem Christianam respicere, adesse Ducem Godefredum, stragem in hostes versurum. Et verò Godefredus monitus per cursorem de fratrum periculo, dolore percitus, universis agminis sui jussis arma corripere, ipse, *(b)* cum quinquagenis equitibus præcucurrerat; quem sequebatur ex intervallo Hugo Magnus cum sexaginta equitum millibus, & deinceps reliquus exercitus. His observatis, repentina

atque

(a) *Aquen.* (b) *Idem Aq.*

atque ingens lætitia periclitantium Christianorum animos incessit, in spem ex desperatione conversos. Cecinere de integro signa. Qui terga dederant, obliti vulnerum, ac laboris in prælium ordinésque rediere, & quasi tunc primùm commisere pugnam. Solimanus rei novitate attonitus principiò, dein animadverso & ipse auxilio Christianorum, recepit se in montem acclivem cum potissimâ copiarum parte, cúmque captivis & spolijs. Ibi aciem denuò disposuit. Bullionius militi ostendens hostem secedentem, trepidat, inquit, jam Solimanus, nec ulli rei, nisi loco fidit. Captat tumulum, clivi fiduciâ, non virtutis. Sed magìs ardua mœnia habuit Nicæa, ubi eum modò vicimus, Deo adjutore, qui neque hîc deerit nobis. Ita suos hortans copias ordinabat. Ipse (*a*) in dextro cornu stetit cum fratribus Balduino, & Eustachio, amicísque Franco, Flandro, Avesnate: in sinistro Buamundus, Normannus Robertus, & Blesensis: quibus adequitabat

To-

(a) *Tudeb. in gest. Fran.*

Tolosanus, Episcopo Podiensi cursum ad hostium terga flectente. Universi, velut conspiratione quâdam animorum, signo crucis frontibus impresso, & tesserario illo clamore, DEUS VULT, sublato, in hostes invehuntur. Pugna Christiana stabilis & suo, & armorum pondere incumbentium in Turcam: concursatio, & velocitas illic major quàm vis erat. Continuò versa belli fortuna, non sustinentibus impetum barbaris. Bullionius ordines perturbatos irrumpens *(a)* cum amico Hugone, Solimanum fœdam in fugam conjecit, de Regno, & recuperandâ conjuge Reginâ desperantem. Victor barbaros *(b)* ultra sua castra palantes secutus ad sex millia passuum partim cædit, partim capit potitus castris eorum, omníque annonâ, & impedimentis, ac magnâ vi auri argentíque. Insuper prædas recepit & captivos, atque in ijs puellas nobillissimas, quas ad libidinem abducebant. Cæsi in prælio Turcæ ter mille: Christiani quater mille ceciderant

(a) *Guib. Abb.* (b) *Aquen.*

rant. Bullionio ad arundinetum castrorum revertenti fit ab omnibus gratulatio, quòd socijs in extremo discrimine, quòd festinus, ac primus adfuisset. Nobiles feminæ præsertim præ subitâ lætitiâ vix sui compotes, liberatori grates egere. Causâ deinde attentâ periculi, in quod inciderant, & quo Bullionij virtute evaserant, primùm decretum in commune est, ne in posterum dividerentur agmina; deinde actum de summo uno duce eligendô, qui universis providentiâ, & belli scientiâ consuleret, saltem quoad veniret Augustus Alexius, qui se affuturum promiserat. Godefredo viro illi, cujus operâ servati ac victores erant, nullum præferendum putarunt. Qui, cùm in superiore loco, unde posset conspici, constitisset, omnes conversis in eum oculis, clamore, ac favore ominati sunt felix, faustúmque imperium. Bellator non minus modestiâ, quàm fortitudine spectatus honorem sic accepit, ut videatur exercitum auctoritate magìs, quàm imperio rexisse. Quâ moderatione a-

nimi

nimi factum opinor, ut apud ſcriptores variantes in obſcuro ſit, an belli Imperator unquam extiterit. Verùm minimè pœnitet me eorum ſententiæ eſſe, quibus placet fuiſſe. Eam opinionem, præterquam quòd nobilitavit viri claritas & admiratio, ſuadet allatum ſuprà viſum, quo futurum illum DUCEM, ET PRÆCEPTOREM POPULI CHRISTIANI declaratum erat. Ac ne veterum teſtimonia deeſſe dicantur; duos profero, Albertum Aquenſem Bullionij æqualem & Helmoldum. Scribit Helmoldus omnes duces, & copias Chriſtianas ad iter Hieroſolymorum egreſſas duce fortiſſimo Godefredo; Aquenſis verò præter viſum ſuprà memoratum refert ea de Godefredi imperio verba fratris Balduini in exorto mox hunc inter & Tancredum certamine recitanda, ex quibus conficiatur Godefredo ſummam belli ſub Gorgonium prælium eſſe delatam. Poſtquam (*a*) Chriſtianæ copiæ triduo in valle Gorgoniâ recreatæ, imperator Godefredus iter pronuntiari jubet.

(a) *Aquen.*

jubet. Transcursâ Bithyniâ in Pisidiam ventum. Ibi dum viæ compendium quæritur, in regionem rupibus asperam, arentem, & inhabitabilem incurrêre. Fervebat mensis Iulius: nihil aquæ, nihil annonæ inveniebatur. Si quæ spicæ apparuerant, vellebantur certatim, crudæque ingerebantur stomacho. Ita æstu, siti, fame arefacta corpora non hominibus modò, sed & pecori. Equi, canes, accipitres patulo ore captantes auram passim extincti. Pro jumentis mortuis plurimi coacti bobus, aut magnis ejus regionis arjetibus, aut canibus uti. Plusquam quingenti mortales siticulosis faucibus hiantes interjere. Feminæ plures ex dolore immaturos fetus enixæ, & in amplexu extinctæ prolis immortuæ. In hâc cultûs humani solitudine, & suorum calamitate eluxit ducis Bullionij pietas. Irrequietus circuibat agmen, jacentes sermone erigebat, & manu. Nunc ad prima signa, nunc in medio agmine, nunc in postremo spectabatur multiplicato labore velut multiplex.
Quin

Quin communi rei consulebat, privatæ immemor, cùm diceret se imperatorem non tam exercitui, quàm exercitûs causâ præesse. Ipse potu abstinens, de suo penu, quæ sibi providerat, erogabat in egentes. *(a)* Imprimis imbecilliori sexui magnâ cum curâ suppeditavit annonam. Tandem perventum ad locum, ubi fons ex opaco specu manans largis aquis arens solum irrigabat. Verùm & hîc, dum alij alios antevertere festinant, & ingurgitant se haustibus immodicis, non pauci periere. Postquam rupibus confragosis egressi sunt, læta se regio aperuit, aurâ salubri, & arborum umbrâ vim solis identidem levantibus. Ventum ad Antiochiam Pisidiæ, quàm Minorem dixere collatam cum Antiochiâ Syriæ regiâ urbe, quæ petebatur. Ibi Godefredus, Buamundus, aliique proceres cum pleroque exercitu stativa habuere, dum interim præclari duo juvenes Balduinus Godefredi frater & Tancredus (*b*) singuli cum suâ militum manu præcessere in Ciliciam rei benè ge-

(a) *Lannel.* (b) *Fulch. Tud. Aquen.*

gerendæ ſtudio. Conſilium erat, dum exercitus ad Antiochiam Minorem tantiſper quieſcit, iter explorare, ulteriores urbes tentare, fortunámque experiri, quæ admodum varia, & mirabilis obtigit egregio æmulorum pari. Balduino frater Bullionius, & Tancredo avunculus Buamundus non modò gloriæ, ſed & incitamento erant ad gloriam. Godefredi virtus ante in Occidente, quibuſdam identidem involuta velut nebulis, jam in Oriente, tamquam in bono lumine collocata ſplendeſcebat, ſpatiúmque ſe dignum invenerat. Buamundus dudum celebre nomen obtinebat in Græcia. Nec tanti faciendum, nec Godefredo invidendum ducebat titulum imperatoris belli, dum ipſe Græciæ obtineret imperium. Ejus neque ſpem deponebat, & præſens Tancredus poſſeſſionem Græcarum Aſiæ urbium promittebat, ac belli jure quæſitum ibat, nullo (ut prædiximus) Sacramenti vinculo obſtrictus Alexio. Verſabat Balduini, & Tancredi iuveniles animos certamen, incitabátque vir-
 tutem

tutem cupido primæ laudis. Tanquam uterque ducis, & gentis suæ decus sustinendum dexteris suscepissent, ita præcessêre exercitui reliquo. Utrique modicum agmen, sed animus ingens, acérque ad magna stimulus perspecta invicem fortitudo. Septingentos equites ducebat Belga, quingentos Apulus, ambo peditum cohortes aliquot. Syriæ objacet Cilicia, regio pertransitis, quibus cingitur, montibus amœna, & campestris. Huc juvenes iter intendêre primùm juncti, deinde diversi. Balduinus per dorsum montium movit, Tancredus, quà inter eos angustus aditus patet. Ibat Balduinus per juga aspera, arida, ac deserta, ubi ingens labor, rerúmque penuria. Equi pabulo deficiente vix sequi viros, nedum vehere poterant. Et progredi pigebat, & regredi ad exercitum jam tridui itinere distantem. Post multos circuitus tandem eluctatus ex anfractibus evasit in verticem montis. Inde prospicienti primùm apparuit eminus mare: cis littoralem oram campestris regio: in eâ mediâ nobilis urbs
Tar-

Tarſus Ciliciæ caput, quam Cydnus amnis Alexandri Magni periculo memorabilis interfluit, Balduini quoque nobilitandus caſibus. Circum Tarſi muros fixa tentoria obſidionis ſpeciem præbuere. Interrogavit Balduinus peritos viarum, ac regionis, quinam oppidani, & à quibus obſeſſi viderentur. Reſponſum, Tarſi incolas religione Chriſtianos eſſe, eóſque Armenos, & Græcos, ſed à Turcis ſubactos, armiſque exutos mercatui ſolùm, & agriculturæ operam dare. Quæ ſpectentur circum urbem tentoria, non eſſe obſidentium hoſtium caſtra, ſed apparatum Turcarum, qui oppidi præſidiarijs itidem Turcis auxilio venerint adverſus imminentem Europæorum exercitum. Balduinus vera hæc ratus hærebat conſilij anceps. Formidoloſum erat de monte deſcendere cum paucis in campum multitudine barbarorum inſeſſum. Verùm, inopiâ premente, formidinem virtus vicit. Si moriendum, ſatiùs viſum ferro hoſtili, quàm fame interire. Ergo contrà vadit, & contractis cohor-

 tium

tium ſignis ipſe ante agmen erigit aciem. Deſcendentibus ijs, viſi mox, qui in caſtris erant, equos frenare, conſcendere, in ordines flectere, arma expedire, tubis tympaniſque ex urbe canentibus. *(a)* Aciei utrimque ordinatæ præibat ſuus ductor ſpecie corporis egregius. Alter alterum Turcam putabat, uterque fallebatur. Nempe (ut ſunt humani caſus) qui è caſtris veniebant, Itali ducem ſequebantur Tancredum, qui commodiore viâ Ciliciam ingreſſus, coactis ex agrô prædis, & viris, urbem Tarſum obſidione cinxerat. Is quoque Belgas, in quos ducebat, Turcas eſſe exiſtimabat obſeſſis opem ferentes. Nec ſoli fallebantur congreſſuri Belgæ, atque Itali: decepti etiam, qui in mœnibus ſtabant, Turcæ; Belgas venientes arbitrabantur eſſe Turcarum ſuppetias ſibi adverſus Tancredum miſſas. Ergo inſultabant abeuntibus Italis inclamantes aciem ſuæ gentis adventare, hanc ſe expectaſſe, & ſiqua cum Tancredo de deditione pepigerant, moræ

trahendæ

(a) *Aquen.*

trahendæ causâ fecisse: nunc pacta gladijs rescissum iri. Simul tubarum, & cornuum terrifico sono Tancredum è muris insectantur. Ita omnia plena erant erroris. Iámque Balduinus, & Tancredus, exhortati utrimque suos, Christianis & armis, & animis usuri veniebant ad manus, cùm in vexillis, & scutis Christianum insigne cruces animadversæ. Murmur primùm: deinde restitere duces, galeísque apertis, alter alterum agnoscentes, inter se complectuntur. Agmen utrimque cum festivo clamore admotum. Salutant sacri belli commilitones, amicos, & quo nomine inter se appellabant, fratres. Semotis telis ruunt in amplexus, incredibili quâdam voluptate, lacrymísque perfusi, & gratulantes, quòd Dei beneficio mutuæ cædis præsente periculò defuncti essent. Iunctis agminibus, ad urbem redeunt spectaculo inexpectatò horrentibus Turcis. Sub noctem in castra conjungunt, tanquam pariter obsidionem continuaturi. Hospitibus famentibus militare epulum instruitur. In

perpetuum, ut arbitrabantur, concordia, páxque firmata: verùm fortunæ invidiâ admovebatur egregiæ juventuti civile bellum. Postridie mane Balduinus cum Belgis propius urbem spectans, in culmine principis turris advertit erectum Tancredi vexillum. Miratus, quid id sibi velit, interrogat. Audit Tancredum post dies aliquot obsidionis eò compulisse oppidanos minis, & terrore nominis Buamundi, ut vexillum suum in eam turrim acciperent, signum deditionis futuræ, eâ conditione, ut sub Tancredi tutelâ interim essent, donec adveniente Christiano exercitu in Buamundi jus, potestatémque concederent. Belgis id displicuit. Ajebant, communi militiâ præcipuam minimè esse Buamundi causam. Injuriâ imperatoris Bullionij, atque exercitûs, Buamundo privato homini Tarsum pacto esse concessam. Se imprimis admittendos in partem recipiendæ opulentæ civitatis, qui obsidionis consortes essent. Stimulatus Balduinus militum querelâ, fratrísque caritate, Tancredum

conve-

convenit. Apparebat ex vultu esse commotum. Principiò postulanti fieri se, ac suos participes prædæ & gloriæ, negavit Tancredus, quòd prior urbem obsedisset. Inde altercatione congressi certamine irarum eò controversia deducitur, ut jam propè à capulo manus abessent, læto Turcis spectaculo. Aderat Balduino consanguineus Comes Burgius juvenis forti, sed placidiore ingenio. Hic, aliíque prudentiores componere jurgium conantur. Gratiæ reconciliandæ hæc via proposita est, ut per missos caduceatores ab oppidanis uterque cognosceret sub utrius ditionem mallent urbem suam venire. Assensus est Balduinus fiduciâ fraterni nominis ac sui. Tancredus non modò id probavit, sed etiam expetijt, probè sciens, quomodo animati erga se Tarsenses essent. Habebat in urbe Armenum amicum, cujus operæ fidebat, jam antè fidelem expertus. Is Armenus convocatis oppidanorum primoribus: Ecquid videtis, inquit, Tarsenses, qualis sit Balduinus in socios? Quem nunc,

privatum adhuc, viribus, & audaciâ, ac fastu regnantem cernitis, quem adversus vos deditos fore putatis? Tum dilaudans Tancredum exposuit, quomodo is primo, quo advenissent, die virtutem probasset. Turcarum agmen accurrisse, Tarsensibus ad spectaculum effusis, muróſque complentibus: fugatos hostes: oppidanos admiratione captos virtutis Apulorum, atque imprimis Tancredi ducis. Deinde, cùm de conditionibus tradendæ urbis actum, expertos ipsos in legibus pacis sanciendæ mitissimum victorem. Adhæc meminissent Tancredum esse filium sororis Buamundi summi omnium viri, qui famâ longè ante hanc expeditionem in Græciâ, Syriâque claruerit bellicis in Alexium facinoribus, atque victorijs. Eum esse Buamundum, qui Græcum imperium jam tunc armis tantùm non sibi subegerit, & verò nunc subactum eat. Quare Tarsenses, sub cujus ditionem aliquando venire necesse sit, nunc ultro veniant: Tancredo Buamundi vicario se committant, & promptâ dedi-
tione

tione gratiam victoris concilient, cujus in potestate mox futuri sint Græci omnes. His moti Tarsenses, quibus nondum sat notus erat Bullionius, elegere subesse Tancredo. Excanduit Balduinus caritate in fratrem, cujus auctoritatem contemni, violarique majestastatem censebat. Tancredum ardentibus oculis intuitus, coram eo ad oppidanos adhibito interprete orationem habuit, quam Aquensis Albertus memoriæ prodidit; unde de Bullionij supremo belli imperio constet. Buamundum, & hunc Tancredum, inquit, quos adeò veneramini nunc, ac timetis, discite ex me, nequaquam esse summos proceres Christiani exercitûs, nec fratri meo Godefredo vel dignitate comparandos, vel virtute. Frater enim meus Latini Cæsaris sororius, Græci Augusti adoptione filius (*a*) dux est, princépsque militiæ totius Galliæ, & Imperij Romanorum; quod hereditarium jus à majoribus suis accepit. Is ab omni colitur exercitu. Ejus dictis

(a) *Aquen.*

ctis summi infimíque in omnibus parent; quippe qui CAPUT ET DOMINUS AB OMNIBUS ELECTUS, CONSTITUTUSQUE SIT. Jam virtute quid possit, si mavultis experiri, quàm me auctore declinare, certum habete vos, ac vestra ferro, flammâque deletum iri, nec Buamundum, nec hunc Tancredum eripere vos posse exitio. Neque verò Tancredus, quem adeò suspicitis, hodie manus nostras evadet, nisi vexillum ejus è turri, ubi id ad decus suum, fratrísque mei dedecus locavit, deturbetis, portásque nobis aperiendas curetis. Quòd si in animum inducitis petitioni meæ, ut par est, facere satis, honore & officijs vos prosequemur, efficiemúsque, ut præ reliquis omnibus conterminis imperatori fratri meo accepti honestíque sitis. His magno spiritu à Balduino dictis, Tarsenses deliberavêre tant sper, quid responderent. Videbant urbem suam victoribus in medio positam: instare Balduinum juvenem ardentis animi: hujus partes esse potiores ipsum Tancredi silentium confessio tacita erat. Ergo

con-

consilio, quod priùs non Tancredi amore, sed Buamundi metu inierant, mutato, amicitiâ, & fœdere cum Belga junguntur ijsdem conditionibus, quibus antè cum Italo. Illicò vexillum Balduini acceptum in turrim, Tancredi amotum, & in locum palustrem procul abjectum. Apulus spectaculo confusus indignatùsque, impetum animi vel temperavit, vel dissimulavit in præsens. Vidénsque motam contentionem inter suos ac Belgas, qui & numero, & oppidanorum favore valentiores erant, solutis castris discessit, & ad vicinas urbes arma vertit. Verùm ea certaminis mora non finis fuit, gladijs bonâ fide non conditis. Balduinus, cum toto comitatu admissus à Tarsensibus intra muros duas turres obtinuit, reliqua propugnacula retinente Turcico præsidio, donec Godefredus adveniret. Postridie venere ad Tarsum milites trecenti Apuli, qui à Buamundo ad Tancredum mittebantur. Quem cùm inde profectum audijssent, Balduinum orabant, ut mœnibus reciperet nocte oppressos, de viâ fessos,
&

& commeatûs egentes. Veritus eſt Balduinus inſidias. Re cum Magiſtratu collatâ, prohibentur ingreſſu. Cæterùm cibaria in ſportis demiſſa in cœnam. Ante portam urbis Apuli labore, cibóque graves ſine metu corpora ſomno ſtraverant in pratis, cùm noctis ſilentio Turcæ trecenti primores præſidij, deploratâ ſpe retinendi oppidi, comparatis clàm ad fugam rebus, partim amne avecti, partim patefactâ portâ egreſſi offendunt paſſim jacentes. A barbaris cædes nullo negotio velut muti pecoris facta. Ubi illuxit, Chriſtiani oppidani veniunt ad mœnia, viſuri an è pratis diſceſſerit Chriſtianus miles. Hîc inſolenti ſpectaculo percelluntur. Apparuit miſeranda cladis facies, campus conſtratus cadaveribus, ſanguine fœdata gramina, effuſa telis ilia, præſecta capita, manus pedéſque diſperſi. Deinde, cognitâ Turcarum ex oppido fugâ, non dubitavere, quin ij facinoris eſſent auctores. Continuò accenſus irâ populus tumultuatur, arma corripit, ulturus innocentûm ſanguinem.

nem. Primùm fit concurſatio ad turres, ut Turcæ, ſi qui ſuperſint, dolori litentur. Tubarum ſonitu, atque ingenti vociferatione ſeditio crebreſcit. Balduinus tanto motu, cujus cauſam ignorabat, ſtupens, at interritus, è turre, in quâ pernoctarat, devolat, & per mediam urbem equo raptus tumultuantes abſtinere clamoribus, & armis jubet, & in ſua redire tecta, initi fœderis memores. Sed magìs, magíſque accenditur ſeditio. Adhuc reveritus Balduinum populus magiſtratui urbano cædem Italorum imputat, quòd eos excluſiſſet hoſpitio. Ergo fit impetus in urbis primores. At in Balduinum increpantem mox converſi clamant ipſum auctorem inclementis conſilij, & inhoſpitalis ſævitiæ, quâ innocentes proditi ſint hoſtibus. Mox tela intentata minaciter; deinde tot ſagittis appetitus, ut verbis nihil proficiens, recipere ſe in turrim coactus ſit. Circumſtrepere multitudo: ille è ſuperiore turris parte per feneſtras ad plateam verſas ſilentium poſtulare; quo denique impetrato

fidem

fidem fecit se à Tarsensibus jurejurando adactum, ante adventum universi exercitûs nullum militem in urbem acceptum iri. Nulli, quàm sibi, flebilius optimorum commilitonum exitium; nulli gratiorem fore vindictam. Secum irent auditores, & ultionem in Turcas, siqui in propugnaculis reliqui erant, expromerent. Placatus his Balduino populus. Mox, eo ducente, in turres impetus factus, quibus expugnatis ducenti inibi Turcæ obtruncati. Verùm major tempestas ingruebat foris. Pòst paulò Balduinus ex muro fortè oculos ad mare converterat, cùm (*a*) ibi classem videt mole, & opibus mirandam, vix tribus passuum millibus Tarso distantem. Allabebatur navium diversi generis, atque operis multitudo. Vela magnifica, vexilla nitentia versicolore picturâ, mali raræ altitudinis obducti auro solis radijs refulgebant. Prætoria tabulatis elata castelli specie, & opibus gravis sequebatur non sine gemitu maris, & labore ventorum. Appulsi

(a) *Aquen.*

pulsi ad portum vectores in arenam magno numero exscendêre. Balduinus hos esse Turcas ad vindictam occisorum accitos censuit. Ad arma conclamatum; equites, peditésque certatim ad littus procurrunt. Ibi frequentes classiarij exportatas è navibus ingentes opes inter se partiebantur; qui, nostris conspectis, strenuè arma itidem corripiunt. Balduinus intrepidus percunctatus eos, quinam essent, & unde domo, quóve duce advenirent. Respondere feroces, sibi domum naves esse, vitæ genus piraticam. Hanc jam ab octo annis agere. Classi præesse præstantem bello virum Vinemarum nomine. Hujus ductu sæpe impetum in naves, nec raro in litora fecisse, multis victis adhuc invictos, plurimísque spolijs ditatos, quæ modò inter se diviserint. Balduino perinde visum est, piratæ, an Turcæ advenissent. Interrogati insuper illi de natali suo, sciscitatos stupesecere responso. Diçebant, se ex ultimo Occidente profectos gente Belgas esse, alios Antuerpiæ, alios in Flan-

Flandriâ, alios in Hollandiâ, ac Frisiâ natos. Miratus Balduinus pari eos admiratione affecit, cum fecit certiores, se ac suos esse ipsorum populares Belgas, patriâ nuper egressos, ut sacro Bello sepulchrum Christi barbarorum jugo liberent. Crevit utrimque admiratio, cùm accessit Archipirata vir specie corporis supra barbarum eminens, dignúsque, qui alijs præesset. Is audito Balduinum Belgam esse, & Eustachio Boloniæ Belgicæ Comite natum, præ gaudio exclamavit herilem illum esse filium, sibi monstrari flagitavit, se ex ditione, & domo inclyti Principis Eustachij Bononiensem Vinemarum esse. Ingenti gaudio datis dextris fœdus inter eos initum, junctáque hospitia. Invitatus ad urbem Vinemarus, classe in tuto locatâ, exportatísque sarcinis, Tarsum cum suorum plerisque concedit. Exceptus domo hilariter Balduini convivium celebrat. Inter epulas Archipirata cogitabat ejusdem nationis atque adeò religionis homines convenisse, sed diversissimum vitæ genus adhuc secutos:

ctutos: alios milites ſacros, alios piratas eſſe. Senſim magnæ indolis viro diſplicuit piratica, quantumvis ſummas opes ex eâ nacto. Animum quæſtúmque illum deponere ſtatuit, & prioris vitæ pœnitentiâ ſacram militiam profeſſus, cum claſſis juventute, quantâcumque poſſet, Balduinum ſequi, quem ſibi principem naſcendi conditio dederit. Suos ad idem cohortatus, plurimis perſuaſit. Ita Balduinum novâ lætitiâ perfudit. Inde arctiore amicitiâ devincti conſilium ineunt, junctis viribus vicinas urbes tentandi. Præſidio urbis Tarſi ex navali exercitu trecenti relicti, ex Balduini copijs ducenti. His compoſitis, cum reliquo milite procedunt ad vicinam urbem Mamiſtram, quam à Turcis teneri putabant, ſed opinione fallebantur. Haud procul muris ſpatioſum erat viridarium arboribus frequens. Ibi locata tentoria; equis, dum viri corpora curant, per vicina prata paſcentibus. Ecce Mamiſtrâ urbe ſagittariorum manus effunditur, & militem Belgam in tentorijs infeſta petit.

tit. Mox ſequitur indidem ex urbe quingentorum equitum loricatorum agmen, ductore inſigni, qui per viam ſuos ad ulciſcendum Balduinum hortabatur. Nec oſtendit prius bellum, quàm intulit. In caſtra Balduini ruens, & nomine eum ad pugnam vocans, antequam arma çorripere poſſet Belga, jam non paucos proſtraverat. Ex voce, atque ex armis agnitus Tancredus, qui Mamiſtrâ nuperrimè potitus, monitus adeſſe Balduinum, & increpitus erat à conſanguineo Richardo juvene feroci, Salerni principe, ſegnem appellante, qui otioſus, & inultus adſtantem Balduinum ſpectaret, à quo ei Tarſus opulenta urbs eſſet per ſummam injuriam erepta. Si vir eſſet, iret, & de merente pœnas expeteret. Aboleret vulgatam jam in Ciliciâ opinionem, Italos Belgarum experiri nolle vires, declinare congreſſum, & horum metu arma circumferre, ſcilicet metuenda oppidulis. Quid multa? Nihil verbis opus hîc eſſe, aut ad Tarſum fuiſſe. Re ipſâ patefaciendum, quantum Itali alijs præſtent. Vilia jam

eſſe

esse spolia de Turcis: glori. siores manubias, & pœnas de hostibus Belgis esse sumendas. His instinctus Tancredus, tametsi indole, & prudentiâ moderatus, incaluerat æmulatione Balduini. Age sanè: omnes eo duce citatis equis provolarant ad vindictam. Iam Belgas toto, quantum spatium erat, viridario effusos egerant, clamitante Richardo, vicimus perfidos hospites, imbelles hostes. Iam sciunt, longè aliud esse lenocinari Tarsensium timidorum auribus, aliud pugnare cum viris. Sed hæc gloriari non diu Richardo fas fuit. Illicò Balduinus cum Archipirata suo, consanguineisque Burgio, & Tullensibus, nec non Comite Claromontano correptis armis in equos insiliunt, collectóque palabundo milite in Tancredum ire tubis clangentibus properant. At Balduini manus impar numero futura erat, nisi Archipirata in tempore arma junxisset, ignorante Tancredo. Nunc æquatis copijs acre prælium, licèt tumultuarium, gestum est, multis, ubicumque sibi occurrerant, utrimque caden-

tibus. Non aliàs acriùs cum Turcis, quàm ipsi Christiani tunc inter se ferro dimicavere. Principes utrimque pugnam ciebant ab Italis Tancredus, à Belgis Balduinus. Quærebat alter alterum perruptis ordinibus, nec inveniebat, irâ tumultúque præpediente, aut veriùs cælesti numine par nobile procerum Christianorum perire prohibente. Cæterùm Vinemari egregia fides, ac virtus eo die enituit. Absque eo fuisset, Balduinus in ultimum discrimen venerat. In Richardū multa gloriantem facit impetum cum ferocissimo piratarum globo. Cujus audaciâ accensi socij, pulsíque Itali. Iunctas eorum vires Tancredus sustinere non valens, multis amissis ad oppidum festinavit se recipere. Persecutus eum Balduinus ad usque Mamistræ portam. Ibi in pontis angustijs involutus, Balduini socius Claromontius à Tancredo capitur. Vicissim exceptus à Belga Salerni princeps ille pugnæ suasor Richardus. De ambobus captivis solliciti duces doluere, atque e-
tiam

tiam tamquam pro cæſis luxere. Mitigatis utrimque eo luctu animis detumuere ſenſim odia. Poſtridie miſſi oratores de finiendâ diſcordiâ. Burgius egregiâ prudentiâ Comes utrumque ducem hortatus ſeorſum, memores eſſent profeſſionis ſacræ militiæ, & fraterni nominis, quod ambo violaſſent: neu iræ magìs conſulerent, quàm famæ. Iuvenes magnanimos non tam injurijs, quàm æmulatione gloriæ ad arma ſtimulatos. Pugnandum ſanè, ſed in barbaros. Chriſtianis proceribus inter ſe certantibus, præmia Turcas, qui quieſcant, occupaturos. Vos potiùs, inquiebat, partiti, quos barbarorum hoſtium impugnetis, probate victorijs, uter utri præſtet, vel magìs neutrum alteri cedere. Ita pax amico auctore ſancitur. Captivi utrimque, & ſpolia reſtituta: æmuli juvenes, facti non tantùm pœnitentiâ, ſed etiam pudore faciunt invicem ſatis, & interjunctis dexteris, complexúque, & oſculis iræ noxam eluunt, gratiámque redintegrant, polliciti nunquam inter ipſos, niſi gloriæ, fore

 cer-

certamen. Sub hæc disiunguntur. Tancredus Ciliciæ loca expugnanda sumpsit. Reddatur ejus virtuti testimonium, quâ istîc urbes, quotquot Turcarum ditionis erant, partim vi, partim metu subegit. Balduinus interim exercitum Godefredi fratris repetere festinat, Vinemaro gratijs actis ob navatam insignem operam. Hic classem repetit, commeatûs exercitui parandi causâ, at varium fortunæ ludibrium expertus. Revocabatur ad exercitum fraternum Balduinus allato tristissimo nuncio de ferali, funestóque casu, qui Bullionium exceperat ad Antiochiam Minorem primo, quo is venerat, die. Et paulò antè Augusto mense mirum in cælo signum Christiani juxtà, Turcæque conspexerant. *(a)* Fulgor terribilis longo tractu candicabat ingentis gladij specie, atque in Orientem cuspidem protendebat. Precati omnes, ut omen in hostes esset, haud multò pòst scivere, in quem sævijsset mucro fatalis. Res non modò atrox, sed intellectu anceps,

&

(a) *Fulcher.*

& obſcura narrabatur, Bullionium in nemore ſimul à belluâ, ſimul gladio proſtratum eſſe, percuſſore incognito. Rei ſeries ſic habebat. (*a*) Europæus exercitus, ex moleſti itineris labore recreaturus ſe in lætis Piſidiæ campis, ad Antiochiam ſubſtiterat. Alij venatui, alij alijs oblectamentis indulgebant, cùm primâ ferè veſperâ totis caſtris repente turbatum eſt. In conſpectu nemoroſum erat frutetum, ut amœnum viſu, ita periculi plenum. Nemo accolarum eò dudum audebat accedere. Inde primùm edita feralis vox, quam vicinis montium jugis repercuſſam non pauci è caſtris obſervarunt, mirantes, atque inter ſe, quænam ea eſſet, percunctantes. Certè humanam non eſſe declarabat immanitas ſoni. Sub hæc ſtrepente nemore erupit miles pedeſter, pallidus, tardúſque vulnere, quod in femore acceperat. Cùm ad eum interrogandum à proximis concurſum eſſet, hominem anhelitus, vóxque defecerat. Cæterùm ex ſignis, quæ dabat,

(a) *Aquen.*

nemini relinquebatur dubium, quin grandius aliquid, quàm quod passus erat, horreret. Relatâ identidem ad frutetum manu tandem adjecit, illîc à belluâ periclitari Godefredum ducem. Vix à trepidis militibus auditum fuerat nomen ducis, cum tristi sono inclamatum illud socijs, ac deinceps ab alijs atque alijs remotioribus acceptum redditúmque brevì totis castris personuit. Incredibili caritate omnes ille, illum omnes complectebantur, quæ nullâ occasione luculentiùs patefacta. Primos ad opem ferendam provolantes effusè secutus est reliquus exercitus. Ibant permixti gregarijs belli proceres è prima Europæ nobilitate, ducémque diversi investigabant, multis adhuc inscijs, cur quærerent, & quánam quæri oporteret. Ergo diu per nemus nequidquam erratum est. Spelæum inibi erat, ad quod perlatis fortè nonnullis præbuit funestum spectaculum humus partim ossibus siccis albens, partim recenti cæde fœdata. Ibi equus ducis cruentus, ac sessore vacuus ex vulneri-
bus

bus deficiebat. Non procul jacebat bellua, monstrosus ursus, quô non alius visus immanior. Licèt confossus, & jam exanimis, terruit non paucos spectatorum. Iuxta dux prostratus natabat in suo ac belluæ sanguine. Vultus pallens, os semiapertum, clausi oculi, vitæ nullum indicium. Intuentibus obortæ lacrymæ. Mox inter lamenta & gemitus advoluti jacenti venam explorare, vulneribus obligandis vestem detrahere, lecticam ex ramalibus struere, quâ in castra referretur. Ut quisque accurrerat, circumstantes premebant sese, atque impetu pietatis penè obruebant jacentem. Eminebat luctus procerum, ac præsertim duorum, quorum alter erat ducis frater Eustachius, alter amicus singularis ac delicium Avesnas, qui pietatem repræsentavit absentis alterius fratris Balduini. Nec ulli caritate, aut mœrore cedebat Anachoreta Petrus ducis olim educator. Hugo Magnus semper amarat Godefredum, sed ejus vulneribus, & vitæ periculo excitata pietas sic amorem auxerat, ut tamquam

alterum

alterum ſe moribundum aſpiceret. Omnes deplorabant Ducis, ſuámq; ſortem. Querebantur Principem ſummâ virtute, omníſque memoriæ fortiſſimum virum, tot in Europâ, atque Aſiâ palmarum victorem, in eo curſu belli ſacri circumventum ſilvæ latebrâ, atque iniquitate fortunæ, eripi ſibi morte obſcurâ, non prælio ſaltem proſtratum, ſed laniatum à beſtia. Verùm, dum vulnera obligantur, animadverſum eſt pauca ab urſo eſſe, nec feræ dentes altè in corpus deſcendiſſe, at graviſſimum vulnus gladio fuiſſe illatum. Hinc ſtupore dolori mixto cauſam requirentes interrogabant, quid de ipſo modò narraſſet miles ſauciatus. Hæc ab eo erant audita. Dux ſub veſperam nemus ingreſſus animi causâ, ut magnis bellici imperij curis breve otium interponeret, opinione brevius habuerat. Repente vidit illum militem pauperem, qui indidem ex caſtris ligna arida collectum venerat, fugientem. Perſequebatur ille horrendæ magnitudinis urſus, qui viatores, quotquot iſtuc diverterant, vorare ſolitus,

tus, frutetum ſævitiæ notis impleverat, & terrore viciniam. Jámque inſtabat miſeri tergo. Miles metu exanimatus eiulare, opem superûm poſcere, & ut feræ dentes, quos effugere non poterat, parumper eluderet, curſitare circum grandem arboris truncum. Inter fugam conſpicatus Godefredum agnovit, & heu opitulare, Dux optime, inclamavit. Sic orantem urſus ſimul arripit, ſimul proſternit. Dux Godefredus, ut erat promptæ in miſeros benignitatis, ſolitúſque ſacræ militiæ ſocijs eximiâ caritate ſubvenire, vix hujus periculum adverterat, cùm eum liberaturus, vitæ diſcrimen ſubire ſtatuit. Enſem attulerat, cæterà inermis; quo ſtricto equum calcaribus incitat, provolátque vociferans. Bellua neç ſtrepitu currentis equi, nec voce ſeſſoris abſterrita, femori jacentis infixerat dentes. In belluæ caput cum Dux validè ferrum torſiſſet, ictum partim demiſſione verticis, partim duritie fruſtrata eſt. Mox irritata periculoſiùs, quàm læſa, relicto jacente in auxiliatorem inſurgit, edito

ferali

ferali clamore, quo totum nemus insonuit. Erigitur in posteriores pedes, & sese, quanta erat, immanem objicit, cruento rictu, ardentibus oculis, atque ipsâ membrorum mole terribilem. Molem viribus, & vires æquabat astutiâ. Nunc incurrit, nunc resilit. Jam caput, & crura subducit ferro, mox irruens equum dentibus unguibúsque configit. Sessor indignatus feræ nequam ingenium totâ vi connixus intentavit ictum in pectus, sed non pertulit, prohibitus simul ursi velocitate, simul equi saucij tarditate. Quo exscendere parantem, subitò ursus invadit, injectísque vesti unguibus detrahit, & priusquam firmasset Dux vestigium, complexu ligatum humi devoluit. Mox jacenti incubuit, & hianti ore jugulum petijt. Interim miles modò liberatus ab Duce, consternatus tum suo, tum Ducis periculo, ad castra fugerat sera auxilia evocaturus. Nec plura, quàm retuli, viderat, nec cujusnam gladio Dux vulnus gravissimum accepisset, referre poterat. Incidit nonnullis suspicio

cio de insidijs ab æmulo Buamundo stru-ctis. Sed alij, magnanimus Buamundus, inquiebant, siquibus iratus est, eos ab insidijs velit salvos esse, ut vincat armis. Hærebant ergo proceres, & requirebant secum, cujus illud fatale ferrum, quis insidiator in silva ducem adortus esset, & quonam pacto in ejus cædem cum belluâ conspirasset, ipsâ belluâ sævior. Magico facinori hæc simillima videbantur. Sub hæc irâ in ursum conversâ, in frustra discerpitur. Interim paratæ lecticæ dux imponitur, & luctum exercitûs, quem ex parte nemus texerat, totum campus ostendit. Gestabant amicissimi procerum, dubij, an mortuum efferrent. Silens agmen, ac velut longæ exequiæ sequebantur. Tristis species castrorum, etiam Turcis exploratoribus, qui aderant; si qua res eos homines tangeret præter lucrum, quod ex nuncijs sperant. Funebris illius pompæ silentium in aditu castrorum abrupit lugubris ululatus feminarum quà nobilium, quà cæterarum, quarum alias in valle Gorgoniâ captas liberarat

Dux,

Dux, alias ſiti faméque deficientes in itinere refecerat. Inter gemitus & lacrymas inclamant, moribundum verè caritatis victimam eſſe, qui non modò annonam victúmque ſocijs, ſed & ſanguinem ſuum prodegerit. At ſeipſas cum illo jam perire. Quem enim virginum eſſe curam acturum? quem earum pudori, victui, vitæque proſpecturum? Quem alium inventum iri Godefredum? Crederes iterum captas de pudore, & ſalute periclitari. In hoc luctu Hundechildis Amazon, Balduini conjux, mala ſociarum omnium una capiebat. Jam antè corpore, nunc & animo ægra, ad ultimum dolori ſuccubuit. Nec defuiſſet lugubribus in Ducem Godefredum officijs Hiſpana Amazon Eluira, niſi eam in tentorio ſuo diſtinuiſſet alius carus æger, conjux Raymundus, & ipſe ſpe incertâ vitæ decumbens. Quin ambo paulò pòſt pro mortuis deplorati. Hinc territi milites ad plura millia dilapſi ſunt. Cæteris pro utriuſque principis ſalute Deum aſſiduè precantibus, & frequentantibus

rem

rem divinam, tandem ad ſe rediens Godefredus oculos allevare cæperat, & circumſtantes noſcitare; Raymundus quoque habere meliuſculè. A Godefredo, poſtquam liberum vocis uſum recepit, reſcitum de accepto gladij ictu. Nempe, cùm ab urſo deturbatus erat humi, vir fortis animo non ceciderat, nec dextrâ remiſerat gladium. Verùm hunc inter luctam implicuerat cruribus. At, ne expediret, prohibebatur ulnis belluæ incumbentis, & hianti ore jugulum petentis. Pigebat bellatorem laniari à beſtiâ, infortunio, non virtute proſtratum. Inclamatâ cæleſti ope connixus brachijs, ac pedibus tandem belluam repulerat, & expedito enſe petitam confoderat. Verùm inter feram repellendam, figendámque, elatis, ut erat, tibijs, ferro crus ſibi graviter læſerat. Ita tantus vir nullo, niſi ſuo gladio ſauciatus, nullius niſi ſuo robore & victus erat, & vicerat. Ob cæſum immanem urſum ſicut progenitor (a) Carolus

(a) *Chron. Nivell.*

rolus Cæſar tulerat Magni cognomentum, ita nunc Godefredus meruerat. Verùm Herculis Chriſtiani appellationem tanto glorioſiorem obtinuit virtutum, ac facinorum magnitudine, quâ gentium omnium Heroïbus umbram induxit. Sunt quoque, qui leonem immanem ab eo ad Antiochiam Syriæ confectum ſcribant. Verùm ex rei adjunctis alijs patet, eos accepiſſe leonem pro urſo ad Antiochiam Piſidiæ perempto. Cæterùm ex nupero vulnere longa, & pertinax imperatoris Godefredi valetudo perturbavit exercitum per aliquot deinceps menſes, quibus non niſi lecticâ iter facere potuit. Quà tranſeundum fuit, urbium alias vi, alias deditione, alias fugâ cuſtodum relictas occupavit. Ad Mareſiam urbem cum exercitu pervenerat, cùm ad eum venit frater Balduinus; ubi intellectis tum Godefredi, tum conjugis ſuæ Gundechildis rebus (de qua paulò pòſt memorabitur) mox digreſſus eſt rurſus ab exercitu, & ad magna quædam abdu-

ctus

ctus à Pançratio Armeno. Mareſiâ pro-ceſſit exercitus Artaſiam, quam præmiſ-ſus Robertus Flander impigrè feli-citérque in poteſtatem rede-gerat.

LABORUM HERCULIS CHRISTIANI

LIBER QUINTUS.

IMPERATOR Bullionius gravem jam Solimani & multarum urbium ſpolijs exercitum trahens, non diu ſubſtitit ad Artaſiam, in Antiochiam Syriæ regiam urbem intentus. Hæc non pluſquam quindecim millia paſſuum aberat. An protinus obſideretur, deliberatum à proceribus. Erant, qui prætereundam, omittendámque cenſerent, quia inexpugnabilem, & nequaquam Nicææ, licèt validiſſimæ,

comparandam. Multi differendam ejus obsidionem arbitrati, dum ab Augusto Græco, ac Mathilde venissent, quæ exspectabantur, auxilia. Nec videbatur priùs capi posse urbs, tum ob loci munimenta, tum ob imminentem hiemem. Neque verò Turcæ eam diutissimè obsessam aliter, quàm fame ad deditionem compulerant quatuordecim ante Concilium Claromontanum annis. Verùm Dux Godefredus censuit continuò obsidendam. Id in rem, famámque esse, ne Antiochia, dato spatio, communiretur operibus, numeróque militum augeretur, & animis. *(a)* Ducis sententiam cum magnopere probassent reliqui, adacti sunt omnes jurejurando, se non recessuros, nisi captâ urbe. Decretum quoque, nequis injussus abscederet ab exercitu. Revocatus è Cilicia Tancredus. Balduino miranda incepta sua ad Euphratem persequi concessum. Vinemarus, ille ex Archipiratâ sacræ classis præfectus, quo loco esset, diu ignoratum. Procedentibus copijs Robertus

(a) *Aquen.*

bertus Normannus præmittitur, qui Orontis fluvij trajectum liberum præstet. Orontes, qui Antiochenis Fernus dicitur, (*a*) rapidissimo cursu per uberem amplámque vallem ad Antiochiæ muros usque fertur, ibíque jungitur ponte. Inde in mare, quod abest ab urbe decem passuum millibus, evoluitur. Vallem ex utroque latere cingunt editi montes perpetuo dorso; quorum qui ad Septentriones, Amanus nomine, Syriam à Ciliciâ disterminat; qui ad Austrum, Orontes quoque nominatur. Amne longè supra urbem trajecto Christiani ordinatâ acie XII. cal. Novembres anno ejus (*b*) seculi nonagesimo septimo alacres processêre ad Antiochiæ muros canentibus signis. Quæ è contrario toto illo die expers strepitûs, & ita quieta mansit, quasi vacua defensoribus foret. Verùm non operibus solùm, omníque telorum genere instructissima erat, sed eo armatorum numero, qui campestri justóque prælio possent decernere. Atque haud scio, an

(a) *G. Tyr.* (b) *An.* 1097.

ulla umquam obſidio fuerit vel obſidentium obſeſſorúmque multitudine, vel copiarum auxiliarium potentiâ, vel caſuum varietate memorabilior. Urbem formâ elegantiorem, aut munitiorem ſpectaſſe ſe negabant proceres Latini. Quanta tunc fuerit, hodiéque oſtendit ruinarum, & ſuperſtitum murorum magnitudo. Seleucus conditor ex nomine Antiochi parentis urbi appellationem fecerat. Mœnia quadrato magni modi ſaxo conſtat, ex intervallo diſtincta turribus quadringentis, & ſeptuagenis in orbem æquâ inter ſe proportione diſtantibus. Foſſa circùm lata, atque altiſſima verſatilibus pontibus ad portas transmittitur. Longitudo urbis duûm millium, & quingentorum paſſuum eſt; ſitus partim planus, partim montoſus. Impoſita declivi montis lateri mœnibus complectitur duos montes multùm editos, anguſtâ valle ſejunctos, per quam torrens urbem præterfluit. In eorum celſiore arx regia viſebatur, quatuor validis turribus cincta.

Ha-

Habebat in arce domicilium *(a)* Rex Syriæ ſeu Satrapa ſummus Accianus cum Reginâ, & filiâ, cujus forma multos procos pariter ac defenſores urbis allexerat. Singu'arum turrium cuſtodia ſingulis minoribus Satrapis demandata erat, Adorſonio, Copatrici, Roſſoleni, Carcornuto. Iam urbis præfectum agebat Senſadolus Regis Acciani filius, bello acer juvenis; cui mox acceſſit frater Buldagis, reduxítque copias Gorgoniæ cladi ſuperſtites. Nunciabat advenire Arabes duce Gigante, gentis ejus Satrapâ, maximo Antiochiæ præſidio futuros. Brevì item Solimanum Regem affore. Neque hi urbis ingreſſu arceri poterant ab obſeſſoribus, quòd urbs propter magnitudinem undique claudi nequierat. Quibus partibus in montem aſſurgit, inacceſſa; quibus ſubſidit in planitiem fluvium verſus, obſeſſa eſt. At ex quinque ejus portis *(b)* non niſi tres obſeſſæ, una ad Orientem, & proximæ duæ ad Septentriones verſæ. Ad primam metatus

(a) *Aquen.* (b) *Aquen.*

tus castra Buamundus, inde Robertus uterque, & Hugo: ad alteram mediam Tolosas & Podiensis; ad tertiam Bullionius, quæ hodiéque porta Ducis nominatur, nobilitata claris ejus casibus. Duci, præterquam quod æger erat, major impendebat labor, majúsque ab obsessis periculum. Amnis enim, qui à tergo fluebat, inde sensim deflexus propiùs muros ponte lapideo antiqui operis jungebatur ad portam quartam, quæ ideò Pontis dicta. Per hanc non obsessam patebat commodus hostibus egressus ad vim, atque insidias intentandas Duci. Ab Acciano Rege datum negotium Syris quibusdam urbis incolis, ut specie fugæ, arcanæque fidei ac familiaritatis cum Christianis, eorum castra adirent; ducum nomina & vires, castrorum formam, aditus, & exitus omnes explorarent, atque ad se explorata referrent. Per hos rescivit omnia ibi diligenter apparari ad oppugnationem, promoveri opera, abundare annonam, militúmque non defuturam virtutem. In ducibus nunc maximè

spectari

ſpectari Buamundum. Godefredum belli imperatorem, qui proximus ponti conſederit, lecticâ advectum, etiamnum ex cruris vulnere infirmum eſſe: ſed in eo, ſi convaleſcat, ſpem eſſe caſtrorum. De Mathilde feminâ bellatrice & Italiæ Reginâ ſermonem multum eſſe, expectaríque ejus claſſem, & ab Græco Cæſare auxilia. Hæc relata Acciano ſpem fecere per occaſionem propinquitatis loci Ducem in caſtris opprimendi. Ergo in eum mittit percuſſores, qui (*a*) per Pontis portam egreſſi, inde per vadum tranſmiſſo fluvio clam inter loci humentis calamos acceſſere. Sirporum denſitatem excipiebat ad inſidias aptum nemus, ferebátque in caſtra Ducis. In proximo viridarium erat, fruticibus conſitum, altâque herbâ veſtitum. Inſidiatores per ramos ſpeculati, vident conſidentem ibi egregium Principem, & aleâ colludentem feminæ præſtantis formæ, adſtante nobili ſpectatorum coronâ. Inter arbores herbáſque illi adrepentes procurrunt ſubitò

(a) *Aquen.*

ſagittis infeſti. Spectatoribus partim ſauciatis, partim timore diſperſis, alij juvenem micantibus gladijs adoriuntur, tabulâ luſoriâ malè tectum; matronâ nequidquam inclamante, ut inermis Principis vitæ parcant, captum abducant potiùs litrum magnum accepturi; regij eum ſanguinis eſſe, & Cæſari Latino, Godefredóque Duci propinquum. Erat is Adalbero Comitis Lucemburgij filius. Barbari implacabiles ſecant juveni cervicem, capútque auferunt. Matronam quoque abductam in urbem, poſtquam captivo corpori turpiſſimè illuſerunt, obtruncant in oculis noſtrorum, & caput utrumque tormento in caſtra excutiunt, inclamantes cupere ſe tantundem Duci Europæo, tantundem Mathildi factum. Aliàs quoque eodem tramite per arundinetum graſſati facinus non minùs impium deſignant. Speculati caſtra Ducis, ac præfixum ejus prætorio vexillum, oculos figunt in hoc admiratione venuſtatis. (*a*) Eminebat in eo vexillo pictum amœnis coloribus auró-

(a) *Guib. Abb.*

auróque illusum simulacrum excellentis formâ feminæ, cui corona in vertice, sceptrum in manu erat. Quoties hanc præteribant milites, quanti eam reginam facerent, veneratione indicabant. Evolant insidiatores è latebrâ, vexillum revellunt, & in mœnia relatum ventilant primùm, tracturi ad spectaculum Christianos. Dein inversum ad ludibrium summâ cuspide humi depangunt, ægrè facturi nostris, sive ea effigies Mathildis, sive alterius esset. Vehementer oderant illi, timebántque Mathildem, non ignari suppetias nuperrimè ab ea promissas, lintre appulso, de quo Domnizo canit,

EVEHITUR LINTRI TRANS PONTUM
FAMA MATHILDIS,
NOMINE DE CUIUS TURÇARUM CASTRA LOQUUNTUR.

Ægri fratris partibus fungebatur Eustachius. Jussu ejus arundinetum curavit (*a*) demetendum, nemúsque ac pomarium stirpitus exscindendum, nequis imposterum istic latere ad insidias posset.

(a) *Aquen.*

set. Turcæ eâ parte dolis suis occursum videntes, aliâ sæviunt. Dux ut nostris ad pabulationem transitus liber daretur, fluvium Orontem frenandum censuerat. Commodissimo opere læti milites contractas ex amne, vicinóque lacu naves passibus mille à ponte urbis ita jungunt, ut proræ proris, & puppes cohærerent puppibus. Dein validis eas inter se retinaculis sistunt, ne secundo flumine delabantur. Easdem tabulis asseribúsque colligatis pontis in modum sternunt, terrâque operiunt, & complanant, ut tamquam per continentem non homines solùm ire, sed etiam jumenta & vehicula commodè agi possint. Ad utramque ripam turres ex materia excitatæ, unde procurrere in hostem miles, & tutò recipi queat. Neque Turcæ segne otium in eâ occasione terunt. Juventute armatâ navalem hunc pontem non semel tentant, ut vi solutum, ignive corruptum, aut absumptum propugnatoribus nudent. Anceps dimicatio fuit. At vicit nostrorum pertinax virtus, pontémque obtinuit. Ce-

terum

terùm è Christianis, hàc transeuntibus in campum, multos intercipiebat hostis; quòd paucæ cohortes turmæque transibant. Nec enim multæ committere se temerè procul à munitionibus tutum existimabant, ne castra nudarentur. Ad arcendas eruptiones hostium (*a*) è regione pontis ipsorum extructa munitio, Tancredíque custodiæ tradita. Cujus virtus, quantumvis magna, cùm non sufficeret, Hugo Sanpaulanus Comes cum filio Engelramo, hujúsque amicis, quorum longè principes Anselmus Ribodimontius, & Gerardus Avesnas erant, memorabilem opem tulit, cæsis non paucis Turcarum. Hi verò promptam vindictam parant. Venerat Antiochiam memorabile auxilium, ille magnus Arabs, vir gigantei non solùm roboris, sed & fastûs. Qui impatiens cædis Antiochenorum, cupidúsque approbandæ suæ virtutis Acciano regi filiæque, quam amatorio ambitu colebat, jubet suos in armis esse. In multitudinem pabulatorum nostrorum securiùs jam

yagan-

(a) *Aquen.*

vagantium intentus primò paucos equites à ponte urbis emittit, qui jaculis submoti recurrêre ad suos è tuto speculantes. Inde incursiones invicem factæ, pulsósque accendente irâ, plures subiere discrimen. Eo irritamento Christianos spes vincendi ad majus certamen impulit, cùm interim hostes sæpiùs simulato, quàm vero timore refugerent. Tum Arabs repente emisit numerosius agmen, à quo Christiani fugati, & redacti ad pontem suum, multis desideratis. Id ubi cognitum in castris concurrentes ad arma aliquot millia loricati, Oronte superato, feruntur in victores, & ad pontem urbis usque persequuntur. Inde mox, patefactâ portâ, erumpunt magnus Arabs, regis filij Sensadolus, & Buldagis, aliíque Satrapæ, & cum ijs multitudo ingens. Magnis animis principiò restitere Christiani; deinde numero obruti vertuntur in fugam ad pontem navalem, ubi multi partim ferro cæsi, partim aquis hausti. Nec semel ejusmodi eruptio Turcarum Arabúmque facta in Christianos, nec suc-
cessu

cessu dissimili. Hæc dolebant maximopere cum nostris omnibus, tum imprimis imperatori Godefredo, quòd per valetudinem in dies magìs ingravescentem non posset suis opem, & exultantibus hostibus exitium ferre. Et sollicitudo incesserat omnes, ne castra sine imperio, militem sine duce vis hostilis opprimeret. Visus eligendus aliquis prudentiâ & opibus pollens, qui in tantâ rei Christianæ inclinatione, Turcarúmque fortunâ pro Godefredo summæ rerum præesset. Buamundo approbante, atque alijs implicito, quód arcano consilio magnum quiddam agitaret, creatus Dictator Stephanus Blesensium Comes: de quâ re præter Roberti Monachi testimonium extant ipsiusmet Stephani ad conjugem Adelam literæ. (a) Erat is genere, canitie, prudentiâ, & opibus spectabilis. Cæterùm ex comparatione senis Dictatoris desiderium excitabatur Godefredi ducis. Subibat animos vigor hortantis, & educentis ad prælium militem, fortitudo pugnantis, beni-

(a) *In spicil. Dacherij.*

benignitásque fortes viros pro concione laudantis, & proportione navatæ operæ donantis. Lenimen aliquod dolori communi attulit facinus *(a)* egregij adolescentis Engelrami, qui Turcam equitem armorum specie ferociâque præstantem assecutus, in oculis procerum aliorum è ripâ spectantium hastâ confodit. Reduci omnes mirâ lætitiâ plausere, imprimis Comes pater, & amicissimi proceres duo Ribodemontius, & Avesnas Gerardus. Ab his perductus victor veluti pompâ ad lectum Ducis, laudibus & amplexu exceptus est. Gerardus instar filij ferè assiduus apud ægrum imperatorem erat. Ad ejus lectum scholam nactus virtutum, mirabatur imprimis, quâ patientiâ valetudinem toleraret. Extractâ in *(b)* tertium mensem obsidione, neque spes armis expugnandæ urbis apparebat, & plus periculi à fame erat obsidentibus quam obsessis. Deficere cœperat annona; quibus alimenta supererant, valetudo tentabatur inclementiâ hiberni frigoris. Imbrium

(a) *Aquen.* (b) *Aquen.*

brium frequentiâ veſtes, & tentoria computreſcebant. Pabulum pecori ita deerat, ut, cùm pluſquam ſeptuagies mille equi adducti eſſent, vix bis mille reſtarent. In remedium qualecumque mali cùm Buamundus, Flander, Tancredus, párſque exercitûs ad prædas in hoſtico agendas excurriſſent, Antiocheni caſtra adorti, ægrè repulſi ſunt à Toloſate, & Hiſpanâ Amazone. Godefredus periculosè ægrotabat, nec in Bleſenſi creato Dictatore multum opis erat. Hinc Tatinus Græci militis præfectus attentis caſtrorum ærumnis veritus, ne involveretur creſcente in dies malo, per cauſam evocandi ad opem Græci Auguſti abſceſſit non rediturus; multis pravum exemplum ſecutis. Contrà autem (a) Antiochenis, præter magnum Arabem, venerat auxilio Rex Solimanus, & oppreſſerat venientes ad caſtra ſuppetias, quas adducebat Sueno filius Daniæ Regis cum Florinna Ducis Burgundiæ filia. Noctu in eos irruens Solimanus non militem ſolùm, ſed & du-

(a) *Idem.*

ducem, & Florinnam ſponſam cæciderat. Cujus rei nuncius caſtris triſtiſſimus accidit. Inter tot mala duo illa imprimis acerba erant, imperatoris Godefredi valetudo exiguâ in ſpe trahentis animam, & multitudo, hoſtilium ſpeculatorum. Qui alieno habitu, mentitique amicitiam vagantes per caſtra res adverſas noſtrorum referebant ad ſuos, proſperas ſuorum noſtris nunciabant, ut ita Turcis animos erigerent, noſtris dejicerent. Querebantur proceres Chriſtiani nihil in caſtris eſſe occultum, non factum, non conſilium. Adhuc tamen latebat Buamundi arcanum, cujus unus erat Tancredus conſcius. Quod necui alteri innoteſceret, peſti exploratorum exterminandæ tale remedium commentus eſt Buamundus. Turcas aliquot, *(a)* quos habebat in vinculis, jubet educi, ac jugulari. Cúmque ſub noctem multi egentes per caſtra de cœnâ ſolliciti vagarentur, Turcas illos curavit palam verubus infigendos, atque ad amplum ignem torrendos.

Co-

(a) *G. Tyr.*

Coqui interrogati, quidnam ſibi vellet tale ſupplicium, ut juſſi, reſpondebant præceptum eſſe à proceribus, ut quotquot impoſterum exploratorum hoſtilium caperentur, omnes ad victum exercitûs ſimilem in modum aſſarentur. Quo vulgato, ingens multitudo, atque in hac plurimi ſpeculatores eò venere, tracti novitate atrocis ſpectaculi. Quo deterriti peſſimi homines, ratíque ſeriò rem agi, diffugêre, famelicorúmque Chriſtianorum ſævitiem & voracitatem nunciavere oppidanis horrentibus. Eo aſtu Buamundi haud ſatis humano factum, ut caſtris ſpeculatorum peſtis excederet. Quid in ijs fieret, poſthac Antiocheni de mœnibus ac turribus obſervando noſſe conati ſunt. Nec multò pòſt ibi ſubita ac multa lætitiæ ſigna advertêre. Audiebant nomina Mathildis, ac Genuenſium lætis vocibus celebrari: unde non dubitavere, quin Mathildana claſſis, quam expectari ſciebant, ad fauces Orontis fluvij eſſet appulſa. Atque ita res erat. Spectacula

(*a*) deinde per caſtra voce præconum indicta ſunt, móxque ludi apparati. Tentoria armis, quæ maximè decora erant, circumpendentibus, aliiſque ornamentis inſtructa: ad prætorium Ducis ſtadium deſcriptum: ſolo infixæ ſudes, ſcutáque appenſa, ut Quintanum luderetur. Intererat oſtentare alacritatem, & in tantis malis vires ac fiduciam. Inter hæc à portu advehuntur cum pompâ hoſpites maximæ, ut apparebat, dignationis, & præter oculos ſpectantium è muris oppidanorum adducuntur (*b*) in prætorium Godefredi. Quo vultu, cultúve eſſent; procul è mœnibus non ſatis dignoſci poterat. Inde per caſtra feſtivi cantus nunc tibiarum, nunc tubarum auditi. Hoſpites poſtquam epulo excepti ſunt, ludos ſpectaturi conſedere in ſuggeſtu multis procerum aſſidentibus, circumfusisque militibus. Plurimi quoque mortales ex oppidanis in mœnia ſpectandi ſtudio c jerant. Hæc ſinebat quâdam induciarum ſpecie Rex Accianus, at non ſine

(a) *Rob. Mon.* (b) *Friſing.*

ſine dolo latente. Is in ſequentes proximè dies expéctabat auxiliares ingentes copias à Rodohano Alapiæ Satrapa contractas; à quibus, ut incauti Chriſtiani ludis operam dantes opprimerentur, eos interturbari non placuit. Interim ſe victorem putabat, quòd ſuos muris tenens, hoſtibus copiam vincendi non daret, ſed ludendi tantummodò. In Chriſtianorum ludicro generis omnis ſpectacula edita, alijs diebus alia. Equeſtri decurſione præluſere juniores procerum, inter quos imprimis Gerardus Aveſnas eleganter ſtadium inijt acri inſidens equo. Principiò ferocem domitare, nunc in orbes dextros lævóſque flectere, nunc preſſo freno ſiſtere, & in ſaltus admittere. Deinde temperato impetu ſuperbè gradientem præteregit ſuggeſtum hoſpitum, quibus decorè ſalutatis, extemplo ſubditis calcaribus, effusíſque habenis concitavit. In extremo demum curriculo reluctantem compeſcuit, atque ex arte ſuſtinuit. Eâdem pompâ cæteri equites tranſuecti virtutis & dexteritatis varium,

rarúmque ſpecimen edidere. Cumulati omnes laude ab hoſpitibus, ſed præſertim Aveſnas, poſtquam cognorant ejus nuperam memorabilem de Elia deſertore victoriam. Verùm & ſuum ludum minimè lætum parabant Antiocheni in proximum diem, condictum Rodohani adventui; conſtitutúmque erat, ut dum ipſe primo diluculo invadit caſtra, in eadem oppidani irrumperent. Rati conſilia ſua latuiſſe Chriſtianos, nocte inter eruptionem apparandam exactâ ſub auroram intenti in partem vallis, quâ ventura auxilia expectabant, illac vident accedere globum equeſtrem citato ferocíque greſſu. Equi facilè bis mille erant, iique inſignes. Cùm tot, talêſque ſcirent non ſupereſſe in caſtris, non dubitavere, quin hæc prima turma eſſent expectatæ ſociorum aciei. Quare alacres ſubitò cum clamore pars ex muris caſtra infeſtis telis impetit, pars vexillum, quod nuper captum, exponit, inverſúmque in cuſpidem figit ad ludibrium depictæ in eo Reginæ. Maxima pars per pontem erupit

rupit factura impetum in castra. Verùm in appropinquante agmine vidit Christianorum signa, paucósque equites (septingenti erant) qui multos equos ducebant spolijs oneratos. Atque hi eminus equitum præbuerant speciem. Quæ cùm aspicerent oppidani mirantes, paulatim remisere clamorem & impetum: quíque urbe exibant, regressi, quid actum esset, nondum gnari. Mox septingenti illi, inter quos cernebantur proceres hospites, quorum gratiâ ludi celebrati erant, insultantes oppidanis ostentant spolia & capita Turcarum quingenta, quæ de ephippijs suspensa attulerant. Ea partim machinis in urbem excussa, partim infixa palis in conspectum oppidanorum admota, inclamantibus ministris tot capita pro duobus nuper ex urbe missis rependi. Ità liberales Christianos in Turcas esse. Quibus cognitis ingens ira Accianum, Solimanum, magnúmque Arabem, & cæteros incessit, neque minor admiratio, quomodo tam pauci tam multos vicissent. Profligatum enim esse Ro-

dohanum cum ſuis, quandoquidem non comparebat, conſequens nec dubium videbatur. Inter hæc vexillum illud Reginæ amotum, & à ludibrio ceſſatum, edentibus ſigna lætitiæ ſummæ Chriſtianis. Dum alij Turcarum ſtupent, emicuit furor magni Arabis. Vociſerabatur expetendas protinus de carnificibus Chriſtianis pœnas. Hortabatur ſuos, irent in hoſtes barbaros, qui non modò in vivos, ſed in corpora exanimata ſæviant, & qui belluarum ſævitiem ſuperent; nempe quibus nihil ſatìs ſit, niſi præbeantur epulanda hominum toſta viſcera, & humanus ſanguis circumlatis pateris hauriendus. Irent ergo fidentes, affuturum ſuis Mahometen. Eo duce & ſcelerum ultore bellum geſturos, & ludicra ſpectacula funeſto concluſuros. Et verò mox dare ſe vindictæ occaſio viſa. Animadverſum manè agmen Chriſtianorum mare verſus proficiſci. Arbitrati ſunt Turcæ quod erat, nimirum eos ad portum tendere, ut multitudinem Mathildanam

claſſe

classe advectam cum annonâ in castra perducerent. Consilium initum eos insidijs opprimendi. Illuxit inde quartus dies casuum magnitudine & varietate mirandus. Buamundus, ac Raymundus, qui euntes ad portum duxerant, in castra regrediebantur hoc ordine. Tolosas præibat agmini suorum ac Mathildanorum. In mediam turbam collecti inermes cum curribus annonâ oneratis. Buamundus cum extremo agmine sequebatur. Mons erat à ponte urbis spatio duûm millium remotus, cujus latus vestitum fruticibus ac vepribus, & per hos medium iter angustum opportunum insidijs. Raymundus fauces ingressus extenuato suorum agmine, ubi paulum processit, hæsit dubius quidnam sublustris atque insolita loci facies ostenderet. Inter arbusta nitor armorum interlucebat: equites delecti Turcarum ad quatuor millia istic consederant inter ramos humiléʃque vepres semiconspicui. Cognitâ hostis fraude, substitit agmen nullo imperante. Stupor ac deinde trepidatio invasit animos. Nec

quidquam minùs, quàm multitudo deerat: ſed eam ad paucitatem redegerant anguſtiæ. Venit in mentem citato gradu relegere viam: verùm impedita hæc erat ſequentibus curribus & obverſantibus arborum ramis. Spe ademptâ torpor quidam inſolitus membris incubuit. Alij alios intueri, & cùm nihil conſilij ſuccurreret, ſilere immobiles. Mox Turcæ dato ſigno cohorti. Raymundus, & qui firmioris animi erant, quamquam fruſtrà ſe fore perditis rebus cernebant, tamen, ne ignaviæ notam malis adijcerent, pro ſe quiſque hortante nullo, nec imperante, ad reſiſtendum improviſis inſidiatoribus verſi. Turcæ invadere, in primos atque acriores invehi: pars à dextrâ, pars à ſiniſtrâ irruere, omnibus locis Chriſtianorum ordines conturbare. Ludificati illi incerto prælio eminus atque ex alto feriebantur, neque contrà feriendi, aut conſerendi manus copia erat. Paucis ad pugnam, reliquis ad fugam animus fuit. Hi per diverticula montium conantur evadere. At eos Turcæ equi-

equites per notos tramites à tergo, à lateribus circumveniebant. Omnes fusi, multi capti, & cum annona atque impedimentis abducti. Non defuit qui felicis pugnæ nuncius ad Regem Accianum accurreret. Rex meritò gavisus, at veritus, ne ex castris Christiani in redeuntes victores erumperent (& verò jam eruperant) reliquos suos Antiochiâ jussit prodire armatos, & socios tegere. Hortatus agmen in egressu; denunciánsque ei, aut vincendum, aut moriendum, portam urbis claudendam curavit. Summam deinde turrim ipse cum Reginâ ac filiâ conscendit spectaturus successum, quem ex initijs expectabat lætissimum. In Turcicis copijs celebres virtute duces erant, Solimanus Rex, Sensadolus Acciani Regis filius, Reguli quos Amiralios vocant, supra duodecim, inter quos magnus Arabs corpore eminebat & viribus. Nec diu Acciano defuit spectaculum. Citra proximum montem advertit magnam vim pulveris attolli, eámque non pro venti flatu, sed directò magìs magísque pon-

tem

tem urbis verſus advolui. Quæ ut ſenſim diſcuſſa clareſcere cœpit, faciem rerum mirabilem aliam atque aliam aperuit. Primùm omnium globus equitum advolabat ad pontem, non turbato agmine, ut fugientium, ſed collecto. Ex quo indicio intulit Accianus ſuos reverti victores. Præibat globo ductor eximiâ corporis & armorum ſpecie, ſed adhuc propter loci intervallum pulverémque incognitâ. Is propiùs pontem occupat tumulum: inde vultum gladiúmque convertit in ſequentes. Accianum, & reliquos ſpectatores incertos quis eſſet, aut quid moliretur, expectatione ſuſpenderat. At mox è nebula extitere alij fugientes effuſè nullóque ordine, quos ad pontem tranſire nitentes mirandus ille eques, qui præcucurrerat, excepit ſtupendo robore, nec habituro fidem, niſi facerent auctores idonei. Primi fugientium non turmatim, ſed ferè ſinguli adveniebant, ut quiſque velociſſimo inſederat equo. In hos ille ignotus cum ſuis faciebat impetum ex tumulo, in quem habebat receptum, ſor-

ſortitúſque valentiſſimos quoſque ingenti gladio alijs caput, alijs lacertum ſingulis ictibus amputabat, alios detruncabat aliter. Plurimos terribilis gladij metu, vel in amnem agebat, vel in prælium, unde fugerant, redigebat, utrovis loco perituros. Rex Accianus jam non dubius, quin ille hoſtis infenſiſſimus eſſet, irâ percitus requirebat à ſe tacitus, ac deinde ab adſtantibus, quis gladiator ille ex omni Chriſtianorum numero in tantam vim cædémque ſufficeret, Godefredo ægrotante, Buamundo & Raymundo (ut nunciatum modò erat) occiſis vel captis. Cæterùm obfirmarat animum Rex ad portam non recludendam, tum ut ſuos deſperatione accenderet ad pugnandum, tum ne gladiator cum ſuis in urbem ferè propugnatoribus vacuam irrumperet. Major ſenſim confertiórque fugientium multitudo appropinquabat. Qui cùm ſcirent inſtare à tergo victores Chriſtianos, à fronte gladiatorem cum ſuis ſævientem, clauſámque portam viderent, pauci audebant ſubire novam aleam pugnæ.

gnæ. Refugere ad amnem, jactare arma, inerméſque (quod tutius fortuna fecerat) ſeſe aquis inferre. At multi tranare fruſtrà conati hauriebantur fluctibus. Ac niſi portam denique aperiendam curaſſet Rex, ultimam Turcis cladem ille dies attulerat. Quam patentem conſpicati, reſumptis animis conferti obitérque pugnantes ſubire feſtinant, multis ab Heroë gladiatore cadentibus. Sed adhuc conſueta ſibi virtutis exempla ediderat. Duobus maximè, Tudebodo qui aderat, teſte, inclaruit. Fuit eques Turca præferox, quem tantâ vi percuſſit enſe, ut à capite ad ephippium uſque diffiderit. Poſt hunc magnus Arabs, ille Aſiæ terror, aureâ loricâ & proceritate ſpectandus apparuit. Quo in bellatorem Chriſtianum invecto memorabilis pugna edita eſt. Sed quiſnam ille eſſet Chriſtianus bellator, antè videtur dicendum, quàm quo eventu cum Gigante manus conſeruerit. Nuper ante ludos hoſpitibus exhibitos, caſtra Chriſtianorum grav bus malis premebantur, rerum inopiâ, fame, rebus

bus bello adverſis. Verùm ſuberat malum cæteris majus & cauſa cæterorum, quod priſtinam cæli benignitatem averterat. Proſperis elati animi, & in copiâ rerum inventâ ad Antiochiam ſolutæ cupiditates. Cibi potioníſque intemperantia, aleæ, furta, & malorum caput licentior cum feminis conſuetudo. Imperatori Godefredo probitatis omnis & nominatim pudicitiæ ſtudioſiſſimo hæc delicta exercitûs graviora erant ipſo morbo corporis, quem ægritudo animi auxit. Et offenſa noxis Virgo Dei Mater viſa erat non tantùm avertiſſe oculos, ſed è caſtris receſſiſſe tunc, cùm vexillum illud, quod Reginæ præferebat effigiem, captum & ablatum eſt in urbem. Ea erat imago puriſſimæ Virginis, cujus cultui amoríque cùm mirè addictus Dux Godefredus eſſet, ejus tutelæ commiſerat exercitum. Mariæ *(a)* opem in omnibus pugnis invocandam curabat, ejúſque effigiem præferendam in vexillo. Ejuſdem iconem locabat in ſua ſtatione, ubi Virginem pro Regina

(a) *Poiraus citans Tyr.*

gina, & armorum præside venerabatur. Ergo cumulus ingens accesserat ejus ægritudini, cùm cognorat Virgineum vexillum non modò captum, sed ab impurissimis Turcis palàm in muris urbis atque in oculis castrorum ludibrio haberi solitum. Ea res tam lugubris Godefredo fuit, quàm si acie victus signa omnia amisisset. Inter hæc cùm fames, pestilentia, militum cædes ac desertio castra affligerent, necnon Dux æger contra vim malorum primùm viribus animi luctatus deinde superaretur, Aniciensis Episcopus cum Anachoreta, ipsóque Godefredo remedium ad avertendam cælestem iram exquirit. Indictæ preces publicæ, triduíque jejunium: dein Anachoreta ad convocatos, confertósque circum prætorium Godefredi milites insignem de pudicitiæ laude ac necessitate orationem habuit, quâ multis audientium non solùm rubor suffusus, sed & expressæ lacrymæ. Decretæ deinde pœnæ in nocentes, adulteria, & stupra capitis supplicio proscripta, feminæ

minæ leves ejectæ, (*a*) nuptæ innuptæque in unum locum à viris secretæ. Nonnulli virorum Deo se devoventes cælibem vitam pro viribus agitare aggressi, deliberatâ continentiâ nobiles. Ita miles in Ducis Godefredi velut unici exempli mores formabat, & castigabat vitam. His castè præclaréque factis, visi sunt expiasse, quidquid in eos irarum cælestium fuerat. Et verò multitudine ad meliorem frugem revocatâ cælestis ira conquievit, & præmium casti consilij permagnum illicò superi concessere. Námque, ut affirmat Tyrius Pontifex, statim Dux Godefredus, illud columen exercitûs dudum desideratum, ex longâ ægritudine convaluit, insultantibus hostibus probaturus, quantus esset alter Carolus Magnus jam tertiùm redivivus. Et mox famem quidem castrorum levavere partæ ex hostico prædæ. Animos quoque erexit hospitum nobilium adventus, quibus honor ludorum datus est. Amerinas (*b*) Imperator præpotens Saracenorum, cui Babilone

(a) *Fulch. Tyr. &c.* (b) *Aque. Frising.*

lone Ægypti regiâ urbe imperij ſedes erat, legatos ad Ducem Godefredum navigio miſerat. Intercedebat Saraceno cum Turcis diſſidium ſuperſtitionum, licet utrique Mahometem ſectarentur. Inde odium & bellum, quo Saracenus magnâ ditionis parte exutus à Turca fuerat, atque ejectus urbe Hierosolyma. Lætus ergo Latinorum in Turcas bello Saracenus, atque adductus in ſpem, fore, ut imperium Turcarum armis Chriſtianis everteretur, & noſtri partâ victoriâ exercitum deducerent, atque ita ipſe nullo ſuo labore velut vacantia recuperaret, quæ amiſerat, oratores ad Godefredum miſerat, qui in caſtris magnificè culti. Poſtquam ludi editi, quibus celebritatem, & lætitiam addidit conſpectus inter ſpectatores ipſe præcipuum ſpectaculum Dux Godefredus nuperrimè valetudini & militibus reſtitutus, nuntiatum erat Rodohanum Antiochenſibus venire auxilio. Duxerat in eos nocte Godefredus comitantibus Saracenis oratoribus, ut Chriſtianæ virtutis ſpecimen jam non ludicrum ſpe-

ſpectarent. Dimicatum manè loco anguſto inter Orontem & lacum. A ſeptingentis delectis Chriſtianis Barbarorum millia duo cæſa, fugata viginti ſex millia. Locus, virtus, Virgo dedere victoriam. Capitum reciſorum ſpectaculo confuſi horrentéſque Antiocheni ceſſavere à ludibrio vexilli Mariani, ſummâ Ducis lætitiâ, nec ſine oratorum Saracenorum plauſu, qui (teſte Agile) JESUM MARIÆ filium laudavere ſternentem potentes infirmorum operâ. Utrumque illud nomen in honore etiam his barbaris erat. Ijs redeuntibus in Ægyptum adjuncti legati Chriſtiani ad amicitiam & ſocietatem armorum confirmandam cum Imperatore Amerinâ. Chriſtianæ legationis princeps Gerardus Aveſnas fuit. Nec alium maluiſſent mitti Saraceni, aut mittere Godefredus. Hic carum caput belli periculis tantiſper ſubducere cupijt, illi habere comitem & Imperatori ſuo offerre intimum Chriſtiano duci adoleſcentem. Quos abeuntes comitati ad portum Buamundus, & Raymun-

dus, partim honoris causâ, partim ut multitudinem Mathildanam classe advectam adducerent, in reditu oppressi Antiochenorum insidijs. Auditâ clade Godefredus incredibili dolore affectus est. Mox summum potestate & virtute ducem se gessit, Blesensi Comite jam dictaturâ defuncto. Supremi imperij opera hæc fuere. Missis *(a)* per castra præconibus corripi arma jubet, & omnes propositâ pœnâ capitis adesse armatos fratrum ulturos sanguinem, modicis præsidijs ad speciem modò castrorum relictis. Tum pro summi ducis potestate dividit in agmina exercitum, quibus ductores præficit Robertos Normannum & Flandrum, Hugonem, & Eustachium fratrem. Ipse nullam sibi aciei partem sumpsit privatim ducendam, ut & omnibus consuleret, & ad subitos casus expeditior esset. Instructâ acie jam progressuris conspectus eminus eques accedens gradu concitato, ac turbido, capite tristem in modum demisso, cæterum armis insignis. Agnitus deníque Buamundus, qui per ab-

(a) *Aquen. S. Tyr.*

rupta rupium & ſolis feris pervia elapſus periculo, ſed pudore malæ geſtæ rei ac dolore turbatus, cùm è vepreti umbrâ in conſpectum caſtrorum venit, velut ab inferis extractus tunc primùm lucem aſpiceret, ingemuit, eíque lux nocte triſtior fuit. Reputabat inter viam ordinem atrociſſimæ calamitatis, quâ nulla poſt cladem Gorgoniæ vallis gravior acciderat. Voluebat animo lætitiam urbis, dolorem caſtrorum; quo fremitu procerum excipiendus rediret; quid hoſtes, amicíque exprobraturi eſſent. Non proviſum periculum, non exploratores præmiſſos; temeritate ducum in eum locum deductum militem, & ſubſidiarios Mathildanos belluarum modo in foveam miſſos. Inter has cogitationes appropinquantem caſtris ſecutus modico intervallo Raymundus, & pòſt alij, trecentis omnino deſideratis. Ex inſperato incolumes Godefredus excepit amplexu, lætus tantorum Principum ſalute & ope reſtitutâ, ſolatus quoque eos perhumaniter, ſcire ſe dicens inſidijs cladem acceptam,

non prælio. Eum bello inferiorem, qui armis vincatur. Nunc secum ad vindictam properarent. Illi laudato Ducis consilio pariter in hostes magnis animis invehuntur. Acriter utrimque dimicatum principio. Cùm Turcæ deinde cederent, submissum ab Acciano auxilium restituit animos, & prælium. Godefredus ubique suis adesse, subsidia, quibus res postulabat locis, inducere, alibi peditum manu, alibi procellâ equestri barbaros circumfundere, ipse ordines identidem hostiles irrumpere, ac turbare. Ubi advertit inclinatam aciem, multósque jam fugam inceptantes, Buamundo, Hugone, Tancredo in terga hærentibus, ipse belli scientissimus globum familiarium equitum ex acie sumit, citatisque equis, transverso campo præcurrit ad portam urbis. Ubi (ut dicere suprà cœpimus) inauditæ virtutis exempla edenti supervenit fugientium turbâ involutus magnus Arabs. Is (*a*) gigas (talem describit Robertus) alto vertice advertens

Gode-

(a) *Rob. Mon.*

Godefredum Turcas fugientes ſtrage remorantem, irâ turbidus ſuos hortatur ut animis collectis ſaltem conſiſtant, dum ipſe fugæ eorum moram ſuſtulerit gladiatorem Chriſtianum. Ita effecit, ut inhibito tantiſper ſuorum curſu ſpatium interceſſerit committendæ, & ſpectandæ brevis, ſed memorabilis pugnæ. Proximè pontem urbis concurrêre. Intus ſpectabant ex arce Rex, Regina, horúmque filia; è mœnibus Syri indigenæ, Turcæque fugâ ſervati; foris reliqui. Par bellatorum utriuſque partis fortiſſimorum eo loco fortuna commiſerat. Arabi arma fulgebant auro, Chriſtiano rubebant cruce belli teſſerâ, & cruore hoſtili. Notum erat Arabis robur, párque corporis moli. Chriſtiano licèt intra communem modum proceritas eſſet, occultatúmque diuturno morbo nomen, immenſa virtutis opera nunc edita parem admirabilitatem indiderant. Godefredus eâdem fugientium cæde occupabatur, cùm eminus Arabs ira præcipiti, nec dilato in congreſſum impetu, arcum

corripit & alijs ſuper alias ſagittis hoſtem inceſſit. Quibus partim furore exerrantibus, partim retuſis armorum Ducis firmitate, nihil egit, niſi hunc in ſe convertit. Inde adverſos equos calcaribus concitant. Spectatores arrecti, ſuſpensíque animis intenduntur in minimè ludicrum, ut nuper, certamen, ſed ominoſum ad cæterum bellum. Horror quidam omnes invaſerat, & neutrò inclinatâ ſpe vox pariter ſpiritúſque torpebat. Arabs (ut Tudebodus & Agiles oculati teſtes, nec non æqualis eorum Aquenſis Albertus aliíque produnt) acinacem altè ſublatum in caput Ducis tanto impetu torſit, ut interpoſitum ſcutum ejus diffiderit, verticem quoque diviſurus, niſi Dux flexiſſet in latus. Deus Deíque mater bellatorem ſuum texere. Godefredus irâ generoſâ ſuccenſus vicem rependit inaudito roboris exemplo. Ferro à lævâ cæſim incuſſo barbari latus pectúſque non ſolùm hauſit, ſed ita diviſit corpus medium, quamvis loricatum, ut ab umbilico ſuperior pars humi deciderit, inferi-

or

or equum complexa cruribus (ita firmiter insederat) per pontem intra portam invecta sit. Equus (a) rectore carens, laxatásque sentiens habenas, cursu agitatis calcaribus utrimque suffixus proripitur in urbem. Inter oppidanos tanquam furiâ insessus hinnit, truncúmque sessorem ostentat. Exhorruerant ad spectaculi novitatem barbari, tum qui foris, tum quotquot intus erant. Hi procurrere ad muri crepidinem, intentis arcubus victorem incessere, & arcere urbis ingressu. Dux grandine telorum non territus, repulsus tamen à portâ, fugientium stragem instaurat. Arabis cædes quàm exhilararat Christianos, tam Turcas cumularat ubique terrore. In eos invecti tantò acriùs Buamundus, Hugo, Eustachius, aliíque proceres. Ibi proditur facinus Roberti Normanni, qui cùm ingenti ictu barbarum stravisset, joco prosequens ruentem, spiritum, inquit, tuum cruentum Tartareis omnibus genijs commendo. Ad noctem producta cædes,

(a) *Order.*

des, velut pecudum. Dux cani denique receptui jussit, & capita hostium multa ad portum ferri Saracenis legatis ostendenda. Iam erant legati vela facturi, cùm eorum comes Gerardus Avesnas animadvertit *(a)* sanguineum Orontem affluere, simúlque factum prælium ingens intellexit. Fluitantia deinde amne Turcica arma & spolia, victoriam, priusquam nunciari posset, insignem fecere. Tum venientes nuncij cum Turcarum capitibus, referentésque longè præcipuam fuisse gloriam Godefredi gigante cæso, legatis omnibus moverunt admirationem maximam. Sed Gerardum perfuderunt insuper ingenti lætitiâ, pro summâ, quæ inter eum & ducem intercedebat, necessitudine. Verùm erit aliquando, ubi magno stabit utrique ea mutua caritas barbaris comperta. Perinde quasi pulcherrima quæque insectari fortuna gaudeat. Dum Gerardus cum legatis Ægyptum petit, Godefredus velut triumpho revectus in castra prædicabatur omnium vocibus.

Antio-

(a) *Tyr.*

Antiochiæ verò ſilentium & conſternatio ſumma Turcarum erat. Numero deinde occiſorum inito, ubi compererant occubuiſſe præter magnum Arabem nobiliſſimos ſuæ gentis undecim Satrapas, & militum ad quinque millia, perſonuere plateæ & domus funeſtis querelis. At Syri indigenæ religione Chriſtiani, ſicut pugnæ tempore, ita partâ victoriâ non tenebant ſigna lætitiæ ſpeíque conçeptæ. Qui favor in obſidentes egit Turcas in occultam rabiem, quæ pòſt paulò erumpet in vindictam. Accianum Regem, antè curæ expertem & fiduciâ in ſolio dormitantem, nunc terror, quantus antè nullus, invaſerat, & rerum moles nullam quietis partem capere ſinebat. Convocatis (*a*) in arcem proceribus, poſtquam in commune deliberatum eſt, Solimanum conſanguinitate proximum, virum facundiâ & induſtriâ Turcis notiſſimum orat, ut properet ad Belchiarocum Turcarum Imperatorem, & auxilia quàm maxima & celerrima poſtulet. Ei filium ſuum Senſado-

(a) *Aquen.*

ſadolum (Buldagim jam ante præmiſerat) & duodecim legatos adjungit. *(a)* Turcæ, Scythica gens, principio imperium ac religiones ſecuti Saracenorum. Deinde rebelles victis ijs in Aſiâ cœpere dominari creato rege Sadroco. Saraceni Ægyptum tenebant, quorum Calipha Turcam Sadrocum timens, Sultanum eum, hoc eſt, Imperatorem Perſidis & Aſiæ ſalutavit. Sadroco ſucceſſit Dogriſſa, Belcepho quoque dictus: huic Aſphaſalemus, cujus fratris filius Solimanus miſſus adverſus Græcos, Nicææ regno potitus erat. Quartus imperarat Melecla, cui filius ſucceſſerat Belchiarocus, & regnum Coroſanum jam obtinebat, fratre alteram imperij partem occupante. Ingreſſi Sammarcham urbem regiam Solimanus & Senſadolus cum legatis *(b)* Imperatorem venerantur, & priuſquam legationis cauſam aperiant, more gentis (cùm quid gravius conquerendum eſt) triſti geſtu pileos à capite jacientes barbámque vellentes, ſuſpirijs, lamentíſque præ-

(a) *Hayton.*

præfantur. Simul legati ante ſolium cum flebili vociferatione procubuerant. Interrogante Belchiaroco quid tantùm querantur, exponit Solimanus à Chriſtianis ſe regno ſpoliatum, & Accianum Antiochiæ obſidione ad extrema redactum orare atque efflagitare Principis auxilium, reliquámque ſpem nullam, niſi in ejus armis, habere. Moverant hæc Imperatorem. At, qui aderat, Corbagathus, inter proceres non ſolùm auctoritate ac robore, ſed etiam ferociâ ſummus Chriſtianorum virtutem ſpernens, ſi vivo, inquit, non ſex abibunt menſes, quin eos tibi, Imperator, ſubactos dabo; juróque ſic deleturum, ut omnis Chriſtianorum gens ac poſteritas horreat. Innumeræ copiæ mox contractæ ex Coroſano regno, Alapiâ, Damaſco. Præceſſit Senſadolus, atque Antiochiam redire feſtinavit ad patrem lætus nuncius de adventante Corbagatho. Nihil de hujus formidabili exercitu ſciebatur in Chriſtianorum caſtris: déque ijs actum erat, niſi Corbagatho mora injecta memorabilis à Balduino

fuiſſet

fuisset ad Edessam. Interim ærumnæ Christianos ad Antiochiam premebant. Corruptis tentorijs sub dio dormiebatur. Inediâ pallebant vultus non militum modò, sed & procerum. Ex fame aliisque malis vulgabantur morbi & metus. Adhæc videbant urbem humanis viribus inexpugnabilem. Accessit ultimus terror à Corbagatho, nunciantibus Syris eum prope jam abesse. Ut de re constaret, missi exploratores: qui *(a)* undique è montium jugis velut undatim scaturire innumerabiles Turcas retulere clàm Duci, ne vulgus militum consternaretur nuncio. Cæterùm pessimo exemplo præivit ad fugam ille nuper dictator Stephanus Blesensium Comes. Per causam ægritudinis recessit à castris, & cum eo ad quatuor hominum millia. Calendis Iunij (postridie cujus diei secuta est horrenda nox) proceres consulturi de imminenti periculo convenere. Imperator Godefredus, ut erat impavidus, auctor fuit, ut quando res nec moram nec aliud remedium patiebatur, armati

(a) *Aquen.*

armati omnes occurrerent Corbagatho, & in divina ope ſpem locarent, vel pugnam victoriâ, vel vitam gloriosâ morte clauſuri. Aſſenſi Robertus Flander, Euſtachius frater, aliíque. Addidere quidam illud, dum maxima pars Chriſtianorum prodiret in hoſtes, partem manere in caſtris oportere, ne obſeſſi erumpentes urbe conjungerentur Corbagatho. Verùm Buamundo neutrum probabatur. Noluit tamen palàm in conventu diſſentire, ſed ut aperiret mentem arcanúmque, quod dudum agitabat, ſevocavit in ſecretum locum primores quinque, ducem Godefredum, Hugonem Magnum, Robertum utrumque, & Raymundum; quos ſic allocutus: Etſi magnitudo animi veſtri & ſemper alijs in rebus, & maximè nunc patet in eo, quòd in Corbagathum eundum cenſetis, videtur tamen attendendum priùs, quantum inde periculum immineat: non dicam vitæ veſtræ, quam Chriſti causâ lubentes prodigitis, ſed obſidioni, quam eâdem cauſa ſuſcepiſtis. Sive enim totis copijs, ſive cum
earum

earum parte in Corbagathum tenditis; facile erit hoſtibus in urbem milites & commeatum inducere. Reſtat ergo, ut ante adventum Corbagathi potiri urbe conemur. Armis inexpugnabilem hanc meritò videri ſcio : at nunc fidei veſtræ committam belli furtum, occultámque rationem, quâ confido potituros. Arrectis tanta pollicitatione animis procerum, aperit arcani conſilij rationem, quæ nunc mihi altiùs repetenda. Adoleſcens (*a*) erat Antiochenus domo nobili, ingenio mirè callido. Iam inde à cœpta obſidione ſolitus penè quotidie egredi portis, per intervalla ſtationum ſubire caſtra, alio atque alio habitu ac nomine ultro citróque inobſervatus commeare. In caſtris nomen ei Buamundus, in urbe aliud erat. Ibi Chriſtianus, hîc Turca habebatur. Agitabat aliquid magnum, ſed utrobique pauciſſimis familiaris reliquos fallebat. Tres tantùm conſiliorum participes habebat, in caſtris Buamundum & Tancredum, in urbe patrem, quibus quæ

acta,

(a) *Aquen. G. Tyr.*

acta, quæque agenda erant, clàm omnia ſignificabat. Is inter primas ad Antiochiam velitationes captus ſeu vi, ſeu ultro in Buamundi Principis omnium tunc (Godefredo ægrotante) celebratiſſimi poteſtatem venerat. Speravit Buamundus adoleſcentem effici Chriſtianum poſſe, & rei Chriſtianæ utilem. Pater captivi Pirus nomine per cauſam filij redimendi agere cum Buamundo cœpit. Normannus ut erat viciſſim callidiſſimus, data occaſione clàm utriuſque animum ſollcitare ad prodendam urbem, negare alia conditione liberatum iri adoleſcentem: ſi annuerent, magna polliceri. Interim benignè lautéque habitus adoleſcens Chriſtianæ religionis leges edocebatur eò faciliùs, quòd à Chriſtianis genus ducebat. Antiocheni enim jam inde ab Apoſtolicis temporibus imbuti Chriſtianis ſacris, licet deinde urbe Mahometanorum armis ſubactâ, plerique omnes in Chriſti fide permanſerant. In ijs erant familiæ nobiles, atque inter has Benizerra gens, cujus princeps ille, quem dixi, Pirus.

Qui

Qui dominantibus ab annis quatuordecim Antiochiæ Turcis, divexantibúsque Christianos incolas, ijs tantùm exceptis, quos Turcicis ritibus addictos uxoribus & libertate donarant; ut se molestijs eximeret, Turcicas superstitiones vel amplecti visus; passus certè filium profiteri eas, baptismatis expertem. Hinc gratiâ valebat apud Accianum Regem: cúmque alij indigenæ nullum obtinerent in urbe dignitatis gradum, neque tractandis armis, sed tantùm negotiationi & illiberalibus artificijs operam dare finerentur, maximè suspecti, ex quo Christianus exercitus urbem obsederat; Pirus contrà Emiri prænomen (quod Principem sonat) accepit. Regi multa familiaritate conjunctus, & regius Scriba minimè suspectus vivebat in aula, turriúmque unam ad portam urbis occiduam habebat suæ curæ demandatam. Cæterùm tædebat eum externi barbaríque imperij. Quare Turcarum sævitiæ obnitendum, finémque imponendum censuit. Filius in castris sacratiore lavacro tinctus, déque eo à

Bua-

Buamundo ſuſceptus, Buamundi nomen acceperat. Remiſſus ad patrem ac deinde internuncius conficiendo negotio navavit impigram operam. Promiſit denique Pirus ſe turrim, cui præerat, Buamundo traditurum. Verùm nectebat moras partim periculo trepidus, partim majoris præmij ſpe, partim Buamundo ipſo captante occaſionem non ſolùm potiundæ urbis in commune, ſed privato jure poſſidendæ. Hic, Corbagatho imminente, tandem Godefredo pauciſque alijs procerum aperuit commercium ſuum clandeſtinum cum Piro, pollicitúmque hunc ſibi, quando luberet, dediturum turrium unam. Addidit ſe multum in hac re totis ſeptem menſibus inſumpſiſſe operæ, multa homini donaſſe, plura pactum. Quare, inquit, peto à vobis meo Piríque nomine primùm ſilentij fidem, deinde ut urbs Antiochia, cùm venerit in poteſtatem, mei ſit juris. Sin id non placet, habeat eam ſibi, quiſquis veſtrum occupare aliâ viâ poterit. His auditis Dux, Robertus utérque, & Hu-

go Magnus vehementer gavisi, Buamundo civitatem concessere, eâ tamen lege, ut redderet Græco Augusto, si ex pacto is opem ferret. Datæ dexteræ in fidei pignus. Mox Buamundus in rem perficiendam incubuit. Monitus Pirus per filium respondit lætus, se altera post proximam nocte traditurum turrim. Annulus datus, ut nulli nuncio fides haberetur, nisi qui eum deferret; id pignus documentúmque, ne capi fraude adversæ factionis possent, futurum. Verùm & obsessi Turcæ arcanum consilium idque tragicum injerant eadem nocte exequendum ; in quam insolens, si unquam, rerum perturbatio utriúsque partis fraudibus sibi obstantibus confluxit. Adhuc Pirus consiliorum omnium Acciani fuisse se participem putabat. Verùm ante paucos dies in suspicionem vocari cœperat. Injecta erat præsagitio quædam oppidanis partim Turcis partim Christianis, tractari clàm de urbe prodendâ, nullo adhuc probabili indicio, sed ita augurabantur alij ex rei metu, alij ex desiderio.

derio. Id cùm inaudijſſent proceres Turcarum, ſolliciti cojerant apud regem advocato Piro jam ſuſpecto; decretúmque fuerat, ut noctu Chriſtiani incolæ omnes contrucidarentur. Interceſſerat tamen quidam è Turcis Princeps Amirdalis, qui ſemper ſe Chriſtianis incolis æquum benignúmque præbuerat. Per eum obtenta octo dierum mora eâ lege, ut ſi intra eos dies non ſolveretur obſidio, ex funeſto decreto perpetraretur cædes. Iámque temporis illius reſtabat dies ultimus. Interim Piro in Turcas magìs inflammando res ejuſmodi contigerat. Fortè filius ejus urgente neſcio quâ causâ domum miſſus à patre, deprehendit ibi unum è primoribus Turcarum in flagitio cum matre. Adoleſcens dolore percitus rem nunciat patri, qui furens, non ſatis eſt, inquit, canibus Turcis nos quotidianis exactionibus & ſervitute premere, niſi & toros noſtros inceſtent. At, ſi vivo, breviabo eorum tyrannidem & digna mercede penſabo. Ita inflammatus promiſerat turrim in ſequentem o-

ctem Buamundo, monito, ut ad rem melius tegendam ſimularent Chriſtiani, ſe totis caſtris movere in vicinam regionem prædæ gratiâ; primâ autem noctis vigiliâ ad turrim redirent, in quam eos acciperet. Principes noſtri, probato conſilio, per caſtra voce præconis (ut audirent ſcilicet Turcæ, fallerentúrque) edixere profectionem. Iámque dederant ſe in viam, ignaris, quid ageretur, militibus, cum rei ſic optimè inſtitutæ cæptæque intervenit ingens turbatio. Pirus repentè ab Acciano evocatur ad aulam, quò primores Turcarum convenerant. Licèt Rex ei diffidendum non putaret, illis videbatur timendus præ cæteris, quòd à ſtirpe Chriſtianus eſſet, quòd potentiâ, induſtriâ & calliditate præcipuus. In conventu queſti coram eo de ſuſpectis oppidanis, deliberavere, quid opus facto, & rogavere ſententias ut, quo animo eſſet Pirus, ex ejus reſponſo deprehenderent. Senſit ille ſe incidiſſe in ſuſpicionem; quam ut aſtu effugeret, dixit, eos perquàm laudabili ſollicitudi-

ne

ne affici. Timeri enim prudenter, quod accidere possit: nec ullam nimiam esse cautionem in communi salutis discrimine. Cæterùm proditionem impediri posse hoc modo videri. Cùm prodi civitas nequeat nisi ab ijs, qui turribus, muris, & portis præfecti sint, mutari eos crebriùs oportere. Subitâ enim & frequenti ejusmodi mutatione sublatum iri opportunitatem periculosi cum hoste commercij. Laudata est Piri sententia, placuítque ex eâ permutare stationum custodes. Verùm, id si fieret, intelligebat Pirus anxius se actore omnes arcani sui consilij rationes esse turbatas. Iámque appetebat condicta nox, quâ & proceres Christiani ad turrim occupandam venturi erant, & in urbe primores Turcæ Christianos incolas ad internecionem cæsuri, octo diebus moræ concessæ jam elapsis. Ita alteri alteris eâdem illâ nocte mirandâ perdendis imminebant. Tenebris (a) se intendentibus Dux Godefredus & Robertus Flander cum quingentis mi-

(a) *Aquen.*

litibus, præeunte adoleſcente obſide, ſilentio per averſas rupes contendêre ad regionem arcis in auſtrum verſam & conſedere in valle haud procul turri promiſsâ. Inde Longobardum ex Buamundi familia præmiſere cum annulo ad Pirum. Hic in turris ſuæ feneſtrâ pervigil adventum præſtolabatur noſtrorum. Licèt enim mutationem cuſtodum ab eo propoſitam probaſſent magnopere Turcæ, tamen eâ tunc abſtinuerant, quòd ſubita ac tanta præfectorum per turres mutatio magnam perturbationem paritura viſa eſſet. At juſſerant curâ intentiore firmari ſtationes, & præfectum vigilum obambulare mœnia cum lumine & armatorum comitatu, dum interim alij per urbem Chriſtianos incolas perimerent. Iámque provectâ nocte & accedente præfecto vigilum Pirus formidabat, ne exequendi ſui conſilij tempus efflueret, cum Logobardus adfuit ad jmam turrim. A Piro conſpectus, juſſúſque ſilere, quoad tranſijſſent vigiles, ijs prætergreſſis, annulum datæ fidei teſſeram

repræ-

repræsentavit. Gavisus Antiochenus urget hominem, ut socios advocet. Dum id agitur, nova ingens Piri animo incessit cura. Erat ei frater natu minor, quem, quia norat Christianis infensum, arcani sui conscium esse noluerat. Ecce autem eum turrim ingressum, & somno jacentem animadvertit. Anxius primùm, deinde pium ratus impedire, ne pio suo consilio obstaret frater evigilans, dormientem confodit. Inter hæc recurrerat Longobardus ad Ducem, rémque procedere nunciarat. E militibus partim Ducis, partim Roberti Flandri, partim Buamundi, qui haud procul aberat, delecti sexaginta viri, qui scalis in turrim subirent. Hos periculi magnitudine & Piri dubiâ fide trepidos Dux confirmavit. Roberto Flandro ducente processere ad turrim ferentes arma & scalas è corio. Mox Pirus demisit funem, quo scalæ sublatæ & ad muri pinnam alligatæ. Nec mora, præeunte Longobardo inclytus Robertus Flandriæ Comes ascendit armatus & hastâ nitens,

ſecutíque ordine aliquot evadunt in turrim ſilentio. Quod mirati infrà reliqui timentéſque, ne Flander cum ſocijs deceptus & jugulatus eſſet, hærebant. At è feneſtrâ ab eo vocati, tanto ſtrepitu ac numero aſcendere, ut pondere detracta pinna, cui funis annexus erat, omnes deſtituerit. Alij in cuſpides haſtarum ſubjectas ſeſe induêre, alij ruentibus è muro ſaxis obtriti. Inhorruere cæteri jam rati ſe proditos & actum eſſe de ingreſſis ſocijs. Verùm rurſus apparuit demiſſus ab Antiocheno funis, ex quo religatis ſcalis in murum ſucceſſere. Pirus numerum ingreſſorum animadvertens, paucos, inquit, habemus Francos. Eo nomine Latinos omnes appellabant. Cùmque inter ingreſſos Buamundum non videret, ubi eſt, inquit, ille miles invictus? Mox remiſſus à Flandro Longobardus, qui eum advocaret, ac cæteros. Tyriorum pontifex quantum differt, qui ſcribat Buamundum aſcendiſſe primum! Ego pace diligentiæ Tyrij dixerim, potiùs Tudebodo & Agili, qui rei interfue-

fuerunt, eſſe credendum. Acciti à Longobardo ſocij concurrere ad ſcalas, quæ cum multitudini non ſufficerent, & pondere certatim aſcendentium fractæ eſſent, indicata à Piro porta adulterina in propinquo perrumpitur. Arietis incuſſi fragor ne exaudiretur à Turcis, coortus, Deo providente, validus ventus effecerat. Patefacto aditu Dux & Buamundus cum equitum & peditum agmine irruunt in urbem & in barbarorum domos, dum Flander in muris alias atque alias occupat turres. Liberatoribus ſuis agnitis indigenæ Chriſtiani gratulantes præibant indicaturi hoſtium tecta & receptus. Fluebat paſſim cruor; penetralia, plateæ, mœnia cadaveribus ſternebantur. Strepitu & clamoribus per urbem crebreſcentibus expergefacti tandem in arce Rex & præfecti, ne tum quidem animo ſollicito fuere, arbitrati non aliunde tumultum oriri, quàm ex imperatâ in id tempus Chriſtianorum incolarum cæde. Et verò inventi ſunt in horum ædibus Turcæ non pauci, & ibi, quam illatum alijs venerant, necem

paſſi.

paſſi. Multi dum diverticula & latebras quærunt, in Godefredi & ſociorum gladios incurrêre. Pars patente urbis portâ ſe ejecit, hærente in terga victore: pars in arcem perfugit incolumis. Interea milites Chriſtiani reliqui, qui in caſtris remanſerant, ignari clandeſtinæ irruptionis, clamores urbis mirabantur. In mentem venit, Turcas ibi lætas voces tollere ob nunciatum adventum Corbagathi. At Raymundus, Robertus Normannus, Euſtachius rei conſcij evulgato denique arcano exhilaratos & arma capere juſſos ducunt ad urbem. Primo diluculo conſpexerant erectum in edito loco Buamundi vexillum, captæ urbis indicium. Apertis portis conferti intrant, & juncti ſocijs veniunt in partem cædis & gloriæ. Jam familiæ regiæ fortuna hæc fuit. Nobilis vir Raymundi popularis, in nocturna jrruptione magnificam domum effractis foribus ingreſſus, inciderat in dormientem Reginam accubante filiâ, quas captas Raymundo tradidit quiritantes, & de Acciano Rege ſollicitas. Manè convene-

venerant proceres deliberaturi de arce oppugnandâ, cum per urbem ſpargitur rumor, captum quoque regem adduci. Multitudo velut ad triumphi ſpectaculum effuſa eſt. Quantum quiſque plurimum poterat, famæ Acciani Turcicæque gentis addebat ad augendum partæ victoriæ decus. Ita celebratus ſermonibus Rex dum expectatur, Syri tres Chriſtiani magnis lætitijs incedentes adſunt, petúntque ad Godefredum admitti. Saccum præferebant ſanguineis notis reſperſum. Inde educunt prægrande humanum caput, inſigne oculis, & oris torvitate. Promiſſa canities, prælargæ piloſæque aures, barba ingens, quæ ad proceri hominis umbilicum uſque deflueret. Acciani caput id erat, qui noctu arcem compleri fugitivis conſpicatus, veritúſque, ne hæc ſeu proditione ſeu vi caperetur, clam ſuis abjecto cultu regio, vilibúſque pannis tectus, mulo conſcenſo effugerat, latitaturus in montibus, quoad eventum rei planiùs cognoſceret. Ibi dum incomitatus erat, Syri illi tres Principem emi-

eminus agnovere. Suſpicati, fugere eum captâ urbe, ſtatuunt ulciſci mala, quæ eo auctore acceperant. Animo diſſimulato accedunt, regémque ſubmiſſis cervicibus venerantes, repentè mulo deturbatum interimunt. Caput Antiochiam allatum non perinde Godefredum, ac pleróſque alios affecit. Hi lætitiâ geſtientes eò magis curas ponere; multi per domos vagari, omnium præter prædam obliti; pars vacare epulis; non pauci ſpectandis barbaris ſaltatricibus animum paſcere. Nonnulli quoque procerum captivæ Reginæ ac filiæ blandiebantur otiantes, fidentéſque rumori de Alexio adventante, qui propulſaret Corbagathum. At Godefredus intenderat animum in belli curas, quæ multæ ſimul undique circumſtabant. Licèt urbs capta cæſúſque Rex eſſet, arcem ſitu, operibus, præſidióque validam obtinebant præfecti, quibus Senſadolus Regis filius à Corbagatho reverſus acceſſit. Ipſe Corbagathus cum copijs mox erat futurus in conſpectu, moras procul trahente Alexio.

xio. Annona non ſolùm in caſtris, ſed & in urbe per plures menſes obſeſsâ defecerat. Ex adductis equis ſupererant CL. tantummodo, nec plures in urbe inventi quàm D. In conventu procerum decreta arcis oppugnatio, eóque ſoluto mox cœpta, reliquo toto die tenuit, ſed nullo ſucceſſu, Buamuudo etiam læſo in femore. Manè Corbagathi primum equitum agmen apparuit. Qui advolantes ſub muros convitijs inceſsêre Chriſtianos, jactíſque in aërem telis ac receptis ludibundi vocavere ad pugnam. Cúmque ijs fatigatis non eſſet facta congrediendi poteſtas, illi victoriæ ſpecie exultantes arcem ingreſſi. Poſtridiè infinita Turcarum multitudo Antiochenam vallem ſubijt. Equitum trecenta millia, peditum innumerabilis turba inter fluvium lacúmque conſedit, cum egregio bellico inſtructu, nec ſine magno numero librorum magicorum & hariolorum Corbagatho fauſta omnia ſpondentium. Ibidem eum Princeps maga convenit. Calabre

erat

erat (*a*) Corbagathi mater, fatidica mulier, quæ caritate in filium profecta urbe Alapiâ ſequebatur exercitum. Arcanum longúmque cum filio colloquium habuit. Neſcitum tunc, quid agitarint. Cæterùm ex vultuum commotione, cùm digreſſi ſunt, ſatìs conſtitit de magnis rebus ſtudiosè actum. Inde anus Alapiam rediit, pretioſis donis, multíſque honoribus culta. Corbagathus motis caſtris propiùs urbem acceſſit. Partem copiarum in campeſtribus ultra Orontem amnem ita diffudit per bis mille paſſus, ut ad portam Pontis pertingerent. Reliquas explicuit circum montem auſtralem, multis millibus in arcem immiſſis. Ipſe progreſſus in editam rupem è regione portæ, quâ urbs capta fuerat, ſubſtitit. Inde & urbem & caſtra ſua conſpicere poterat & conſpici ille gentium terror, magæ Principis filius. Et verò mox in excelſo, quo conſtiterat, jugo ſpectaculum urbi edidit, quod eum matre magâ ortum, adjutúmque magicis artibus pro-

(a) *Tud.*

probaret. Ibi repentè illi non tabernaculum de more, ſed (*a*) novum oppidum excitatum, ac velut ex terrâ ortum. Circùm muri, propugnacula, pinnæ, turres: intus ordines ædium, plateis diviſi: in medio princeps turris Carbagathíque prætorium, ad quod undíque plateæ ducebant. Oppidum totum ex ſymmetriæ legibus ſtructum, mirabili artificio & varietate colorum nitebat, adeò capax, in quo duo hominum millia commodè ampléque habitare poſſent. Spectantium noſtrorum ſtuporem auxit id oppidum, cùm totum, poſt paucos dies, ſubductum oculis è rupe evanuit, & ſubitò in alteram Antiochiæ partem ultra fluvium in campeſtri tumulo denuò conſpicuum extitit. Eò demigravit Corbagathus pabuli copioſioris causâ, ſicque circumfudit urbi militem, ut noſtros undique cingeret, & portis omnibus obſeſſis exitu intercluderet. Ita noſtri intus obſidentes arcem, undique foris obſeſſi. Acceſſit ſiniſtri ominis res. Dux Gode-

(a) *Aquen. G. Tyr.*

defredus, qui portâ ad orientem versâ habebat stationem, conspicatus Turcarum multitudinem & vires eâ parte crescere, eruperat portâ cum multis suorum. Pugnâ consertâ pro tentorijs magno animo, corporum vires labore inediâque debilitatæ & equi pauci ac jejuni non suffecere conatui. Dux ante signa inclinatam suorum aciem animo, audaciâ, manu sustinuit. At Turcis acriùs instantibus tandem repulsus in urbem ducentis ad portam desideratis. Elati hostibus animi propulsato duce, illo celebri gladiatore, magni Arabis interfectore, priúsque invicto, sed quem nunc docuerant vinci posse. Et Sensadolus, ex arce infestus perpetua jaculatione adhuc, nunc majora aggreditur. Erat modica vallis inter arcis montem, & humiliorem alterum, in quo Buamundus præsidium excitarat, fossâque & muro firmarat. Non aliâ viâ, quàm per hunc collem, ex arce in urbem aditus erat. Repentè Sensadolus cum ingenti peditum agmine, trucíque tum clamore, tum impe-

tu, Buamundi munitionem adoritur. Præsidiarij perculsi multitudine & vi hostium, fessique pugnâ, lubrica suo sudore & sanguine arma vix sustinebant. Iámque multis amissis Buamundus loco cessurus erat, Turcis in urbem secuturis, cum nunciato ejus & omnium discrimine Dux Godefredus accurrit auxilio cum Eustachio fratre, aliisque. Ab ortu solis ad noctem dimicatum magno animo, paríque periculo. Dubij eventûs pugnæ finem nox attulit, at non quietem nostris, somníve securitatem. Per tenebras major, atque ominosus pavor non paucorum animos, etiam procerum, oppresserat. Cogitabant sibi Turcas ex arce, ex castris, instare; non interdiu, non noctu respirandi tempus, aut locum relinqui. Ægrè modò, nec tam virtute, quàm nocte Turcas urbis ingressu & expugnatione prohibitos. Cùm primùm ad arma redierint, debellatum esse. Deesse in urbe omnia, etiam animos. Ergo velut deploratis rebus viri nobiles, (*a*) atque in his

Kk Gran-

(a) *Aquen.*

Grandimenillius, cui ſoror Buamundi nupſerat, noctis ſilentio è muris per funes delapſi, fugientéſque per abrupta manibus pedibúſque laceris ad fauces Orontis pervenêre. Ibi claſſiarijs Mathildanis res perditas, receptam à Turcis Antiochiam dictitavere, neque tutam eo loco eſſe claſſi ſtationem. Territi hâc narratione Mathildani, profugis illis in naves receptis abitum parabant, cum ſupervenit Turcarum manus, inijcitque in navigia ignes. Quæ ſubduci fugâ potuere, vela fecêre Philomelim ad Alexium, qui, Antiochiæ obſeſſis auxilio venturus, grandem contraxerat exercitum. Advectis ad eum profugis, eodem tempore locóque adfuit Stephanus Comes Bleſenſis, qui per cauſam morbi pridie captæ urbis digreſſus è caſtris, deinde viſo Corbagathi exercitu territus profugerat. Sciebat Alexius, Stephanum nuper creatum Dictatorem inter proceres Latinos primas auctoritatis dignitatíſque partes obtinuiſſe. Ab hoc, áliíſque ubi intellexit de Chriſtianis Antiochiæ actum eſſe, ſibi

ultrà

ultrà procedendum non existimavit, & reportavit exercitum. Antiochiæ Christiani reliqui sustentabant quidem adhuc: at tot malis oppressos afflixit sociorum ista defectio. Primùm irasci atque indignari, Grandimenillium comitésque vocitare nocturnos funambulos, Stephanum transfugam, Dictatorem, Alexium Græcæ, hoc est, nullius fidei Cæsarem. Subivit deinde plurium animos tædium, desperatio, & fugæ, quam in alijs damnarant, consilium. Petrum Anachoretam, non illum sacri belli præconem inclytum, sed ejus filium retraxit ex fugâ Tancredus, cujus signifer erat. Iam fames tanta invaluerat, ut non solùm equinis carnibus, sed immundis quibusque vescerentur. Milites abstinebant publico, nec jussis præfectorum ad militaria munera extrahi latebris poterant. Ita animos ex luctu & inediâ subjerat pigritia; tædiúmque vitæ. Hîc Buamundus, ut erat ingenio ad comminiscenda insolentia prompto, ignem tectis inijci jubet. Ad duo millia domorum, coorto vento, confla-

gravere. Lugubri ſpectaculo periculóque territi milites prodiere quidem, ſed ex mutuo ærumnarum conſpectu mœſtiores. Fluere illuvie & lacrymis, pectora plangere, non alteri alteros aut ſalutare aut aſpicere. Ipſi Proceres reputantes hæc, & Turcam eſſe ſibi hoſtem, tam ſævum ubi vicerit, quàm potentem ut vincat; defecere animis. Aliquot dies conſumpti ſecretas cogitationes volvendo, ſuſpectíque invicem non adire propiùs, non alloqui audebant. Tandem convenere aliquot, deinde plures, & arcanum ultimæ deſperationis iniere conſilium. Decrevere reliquam Chriſtianorum multitudinem, quandoquidem nec in urbe incolumem præſtare, nec per hoſtes educere ſalvam poſſent, deſerere, fugâque ſibi conſulere. Fœdiſſimum dictu facinus poſt conflatum bellum ſacrum eo die patratum erat, niſi fuiſſet, qui conjurationem Duci Godefredo nunciaſſet, longè alia tunc agitanti. Erat ei jam inde à captâ urbe ſtatio ad portam, quæ à vicino fonte, antróque memorabili

nomen

nomen accepit. Ex (a) rupe contiguâ fons largo hiatu prorumpens in ſubjectum labrum lapideum magno ſtrepitu aquarum cadit. Inde limpidus ac ſaluber per canales deductus vicinos rigat hortos, longeque per urbem excurrit. A fonte aſcenſus eſt in rupem præruptam, nec procul ab hac in montis latere caverna ampliſſima viſitur. Rupi ipſi inciſa triplici aditu patet, plurimíſque colummis ex eadem rupe cæſis innititur. Dux cùm primùm ingreſſus erat locum hunc, animadverterat, circùm ad muros columnáſque fragmenta ſignorum, & veſtigia quædam pictarum imaginum. Interrogatis indigenis, quænam illa caverna, quæ ſimulacra eſſent, intellexerat, id pium delubrum fuiſſe ornatiſſimum Divorum iconibus. Verùm impios Turcas Antiochiâ potitos locum, ut alibi alia, profanaſſe. Exturbatis ſacris miniſtris, jumenta velut in ſtabulum induxiſſe, diſjeciſſe aras, cæleſtium imagines diffregiſſe. Quin earum lineamenta ex ipſis de-

(a) *Cojovic.*

derasisse muris, & quasi in viva capita sæviente effodisse oculos, mutilasse nares, obduxisse ora sordibus. Dux indignatione in barbaros & religiosâ quadam in deformata simulacra miseratione cavernam obire cœpit, & (*a*) singulas icones noscitare; nomina exquirere, & reverenter piéque appellare: hîc Christum servatorem venerari, ibi Christi Parentem, alibi Divum Paulum, de cujus nomine caverna fónsque portæ contiguus atque ipsa porta erat appellata. Ad eam cavernam ventitare, ibi immorari, nec posse à cultu eorum piísque votis abduci, nisi serò, licèt impransus; (*b*) non sine querelis amicis familiarium, quibus placuisset precatio brevior. Hæc erant studia Ducis, ita partiri militiæ & religionis munia, ut neutris unquam deesset. Utrísque tantò impensiùs dabat operam, ex quo res Antiochena in ultimum periculi venerat. Secundùm Deum fretus ope Virginis, sacri belli præsidis, cujus iconem in cavernâ tanquam sacrum
Pal-

(a) *Tyr.* (b) *Idem.*

Palladium colebat, verſabat animo, quâ ratione obſidionem expediret: conſultiúſne eſſet includi diutiùs muris; an erumpere inſtructâ acie in hoſtes; an ad ſingulare certamen vocare Corbagathum. Certè pro ſalute ſociorum ſtatuerat diſcrimen vitæ ſubire vel ſolus. Hæc agitanti nunciatur exercitûs principes conjuratos decreviſſe fugâ ſe ſubducere, & militum vulgus deſtituere periturum. Vir per omnia mirandus, à quo præ multitudinis caritate ac miſeratione quærebatur majori ardore periculum, quàm incolumitas à timidis, ad id nuncij fremuit, ſéque ex cavernâ proripuit. Mox conjuratos proceres (*a*) (nominibus pepercere ſcriptores) convocat. Aperit ſibi eorum innotuiſſe, aut potiùs nunciatam mentem, quam nondum ſatis credere poſſit. Perennem ſibi, ac poſteris inuſſiſſe notam infamiæ priores deſertores. Fugiſſe immemores fidei, ducum, ſociorum, cæleſtíſque opis ac præmij. Irent ſanè illi, & fortes viros timidi ſuo con-

(a) *Aquen.*

ſpectu liberarent. Nempe à lætis parentibus ac liberis excipiendi, qui ſine duce redeant, ſine ſpolijs, nullo reportato nomine, niſi funambulorum nocturnorum; qui nulla oſtentare vulnera poſſint, niſi laceratorum in fugâ pedum ac manuum. Demonſtrat deinde parem aut majorem inuſturos ſibi notam, quicumque turpiſſimum exemplum ſequerentur. Tum interrogat quid hoc rei ſit? verúmne eſſe poſſit, ut timidorum illorum ductu & auſpicijs virorum fortium aliqui tracti ſint, quæ non commoverint militum vulgus? Cùm hi fortiter ſtent in urbe, ubi hoſtem ſupra caput, & circùm undique habeant; quantum piaculum fore, ſiqui ductores ab armis diſcedant, ſuóſque non ſolum milites, ſed populares ac fratres barbaris prodant. At ſiquem fortè nec ſui nominis, nec ſalutis ſuorum cura tangat, reverendum eſſe Numen, Dei matrem, ac Divos, qui in ſignis militaribus deſerti dedantur hoſtium ludibrio, & ejiciantur è templis, Chriſtianâ re rurſus everſâ. Docet

cet denique, non esse diffidendum cælesti opi, quam toties manifestam experti sint. DEUM HOC VELLE, Deique Matrem belli præsidem hoc jubere. Adeò potens dehortatio fuit, similia addentibus Episcopo Ademaro, & Roberto Flandro (quos nominatim fugæ cogitatæ probro exemit historia) ut conjurati mutatâ mente statuerint cum Duce vel mori, vel vincere. Confirmandis omnium animis accessere visa, & in ijs manifestus exoratæ Virginis favor. Duo *(a)* erant Sacerdotes Stephanus & Petrus, viri boni, ab Europâ secuti exercitum. Stephano in Antiochenâ æde Dei Matris noctu jacenti, atque inter precandum lacrymis perfuso, præ metu imminentis exitij, obtulit se aspectabilem Servator cum Matre, aitque minaci voce, se Christianis auxilio fuisse in urbibus Nicæâ atque Antiochiâ capiendis : verùm eos beneficiorum oblitos secundis rebus, quæ circumfluxerant, insanire cœpisse. Antiochiæ mulierum Christianarum atque Ethnica-

ca-

(a) *Tudeb. Agil.*

carum consuetudine fœdatos, cælóque jam invisos, & pro meritis plectendos. Hîc Mater Virgo se ad pedes filij advoluere, suppléxque intercedere. Filius placatior converso ad sacerdotem vultu, vade, inquit, & populo meo refer, ad me revertatur & ad frugem; vicissim respecturum me, & infra dies quinque missurum suppetitas. Hæc sacerdos Stephanus. Petrus (*a*) verò cognomento Bartholomæus, domo Massiliensis, similia sibi obversata referebat. Ac primùm ajebat, quiescenti in æde Divi Petri demonstratum divinitus locum, ubi lateat terrâ obrutum ferrum lanceæ, quod Servatoris latus foderit. Hoc invento, pugnare cum hostibus ne dubitarent. Quæ cùm proceribus enarrasset, juratus rem ita habere, præivit ad Divi Petri. Loco præmonstrato refoditur sacræ lanceæ ferrum. Insecuta multitudinis acclamatio, index religionis, speique conceptæ. Addebat Massiliensis ex viso altero vaticinium, advenisse dies, quibus sanciturum

se

(a) *Agil.*

ſe atque evecturum in Oriente regnum Chriſtianorum Chriſtus Matri pollicitus eſſet.

VATICINIUM
PETRI BARTHOLOMÆI.

VINCENT CHRISTIADÆ: FAVET EXORATUS JESUS:
HOC TRIBUIT PRECIBUS, MAGNA MARIA, TUIS.
PROMISSI FULSERE DIES: MARIANUS EOO
CHRISTIADUM REGNUM SANCIET ORBE FAVOR.

Vulgata hæc ita movere univerſos ut poſt tam certa cæleſtis favoris pignora nihil timendum conclamarent. Iam inediæ, jam imbecillitatis immemores prælium depoſcebant, quando Chriſtus, Virgine exorante, promitteret non modò ſuppetias, ſed etiam Regnum. Indictum tridui jejunium, ut bene evenire omnia ſuperi juberent. Dux conventu procerum coacto cenſuit cæleſtibus promiſſis, & animorum alacritate utendum, ſed citra temeritatis notam.

Im-

Immenſas eſſe barbarorum vires, Chriſtianos ærumnis debilitatos. Periclitaturos hos omnes, ſi decernatur acie. Eligendum potiùs aliquem, aut aliquot, qui ſuo periculo rem communem decúſque ſuſtineant. Miſſo in compendium bello, delectis paucis utriuſque exercitus fata committenda. Mecum, inquiebat, Corbagathus, aut, ſi minùs dignus videar, cum altero veſtrum conſerat manus; vel ſi malit, tres aut plures utrimque certamen ſubeant. Sin ita denique videatur, exercitus cum exercitu æquo loco ſigna conferat. Aſſenſere magnâ alacritate proceres. Electus Petrus Anachoreta, qui Corbagathum hâc de re conveniret. Periculosâ legatione non territus Petrus diſcedit ad caſtra. Interim in urbe fortiſſimi procerum pugnæ ſe parabant, licèt incerti, quinam ſubituri diſcrimen eſſent, Si Corbagathus viritim experiri vellet, non alium vulgò cenſebant cum eo, quàm Godefredum Ducem, committendum; ſi plures ſocios admitteret, valentiſſimos procerum opponendos.

dos. Tolosatem ægrotare, Hugonem Magnum debilitatum insolentiâ victûs; viribus pollere Buamundum, Eustachium, Robertos, Balduinos, Tancredum, Ribodimontium. Hi, atque alij spe pugnæ æstuabant. Inter quos Hugo Magnus, licèt pallidus ac debilis, neque ego, inquit, qualitercúmque affecto corpore sim, pugnâ abfuero. Vigorem, ac vires, si obsequentia mea fiduciáque cælo placebit, reddet magna Virgo, quæ opem nobis, regnúmque promittit. Fiduciam meam excitat imprimis ab eâ patrata in oculis meis nupero Flandrico bello prodigiosa Tungrensis Hectoris curatio. Quam cum enarrasset, Robertus Normannus retulit aliud prodigium Virginis, quo Regis Angliæ parentis sui legatus ereptus naufragio fuerat; unde Conceptus Virginei festum duxerat originem. Addidit Dux miranda de Divâ Antuerpianâ, item de Bononiensi. Quibus auditis, qui jam pugnæ studio calebant, inflammati Iámque inter eos amica concertatio erat, nec componi posse videbatur,

batur, nisi sortirentur, quinam cum Godefredo in Turcas viritim pugnarent, felicésque dicebant, quos sors illa contingeret; quando Anachoreta Petrus à Corbagatho rediens omnes expectatione suspendit. Qui per circumfusos, sciscitantésque transiens celato Corbagathi responso rectà ad Ducem contendit. Inter viam non defuere, qui interrogarent de Corbagathi castris, magicóque illius ac mobili oppido. Respondit Corbagathum (a) in equo sibi occurrisse, nec se castra ingressum; inspecturos ipsos ac direpturos, cùm vicissent. Godefredo retulit, Barbarum auditis certaminis conditionibus cum supercilio (b) stomachóque respondisse, conditiones ac leges ferre ejus esse, qui vicerit. Victi Christiani cùm fortunam suam ignorent, se victorem effecturum, ut eam in vinculis suppliciísque intelligant; neque commissurum, ut optionem habeant generis moriendi. Dux Petrum hæc in vulgus edere vetuit, ne atrocibus barbari minis terre-

(a) *Fulch.* (b) *Aquen.*

terrerentur aliqui. Id tantum enunciare jussit, Corbagathum sic respondisse, ut omnibus fiat pugnandi copia. Pulchram procerum de pugnâ contentionem exitum, quo digna esset, habituram. Nullum non compotem voti fore, pugnaturos omnes. His vulgatis tota multitudo exilijt ærumnarum oblita, ac velut secura victoriæ. Decretum prælium in posterum diem, edictúmque, ut universi primo diliculo armati adessent loco patente ad portam Pontis, quisque sub sui Principis signis. Gestientes omnes in tecta reversi, longam noctem venire rati, quæ moram tantulam certamini faceret. IV. Cal. Iulias *(a)* ante lucem sacerdotes ritè ad aras operati, duces militésque procurati sacra confessione, & *(b)* divinâ dape refecti, præeunte Godefredo. Ita scilicet egregiè litatum est. Mox summâ omnium alacritate arma capiuntur. Dux nihil neque humanæ, neque divinæ opis prætermisit; nunc proceres, nunc milites hortatus, ut non minùs animos reli-

(a) *An.* 1098. (b) *Agil.*

religione & fiduciâ in Deum ac Dei Matrem, quàm ferro dextras armarent. Inter hæc (a) conversis fortè in arcem oculis videt ingens veli nigrantis volumen attolli atque explicari. Non dubitavit, quid id rei esset. Nempè Sensadolus arci præfectus, ubi è superiore loco adverterat nostros coire frequentes & parari ad pugnam, ejus rei signum, quod convenerat, sustulit Corbagatho. Bullionius ac Buamundus pro suâ scientiâ militari copias ordinavere. In octona agmina distributæ sunt intra urbem, sed quæ explicatæ in campo terna dena effecere. Cujúsque agminis præeuntem peditatum equites tegere jussi. Miserabilis facies exercitus (b) erat, si vigorem animorum excluderes. Pallebant fame macilenti artus. Non pauci armis præ inopiâ venditis, aut nullis, aut Turcicis tegebantur. Equi prælio apti non plures supererant, quàm ducenti, reliquis in alimenta consumptis. Et septimus erat dies, ex quò nihil iis pabuli præter arborum folia corticésque

præ-

(a) *Aquen.* (b) *Agil. G. Tyr.*

præbitum fuerat. Ergo non gregarij modò, ſed illuſtres etiam viri plurimi pedibus ingrediebantur, aut mulis vehebantur, aut aſinis. Præibat ſignifer Hugo Magnus. Movit omnibus commiſerationem videntibus regij juvenis pallorem & debilitatem ciborum inſolentiâ ac tenuitate contractam. Cúmque is ægrè inſideret equo, monitus eſt ab amicis, ut abſiſteret prælio. At magno regióque ſpiritu (*a*) reſpondiſſe legitur, abſit, planè vadam: atque utinam cum bellatoribus caſuris felici morte conjungar. Proximus ibat Hugoni Robertus Flander & ipſe multa paſſus. (*b*) Ditiſſimi ſoli Princeps ſæpius in urbe conſpectus ſtipem petere, eo die inſidebat equo, quem mendicatò compararat. Non fuiſſet id paſſus amicorum intimus Dux Godefredus miſericordiâ & liberalitate memorabilis, niſi perpetua largitione in commilitones egenos modò ad ſuam menſam adhibitos, modò pecuniâ, aut miſſo demenſo ſuſtentatos rem familiarem exhauſiſſet.

(a) *Guib. Abb.* (b) *Tyr.*

Atque ipſimet equus ad prælium deſuerat, & eum, quo tunc vehebatur, à Comite Toloſano multis precibus ac tantùm non mendicatò extorſerat. Patefactâ portâ exibant, (*a*) cùm ros cælo lapſus recreavit corporum vires, nec non alacritate ac pietate animos imbuit. Pro divino imbre acceptus eſt, creditúmque adeſſe huic aciei Numen. Conclamavere DEUM HOC VELLE, ſeque ductu cæleſtium cum hoſte confli-cturos. Et mox vigor factis ipſis patuit. Corbagathus ſigno admonitus præmiſerat de ſuis ad duo millia equitum, qui noſtros urbis egreſſu prohiberent. Citatis equis ad pontem advecti, mox exſcendunt, & acerrimè inceſſunt exeuntes. Hîc Magnus Hugo, ille modò vix equo ſedens, & cum eo Flander præmiſſa manu ſagittariorum prorúmpunt, obſtantes frangunt, & in fugam conijciunt tam ſubitam, ut ægrè in equos evaſerint. Inde memorabile proditur facinus (*b*) Anſelmi Ribodimontij, quo in ſe omnium oculos, ſtudiúmque

(a) *Agil.* (b) *Aquen.*

úmque convertit. In medios involans hoſtes, dum hos dejicit, illos perfodit, & in eorum cæde exultat, involuitur. Admiratione virtutis atque opitulandi ſtudio advolant Hugo & uterque Robertus ex vicinis agminibus, nec non ex remotiore acer Euſtachius. Ingentem opinionem indolis ac fortitudinis ante eum diem Godefredi fratris claritate ſuppreſſam ea prompta atque impavida excitavit opera. Illi proceres quatuor junctis viribus Ribodimontium diſcrimine explicant, & unà cum eo magnâ editâ ſtrage hoſtem penè ad caſtra uſque inſectati redeunt in ordines plaudente exercitu, oménque captante victoriæ. Dum noſtri ex urbe in campum longo agmine prodeunt, in caſtris Turcicis miles in armis ſtare juſſus erat, quoad ſignum congreſſionis daretur. Corbagathi oppidum mobile in edito colle cernebatur, pro cujus portâ ſtans ipſe procedentes noſtros obſervabat. Quos cùm advertiſſet iter non ad caſtra intendere, ſed flectere ad montes mare

versùs, fugam, (a) inquit, hi, non pugnam meditantur. Ergo curæ expers consedit, & ludere latrunculis cœpit stipatus coronâ procerum. Quibus identidem Christianos spectantibus, sinite, inquit, urbe egredi omnes, ut opprimantur à nobis faciliùs. Cæterùm conversus ad Solimanum Regem & Rodohanum Alapiæ satrapam, (b) ambos cladium acceptarum memores, & vindictæ avidos occulto itinere per montes circummittit cum expedito equitatu ferreis ollis latentem pestem ferentes, ut Christianos ex improviso armis & fraude adoriantur à tergo. Aderant ludenti spectatores duo Antiochia egressi, (c) alter Turca Amyrdalis, alter Christianæ fidei ac militiæ desertor Aquitanus. Corbagathus inter ludendum oculos subinde referens ad egredientium ordines, cùm (d) non paucas Christianorum cohortes adverteret, monitus est ab Amyrdali rem ad prælium spectare, ludóque absistendum.

Cui

(a) *Agil.* (b) *Aquen. Tudeb.* (c) *Fulch. Rob. Mon.* (d) *Aquen.*

Cui ille, an non, inquit, mihi à te relatum, Christianos esse paucos, nec pugnaturos mecum? Negavit Amyrdalis dixisse non pugnaturos, licet pauci essent Turcis collati. At Aquitanus transfuga dictitabat famelicos illos, debiles, ærumnis confectos: scuta eis ex cratibus esse, enses rubigine obductos. Hoc cultu nitentes congredi non ausuros. Interrogabatur hic à Corbagatho, ut quæque acies prodierat, cujus procerum esset. (a) Transfuga sole matutino auratas galeas loricásque & vexilla collustrante noscitabat singulorum ducum arma atque insignia. Indicavit Corbagatho primum agmen esse Hugonis & Flandri, secundum Normanni, tertium Ducis Godefredi; quem prodeuntem observans Amyrdalis, admiratione militaris ordinis & recordatione fortissimi gladiatoris, nunc, inquit, amoto ludo instruenda seriò acies adversùs hos neutiquam fugientes. Occidi possunt, non fugari. Itane non possunt? excepit Corbagathus. Non,

(a) *Aquen.*

inquit, vel ſi omnis occurrat Turcarum natio. Et Gorbagathum ceperat admiratio egregiè inſtructi agminis: quàm tamen diſſimulans, intuitus Amyrdalim, age, inquit, hi tantopere à te laudati quid virtute poſſint, experiamur. Tum animo reputans pugnæ ſingularis genus, quod pridie Godefredus obtulerat, *(a)* eo decernere ſtatuit. Simul caduceatorem renunciare Duci Chriſtiano jubet copiam atque optionem certaminis ſibi, heri ab eo factam, nunc à ſe viciſſim ei fieri. Inter duas açies quinque aut decem Chriſtiani prodirent in totidem Turcas pugnaturi. Antiochiâ decederent, quorum pugnatores vincerentur. Audito caduceatore dum Godefredus deliberat tantiſper quid reſponſi det, murmur per proceres pervagatum, ardórque pugnæ & heſterna æmulatio renovata. Dux animadverſo in omnibus eodem ſtudio, re cum primoribus collatâ juſſit referri Corbagatho, noluiſſe eum ſubire viritim aleam, cùm ipſi voluerant; nunc quando

(a) *Agil.*

do ad pugnam parati omnes essent, decernendum acie. Ad hæc Corbagathus irâ percitus, versúsque (a) ad Aquitanum, tu ignave, ausus mihi mentiri Europæos tabidos inediâ fugituros, per Mahometem capite lues. Quibus dictis jussit transfugam obtruncari, digno perfidiæ præmio. Campum, quantus patebat in latitudinem à ponte urbis ad proximum montem, Christianus exercitus longo ac lento agmine progressus occuparat, non animo fugiendi, sed ne (b) cingi à barbaris posset. Inde ad hostem vultus gradúsque conversus. Universa acies hoc modo stetit. Lævum cornu, quod ad montes pertinebat, Hugo Magnus & Robertus Flander tuebantur cum xxx. millibus Francorum & Flandrensium. In eodem Normannus xv. millia Andegavorum, Cenomanorum, Britonum, Anglorúmque sub signis habebat. Aniciensis Antistes (c) mediam aciem rexit junctus Tolosatibus & Hispanis,

 qui-

(a) *Rob. Mon.* (b) *Tudeb. Aque. Ord.*
(c) *Agil.*

quibus ferrum Dominicæ lanceæ præferebat (ut ſcribit ipſe) Raymundus Agiles ſacrario præfectus Raymundi Toloſani, qui Comes graviſſimè æger partem copiarum (ad xx. hominum millia erant) ducentos in urbe retinuerat præſidio futuros contra cuſtodes arcis præſide armorum uxore Hiſpanâ Amazone cum Flandra Gertrude ; reliquos ad prælium miſerat. In dextro cornu, quod à fluvio ſtabat, pugnaturum imperatorem Godefredum, Euſtachiúmque fratrem ſequebantur xxx. millia pugnaciſſimorum militum Lotharienſium, Bolonienſium, Brabantorum, aliorúmque Belgarum ac Teutonum. Legionem gladiatoriam vocabant ab gladiorum, quibus inſtructi erant, magnitudine atque acie. Hoc erat haud dubiè robur exercitus. In eodem cornu interior Reginaldus Comes Tullenſis conſanguineus Ducis habebat Burgundionum, & Teutonicorum quatuor millia. Cornu *(a)* claudebat exterior Tancredus cum Gaſto-

ne

(a) *Tudeb.*

ne Foixio præpositus agmini IV. millium Apulorum. In subsidijs Buamundus tria millia Normannorum atque Italorum tenuit ad incerta belli. Summa centum millia superabat: sed nihil ud Corbagathi copias. *(a)* Trecenta equitum millia sub signis habebat, pedites innumeros, quos ad sexcenta sexaginta millia fuisse proditum est, & in his reges satrapæque supra triginta nominibus enumerati. Cæterùm Corbagathus tanti exercitus dux, memor longi colloquij & monitorum matris hæsit tantisper cogitabundus, an pugnæ signum daret. Tandem legatum suum jubet acie dispositâ eò niti, ut à fronte ac lateribus Christianos claudat, dum Rex Solimanus circumvehitur terga. Mandat item, ut quando excitatum à Solimano fumum viderit, copias suas retrocedere paulùm, & fugam simulare jubeat. In dextro cornu Sosmanus Hierosolymorum Rex; in lævo propius fluvium objectum Bullionio robur barbarorum ductoribus infestissimis Buldage

(a) *Fulch.*

dage Acciani filio, ac (*a*) Balduco Samosathi satrapa. Sustulere immanem clamorem Turcarum tot millia, & procurrere diffusi ad cornua, ut nostros includerent. A Ducis cornu cœptum prælium, cujus miles, ut jussus, stetit immotus, dum primus sagittarum hostilium impetus se remisisset: tum signo crucis munitus inclamatóque JESU ac MARIÆ nomine Turcam pedetentim invadit impavidus. Exemplo Ducis alia quoque agmina strenuè progressa in hostem. Inter hæc Solimanus (*b*) à tergo apparuit, in quem mox conversis signis quatuor millium agmen collectum ex Ducis & Normanni copijs tetendit ductu Reginaldi. Ecce autem repentè ferreis ollis allata à Solimano pestis erupit. Profluentis fumi tetra nebula adspirante vento in ora oculósque Reginaldi adventantis impellitur. Denso atque adverso vapore suffusus miles turbari primùm, deinde hostibus per nebulam ingruentibus cædi, agique in fugam. Inde in Buamundi agmen

(a) *Aquen.* (b) *Idem. Aquen.*

gmen verſa tempeſtas. Solimanus pulſum Reginaldum aliquantiſper ſequutus revertens in averſam Buamundi aciem incurrit. Noſtri permixti cum hoſtibus in caligine inhibere tela cogebantur, ne ſuos configerent. Dum hæc à tergo geruntur, à fronte inſtans Turcarum acies viſo fumo, ut juſſa erat, pedem referre cœpit, tamquam pulſa loco, ut Chriſtiani fugere eos rati creſcente audaciâ perturbatis ordinibus ſequerentur. Verùm & iſti memores imperiorum Ducis, lentè, & extento (ut erant) agmine proſecuti firmo gradu, teliſque & umbonibus pulſantes hoſtem recedentem, nec jam ſponte ſubmotum. Inde acris pugna exorta. Omnium maximum Ducis periculum fuit, quem armis, imperiiſque conſpicuum Buldagis, & Balducus urgebant; ille dolore amiſſi patris Acciani, Balducus occulto odio in fratrem ducis Balduinum atque in ipſum. Dux inſignis robore, quotquot conferre pedem audebant, obtruncans, ſuos voce, & maximè exemplis accendebat. Primi ho-

ſtium

ſtium terga dant, & cùm ſigna quoque fluctuare cœpiſſent, proximi in ſuos verſi turbatis aliis addidere terrorem. Iam eo cornu victor in terga Buldagis & Balduci hærebat Godefredus, cùm nunciatur Reginaldi agmen horrendo (a) fumo, unde unde coorto, turbatum, ac profligatum à Solimano. Mox impetum factum in Buamundum, & jam ab hoc quantumvis ſtrenuo ægrè ſuſtentari. Nuncium pluribus opem oraturum prævertit Godefredus, & equo converſo in Solimanum provolat, concurrente è ſiniſtro cornu Hugone. Contra Heroëm Godefredum nihil valuit ſuâ illâ fumi telorúmve nube Solimanus. Eo profligato, liberatóque Buamundo Dux junctus huic, Hugoníque & Tancredo ſubvenire properat laborantibus in ſiniſtro cornu Robertis, ubi etiam ſuperior fuit. In acie mediâ Epiſcopo Ademaro magna vis barbarorum à fronte objecta fuerat, ac deinde à tergo fumus. Quo ille viſo ſacrum Lanceæ ferrum dex-

(a) *Aquen.*

dextrâ proferens, eóque contra emergentem nebulam in crucis figuram ducto Christum invocans tetri vaporis globum in barbaros, qui emiserant, retorsit. Eodem præsidio nullum in suo agmine vulneratum Agiles sacri ferri bajulus scribit, ac ne sagittâ quidem quemquam petitum. Ita hostes toto campo pulsi ad sua castra refugere. Ibi Corbagathus in colle ad oppidi sui mobilis portam stabat, visâque Turcarum clade jam anxius perpendebat monita matris. Hæc (ut dixi) Calabre nomine, Regis Holofernis vidua, dudum Alapiæ domicilium habebat, & suarum artium sedem. *(a)* Anus centenaria, vegeta tamen etiamnum & experrectæ mentis, astrologiæ magicísque libris ac sortibus ætatem impenderat, maga vulgò dicta, ac fatidica. *(b)* Fertur hæc, cùm aliquando de more per noctem sudam intendisset contemplationem in cælum stellis illustre, animadvertisse ostentum ejusmodi. Micabant lumina tria siderum instar, sub quibus sublustris & versico-

(a) *Tudeb. Baldric.* (b) *Geneal. Bonon.*

ſicolor umbra multitudinem ſerpentium figurabat. Hinc malè augurata genti ſuæ anus proceres Turcas convenit, monétque tribus ſideribus, quæ viderat, Chriſtianos tres bellatores ſignificari; ſubſtratâ autem ſerpeutium multitudine Turcicam gentem, armis eorum ſubigendam. Ingratus ſermo proceribus fuit, ac neglectus. At ſollicitudo Calabres animo hæſit, crevítque Chriſtianis copijs Aſiam ingreſſis. Famâ vulgante virtutem bellicam Godefredi, clatáque duorum ejus fratrum opera, venit in mentem, hos tres ſideribus tribus deſignatos, à quibus eſſet Turcis timenda pernicies. Nec diſſimilia ſunt hæc ominoſo illi fulgori ſerpentiúmque numero, quos ſub Godefredi ortum in Belgica viſos, ſuprà memoravi. Ergo Princeps anus pro ſuâ gente ac præſertim pro Corbagatho filio ſollicita codices volvere, ſortes verſare, ſcrutari characteres & totâ intentione aſtra conſulere. Ei filia erat Floria, quæ cum matre timere principiò bellatorem Godefredum, dein audito Magni Arabis

cum

eum esse victorem, mirari quoque cœpit, tum laudare etiam, amare denique. Cùm in eum movit Corbagathus, secuta anxia mater ad Antiochiam multis filium monuit, editam esse veteribus libris exploratámque sibi sortem Christianos victis Turcis potituros Orientis regno: quare obsecravit ut exitio se ille subduceret. Corbagathus ferox & irridenti similis interrogavit matrem, dijne essent Christiani duces, quos formidaret tantopere. Respondit illa non deos esse, sed divinâ virrute firmatos viros, quâ tanta patrarent. Post multa ultro citróque addita denunciavit mater non solùm genti suæ perniciem, sed filio nominatim proximam intra annum mortem, nisi reportaret exercitum. Sciscitanti Corbagatho, in quod tempus portenderetur Turcicæ gentis illa clades, cum mater respondisset, incertum quidem ejus tempus esse, sed timendum omnino, ne brevi contingeret, illo ferocior, mortales, inquit, utroque in exercitu sumus, quorum ij citiùs morientur, qui pugnabunt ignaviùs. Sub hæc

hæc mœſta mater & ſuffuſa lacrymis filium oſculata revertit Alapiam. Corbagathus maternis minis ita ſpretis, tamen haud ſecurus nihil prætermiſit, quod ad rem pertineret. Singulari arte diſpoſuerat aciem, pugnæq́ue præluſerat palàm, ut ludentis ducis ſecuritas militi fiduciam & animos adderet. Impetum à fronte, à tergo fieri juſſerat; vim adhibuerat & fraudem. Igni ferreis ollis incluſo & in multum fœnum aridum, quod priùs in campo jacere animadverterat, injecto ſolerter excitarat fumum. Ad extremum fugatos ſuos conſiſtere jubet & inſtaurare pugnam. Vallis erat pro caſtris, per quam torrens hieme præcipitatus altè ruperat terrâm, excavatúmque amplum alveum longè produxerat. Ultra hunc compulſi Turcæ in vicinum collem ſe recepere. Ibi collectis viribus denuo tubis tympaniſque canentibus reſiſtere parant. Godefredus egregiíque ſocij tranſitâ impigrè valle, clamore ſublato, in adverſum ſubeunt, hoſtem de colle depulſuri. Corbagathus, qui priores ſuos

cona-

conatus cum fumo in auras abijsse viderat, expectabat, quid efficeretur hoc postremo, quid sortibus magicorum librorum, quos hariolì plurimos convexerant. Ecce autem offeruntur in aëre aspectabiles proceres tres albati, humana specie augustiores, qui albentibus in equis ingens eodem colore agmen ducebant in hostes. Non solùm à Turcis, sed etiam à Christianorum pluribus, nominatim ab Aniciensi Pontifice conspecti. Territi barbari cælesti ostento pariter ac virtute Godefredi. Iam propè erat, ut hic in cacumen collis evaderet, cum terga dedêre effuso cursu, penè uno agmine fugientes. Ipse Corbagathus inter hos effugit mutatis sæpius equis, Alapiáque declinatâ matris fatidicæ conspectum subire veritus, transmisit Euphratem. Ad sequendum plerísque Christianorum deerant equi. Acer Tancredus cum paucis ad solis occasum tergis instans tribus millibus passuum continuavit cædem. Plus centum millia hostium cecidere; nostrorum circiter quatuor mil-

lia ducenti. Victores potiti castris Turcicis, magnâ vi commeatus ac supellectilis, & quinque camelorum millibus. Libri magici ingenti numero inventi, & concremati. Post obvias prædas ventum in montem ad ducis Corbagathi gazam. Accedentes contemplabantur eminus oppidum illud mobile ac mirabile, in quo medio eminebat pro prætorio turris primaria. Cupiditatem stimulabat præda, sed retardabat quidam lætitiæ mixtus horror magici loci. Mirabantur nitorem murorum, versicolorem tectorum splendorem, turrium altitudinem. Totum opus magnificum, & omnia in eo ex artis legibus, & mutuâ mensuræ proportione constructa. Portæ appropinquantes nullas advertêre præstigias, nullum ludibrium oculorum. Et verò (a) tantæ molis substructio tamque capax, in quo (ut dixi) commodè ampléque habitare poterant hominum duo millia, tota serico pretioso, & versicolore constabat. Nitebant ex serico muri, tecta, turres, api-

(a) *Aquen.*

apicibus harum auro fulgentibus. Ingressi portam subeunt plateas perpetuâ magnificarum ædium serire ducentes ad principem turrim. Ibi tantum opulentiæ, quantum qui oculis non subjecere, animis concipere nequeant. Reditum cum spolijs Antiochiam inter lætos clamores celebrantium nunc sua, nunc aliorum, præsertim procerum facta præclara. Omnes laudibus tollebant imprimis Ducis Godefredi bellicam scientiam & virtutem effectricem victoriæ, quòd peritissimè instruxisset aciem, quòd in suo cornu victor mox periclitanti Buamundo tulisset opem, deinde Robertis; & Corbagatho deníque intulisset arma victricia. Introëunti urbem effusi obviam incolæ præsidiariíque milites Eluirâ præeunte. Hæc suo, hæc ægri conjugis Raymundi, & orbis totius Christiani nomine Godefredo cæteríque victoribus gratulatur. Godefredus sublatis in arcem oculis, in quâ cernebatur erectum Raymundi vexillum, vicissim gratulatus Hispanæ Amazoni, quòd eâ rerum

ſatagente pro viro non ſolùm urbs ſervata eſſet, ſed etiam arx in deditionem redacta. Inde præivit omnibus ad templum. Gratijs Deo, Deique matri communiter actis, decretum primùm omnium, ut ædes ſacræ, aræ, cælitúmque cultus inſtaurarentur, quibus bona pars ſpoliorum attributa meritò, quando victoria cælo debebatur, unde vigor viréſque fluxiſſent. Deinde urbis Antiochiæ dominium Buamundo, cui antè promiſſum fuerat, ſancivere proceres omnes præter Raymundum contendentem, id ex pacto deberi Auguſto Græco. Eam ob cauſam ad Alexium decreta legatio, quâ moneretur, proceres quidem Latinos pactos, ut quidquid bello captum ab ipſis eſſet, id, exceptis Hieroſolymis, ei cederet; verùm eâ lege, ut viciſſim Alexius auxilio veniret Latinis. Quibus conventis cùm non ſtetiſſet, ne ægrè ferret, quòd Latini ſoluti fœderis lege Buamundum Antiochiæ Principem appellaſſent. Adeſſet Auguſtus impoſterum, & bellum per ſe capeſſere ne gravaretur.

Electus

Electus Legatus Hugo Magnus Godefredo imprimis auctore, ut mitteretur regius juvenis modò ſanatus cæleſti rore ad profligandos Turcas, & videret Alexius victorem, quem captivum tenuiſſet. Adjunctus Hugoni Balduinus Hannoniæ Comes, profectíque Legati. Hugo Conſtantinopolim pervenit, & munere functus pertendit in Galliam. Balduinus in itinere Turcicis armis (incertum quo modo) oppreſſus videri deſijt. Id ubi reſcitum Antiochiæ, graviter, ſed variè affecit animos. Multi glorioſiorem ajebant interitum Hannonis, quàm ſalutem Franci, qui rebus adhuc bene geſtis inconſtantiæ maculam aſperſiſſet repetendâ patriâ. Alij à culpâ eximebant Principem, qui Godefredi peritiſſimi virtutum æſtimatoris amicitiâ perpetuâ floruiſſet, rediturúmque cum copijs valentioribus augurabantur ex vero. At Buamundus altiùs rem ſuſpicioſo animo perpendens augebatur, quòd Hugo ſe non monito reverſus eſſet in Galliam, re fortè deliberatâ cum Godefredo, ut huic Conſtantiam

priori matrimonio solutam conciliaret, atque adeò sponsam adduceret. Rursum induit animum rivalis & æmuli repetitâ memoriâ certamini Tancredi cum Balduino, notæque nomini suo inustæ in eâ contentione aliisque mox ortis, quibus ad ultimam dimicationem res vocata.

LABORUM HERCULIS CHRISTIANI

LIBER SEXTUS.

AXIMA res ab heroïbus Christianis effecta erat Nicæâ & Antiochiâ captis, sed restabat expeditionis meta & belli caput Hierosolyma. Godefredum Ducem, ut eam continuò peteret, impellebat sua religio: tamen visum est iter differendum tantisper, quòd & fatigati militis vires qui

quiete aliqua recreandæ eſſent, & æſtas appeteret haud opportuna novo & maximè arduo labori. In proximum Octobrem dilata atque indicta profectio. Neque ſegne otium interim trivit Godefredus. Primùm cum copijs movit ad Euphratem contra Bodohanum Alapiæ Satrapam illum nuper victum, nunc oppidum Haſarchum obſidentem. Eò evocavit Dux ad opem conferendam tum Buamundum & proceres alios Antiochiâ, tum Edeſsâ Balduinum fratrem. Venire abnuit Buamundus pluribus de cauſis Godefredo jam iratus; quæ ut intelligantur, Balduini res cognoſcendæ priùs. Querebantur æmuli Balduinum, poſtquam certamine iratum armiſque cum Tancredo congreſſus erat, ſejunctum ab exercitu, Godefredo connivente ſectatum opes ac delicias hæſiſſe in Meſopotamiâ, indulgentem amoribus Andæ Armenorum Regis filiæ, dum reliqui ad Antiochiam labore premerentur & ærumnis. Contrà alij tollebant eum laudibus, quòd ibi præclaris factis, nobilíque partâ fortunâ plu-

rimum contulisset non solùm ad privatum decus, sed ad belli totius summam. Armenia universa interfluente Euphrate dividitur in duas, Minorem, quæ cis amnem; & Majorem, quæ ultra est. Ambæ ea tempestate, quemadmodum & Syria aliæque finitimæ regiones, Christianos habebant indigenas, sed Turcarum præsidijs pleræque tenebantur. *(a)* Cæterùm Tafrocus Armenorum Rex Christianus ultra Euphratem colens valida obtinebat in Tauro monte castella. Modicum id relictum inter Turcas regnum, congestis tamen in arces opibus & armis adhuc inaccessum. Erat ei frater Constantinus regni consors, filiáque Anda insigni formâ, frustra à multis procis conjux petita. Pater avaritiâ & patruus calliditate obstabant nuptijs. Arce regia clausa virgo servabatur non solùm horum voluntate, sed ipsâ loci naturâ. Arx imposita arduo Tauri montis jugo. Ingentes duo amnes Euphrates & Tigris in Armenia superiore exorti montem objectum diversi pervadunt.

Inde

(a) *Aque. Tyr.*

Inde prorumpentes cingunt amplam atque uberem regionem, Meſopotamiam ideo dictam; cujus primaria urbs Edeſſa ſeptem dierum iter abeſt Antiochiâ. Brevi perveneraт in Taurum & Tafroci regiam fama juvenis egregij Balduini, digreſſi ab exercitu Europæo cum parva manu, ac mira quædam in Armenia Minore & Edeſſanis finibus patrantis in Turcas. De ejus victorijs cùm alia ſuper alia nunciarentur, lætari Rex cum fratre, laudibus juvenis Andaſſ delectari, & venire in ſpem videndi aliquando tanti victoris. Verùm cùm audivere Balduino comitem & operum adjutorem eſſe Pancratium, ſtupuere. Erat Pancratius indidem Armenus illuſtri genere, vir ingenio manúque promptus, &, ſi quiſquam, vafer. Ars illi prima ſuas artes occulere; aliena conſilia ſcrutari, ſua tegere; amicis in ſpeciem ſtudere, re verâ ſibi. Cum ab hujus hominis perfidiâ timeret rex Balduino, adfuere miſſi Edeſſâ oratores cum arcanis mandatis ad regis fratrem Conſtantinum, petentes ut veniret Edeſſam

deſſam, acturus cum Senatu de Balduino, qui eò victis Turcis pervenerat. Regem, regíſque fratrem atque imprimis filiam non tantùm admiratio ejus juvenis inceſſerat, ſed etiam ardor noſcendi, quis ille Balduinus, & quænam adhuc inter tot armorum perfidiæque pericula geſſiſſet. Erat in oratorum numero Fulcherius, idemque Balduino à ſacris, & de ſacri Belli ſcriptoribus unus; qui interrogatus de Domini rebus, non lubentiùs dixit, quàm auditus eſt. (*a*)

Poſtquam Balduini patriam, genus, & utrumque fratrem magna cum laude recenſuit, addidítque, eis matrem eſſe Idam ſanctimoniæ notis illuſtrem Principem, quæ prædixerit Balduinum aliquando futurum Regem; juveni quoque ipſi, inquit, oblata ſpecies, quæ magnam quandam felicitatem portendat. Ex Belgicâ in Normanniam profectus erat famâ tractus Gundechildis Amazonis, ſtudióque probandæ ſuæ bellicæ virtutis. Grave bellum ibi exarſerat

(a) PRIMORDIA *Balduini; Gundechildis & Anda.*

arſerat æmulatione Principum duarum feminarum. Nempe novarum Amazonum hoc ſæculum eſt, qua laude imprimis in Italia Mathildis Proregina floret, in Flandria Richildis, inter Hiſpanos Eluira, in Normannis Iſabella cum filia Gundechilde. Eſt hujus mater gente Montefortia, Bertrandæ famoſæ Francorum Reginæ ſoror; pater verò Rudolphus Concharum & Toënij Dynaſta, celebratus Normanniæ vexillifer, genus ducens à patruo Rollonis conditoris Normannici principatus. Balduinus cum ad Amazonem Gundechildem veniſſet, mira virginem caritate complexus eſt. Cum hac pugnare in hoſtes ac vincere ſtuduit, ut animum ejus, quam ſponſam optabat, expugnaret officijs. Viciſſim Gundechildis diligere juvenem cœpit tantò magis, quantò propiùs ejus fortitudinem inſpexit & felicitatis omina. (*a*) Fortè in aulâ coram eâ ac matre nobilis juventus varios miſcebat ſermones. De ſomnijs illata mentio. Fuere tres procerum, qui ſua, eáque ominoſa narrarent. Primus equeſtris ordinis

(a) *Orderic.*

ordinis vir memorabat, ſibi nuper oblatam in ſomnio ſpeciem ſervatoris Chriſti de cruce pendentis, totóque corpore lividi, à quo terrificis oculis eſſet aſpectus. Non ſine terrore ab Amazonibus excepta eſt ea narratio; fuitque audientium ſententia homini aliquid grave portendi. Tum Balduinus, & mihi, inquit, quieſcenti viſus Servator pendens in cruce. Hîc Gundechildis priori narratione jam territa, & ex hac malè metuens Balduino ſuo cùm exclamaſſet, ne me, ſuſcepit Balduinus, è ſomno excites; ſi tamen, quod narro, ſomnium fuit. Certè, quidquid fuit, boni ominis fuiſſe exiſtimem. Dein exporrectiore vultu, vidi, inquit, Servatorem cruci quidem fixum, ſed venuſtum, benignè arridentem, & bene precantis habitu dextrâ mihi caput cruce conſignantem. Ob tam diſſimile ſuperiori ſomnium auditores & maximè Gundechildis applauſere Balduino, augurati favente illo aſpectu geſtúque lætum quiddam felíxque promitti. Poſtremò virginis frater Rogerius nomine narra-

vit, ſibi quoque objectam ſpeciem Chriſti benedicentis, ſeque evocantis ad ſincerum gaudium. Atque hi tres proceres ſuorum ſeu ſomniorum, ſeu viſorum perquam diverſorum eventa diverſiſſima ſortiti ſunt. Primus ille minimè probus in excurſione bellicâ ſauciatus confeſſionis piacularis ſacríque viatici expers infeliciter obijt diem. Rogerius, eximiæ probitatis adoleſcens, eodem anno moriens vocantem ad gaudium cæleſte Chriſtum ſecutus. At Balduinus qui à Servatore inſigniri cruce ſibi viſus fuerat, pòſt paulò ſacræ militiæ initiatus, & ejus teſſerâ cruce rubrâ inſignis fratrem Godefredum Ducem comitatus eſt, juvenis deſtinatus ad extollendam crucis inter barbaros gloriam, regiúmque inſigne haud dubiè aſſecuturus ex materni vaticinij fide. Heroïna Gundechildis tandem Balduino nupta ex utriúſque voto, ſacræque expeditionis ſocia, ſejungi ſe à viro non eſt paſſa ullo vel labore vel periculo. Fulcherium de Normannâ hæc narrantem audiebat Anda æmula minimè læta;
Et

Et ſuperiùs quidem appellari eam Amazonem patientiùs tulerat: at nunc ubi Balduini uxorem & comitem eſſe audijt, gemitum non tenuit, averſóque identidem vultu, vix percipiebat, quæ addebantur à Fulcherio, nempe Gundechildem magno animo labores itineris cum viro tuliſſe, licet inde uſque à Conſtantinopoli tentatam invaletudine. Ad Antiochiam Minorẽ læſo periculosè Godefredo Duce, graviùs & ipſam corpore, ut animo, affectam. Denique naturæ ad Mareſiam conceſſiſſe virili patientia feminam, caritate in virum, religione in ſuperos, piâque morte memorabilem Chriſtianam Amazonem. Ad hæc poſtrema Fulcherij verba excitatam atque attentam Andam cepit miſeratio, ſed non ſine quodam lætitiæ ſenſu, quòd eſſet ſublata rivalis. Pergens Fulcherius, juſtis, inquit, uxori perſolutis, Balduinus ab exercitu reliquo diſceſſit hortante Pancratio veſtro, ut excurſione bellicâ avocaret à dolore animum, ſecúmque diverteret in vicinam Armeniam, inventurus patentem campum ad ex-

expromendam in Turcas virtutem, & comparandas opes ſummámque fortunam. (a) Collegit Balduinus equites ducentos pedeſtrémque non magnam manum, & fretus animi ſui magnitudine in Minorem Armeniam movit eodem Pancratio duce. Primum Berſabeam oppidum prævalidum obſidet. Chriſtiani incolæ clàm communicatis cum eo conſilijs, quòd mallent principi Chriſtiano quàm barbaris ſubeſſe, his expulſis illi ſe dedunt. Tantus inde terror nominis Balduini, ut Ravenelæ loco inexpugnabili Turcas expulerit hoſte non viſo. Famâ ita convaleſcente paucis diebus universâ regione ad Euphratem uſque potitus Belga. Nec Turcas magis terruit, quàm Armenos ſibi devinxit. Captis locis præfecit nobiles viros, Berſabeæ Ferium, vicinis oppidis Nicuſum. At Ravenelæ arci illi inexpugnabili præfectum impoſuit hominem perfidiæ ſummæ, ſed nondum tunc notæ, Pancratium. Ejus indolem, facinora, conſilia Balduino ape-

(a) *Aquen.*

aperuit is, quem dixi, Princeps egregiâ fide Nicuſus. Pancratium Turcis clàm amicum & inſidioſum eſſe latronem. Graſſari nuper auſum in Edeſſanos, ab his captum, Conſtantinopolim miſſum, & ab Alexio conjectum in vincula. Carcere, quo perpetuo dignus erat, elapſum junxiſſe ſe Balduino, ſimulatáque amicitiâ præijſſe in Armeniam Minorem, ut ſibi regnum, illi perniciem pariat. Iám ab eo præfectum; Ravenelæ judicare ſe ejus arcis firmitate reliquam regionem obtinere poſſe. Ideo nullum è Belgis militibus illuc admiſſum. Interim perfidum hominem relicto in arce filio ſectari foris Balduinum, & fidem obſequentiámque ſimulare, quoad par ſit ad vim apertam. Balduinus gratijs Nicuſo actis repetit à Pancratio arcem. Ille non ſceleſtior, quàm in ſcelere pervicacior, ad reddendam compelli nec minis nec cruciatu potuit, nec denique aliter, quàm admotis tormentis, quibus membratim diſcerperetur. Reſtitutâ arce vinculis ſolutus, & piè magis quàm

ex

ex uſu dimiſſus, adit furens Turcam Balducum Samoſathi Satrapam, & inflammat ad Balduinum tollendum inſidijs. Interim fortiſſimum juvenem latè differente famâ Edeſſani evocandum ad ſe communi ſtudio decreverant. Miſſi à Prætore duodecim ſenatores, quod eſt ſanctius urbis conſilium, orant Balduinum, ut ne gravetur populo conſtantis in Chriſtum fidei venire ſubſidio contra vim barbarorum, polliciti eum Prætori opulento futurum ex æquo conſortem imperij, & deinde heredem ex aſſe, quòd is ſenex liberis careat. Quæ cùm jurejurando firmaſſent, Balduinus cùm ijs & equitibus non pluribus quàm octoginta, reliquo milite in præſidijs relicto, tranſmittit Euphratem, & ingreditur iter Turcis infeſtum. Ad viginti millia coëgerant Pancratius & Balducus, habebántque in latebris diſpoſita. (a) Belga cùm acceſſit ad locum, ubi in inſidijs erant, ijs detectis ſubſtitit in vicino caſtello biduum. Moræ impatientes barbari conſurgunt magno nu-

(a) *Fulch.*

mero & obequitando muris provocandóque, pecora è pascuis abigunt. Iuvenis magnanimus nec pavidè post muros latuit, nec temerè subijt iniquæ pugnæ aleam, sed prodiens cum suis stetit in armis extra pomerium. Barbari telis frustra in eum jactis dissipati denique in sua præsidia rediere, fremente Pancratio, & ad vindictam magìs accenso. ¶Interim Balduinus incredibili celeritate perfecutus iter incolumis cum socijs omnibus Edessam pervenit. Læti indigenæ vias passim impleverant, & propugnatorem suum salutantes non tantùm acclamationes auribus ejus ingerebant, sed & pedibus oscula. Ex oppido effusi summi infimíque inter concentus musicos exceptum stipatúmque senatoribus, præeunte longo sacerdotum ordine, sacrum carmen canentium perducunt ad palatium Prætoris, seu, ut vocant, Ducis. Ibi ingenti lætitiâ & splendore acceptus est, ac deinde adoptatus novo miróque nobis exteris ritu. *(a)* Prætor senex intra lineam interulam

nudo

(a) *Agil. Guib.*

nudo pectori suo nudatum juvenem appressit, osculánsque filium salutavit. Idem & anus conjux deinde fecit. Hæc aliáque de Balduino narrantem Fulcherium dum Rex lætus audiret cum filiâ ita lætante, ut semper timeret Pancratij pessimas artes, alij oratorum sevocatum Constantinum monebant se ad eum à Duodecimviris, urbis Edessanæ primoribus, clàm prætore suo missos, oratum, ut ad eos Edessam venire festinet de summis rebus consulendus. Ivit Constantinus probante Rege, exceptúsque palàm magno cum honore in aula Prætoris, deinde in conclavi à Tobia senatûs principe accepit arcanum senatorum omnium de Prætore Balduinóque consilium. Senem illum non modò invalidum esse adversus hostes, sed erga cives periniquum. Eum ante adventum Balduini rem Edessanam precariò & pecuniâ magis tutatum, quàm armis. Indigenas injurijs crebris ab eo affectos, juris obtentu nummorum vim ingentem extortam. Avaritiæ ejus obnitentibus odium apud Turcas Pancra-

tiúmque conflatum, & unà periculum fortunarum & salutis. Ita promeritum eum sæpius capitale supplicium. Si non statim, ut dignus erat, vitâ exturbandum, certè præfecturâ movendum, & Balduinum fortissimum pariter ac nobilissimum juvenem subrogandum in ejus locum. Quóque is arctiore vinculo apud Edessanos attineatur, quærendam virginem eo marito dignam; qualis imprimis esse videatur filia Regis Armenorum Anda. Cùm hæc dixisset Senatorum princeps, obsecravit Constantinum, ut ipsis assentiri & allaborare velit. Lætus Constantinus non solùm assensus est, sed etiam pollicitus se de matrimonio, quod cupiant, cum fratre Rege & filiâ litteris & coràm acturum, dotémque Andæ luculentam curaturum. Mox de his missus nuncius Regi periucundus, Andæ jucundissimus accidit. At dum virgo lætitia spéque nuptiarum exultat, supervenit nuncius alius, qui rem Balduini cum Edessanis omnino perturbatam narrat. Ut vitio generis humani semper à nonnul-

lis

lis aliena felicitas ægris oculis aſpicitur, fuit Edeſſæ Stantor bello non ignobilis, Prætoris vexillifer, qui decedere ſibi cenſuit, quidquid accedebat honoris Balduino. Is monet Prætorem, ut caveat ſibi ab externo juvene atque oppidanis. Qui ab his exceptus ſit tanquam cælo miſſus genius, accerſitum ut imperet abdicato ſene Prætore. Reputanti hæc ſeni minùs lætus eſſe cœperat honor Balduino habitus & civium favor. Interim cùm Balduinus frequentibus in finitimos Turcas excurſionibus victor magis magíſque clareſceret, uſque eò crevit æmulatio Stantoris, ut ſecretis cum Balduco & Pancratio colloquijs conjurarit in Belgam. Inſtructis dolis atque inſidijs convenit Prætorem, conqueritur Balduinum ei non modò æquatum, ſed jam prælatum. Seni abdicando atque adeò tollendo inſidiari cives. Ergo jus imperij retineret, & ſanciret morte Balduini. Ad hæc ſenex trepidus fluctuare animo, reſpondere ambiguè. Stantor interpretatus eum timorem, tanquam Prætor juberet peri-

 mi,

mi, quem metueret, Balduinum in Turcas de more excurrentem comitatur. (a) Initum erat consilium vel inermem opprimendi, vel prodendi Turcis, & in acie cædendi. Tentata prior ratio sceleris. Felici excursione lætus, sed fatigatus Balduinus redibat cum agmine, in quo pauciores erant Belgæ, quàm Edessani familiares Stantoris, consiliíque participes. Invitat hic Balduinum, ut jam remotus ab hostibus levet laborem, & exutâ galeâ liberiùs respiret. Verùm perspicax Belga, quem non latebat æmulatio Stantoris, dolum veritus, periculum cavit. Illo defunctus mox incurrit in alterum. Turcæ faucibus opaci nemoris erumpunt. Ab his pariter ac proditoribus Edessanis invaditur. Erat ei globus equitum exiguus, sed fide in ducem insignis. Ita exceperunt hostilem impetum, ut proditores mox senserint, periculum, quod Balduino intenderant, in se redijsse. Fugatis Turcis victor Belga fugientes Edessanos ad portam urbis usque persecutus.

(a) *Gllo.*

cutus. Ibi ſubſiſtens ſuos tabernacula tendere extra muros jubet. Spectaculo turbatis & tumultuantibus oppidanis Tobias ſenatus princeps Balduinum convenit de ejus mente cogniturus. Cui Belga, quid in vos peccaſſe videor, inquit, aut dignum egiſſe, quod milites veſtri gladijs ulciſcerentur hodie nos in reditu adorti cum Turcis? Verùm inſontibus & proditis adfuit Deus: proditorum pleríque noſtris armis cecidere: reliqui veſtro judicio reſerventur. Nunc in tentorijs hîc poſitis hæremus, vel urbem, ſi inimica eſt, obſidentes; vel, ſi amica, tutantes. Tobias ſcelere ſuorum & Balduini periculo attonitus ſumpſit rem componendam, regreſſúſque in urbem, Prætorem adijt. Interim in foro atque in vicis rumor per Stantorem alióſque proditores ſparſus erat imperatam eſſe à Prætore cædem Belgarum perfidiæ compertorum. At pleríque omnes Edeſſani Balduinum experti defenſorem, Prætori infenſi minantéſque arma corripiunt. Prætor, qui in Balduinum non aliter quàm ſu-

ſpicione metúque peccaverat, interrogatus de inſidijs, negavit ſe Principis ejus, quem in loco filij amet, aut ullius Belgarum cædem cogitaſſe, nedum imperaſſe. Quo reſponſo pariterque populi favore nunciato Balduinus in urbem à Tobia reducitur. Intrantem armata multitudo circumſiſtit, orat, ut ſecum in perfidi ſenis caput ſtringat ferrum, opibus ejus & dignitate potiturus. Pio juveni improvisâ rei novitate & atrocitate admiratio incluſerat vocem. Reſpondit deinde minimè ſe commiſſurum, ut reſpergantur manus ſanguine ejus, quem parentem appellarit, & cui Sacramentum fidei dixerit. Pergentibus illis furere, clamantibúſque eum contra fas repugnare, repetendáſque nunc eſſe pœnas & facinoris in ipſum, & tot aliorum in rempublicam commiſſorum; poſtulavit Balduinus, ut, antequam ad arma veniretur, ſibi liceret Prætorem alloqui. Quod cùm ægre, ſed tamen impetraſſet, turrim, in quam ſe pavidus ſenex receperat,

rat,

rat, (a) ſubijt, & pietate permotus liberare eum vel capitis ſui periculo ſtatuit. Senem complexus & patrem appellans auctor ei fuit, ut ad ſedandum populi furorem, largitionem faceret. Interpellavit ſermonem Balduini vociferatio tumultuantium, ſêque ad impugnandam turrim cohortantium; tum ſtridor incuſſarum feneſtris ac foribus ſagittarum. Prætor in hoc manifeſto vitæ diſcrimine gazam aperit, Balduinóque vaſa aurea, gemmas, purpuram, nummorum cumulos offert, orans, ut quantum velit, ſumat effundátque in multitudinem, ut ſibi nudo exire liceat incolumi. Belga magis magíſque miſeratus, de feneſtrâ manu advocat populi primores, hortatúrque obnixè, ut aures, quas ira obſtruat, parumper advertant, & à Prætore ſibi ſatiſdari patiantur. Omnes uno velut ore ſucclamant, perfidum hominem ſcelera non aliter, quàm capite luiturum. Balduinus cùm nec precibus nec pretio proficeret,

(a) *Guib.*

ceret, Christianâ pietate in senem patrem, ferrum stringere, vímque, siquis inferat, propulsare parat. Stupebant Edessani senatores, militésque Belgæ suspensi atque anxij, quonam modo ille Prætorem, aut etiam seipsum, si multitudinis exacerbaret animos, expediret. Senex vicissim mirâ in pium juvenem caritate, stringentem arma cohibet amplexu & voce: frustra carum filium miseri senis causâ offensionem civium & dimicationem capitis subiturum. Semet corpus oblaturum iræ, trucidarent, modò liberatori urbis parcerent. In eo pietatis certamine Balduinus obortis lacrymis negare, se exiturum turri nisi cum patre, malle cum eo mori, quàm apud parricidas superesse: sed antequam ad arma & extrema veniatur, tentandum dolum. Auctor deinde Prætori est, ut sportâ se per aversam fenestram demittat & conetur effugere, dum ipse per adversam distinebit sermone populum. Fraus magis pià quàm felix ad irritum cecidit. Dum enim senex per funem delabitur, animadversus à

qui-

quibuſdam civium çonfigitur ſagittis, & præceps in terram datur. Caput amputatum haſtæque præfixum per vicos ad vindictam ludibriúmque differtur, ac deinde Balduino offertur pariter cum occiſi præfecturà. Atrox rei ſpecies mite Balduini & militum Belgarum ingenium mœrore iráque affecerat. Oblatum tali cum munere imperium averſatus Balduinus ſub noctem in domicilium incertus animi receſſit. Poſtridie redierunt ad eum Duodecimviri multis exponentes crimina Prætoris, populi juſtam iram; obſecrantéſque, quando ita viſum ſuperis, ut ille occumberet, ne rempublicam ipſe adhuc fortiter feliciterque defenſam, nunc capite deſtitutam & objectam hoſtibus deſerat, ſed capeſſat imperium, cujus heres ſit & jure adoptionis, & voluntate civium. Diu multúmque renitentem denique perpulerunt, ut annueret, & Edeſſæ Comitem ſalutarunt. Poſtmodum cum juvene actum de uxore ducendâ, déque regiæ virginis Armenæ formâ. Sed hæc agitantibus affertur, Turcas plures

ſatrapas

ſatrapas à Pancratio nuperæ ſeditionis Edeſſanorum occaſione excitos his Balduinóque parare perniciem. Dum Balduinus in hoſtes movet, fortuna ejus caſuúmque varietas nunciata Regi Armeno aç filiæ alternum gaudium metúmque attulerant. Ecce autem Conſtantinus Edeſsâ reverſus Regem fratrem monet, ipſi quoque imminere diſcrimen à Turcis, niſi Edeſſanis auxilio veniat, & cum ijs arma hoſpitiúmque conjungat. Eo patrui ſui conſilio nullum Andæ virgini gratius eſſe potuerat. Balduinus victis de more hoſtibus Edeſſam redibat, cum audit adventare Taſrocum cum Regiâ totâ familiâ. Tantos hoſpites ita excepit in palatio, ut laudem conſecutus ſit utentis ſplendidè ijs, quæ deceſſor avarè ſordidéque condebat. *(a)* Nuptiæ Andæ cum Balduino brevi confectæ magno eorum omníque ſtudio, celebratæque regio apparatu. Genero Belgæ dotis nomine Rex ſuas omnes arces attribuit, numeravítque Bizantinorum nummûm millia ſeptem,

(a) *Order. Aquen.*

ptem, pollicitus ſexaginta millium ſummam. Hæc Balduini læta fortuna Pancratio audienti è propinquo erat ſummo vel dolori vel incitamento ad vindictam. Quam dum aſſiduè molitur, monitus Balduinus, meritóque iratus redegit armis in poteſtatem, quidquid ditionis ejus erat, excepto caſtello unico. Hîç ſceleſti hominis dolor in furorem vertit. Perniciem machinatus non tantùm Balduino, ſed & Godefredo fratri, mox adverſus hunc accendit Buamundum, in illum autem Corbagathnm excivit. Quod reliquum erat ei caſtellum ad Euphratem, quâ Edeſsâ iter eſt Antiochiam, arx ſcelerum & latrociniorum receptaculum fuit. Ex hoc graſſabatur tum in viatores alios, tum ſtudioſiſſimè in eos, qui Balduini & amicorum Armenorum ampla munera ferebant Godefredo tunc Antiochiam obſidenti. *(a)* Inter cætera inſigne tentorium, quod Nicuſus Princeps donum mittebat Godefredo, ſubripuit. Mox excogitavit, quemadmodum furto uteretur

(a) *Aquen.*

retur ad flagitium majus & multiplex. Id tentorium prædo ſuo nomine donandum Buamundo curavit, precatus, ut ſibi adeſſet contra Balduini vim illam nefariam, quam & Tancredus nuper eſſet expertus. Pancratij nuncios ſequebantur accuſatores ij, quibus tentorium erat extortum. Eâ de re conqueruntur apud Godefredum. Aderant ſorte ei amiciſſimi procerum Hugo Magnus & Flander, qui indignati confeſtim id donum à Buamundo repetunt, aſſerentes injuriâ & ludibrio Godefredi imperatoris interverſum. Buamundus enimverò quod ſibi donatum ſit, reſtituturum negat. Urgentibus illis perſtat in ſententiâ, & irritatus recordatione Balduini Tancredo ſibíque pariter adverſati reſpondet acerbiùs. Offenſi Hugo & Robertus milites convocant. Iámque res ad arma ſpectabat, cùm procerum aliorum precibus denique Buamundo permoto ad tentorium reddendum controverſia tunc compoſita eſt, ſed mox in graviorem eruptura. Interim Corbagathus adverſus Balduinum à Pancratio
conci-

concitatus immensis suis copijs circumsedit Edessam. Balduinus sustinuit barbari assultus non solùm fortiter, sed tam diu, quoad ille moræ objectæ impatiens avertit arma in Godefredum, interim Antiochiâ jam potitum, alioqui futurum imparem & periturum cum suis, si Corbagathus adortus esset nondum mœnibus tectos. Pancratius, qui per Balducum familiarem suum in Balduinum exciverat Corbagathum, per eundem prælio Antiocheno impugnavit acerrimè in lævo cornu Godefredum fratrem. Sed victis utrobique barbaris desperavit, Christianos bellatores alijs, quàm mutuis armis, vinci posse. Id quoque censuit, se inulto Godefredum & Balduinum usquè victores fore, quoad cum eis Buamundum & Tancredum æmulatione committeret. Cujus spectaculi voluptatem insidiator dum captat, ejus fruendæ occasionem audit exortam haud procul castello suo. Erat in propinquo Hasarchum oppidum, quod (ut narrare suprà exorsus sum) magnis cum copijs obsederat Turca Ro-

dohanus

dohanus infensus ejus oppidi præfecto licet itidem Turcæ. (a) Is præfectus in tanto discrimine Godefredi opem implorarat litteris perhonorificis MAGNO PRINCIPI AC DUCI CHRISTIANORUM inscriptis, datóque obside filio. Ac, ne Godefredi responsoriæ vel intercíperentur vel retardarentur in viâ, per oratores miserat cicuratam domi columbam, cujus plumis subligatæ litteræ mox tutóque referrentur. Ita certior factus de affuturis suppetijs à Godefredo. Qui confestim dedit se in viam cum copijs, rogavítque imprimis Buamundum, ut sibi vires adjungeret. Recentia erant in eum merita Godefredi, qui & periclitanti in prælio nuper opitulatus, & petenti Principatum egregiè suffragatus erat. Ergo auxilium quod petebat, quódque similitudo ipsa periculi & societas armorum reposcebat, non rebatur negandum. Verùm urebant Normannum multa, eóque acriùs, quòd felici belli furto potitus Antiochiâ, auctúsque jam Principatu

(a) *Aquen.*

patu ex ſucceſſu animos ſumpſerat. Delata à proceribus tanti imperij inſignia effeciſſe videbantur, ut non jam Imperatoris Godefredi, ſed Buamundi Principis majeſtas potior eſſet. Nunc autem veteribus illis, quibus violatum ſuum nomen à Godefredo vel Godefredi causâ cenſebat, acceſſerat hoc recens, quòd Haſarchi præfectus Godefredum appellatione Ducis Chriſtianorum & ſplendidâ miſsâ de auxilijs legatione coluiſſet; de Buamundo ne verbum quidem feciſſet. Ergo venire auxilio recuſat. Hanc repulſam ita moderatè tulit Godefredus, ut oſtenderit, ſe graviſſimè laturum iteratam. Litteris in hæc verba ſcriptis denuo rogavit Buamundum, unáque Raymundum: haud decet vos, qui Chriſtiani exercitûs ductores & columina eſtis, operâ deeſſe ſocijs ac fratribus; cùm hoc bello ſemper parati fuerimus veſtrâ causâ perpeti quemvis laborem, atque etiam mortem. Sin deſitis nobis, ex amicis hoſtes effeceritis. In me, ſi in hoſtem noleris, arma capite. Paucis his, ſed magni ponde-

ris verbis, laudes ſimul mináſque complexus Dux Buamundo declarabat & quanti eum faceret, & quàm non timeret. Proceres Ducem comitantes, atque in his Balduinus, qui evocatus à fratre tria millia Edeſſanorum adduxerat, ſuſpenſis mentibus ambigebant, quid hæ litteræ effecturæ eſſent apud Normannum; an ſpe dignius eſſet, quòd eum Dux appellaſſet Chriſtiani exercitûs columen; an magis metuendum, quòd neganti denuo ſuppetias hoſtem ſe profeſſus eſſet. Quo enim id animo laturum illum tanti ſpiritûs bellatorem Antiochiæ Principatu ferocem, minarum impatientem, nunc velut ad arma provocatum? Et verò reſcitum eſt in caſtris, Buamundum litteris graviſſimè commotum, mox armis accinctum cum Tancredo & copijs, Antiochiâ intendiſſe iter ad Godefredum. Eo nuncio variè affectis alijs, Pancratius in propinquâ ſuâ ſpeculâ exultavit erectus in ſpem dimicationis optatæ. Omnium animos ſuſpenderant magna illa nomina Godefredus & Buamundus ſummi du-

ces

ces ad ſupremum certamen velut à fortunâ comparati. Non jam cum Turcis victis rem fore, ſed inter victores Turcarum clariſſimos duces tot ante parta decora mox cumulaturos, aut everſuros. Jam appropinquabat Buamundus, in cujus pectus Godefredi verba altiùs, quàm quiſquam ratus, deſcenderant. Cauſarum omnium offenſionis renovata erat memoria. Modò ſecum ipſe fremens, modò alloquens Tancredum, parum erat, inquiebat, quòd Godefredus fratris operâ ad Tarſum vexillum tuum, Tancrede, meúmque nomen peſſumdedit. Parum, quòd ad Antiochiam ereptum mihi ab eo tentorium tanto odio atque invidiâ ſpectatum ſit, quaſi in eo monumento quotidie vinci viderer. Nec ſatis erat, quòd in Galliâ Conſtantiæ amores ac nuptias mihi intervertere nitatur, ſibíque conciliare amici Hugonis operâ; niſi & Antiochiæ Principi imperaret tanquam gregario, atque etiam minaretur, ſi detrectarem imperium. Uſque eò ſuſtulit animum, ex quo dux Chriſtianorum ſalutatus eſt

baro. Hæc agitanti cùm recurreret memoria officiorum à Godefredo acceptorum, subortis grati ac generosi animi motibus obstrepebat ira; eóque fremebat magis, eum sibi obtigisse æmulum gloriæ, rivalem amorum, ac denique hostem, quem ulcisci non posset sine aliquâ ingrati animi notâ. Quamquam, inquiebat, gratiam officiorum perdidit, qui se mihi contulisse gloriatur & exprobrat litteris. Hic dies aut æmulo, aut mihi futurus ultimus. Tu mihi, Tancrede, adesto spectator, aut si malis pugnæ socius esse, habes accitum Edessâ, quem ulciscaris, Balduinum. Erat Buamundo Tancredus arcanorum omnium & periculorum particeps, meritóque in caris eximius. Juvenis non fortitudine clarior, quàm bona mente, ita studebat avunculo, ut in omnibus admiraretur Godefredum. Ejus viri perspectâ incredibili virtute & humanitate vix ac ne vix quidem adduci poterat, ut existimaret quidquam ab eo in Buamundum esse peccatum. Ergo hujus animum, siquo modo possit,

placare

placare instituit. Atque ut prudentiâ imprimis valebat, tectis verbis rem aggreditur, visus primùm assentiri Buamundo, nec diffiteri, Godefredum duriùs locutum. Deinde aliqua ex ijs, quæ Godefredo objecta audierat, excusationis nonnihil habere posse submonebat. Quæ contra se ad Tarsum gesta essent, Balduino tribuenda, neutiquam Godefredo, qui de ijs fratrem etiam objurgasset. Jam tentorium non tam Ducem repetijsse, quàm Hugonem & Flandrum. De Constantiâ virgine conventâ & sollicitatâ per Hugonem, ut amanti Godefredo faveat, suspicionem esse, sed nihildum certi. Minùs decere præproperam iram, antequam de causæ veritate constet. *(a)* Mittendum esse in Galliam idoneum hominem (qualis videatur consanguineus Richardus Salerni Princeps) qui rem exploret ac nunciet, &, si integra sit, Constantiam petat uxorem Antiochiæ Principi. Cùm Tancredus id suum monitum probari avunculo sensisset, gratóque consilio

(a) *Guib.*

mitescere iram ejus, tum revocato sensim sermone ad recentem offensionis causam dixit, optandum fuisse, ut præfectus Hasarchius plus tribuisset Buamundo Principi, nec solum Godefredum implorasset & honorificè litteris appellasset. Sed hanc scilicet esse culpam inscientis barbari, non Godefredi, qui eam ipsam reparare contenderit imploratâ semel iterúmque ope Buamundi. Passum Ducem inexpectatam repulsam à Buamundo, tamen litteras ad ipsum dedisse, in quibus non possint omnia condemnari. Exorsum verbis honorificentissimis appellasse Buamundum exercitûs Christiani ductorem & columen. Quòd addiderit, se semper pro eo mori paratum, non esse gloriantis aut exprobrantis verba, sed obsecrantis. Verùm, quòd æquum postulare se ratus, precibus aliquid minarum adjecerit, id inter viros magnanimos esse tam pronum roganti, quàm acerbum rogato. Sed antequam de vindictâ statuatur, videndum Principi generoso & famæ studioso, an non priùs

merito.

meritorum ejus, quàm dictorum habenda sit ratio. Avunculum pro sui animi amplitudine candoréque non diffiteri pugnante sibi in valle Gorgoniâ, in Antiochenâ urbe, atque acie felicem opem tulisse Godefredum, nec non suffragatum omnium maximè ad Antiochiæ Principatum. Post hæc facta si verbis offenderit, priùs respondendum videri factis, quàm verbis. Iam occasionem se dare opem ei ferendi, qui tulerit. Postquam ita famæ satisfecerit officijs, visurum de condonandâ vel ulciscendâ acerbitate verborum. Se quidem, etsi sciat, quantus sit vir Godefredus, & amicum malit quàm inimicum, tamen nec metuere, nec dubitaturum armis aggredi, quemcúmque avunculus in hostibus numeret His audiendis ira Buamundi sensim deferbuit, & placido jam animo sociales copias junxit Godefredo. Qui & illum & Tancredum in aditu castrorum excipit illâ incredibili humanitate, quâ rapiebat omnes, & sinceræ amicitiæ testificatione, quidquid litteris asperserat

acerbitatis, absterſit. Raymundum paulò antè placatum, Eluirâ verbis ſubſerviente, ad ſua caſtra adduxerat. Hac conjunctione armorum territus Rodohanus ultro ſolvit Haſarchi obſidionem, præfectúsque liberatus Godefredo Sacramentum de genibus dixit. Pancratij nefariam expectationem cùm hîc fruſtrata eſſet reconciliata inter proceres gratia, alebant adhuc in propinquo ſtructæ Balduino fratribúſque inſidiæ. At cùm harum adminiſter præcipuus Balducus captus luiſſet capite, Pancratius ſuo conſulendi tempus eſſe ſenſit, quærendíque latebram caſtello ſuo occultiorem. Vix ſeſe ex hoc ejecerat, cum Godefredus monitus perpetuis ejus latrocinijs exſpoliari accolas & viatores, expilari cœnobia, commeatus à Balduino fratribus miſſos averti, arcem illam compertiſſimi latronis diruendam & æquandam ſolo curavit. Ille ſocij Balduci ſupplicio, ſuóque damno ac dedecore actus ex furore in rabiem, cùm nil jam relictum eſſet præter ſceleſtam mentem, hac deſignavit facinus, quo haud

haud ſcio an toto hoc bello memorabilius ullum ſit. Dum conſtitutum petendæ Hieroſolymæ tempus expectatur, proceres declinaturi luem, quæ Antiochiæ inter plurima funera ſuſtulerat digniſſimum cælo hominem Ademarum Anicienſem Epiſcopum, alij aliò diverterant. Buamundus cum Tancredo Ciliciam reliquam ſumpſerat ſubigendam, Raymundus expugnandam urbem Albaram, Godefredus Marram. Qui imminente jam tempore Hieroſolymam contendendi relicto in caſtris ad Marram Euſtachio fratre, Edeſſam Balduino valedicturus excurrit cum familiaribus equitibus duodecim, eminente inter eos conſanguineo Burgio. (a) Transmiſſo Euphrate videt contrà venientem militarem globum candido vexillo ſpectabilem, præfectúmque magno ſplendore præeuntem. Clypeus aureus præferebatur aquilæ complexus effigiem. Ante vehiculum, in quo ſedebat, clangebant tubis argenteis equites duo. Ipſe magnificè togatus barbam pro-

(a) *Guib.*

promiſerat more Græcorum. Godefredus nuper eodem ornatu conſpectum agnovit fratrem Balduinum. Qui complexus Ducem ac deinde Burgium, caros non magìs à cognatione quàm virtute hoſpites perduxit Edeſſam. Ibi à rege Tafroco, Andâ, Conſtantino, Duodecimviris excepti ſummâ lætitiâ, ſummíſque honoribus culti, ambo regijs digni, & aliquando colendi. Coram Tafroco & Andâ cùm Godefredus eſſet gratulatus fratri Balduino felix cum regiâ virgine matrimonium, & officiosè pater filiáque reſpondiſſent, nova nupta (ut fit) delapſa in ſermonem de futuris hoſpitum conjugibus. Sciebatur caram eſſe Burgio Morfiam vicini Meleteniæ Ducis filiam. Quam Godefredus amaret ex omnibus, à quibus non ſolùm in Europâ, ſed in Aſiâ etiam amabatur, erat in obſcuro. Ajebat Anda ejus virtute non magis fortiſſimos Turcarum victos, quàm humanitate devinctas Turcicæ gentis Principes feminas. Captivas duas Reginas alteram Nicææ, Antiochiæ alteram, Bullionij

Impe-

Imperatoris curâ honoratè pudicéque habitas & remiſſas cum liberis, illam ad Solimanum conjugem, hanc ad Senſadolum filium. Eas, cùm Edeſsâ transjerant, Bullionij victoris benignitatem comitatémque laudibus proſecutas. Quin Antiochenæ Reginæ filiam non obſcurè teſtatam, ſe Antiochiâ illibenter abſcedere. De causâ interrogatam, verecundo cum riſu diſſimulantem quod erat, reſpondiſſe, *(a)* ibi ſe inter Chriſtianos delectatam eſu ſuillæ, quâ veſci Turcicis moribus nefas ſit. Verùm re verâ Antiochiæ Chriſtianorum procerum atque imprimis Godefredi conſpectu captam. Cæterùm Turcicis virginibus antecellere (*b*) Floriam Calabres Reginæ filiam Corbagathíque Principis ſororem, quæ ſe Chriſtiana ſacra ſuſcepturam promittat, ſi ipſam Godefredus ſibi deſpondeat. Ad hæc Bullionius mentem de more celans cum lepore reſpondit, ſe nimis accenſurum Turcarum procerum iras, ſi, quorum copias pugnando attriverit, eorum virgines

(a) *Order.* (b) *Geneal. Bonon.*

gines amando ſubripiat. Verùm jam nunc iras illas, de quibus jocabatur, nimíſquam inflammarat, ſeque inſciens opportunum vindictæ obtulerat. Digreſſus Edeſsâ redibat ad caſtra cum ſuis equitibus duodecim, aliíſque octo, qui præbitum à Balduino viaticum ferebant. Iam Antiochiæ propinquabat, cum parumper ſubſtitit. Verùm propiùs aberat à periculo ſalutis, quàm ab urbe. Ventum erat in convallem peramœnam ad caput fontis viridantem ceſpitem alluentis. Imminebat mons, ad cujus radices lacum grandem ac piſcoſum latè junci inumbrabant. Ipſa loci ſpecie invitatus Bullionius diſcubuerat in gramine cum ſocijs, corpúſque curabat. Dum ſecurè prandetur, ſubitò ex vicino carecto montíſque latebrâ inſidiatores erumpunt Pancratio incentore collecti. (*a*) Turcarum delecti equites cataphracti non pauciores centum viginti præſtolabantur rediturum iſtac Godefredum. Non plures cojerant, ne multitudine proderentur, at plures quàm ſatis futuri videbantur, quini pugnaturi in

(a) *Agil. Guib. Aquen.*

in ſingulos. Qui priúſquam propiùs acceſſiſſent, Dux arma induerat, equóque inſidens imperterrito vultu ſocios hortabatur ad pugnam. Et Burgius cæteríque undecim invicem cohortantes erigebant inde animos, quòd Apoſtolis numero pares ſequerentur Ducem Chriſti vice fortiſſimè præiturum. Atque ita valuit apud eos fiducia hinc concepta, ut facilè tanti periculi cogitationem excuterent. Turcæ ſuâ virtute & multitudine freti advolant infeſti ſagittis, circumfúſique inſtant Chriſtianis ad empturi ſpem fugæ pariter & ſalutis. Ferociſſimi quique deſilierant ex equis, ut cæteri ſcirent eos non fugituros, quos viderent ad pedes eſſe degreſſos. Atrox inter hæc clamor hortantium ſocios, minitantium hoſtibus. Eminens in equo Dux utroſque in ſe converterat tum corporis armorúmque ſpecie, tum ingentibus factis. His indicijs Turcæ Godefredum agnoverant. Ergo in eum tela conijciunt, & tota in unum acies vertitur. At non ille idoneus metui, niſi inferendo. Nunc reſiſtens ob-

vios,

vios, nunc procurrens recedentes obtruncabat, & cùm tot manus unum incesserent, par unus omnibus stabat; sternebátque complures. Cæsis ad triginta Turcis periculum ad cæteros vertit. Cumque aliquantisper inter pugnæ fugæque consilium trepidassent, tandem terga verterunt. Ac ne dubia foret vis cælestis auxilij, nullum è duodecim socijs desiderasse Dux legitur. Nimirùm quâ præside armorum Virgine pugnarat, eâdem protegente vicerat. Itaque reditus ejus Antiochiam triumpho proximus fuit. Ibat pompa penè incredibilis victoriæ testis. Captivi tantò plures quàm qui ceperant, erant ad triginta. Cæsorum triginta capita præferebant ephippijs partim victores, partim ipsi captivi. Nonaginta equi Turcici ducebantur onusti spolijs eò jucundioribus, quò minùs speratis. Dux per illum Antiochiæ pontem, ubi gigantem Arabem dissecuerat, nihilo jam minore facinore clarus invehitur inter plausus procerum & acclamationes populi, vix eam victoriam præ stupore,
vix

vix se præ gaudio capientis. Habitis Deo Deíque Matri gratijs, de accelerando Hierosolymam itinere actum in commune. Plusculum intermissa profectio non est visa diutiùs differenda. (a) Sub mensem Martium Bullionius movit Antiochiâ, rediítque ad Eustachium fratrem & proceres alios Marrâ urbe jam potitos. Sed desideratus ibi, defletúsque præsertim ab Anselmo Ribodimontio egregius adolescens Engelramus, cujus mortem & miranda mortem secuta pòst paulò referemus. Exinde maritimâ orâ, processum, ut commodiùs navigijs acciperetur commeatus. Ad Laodiceam Syriæ stativa habita. Ea urbs littoralis, sola ex totâ Syriâ erat in Græci Augusti fide, nuper amissa, mox recepta. Quærenti de his Bulionio narratur captivum in eâ urbe detineri Vinemarum egregium illum nuper Archipiratam: cum eo in vinculis esse Regem memorabili pariter fortunæ ludo jactatum. Miseratus utrumque Dux, cùm audijt eum regem vocari

(a) *An.* 1099.

vocari Edgarum, obſtupuit; quique aderant Euſtachius frater & Robertus Normannus, ingemuere. Nullúſne, inquit Euſtachius, finis erit infortuniorum optimi Principis? Ita nondum ceſſat, ſed augetur denunciata calamitas regiæ arboris Anglicanæ. *(a)*

Celebratiſſimum eâ tempeſtate erat nuperum Divi Anglorum Regis Eduardi vaticinium de arbore viridi Anglicanâ; quo loquendi modo fortunam regiæ familiæ imminentem prædixerat. Is rex patruus fuerat Principis cognominis, quo patre genitus erat Edgarus ille Laodiceæ captivus. *(b)* Sanctus rex moribundus cùm biduò tacuiſſet, tertio die ſibi redditus precatúſque Deum, ut, niſi vera dicturus erat, obmuteſceret, rurſus expeditâ voce vaticinium edidit in hanc ſententiam.

VATICINIUM
EDUARDI REGIS.

ARBOR FATALI VIRIDIS SUCCIDITUR ICTU:

PARS

(a) PRIMORDIA *Euſtachij, Mariæ Scotæ, &c.*
(b) *Malm.*

PARS ABSCISSA SUO STIPITE SUMMA
CADIT:
HOC AMOTA PROCUL TRANS IUGERA
TERNA FERETUR:
POST ITERUM STIRPI REDDITA, POMA FERET.

Vix mortem objerat rex, cùm obscurum illud vaticinium cœpit eventu rerum explicari. Mox etenim VIRIDIS ARBOR, hoc eſt, familia regia Anglicana fato Eduardi ſucciſa, regiáque dignitas (quæ Edgaro debebatur) tanquam faſtigium à trunco arboris decidit, atque ab HOC AMOTA PROCUL ad externum hominem Haraldnm Danum pervenit, & ad duos deinceps alios externos Normannos. Quæ terna exterorum capita TRIUM IUGERUM nomine adumbrârat Rex vates. Haraldum Danum cùm Normanniæ Dux Guilielmus Nothus acie victum regno vitâque privaſſet, primores quidem Anglorum Edgarum tunc puerum ſanciverunt Regem. Sed ijs etiam pugnâ victis à Notho, coactus Edgarus ſolum vertere. Exul cum ſororibus duabus Margaretâ

& Christianâ tempestate ad Scotiæ littus eijcitur. Ibi Regios exules perbenignè hospitio excepit Scotorum Rex Malcolmus, captúsque Margaretæ formâ, & virtute sibi eam matrimonio junxit, ex quo plures suscepti liberi, atque in his Editha, & Maria spes regnatricis Anglicæ familiæ. Margareta Regina morum sanctitate insignis sanctè educavit liberos. Matris Virginis cultrix eximia honoris ejus causâ filiarum alteram Mariam appellavit. Ei cultui incrementum, & festo Virginei Conceptus originem dedit celeberrimum ejus temporis prodigium. Edgarus non solùm Malcolmi, sed & Sirani Danorum Regis auxilijs parabat Angliæ regnum repetere. Rex Nothus audito eo rumore mittit Helsinum in Daniam, qui rem exploret, & ad se referat. Is Helsinus Normannus cœnobij Ramseiensis in Angliâ præsul, consecuturus immortalitatem nominis, mandato Regis impigrè obito, renavigabat in Angliam, cùm spissis nubibus cælo se intendentibus concitatum ventis mare

innor-

inhorruit. (*a*) Vectores fœdâ tempestate jactati, desperatâ corporum incolumitate, salutem animorum commendant superis. Imprimis miserorum sacram ancoram Virginis Matris opem inclamant. Ecce visus super undis vir venerabili specie, & infulis insignis accedere. Qui Helsino illacrymanti, ad te, inquit, ab orbis Dominâ, quam in vota vocasti, mittor: mihi si dicto audiens fueris, sospes evades. Helsino pollicito, se quævis ejus imperata facturum; Deo mihíque promitte, excepit ille, te diem, quo Dei Mater concepta, & condita est, posthac VI. idus Decembris solemni ritu culturum. Simul ac promisit Helsinus, simul ille ex oculis sublimis abiit, & dicto citiùs tempestas sedata est. Præsul Ramseiensis secundis ventis appulsus in Angliam prodigium prædicat, Regi Notho refert, contra ipsum quidem Edgari Danicam classem parari, sed spem reponendam in Virgine intaminatâ, quæ terrâ, ut modò mari, tempestatem serenô mu-

(a) *Vetera off. Concept. S. Ans.*

tare possit, & bellum pace. Moverat Normannum Regem prodigiosa legati sui liberatio: moti eâdem populares, & Virgineum Conceptum novo festivóque cultu prosecuti. (*a*) Festum id Normannorum initiò vocitatum de primorum cultorum nomine, mox Divi Anselmi itidem Normanni epistolâ hortatoriâ longè latéque propagatum est. Secuta interim tanquam favente Virgine in Anglia rerum quies. Eò Edgarus venerat, & cælesti consilio cedens, Regi Normanno Sacramentum fidei dixerat. (*b*) Hîc benignè splendidéque habitus adolevit inter Regis filios Robertum, Guilielmum Rufum, Henricum. Roberto imprimis carus mutuam caritatem, fidémque rebus difficillimis probavit. Cùm Rex pater moriens Guilielmum Rufum testamento instituisset Angliæ regem, Robertum verò Ducem Normanniæ, licèt natu majorem; Robertus postpositus bellum Rufo movet, Edgaro armorum socio. Iam Edgarus Angliæ sceptrum tertio ex-

(a) *Alensis.* (b) *Malmesb. Boëth. &c.*

externo regi obveniſſe ex vaticinij fide cernebat; jam ex eâdem expectabat, ut regia dignitas ſuæ ITERUM STIRPI REDDITA refloreſceret, neque tamen ille ſibi regnum armis quæſijt, ſed amico Roberto. Neque verò futurum erat, ut ipſe, ſed ut ſororis Reginæ Margaretæ Scotica ſtirps regnaret in Angliâ. Cùm Edgarus in Normanniam ad Robertum bellum parantem profectus eſſet, ad eos venit Bullionij frater Euſtachius, cui cum ambobus annos jam plures familiaritas erat. Egregiam imprimis neceſſitudinem cum Edgaro junxit. Amicitiam inter eos conciliarat ſimilitudo indolis, candoris animi, & morum optimorum. Cùm voluntatum eſſet ſumma conſenſio, quos Edgarus in caris numerabat, eoſdem dilexit Euſtachius, ſed maximè omnium filiam Reginæ Scotæ Mariam. Sæpe cum Edgaro perpendebat Divi Eduardi prædictionem & regiæ ejus familiæ fortunam; utque præſentem adverſam miſerabatur, ita promiſſam proſperam habebat in votis. Certiorem Euſtachium fecerat Edgarus

ſororem ſuam Chriſtianam ex Scotiâ ve-niſſe in Angliam, & in Rumſejenſi cœ-nobio femineo, quod haud procul abeſt à virili illo Ramſejenſi, cui eximius Vir-ginei Conceptus cultor Helſinus præe-rat, vitam religioſam profiteri. Ad e-am miſſas à Reginâ ſorore filias duas Editham & Maria n ibidem metu Rufi latere inter virgines ſacras, & caſtè piéque educari, ſortem expectantes, quam cælum deſtinaſſet. Gaudebat Euſtachius, erudiri virgines regias ijs ar-tibus, quibus ingenia ad fortunæ ma-gnæ faſtigium aſpirare numine favente poſſint; ominabatúrque eas evaſuras virtutis regiæ, qua mererentur regnum. Quamquam, Edithâ velo monaſtico paulò pòſt obnuptâ, ſola Maria ſuperfu-it, quæ nuptura videretur. Hanc la-tentem Euſtachius primùm miſeratione, deinde caſto amore proſequi cœpit. Cùmque abſenti teſtari coràm animum officijs non poſſet, quod reliquum erat, avunculo ejus Edgaro ita ſe probabat induſtriâ, laborum patientiâ, bellicâ virtute, animíque magnitudine, quaſi

Maria

Maria ſpectaret. Bello in Regem Rufum conflato à Roberto fratre, huic ſtrenuam impigrámque navavit operam. Moras trahente in Normanniâ Roberto, ipſe præjens cum Edgaro proceribúſque alijs Normannis & Belgis mare traijcit. Superatíſque in Angliâ difficultatibus primis, quas inſuperabiles facere abſentia Roberti & multitudo hoſtium videbatur, ferro ſibi ad urbem Roveceſtriam patefecit aditum. Hanc aliáque Cantuarienſis ditionis loca virtute occupat, obtinétque Roberti nomine. Erat Roberto indoles pugnax, ſed identidem otio & amoribus ſolvebatur. Certè in hac tantâ re, quando ei regnum armis quærebant amici, dicere non habeo, quem bellatorem præſtiterit, ſed quem deſeruerit. Actum erat de Rufo, ſi bene cœptis Euſtachij adeſſe feſtinaſſet. Iam is non tantùm munita loca plura, ſed, quod plus bello valet, famam ſibi compararat. Iam multi Anglorum erecti celebritate nominis Euſtachij ſollicitabantur novarum rerum cupidine, odióque

præſentium. At dum hæret Robertus, nec ſe ſuæ cauſæ præbet, Rex Rufus Euſtachium Roveceſtriæ obſidet. Belga non elanguerat alienâ ſegnitie, ſed clarus fide in amicos ita fortiter obſidionem tulit, ut in æſtatem traxerit. Ac ne tunc quidem Rufi potentiæ ceſſiſſet, niſi multis hoſtium cæſis, nec paucis ſuorum deſideratis hoſtes novi generis protuliſſet æſtus. (*a*) Ex illuvie cadaverum exorta ingens multitudo muſcarum oculis naribúſque adſtrepere, cutem fodicare, cibis potionique ſe ita ingerere, ut his uti nemo poſſet, niſi cui ſocij interim flabellis ora defenderent. Ergo agere de deditione Euſtachius cogitur. (*b*) Rufus præſtructis oppido caſtellis duobus obfirmarat jurejurando animum ad obſeſſorum expugnationem & necem: at placatus Euſtachium à fortitudine laudatum recepit in fidem. Edgarus primùm pulſus, deinde redux & reconciliatus Rufo, exortâ denique inter reges Anglum Scotúmque diſcordiâ in ſum-

mum

(a) *Hoved.* (b) *Orderic.*

mum mœrorem & ultimum ſalutis diſcrimen adducitur. Nunciatur ei Malcolmum Regem haſtâ Angli proditoris occiſum, mœrentem Reginam tertio die poſt conjugem ſanctè obijſſe, Donaldum Malcolmi fratrem nullo filiorum heredum reſpectu invaſiſſe Scotiæ regnum. Tot unà malis oppreſſus Edgarus, cùm ſanctæ ſororis filios, ut tyranno Donaldo eriperet, è Scotiâ clàm evocatos occultaſſet in Angliâ, hìc cum eis cumulo malorum obruitur. (*a*) Organus erat ei infenſus, homo præferoci ingenio, qui ex calumniâ gratiam aucupans regis, Edgarum accuſat majeſtatis, quòd regnum affectet, quòd Scotæ ſororis liberos in ſpem regni Anglici clàm alendos curet, & jure reges eſſe dixerit. Offert ſe armis evicturum, ita rem habere. Rufus excandeſcens jubet Edgarum & ſororis prolem è latebris erutam comprehendi. Nihil teneræ ætatis, nihil ſexûs ratio valuit. Filij tres cum Mariâ ſorore & avunculo capti, & conjecti in vincula. Filiarum altera

(a) *Boëth.*

altera Editha, quòd obnupta monaſtico velo perpetuâ virginitate teneri crederetur, apud materteram antiſtitem relicta. Captivis denunciatur futurum ut damnentur perduellionis, niſi pugnatorem invenerint, qui Organum falſi convincat armis. Perculerat optimum quemque accuſatio & accuſator, de cujus robore armorúmque peritiâ magna erat opinio. Conſtitutus pugnæ ſingulari dies aderat, nec apparebat defenſor. Stadium ſubijt armatus Organus feritatis ſpecie ipſi circumfuſæ multitudini & extra periculum poſitæ timendus. Ex adverſo producti in ſuggeſtum rei vinculis luctúque obruti, & eò miſerabiliori habitu, quò conſpectiore. Imprimis movebat animos virgo regia in vili cultu, & cui unicum erat ornamentum forma, niténſque in vultu ſpecies virtutis. Tandem adeſt eques armorum inſtructu ſplendidus, causâque reorum ſuſceptâ, certamen contra calumniatorem Organum poſcit. Iuvenem unum eo die fortuna regiæ domûs præſidium habuit. Organus vi-
ctus

ctus ac peremptus odij & insanæ cupiditatis meritas dedit pœnas, Edgaro & sororis liberis affectati regni suspicione absolutis. Dignum Eustachij animo & amore facinus, etsi nomen non proditur. Victori grates actæ. Præmium merito par rependi non poterat ullum, nisi regiæ virginis connubium. Sed recens orbitatis luctus, & Mariæ tenerior ætas, & Scotiæ regnum à tyranno occupatum differri nuptialem lætitiam cogebant. Et victorem magnanimum curæ militares aliò avocabant. Sub id tempus bellum sacrum indictum, cui initiatus Eustachius Robertum Normanniæ Ducem comitatus est, Edgaro Mariâque non minore studio salutatis, quàm obstrictis. Interim Edgarus jam gratiosus apud Rufum impetratis ab eo copijs Donaldum Scotiæ tyrannum acie vicit & cognominem sibi sororis filium Edgarum statuit regem. Inde victor adjecit animum ad amicos belli sacri heroës Robertum & Eustachium sequendos. Navibus à Rufo obtentis juventutem Scotam & Anglam imponit

facilè

facilè principe comitum Alano Stuarto. Terras circumvectus ſecundo curſu ad Syriacum uſque mare pervenerat, cùm occurrit claſſi, quam audit eſſe piraticam, & Archipiratæ celebre nomen eſſe Vinemaro. Ad pugnam ſe parabat, quando Vinemarus jam ſacri belli navarchus agnovit Edgarum Euſtachio fratribúſque amiciſſimum. (*a*) Iunctis navibus prætervecti Antiochiam, quam eo tempore Godefredus obſidebat, vicinam civitatem petunt Laodiceam littori impoſitam, obverſíſque mari geminis turribus firmatam. Incolebant Chriſtiani Græco Auguſto ſubjecti jure, ſed oppreſſi jugo barbarorum. Huc unà appulſi Edgarus & Vinemarus, quibus ad xx. millia claſſiariorum erant, urbem expugnant barbaris cæſis. Tempore modico interjecto adeſt ab Alexio cum claſſe Ravendinus, urbémque Græcæ ditionis repetit. Cùm reddere in præſens recuſaſſent victores, ſecuturi exemplum obſidentium Antiochiam itidem Græcæ ditionis; impugnata à Raven-

(a) *Order. Aquen.*

vendino urbs faventibus oppidanis rursus capitur. Edgarus, Vinemarus, Stuartus, navaléſque ſocij omnes conjecti in carcerem, navibus in poteſtatem redactis. Quæ omnia cùm de ijs audijſſet progreſſus ad Laodiceam Godefredus, libertatem amicorum etiam atque etiam rogat urbis præfectum. Hic memor Bullionium præ cæteris proceribus Latinis ab Alexio fuiſſe cultum & adoptatum, poſtulatis obniti non auſus, captivos omnes, navéſque reſtituit. Liberati longo agmine Godefredum petunt, gratijſque & victoriarum gratulatione proſequuntur. Edgarus ab eo & veteribus ſuis amicis Euſtachio & Normanno Roberto multo vel honore, vel amore cultus. Vinemarus quoque Godefredo acceptiſſimus fidei in Balduinum mercedem cum præſenti libertate famam apud poſteros tulit. Euſtachio privatim interroganti cum curâ Edgarum de ejus regiæ familiæ rebus, nominatim de Mariâ ſuâ, reſpondit ille, Scotiæ res jam bono loco eſſe: in Angliâ favere Rufum: ejus fratrem Henricum

indolis

indolis egregiæ adoleſcentem videri captum amore Edithæ, licèt monaſtico more velatæ; Mariam adoleſcere, ſperaríque non indignam fore amore Euſtachij. His audiendis delectatus non modò Euſtachius, ſed & Godefredus, qui pietate amori ſimillimâ Regijs virginibus affici viſus eſt Euſtachio, ambigenti an non Mariam dum miſeratur frater, amare cœpiſſet. Delapſi deinde ij proceres ad ſermonem de Eduardi vaticinio. Videbatur reverti ſenſim fortuna æquior, aut potiùs cælum reſpicere. Iam arboris regiæ faſtigium ad tertium jugerum pervenerat, nempe ad tertium externum Regem Rufum; ac proinde ſpes erat, fore ut brevì Regia dignitas Anglicana reſtitueretur ſtirpi priori. Verùm quâ ratione id eventurum eſſet, ambigebatur ſcilicet, & expectabatur à numine. Cùm jam Laodiceâ progrediendum eſſet, rogavit Godefredus Edgarum, ut agmini viâ maritimâ eunti adnavigaret cum claſſe, armíſque & commeatu adeſſet Præfectura claſſis ei, Vinemaróque rei na-

valis

valis peritiſſimo commiſſa. Buamundus hactenus comitatus Godefredum, Antiochiam, ne ſine Principe relictam à tergo hoſtes reciperent, rediјt. At Tancredus exinde Godefredum ſecutus eſt, tum admiratione tanti ducis, tum liberandæ Sanctæ Urbis ſtudio. Motis Laodiceâ caſtris ventum Gabulam, quæ pretio dolóque metum expugnationis redemit. Prima hæc erat maritimarum urbium deinceps Caliphæ Saraceno ſeu Imperatori Ægyptio ſubjectarum. Impoſterum non cum Turcis, ſed cum Saracenis negotium futurum erat. Finem belli unius fore principium alterius proſpiciebant animis, cùm de legatis in Ægyptum miſſis nihil audiretur, anxio admodum Godefredo tum communi, tum privatâ Gerardi ſui causâ. Inde admota caſtra ad Archam arcem in editâ rupe poſitam, nec expugnabilem. In ejus obſidione multæ res perdignæ memoriâ evenere, ſed omnium maximè memorabilis ſors Anſelmi Ribodimontij, cujus inſignis cum Engelramo Gerardóque amcitia ſuperi-
ùs

ùs identidem celebrata eſt. Timebat is pro Gerardo non redeunte; at Engelramum ad Marram ſibi ereptum ita lugebat, ut ſatiari non poſſet commemorandâ egegij adoleſcentis vel virtute, vel triſti morte. In urbis expugnatione eum inter primos transcendiſſe murum, ferrum flammámque intuliſſe. Victorem ſudore difluentem, fumóque æſtuantem ex labore & inediâ defeciſſe. Florem illum ætatis emarcuiſſe, ac deníque gloriosâ quidem, ſed Comiti parenti amicíſque omnibus, ac ſibi imprimis acerbiſſimâ morte ſublatum. Cæterum tanto hoc luctu Ribodimontius non retardabatur à belli operibus, ſed extimulabatur acriùs in hoſtes. Miranda, quæ ſubijciam, tradit Agiles qui aderat, ſanctè præfatus nihil ſe, niſi viſa & credita, relaturum. Ribodimontius ſuo more fortiter adverſus obſeſſos rem die toto cùm geſſiſſet, ſub noctem ſe in tentorium receperat. Comparabat ſe ad quietem, cum ecce in vigilantis conſpectu n ſe ſubitò dedit Engelramus. Quo viſo attonitus pariter

ter & exhilaratus, quid hoc rei eſt? inquit: te, qui vitâ functus eras, viventem aſpicio. Cui Engelramus blandè renidens, NON MORIUNTUR, inquit, QUI IN OPERA CHRISTO NAVANDA FINIUNT VITAM. Cúmque Anſelmus fixus in amici obtutu mirabundus obſervaſſet venuſtatem oris, quam modò mors deformarat, nunc non tantùm refloruiſſe, ſed redditam cum cumulo majeſtatis cujuſdam ſplendoríſque humano majoris, ſtupens interrogavit, undénam pulchritudo illa incredibilis obtigiſſet. Nihil mirum, reſpondit, Engelramus, me eâ eſſe oris elegantiâ, qui tam elegantem incolam domum. Tum ſublato vultu digitóque oſtendit Anſelmo palatium in cælo tantæ pulchritudinis ac magnificentíæ, ut nihil ille elegantius, magnificentiúſque videri poſſe cenſeret. Magis magíſque attonito ad fulgorem admirabilis ædificij Engelramus, multò, inquit, præclarior hâc domus præparatur tibi; ſubjecítque has voces; IN CRASTINUM. Quæ locutus è conſpectu ſublimis abijt. Stupore

defixus Ribodimontius, reputánſque ſecum, quid poſtremis illis verbis, IN CRASTINUM, ſignificaretur, collegit imminere ſibi vitæ finem, & in poſterum diem denunciari ab amico. Hæc volventem ſomnus oppreſſit. Manè ſimul ac evigilavit, vocat ad ſe ſacerdotem non unum, noxas confeſſione expiat, miſericordiam & veniam ab eis, atque à Numine efflagitat, vitæ finem ſibi imminere teſtatus. Mirantibus illis, qui valentem cernerent, expoſuit quid vidiſſet vigil, quid audîſſet. Et verò eodem die, cùm hæc enarraſſet pluribus, & audito hoſtili motu correptis armis in Saracenos Archâ latenter egreſſos invaſiſſet, calente pugnâ, in ejus caput lapis ex urbe tormento incutitur. Proſtratus vir fortis juxtà ac pius, cùm ter, Deus adjuva me, dixiſſet, extinguitur, & ad paratum promiſſúmque ab amico cæleſte palatium emigrat. Ortus apud Belgas antiquis Valentianis Comitibus, præfectus erat Caſtellanus Valentianarum, Auſtrovandiæ Comes, Buccinij & Ribodimontij

ſeu

ſeu Ribemontij Dynaſta. De poſtremo loco, quòd ibi Monaſterium fundaſſet, cognomentum acceperat, Aquicinctini quoque Cœnobij attributâ inſulâ conditor, vir heroïca virtute, & horoïcæ cum Engelramo amicitiæ exemplar. Deſiderio utriúſque mœſtos proceres ſolabatur Godefredus, cùm dolori lenimentum attulit inopinatus, & penè jam deſperatus reditus cari capitis Gerardi Aveſnatis cum oratoribus ſocijs. Gerardus cognito gemino funere vix lacrymas tenens, equidem, inquit, vix ereptus ipſe mortis diſcrimini, non rebar me huc redire parentaturum ſanctis manibus cariſſimi amicorum paris. Ita vixeramus inter nos neceſſitudine conjuncti, ut ſi mihi fas eſſet vitam claudere meis auſpicijs, à tantis amicis ne ipsâ quidem morte divellerer. Godefredus ſimul eum, ſimul omnes erigens, ad fortem operam & ſpem immortalis vitæ hortatus eſt, propoſito cæleſti illo Engelrami verbo NON MORI EOS, QUI IN OPERA CHRISTO NAVANDA FINIUNT VITAM. Deinde Ge-

rardus longæ moræ ſuæ cauſas, ſua pericula, & Saracenorum dolos ita referebat. (a) Poſtquam in Ægyptum perveniſſent, ab Amerinâ Imperatore juſſos detineri in carcere. Deprecante Ramulæ urbis præfecto, viro, ut inter Saracenos, bono, tandem eductos in conſpectum Imperatoris, & mandata de fœdere executos. Cúmque Amerinas audijſſet multa ex legatis ſuis de Chriſtianorum ad Antiochiam virtute, rogatum ab eo Gerardum ac ſocios, ut ſpecimen ibi quoque illius militaris roboris darent. Morem geſſiſſe non invitos, & armis accinctos in circo coram Imperatore & circumfusâ multitudine ludicro certamine concurriſſe. Acclamatum heroës Chriſtianos pluſquam humani roboris eſſe, deóſque veriùs, quàm homines. Imperatorem ipſum laudibus ſummis proſecutum eſſe pugnatores, partim ex animo, partim arte, ut nempe ejs conciliatâ virtutis famâ hoſtibus ſuis Turcis terrorem incuteret. Mox eum moviſſe cum exer-

citu

(a) *Gilo, Viterb. Friſing.*

citù ad oppida, quæ de ipſo ceperant Turcæ. Locorum præfectos ad colloquium evocatos & ad deditionem ſollicitatos Gerardo cum ſocijs oratoribus in conſpectum dato, celebratâque Chriſtianorum tum heroïcâ virtute, tum armorum ſocietate cum Saracenis. Ita terrore Chriſtiani nominis non ignobiles ſolùm urbes tentatas, ſed ipſam Hieroſolymam, quâ Turcæ nuper expulſis Saracenis potiti erant. Turcas, qui ad Nicæam Antiochiámque ſe impares Chriſtianis eſſent experti, vim jam conjunctam noſtrorum & Ægyptiorum ſuſtinere ſe poſſe diffiſos, deditionem feciſſe urbium, ipsámque Hieroſolymam Palæſtinæ caput in jus ditionémque Saraceni Imperatoris redijſſe. His rebus confectis Chriſtianos oratores nihilo ſeciùs ab Amerinâ detentos. Principio, ut probabilis cauſa retinendi foret, conditiones fœderis, quas antè vix auribus admiſerat, cœpiſſe non abnuere, & ſpem facere rem conventuram. Gerardum & ſocios primis diebus non invitos ibi commoratos eſſe, ut genus

illud hominum & loca cognoſcerent, Chriſtianóſque mores fœderatis approbarent; & verò nonnullis, præſertim Ramulæ præfecto, approbaſſe. Verùm novas ſemper moræ cauſas fruſtrationéſque nexuiſſe Amerinam, auctore exercitus prætore Armeno, viro vafro, Chriſtianæ religionis deſertore, & ad quamlibet viciſſitudinem fortunæ mobili. Suaſiſſe hunc, ut Imperator exitum Antiochenæ obſidionis expectaret, & pro ejus eventu præſtaret vel revocaret initam verbis cum noſtris armorum ſocietatem. Deinde Antiochiâ captâ, & Corbagatho victo, at victoribus bello & peſtilentiâ ad paucitatem redactis, Amerinam metu jam ſolutum incentore Armeno juſſiſſe Gerardum & oratores reliquos obtruncari: ſed intercedente Ramulæ præfecto tandem remiſſos. Ita pacem & concordiam ſpecioſis nominibus jactatam, ſed irritis. Bellum novum, integrum, illibatúmque adverſus Saracenos reſtare ſuperiori Turcico laborioſius, pleniúſque periculi. Hæc Aveſnas. Qui licet negotio

gotio minimè ex animi ſententiâ geſto, at diſcrimine ſalutis pro Chriſtianâ re fortiter adito magnos honores cum ſocijs ab exercitu tulit. Cæterùm advenere rurſus ab Amerinâ legati, per quos has conditiones pacis offerebat: ſe Hieroſolymis excepturum Chriſtianos, non quidem unà omnes, ſed trecentos, quadringentósve, & eos inermes, ut ſacra viſerent loca. Hæc Chriſtiani proceres vix audierant, cùm bellum conclamatum ex omni parte conſeſſûs. Emoti caſtris legati Saraceni propè ſine reſponſo, & tantùm non violati concurſu multitudinis vociferantis eò indigniorem injuriam inferri à Saraceno, quòd qui prior petijſſet pacem, violaſſet ſpem pacis, fidem, & jus gentium in legatis. Retinere eum velle Hieroſolymam, quam Chriſtiani nominis terrore & Gerardo cum ſocijs oſtentato, non ſuis armis, obtinuerit. At Chriſtianos non commiſſuros, ut Saracenus Hieroſolymam perfidiæ præmium habeat. Pronunciatum iter, ſignáque raptim ferri cœpta. Moram, ſed brevem, injecit adventus

legatorum Augusti Alexij, spondentis se venturum auxilio, si tantisper expectetur. At sententia procerum fuit, non expectandum, nec fidem ei habendam, qui adhuc fefellerit, quique bellum trahendo alere maluerit, quam profligare protinus viribus junctis. Aliunde promissum est auxilium præsentius & minimè defuturum. Godefredo summam admirationem parémque lætitiam attulit Amazon Hispana, cùm annulum ostendens, affirmavit, missum à Virgine Matre. Valentino illi Sacerdoti, cujus in conspectum Diva se dederat Antiochiæ, dedisse & ad Archam heri, ac jussisse, ut annulum, quem is digito ferebat, traderet Raymundo Comiti, pollicitámque, quoties hic egeret opis, affuturam, si donum acceptum reverenter piéque aspiceret. Godefredus id Divæ armorum præsidis & auxiliatricis cæleste pignus religiosè exosculatus & novâ fiduciâ plenus iter ingressus est. Ut obsidio Hierosolymæ maturaretur, omissa Archa, tum deinceps alia oppida Biblus, Tripolis, Beritus,

Si-

Sidon, Ptolemaïs. (a) Ad Cæsaream nuncij genus dictu novum stimulos properantibus addidit. Fortè prætervolans columba placidè tectum repetebat, cùm repentè terreri cœpit, clangere pennis, & præcipitare fugam visâ umbrâ venientis accipitris. Qui cùm pavitantem oppressisset, illa capta corpus succutere, alis strepitare & everberare tenentem. Accipiter velut ministerio functus prædâ relictâ sublimis avolat. Columba ex unguibus lapsa in terram ab accurrentibus militibus, cùm saucia pennis allevare se frustra conata esset, excipitur. Inventa sub caudâ epistola Arabicis scripta litteris: quibus nunciabatur Saracenis oppidis, adesse hostes Christianos; strenuè obsisti oportere; Saracenum Imperatorem collectas immensas copias mox ijs canibus objecturum. Quâ contumeliâ & comminatione accensi Christianorum animi. A Godefredo præmissus Robertus Flander Ramulam, cujus urbis præfectus Gerardo nuper apud Imperatorem Sarace-

(a) *Agil. Mart. Polon.*

racenum faverat, deſertam ab omnibus oppidanis intravit. Ubi ad montes Iudææ atque in conſpectum ſanctæ Urbis ventum, Godefredus, & exemplo ejus univerſus exercitus procumbens in genua veneratione Numinis impreſſit oſculum terræ. Quantum ibi piorum gemituum, quantum lacrymarum religio expreſſerit, dici non poteſt. (a) Hieroſolyma VII. Idus Iunij anno poſt milleſimum undecenteſimo obſideri cœpta. Civitas inclyta, Iudææ atque Orientis caput ipſo loco eminet pluribus montium jugis impoſita. Super Moriâ monte Salomonium templum, ſuper Sione arx Davidica ſita eſt. Deſtructam à Tito civitatem reſtauravit quartus ab eo Cæſar Ælius Adrianus, ſed non in ijsdem omnino veſtigijs. Cùm priùs ad meridiem magis vergeret complexa mœnibus partem auſtralem Sionij montis, hac excluſâ ſic admota eſt ad ſeptemtriones, ut collis Golgotha priùs excluſus, nunc includatur muris. Haud multùm ab hodi-

ernâ

(a) *Aquen. Tyr. &c.*

ernâ formá diſcrepabat civitas, cùm ab heroë Godefredo obſeſſa eſt. Figura ei ferè quadrata, & primariæ quatuor portæ eædem, quæ nunc, erant. Proceres hoc ordine caſtra poſuere. Normannus & Flander ad latus urbis ſeptemtrionem ſpectans, ad occiduum Bullionius & Toloſas, Tancredus omnium medius ad turrim angularem. At pòſt paulò tranſtulit caſtra Toloſas ad auſtrum, Bullionius ad angulum murorum, qui inter portam ſeptemtrionalem & ortivam interjacet. Ventum erat ad ſummam belli, arcem rerum, & expeditionis ſacræ metam, tot votis à Bullionio petitam, ſed non niſi ingenti periculo ac labore obtinendam. Nicæa deditione in poteſtatem venerat, & Antiochia belli furto; Hieroſolyma virtute expugnanda reſtabat. Hîc à Chriſtianis paucis pugnandum erat in barbaros non ſolùm multitudine feroces, ſed & muralibus machinis, ignibus, telíſque generis omnis, magicis etiam artibus armatos. Hîc Maga princeps cum feminarum ejuſdem diſciplinæ co-

mitatu

mitatu pollicebatur obſeſſis alia omnia, quàm ad Antiochiam Calabre potuerat. Cenſebantur in urbe præter plebem quadraginta millia armatorum, in caſtris non pluſquam XII. millia peditum, equitéſque mille trecenti. Eò tanta illa, quæ Europâ exierat, multitudo decreverat, plurimis fame, peſtilentiâ, defectione, ferro conſumptis, nec paucis Antiochiæ cum Buamundo, & Edeſſæ cum Balduino relictis. Cæterùm protinus denunciari Godefredus juſſit urbis præfecto (*a*) Guinimundo, ni deditionem faceret, eadem ipſum manere moræ præmia, quorum exemplum in Turcarum calamitate conſpiceret. Verùm cùm Saracenus de præſidiariorum multitudine, & celſitate murorum gloriabundus minas riſiſſet, caſtra munimentis ſtrenuè inſtrui cœpta. Quinto die Chriſtianus Dux urbem teſtudine adoritur, cohortatus ſuos, ventum eſſe ad laborum metam: certamen illud, quod jam dudum animo proſpexerint, ob oculos eſſe poſitum: irrum-

(a) *Order.*

irrumpendum in mœnia; audaciam, & fiduciam in cælites pro ſcalis fore. Vel ſtrage corporum tranſcendendos ejs muros, & ſuo cruore urbem emendam, ubi omnes divino ſanguine redempti ſint. Verùm oppugnatio acrior, quàm felicior fuit. Dux æſtimato urbis poſitu, & propugnatorum numero, invenire rationem inſtituit, ut, quod Chriſtianorum viribus deerat, arte ſuppleret. Intellexit ſine machinis urbem expugnari non poſſe. Verùm ad paranda hæc præſidia ei materia deerat. Siccum undíque ſolum, non arbores, paſcuáve, non his rigandis rivos aut fontes eſſe affirmarant exploratores, & multiplicem animo ducis injecerant curam. Multis de ſucceſſu deſperantibus venit ad Godefredum Chriſtiani nominis Syrus, aſſerens ſpecum eſſe in valle ultra montes ad Arabiam verſos, ubi multum veteris & accommodæ materiæ ſit reconditum. Lætus Dux Flandrum ac Normannum eò mittit cum expeditâ equitum peditúmque manu. Reportatum affatim cedrinorum cu-

preſſi-

pressinórúmque lignorum, & alacriter cœptæ fabricari maçhinæ. Cumulum alacritati addidit Mathildis, cujus altera classis Genuensis in tempore appulsa Ioppen portum nobilem. (a) Genuensibus præerat Guilielmus Ebriacus, qui impar Saracenæ classi propinquæ, corruptis igni navibus suis in castra ad Godefredum cum annonâ, milite, & omnibus socijs navalibus venit. Hi periti struendarum omnis generis machinarum magno usui fuere. Ab Ebriaco quoque allati Godefredo læti nuncij de Mathilde; alteram ab ea Heroîde majorem classem adornari, nihilque omitti, quod in rem vel Occidentis sit, vel Orientis. Hebdomades quatuor datæ machinationi, cui præfectus à Duce Gasto Foixius Benearnium Princeps. Adulto Iunio cœpit exercitus laborare siti ad Hierosolymam, non minùs, quàm priùs ad Antiochiam fame. (b) Unica erat in propinquo, eáque periculosa aquatio. Fons Siloë subterraneo meatu ex urbe labens in mon-

(a) *Folieta.* (b) *Aquen.*

montis Sinis latus, excipitur labro lapideo. Nec limpida, nec ſapida eſt aqua, dicebatúrque non niſi die hebdomadis ſexto profluere, cæteris diebus velut paludoſa ſtagnare. Eò aquatores itabant per media hoſtium tela, parte illâ mœnium inobſeſsâ. Turbidæ & lutulentæ hauſtus unicus nummis duobus conſtabat, & multo ſanguine. Non pauci eâ epotâ cum fæcibus extincti. Siti famem addidit ſenſim annona deficiens. Pabulatum alijs aliò miſſis, captus cum filio nobilis Belga Iſaacus in Ægyptum abductus eſt. Id quàm doluit Godefredo, tam non injucundum fuit conſanguinei Comitis Burgij facinus. Redibat Chriſtianorum agmen partâ non mediocri prædâ, cùm inſidijs Saracenorum, qui ab Aſcalonis præfecto ſubmiſſi erant, opprimuntur. Barbaris victoriâ, receptâque præda ferocibus occurrit cum ſuo agmine Burgius. Pugnatum acriter cum Saracenorum ductore perquàm ſtrenuo. Belga pectore adverſo telum excepit, & licèt ſanguine madens, nihilo ſegniùs in-
inſtitit.

institit. Profligati hostes, socij cum prædâ recepti. Præfectus Saracenus vinctus in victoris tabernaculum ducitur. Ibi in sellâ ostro vestitâ domini loco superbè consedit. Magni Spiritus barbarum cùm Burgius ad Christiana sacra capessenda sollicitasset frustrà, duci jussit in conspectum obsessorum, & ad terrorem obtruncari. (*a*) Liberiore ingenio fuit Saracenus alter egregius ille Ramulæ præfectus, qui sive Imperatoris metu postquàm oppidum suum cum præsidio deseruerat, sive Christianorum studio castris horum se adjunxit, felix transfuga, Godefredo Duci Gerardóque percarus, nec consilio manúve futurus inutilis. Interim machinis structis repetenda erat oppugnatio urbis à milite siti faméque conflictato. Tridui jejunium & comprecatio indicta, ut ea res piæ militiæ salutaris foret. Supplicatio deinde circum sanctæ Urbis pomerium nudis pedibus instituitur. Contrà in muris princeps veneficarum cum magico comitatu obambulare,

(a) *Oder. Aquen.*

lare, ſaltatione ludicrâ obſtrepere, cantúque carminibus Chriſtianum agmen irridere pariter & devovere, dum id alij jaculis petunt. At Chriſtiana multitudo iter inſtitutum conſtanti pietate tenuit. Cœptum à templo Sionio Virginis Matris, quam ſecundùm Deum propitiare cura Godefredi præcipua erat, & ibidem finitum eſt. Dux, cùm tenebræ ſe cælo intendiſſent, ſilentio caſtra transfert ad angulum murorum Ioſaphatææ valli imminentem. Eôdem mirabilis artificij moliſque turrim particulatim ſolutam comportari jubet, & circum eam, ut obſeſſorum oculos lateret, tabernacula erigi. Quæ turris dum ſuis coagmentatur compagibus, tormenta tria ex ordine ſtatuta mœnium crepidinem detergunt, oppidanóſque ab inſpectione machinationis avertunt. Murus eâ parte duplex erat. Tormentis in exteriorem tonantibus, ad ruinam ampliandam producitur aries ſub vineâ, quo perruptus murus exterior aditum dedit turri propiùs ad interiorem admovendæ. Per noctem

perfectum erigitur opus, cedro & fabricatum & dignum. Manè substructio immanis repentè excitata apparuit, urbémque despexit. Multiplici tabulato divisa firmatáque erat, unde tela ingeri possent. Latera ei quatuor adversus jacula ignésque memorabili arte munita vimineis cratibus, coriísque recentibus. Objectum urbi latus duplici texturâ tegebatur, quarum exterior mobilis demitti posset, & muro injecta esse pro ponte. Ternæ inerant stationes: in imâ locati, qui molem rotis mobilem protruderent, urbíque admoverent: in alijs pugnatores lectissimi, quotquot locus capiebat, certi virtute vincere, vel pro Christo animas dare. Medium tabulatum subjerant fratres duo Belgæ in Nervijs nati Engelbertus & Ludolphus, seu Letholdus, qui leonem occiderat. In summâ turri eminebant par aliud fratrum heroës Godefredus, & perpetuus magnorum operum adjutor Eustachius. Cùm diluculo turris & in turri Dux apparuit, mirantes novum bellandi genus barbari,

qui,

qui, ut antè, testudines atque arietes expectabant, ominari sunt nihil arduum, aut inexpugnabile fore bellatori sic ad oppugnationem venienti. Nec priùs viderunt machinam armis, virísque fœtam, quàm senserunt fulminantem. Fastigium ejus excedebat muros hastæ altitudine, unde oppidani in plateis foróque medio sagittis figebantur, obterebantúrque saxis. A stupore in furorem acti catervatim ad mœnia turri vicina convolant, Ducem vi telorum impetunt, nec segniùs ab eo impetuntur. Dum ita res eâ parte geritur, ab alijs quoque impugnatur civitas. Erexerant & turres alias duas alij proceres, unam Tolosas in Sione monte, alteram cæteri ad angularem Tancredi murum. Verùm & ab hostibus erectæ sunt suæ jaculatoriæ turres, nostris multò plures. Novem Tolosati objectæ, quinque Duci. Nox intervênit. Insomnem egerunt Christiani, veriti, ne in suas machinas inijceretur ignis. Curas auxerant non solùm oppidanorum vires, sed maximè Imperator Saracenus, quem

immensis cum copijs appropinquare in-
terceptis nuncijs cognorant. Illuxit di-
es Hebdomadis sextus Christo passo sa-
cer, Ducísque & Christianorum omni-
um labore memorabilis. Primo dilu-
culo instaurata oppugnatio, & extracta
ad meridiem magnis animis, sed nullo
successu. Pugnabant in singulos Chri-
stianos terni barbari telis, machinísque
omnis generis, & cacodæmonum ope.
Magicis carminibus incantare tormen-
ta præstigiatrices complures nitebantur.
Inter hæc Dux, Eustachiúsque frater in
suâ turri spectaculo digna prorsus ede-
bant. Godefredus, ut erat lacertoso
corpore, ad summam sagittandi scien-
tiam pervenerat, fertúrque aliquando
tres aves prætervolantes ita destinato
ictu excepisse, ut unâ sagittâ confixerit.
Multiplex eo die specimen præbuit dex-
teritatis, roboris, & vigilantiæ, tum
pugnacissimos quosque hostium ster-
nendo telis, tum suæ turri consulendo.
Mira ejus in hac struendâ industria, nec
minor in servandâ enituit. Cratibus
lentis accedentibus vestita horrendos
lapi-

lapidum jactus excipiebat ferè ſine noxâ. Sicubi revulſæ erant, reparabantur ſtrenuè. Saxis diffringi cùm non poſſent, ollis flammivomis appetuntur. Verùm & hanc hoſtium artem Dux arte præverterat. Recentibus mad diſque corijs obductæ crates non concipiebant flammam, prunæque & torres injecti mox humi defluebant innoxiè. Dux in tabulato ſummo, telis omnibus expoſitus, ſtabat ingenti animo, periculo majore. (*a*) Erat in turris apice conſpicua crux effigiem Servatoris auro radiantem obijcens Saracenorum oculis; Barbari perpetuis tormentorum jactibus eò tendunt, ut & hanc decutiant, & defenſorem Godefredum conficiant. Manſit crux intacta; infrà deſtinatus in Ducem lapis lateri ejus adſtantem militem cerebro eliſo proſtravit. Godefredus ſervatus perſtitit in eodem loco & diſcrimine impavidus. Erat machinarum ejus una, quæ mittendis magni ponderis ſaxis plurimùm nocebat barbaris. Advocata in adverſum murum

(a) *Order. Aquen.*

maga princeps mox adeſt cum ſociâ tribúſque pediſſequis, & carmina, quibus machinam faſcinet, cùm pompâ, & magnâ ſuorum expectatione incinit. Verùm eâdem machinâ excuſſus eſt lapis molaris tam directò, ut magas ambas, tréſque puellas in auras extulerit, & ex muro deturbarit exanimes. Acclamavere circùm Chriſtiani majore, quàm pro re, lætitiâ. Sed inter aſſiduos gemitus, unum illud quantumcúmque ex inſperato gaudium affulſerat. Dum ſtrenuè res in turri Ducis geritur, alibi pleríque deſpondebant animos. Miles pugnâ æſtúque meridiano fatigatus, ardentibuſque ſiti faucibus videbat acriter reſiſti: ſupernè ab hoſtibus gravem & ipſo pondere libratiorem ictum eſſe; à ſe vana pleraque, utpote ſupino jactu, tela mitti in muros: in quos vel ſi tandem evadant, paucis non ſolùm cum barbarorum multitudine, ſed etiam cum veneficis orcóque luctandum. Hinc deſperabundi ab oppugnatione abſiſtere, de ſcalis deſilire, cum ejulatu complodere manus, & quaſi deſerente

Deo

Deo ingemiſcere, projectíſque armis dilabi. Satis conſtat, fortiſſimos quoque proceres Robertum Flandrum, & Normannum non ſine fletu ſuam infelicitatem conqueſtos, quos Chriſtus ingreſſu urbis, & conſpectu ſepulchri ſui, & Sanctæ Crucis arceret. Hæc ubi intellexit Dux, gravi curâ correptus confirmare cœpit animos vocibus, nutibus, exemplo. Cúmque hæc apud remotiores non valerent, cælum ipſum ſpectaculo juvit. In monte Oliveti miles apparuit, qui clypeum inſolitâ luce refulgentem quatiens ſignum dare videbatur Chriſtianis, ut oppugnationi inſtarent. Quo viſo Dux proceres, militéſque jactatis manibus erigere, Cæleſtem bellatorem oſtentare, & opem ſuperûm non dubiam nutibus promittere. Rediit vigor animis, repetitáque pugna novo ardore, tanquam primùm incœpta. Feminæ quoque virilia occupare munia, Eluira Amazone hortante inter jacula volantia victo pavore ſe inferre, potum pugnantibus miniſtrare, tela ſuggerere, atque torquere.

Tanta omnium alacritas exinde fuit, ut securi de victoria viderentur. Dux usus alacritate animorum, & favore cælesti turrim suam, ut adversus tormentorum hostilium jactus tutior esset, & ad irruptionem paratior, propius admoveri muris jussit. Mox complanatus, qui obstabat, tumulus, & connitente multitudine moles protrusa cum armatis. Ita hostiles machinæ neque nocere propter propinquitatem, neque removeri propter obstantes domos poterant, jactique in Ducem lapides innoxij transvolabant. Intelligentes barbari, in illa turri verti summam belli, omnibus artibus Ducem à fronte, à lateribus impugnare instituunt. Eam ut subruant, duplicem moliuntur pestem. Novum incendiariæ machinæ, novum arietis genus producitur. Immanis trabs erat, quam totam ferreis clavis uncisque asperam stupis, oleo, picéque illitis instruxerant. Trabem ingenti catena vinctam, ne à nostris revelli posset, emoliuntur è mœnibus, & injecto ignis genere, quod aquâ nequiret

extin-

extingui, devolvunt ad imam turrim, ut fulcra ejus flamma corripiat, defensoréſque ſternat. At Ducis vigilantiam latebat nihil. Comperto ex indigenis, peſtem illam ſolo aceto poſſe extingui, magna ejus copia utribus in turrim comportata ita in trabem incendiariam effuſa eſt, ut mox flamma ſuppreſſa ſit. Catena totis viribus ultro citróque tracta, tandem Saracenis eripitur. *(a)* Iam aries hoſtilis ejusmodi fuit. Malum in muro erexerant, trabémque transverſam libramentis appenderant, quâ incutiendâ machinam diffringerent. At Dux falce armatus eum arietem, retinaculo inciſo, capite traxit in turrim. Et fortuna conſilium adjuvit. Ita enim parte alterà trabs muro incubuerat, ut in eum mobilis frons turris ſuperijci poſſet, pontémque firmare. Sed priuſquam id tentaretur, nudanda defenſoribus mœnia erant, qui undique inſtabant acerrimè. Stabat Dux inter duo urbis propugnacula, ex quibus Saraceni, Arabes, Æthiopes præter vim ſagit-

(a) *Malmesb.*

ſagittarum faces tædáſque frequenti jactu mittebant. Duci ac ſocijs inter fumum flammámque non tantùm atrati vultus ſudore manabant, ſed veſtes corporáque uſtulabantur, & ipſa, quibus tegebantur, incanduerant arma. Iamque minor moles in ſuſtinendis telis, quàm in ſupprimendis ignibus erat. Utraque ut arceret Dux, vertit in hoſtes incendium. Propugnaculum vicinum ſtoreis ſaccíſque ſtipulâ fartis obtexerant, ut eorum mollitie jactus Ducis fruſtrarentur. Dux raptas ex igne ardentes ſagittas alias ſuper alias arcu baleari in arentia illa tegumenta contorquet. Et fortè erat vis magna venti verſa in hoſtes. Concepto celeriter igne ingens fumi nubes in ora barbarorum infertur, nec ſtare loco ſinit tetro vapore & caligine involutos. Ardentis paleæ crepitu, deflagrante propugnaculo, flammáque in muros effuſâ conſternati barbari. Tunc Dux nihil moratus pontem trabi jubet inſterni, & facinus audet dignum orbis aſpectu. Licèt in eum vis ingens miſſilium telorum

rum conijceretur, clypeo tectus processit, & omnium primus (teste pontifice Tyrio) cum Eustachio fratre transcendit in murum. Quo hortante subsecuti Nervij fratres & deinceps Gerardus, aliique. Vexillum Ducis icone Virginis insigne statutum in mœnibus, quo viso, sublata à Christianis omnibus acclamatio. Eminens ibi Godefredus robur heroïcum, si quando aliàs, explicuit. Nec impetum diu sustinuere muri custodes: ferro, igni, terrore vertuntur in fugam. Christiana multitudo circum urbem acclamans Duci, partim per ejus turrim, partim per admotas scalas secuta est. Inter primos Robertus uterque, Tancredus, Burgius, Anachoreta, Acutomontanus urbi inferunt arma. Mox jussu Ducis patefactis portis reliqui conferti admittuntur. Barbari pavore amentes ruunt per vias, per invia dispalati. Omnia obtinebat cædes, nec in ullam partem tutum perfugium erat. Multi in templum Salomonium; nec pauci in arcem Davidicam confluxerant. *Sed Tancredus &*

Gasto

Gaſto prægreſſos in templum ſecuti. Ibi redintegratum, & ab deſperatione accenſum prælium, decémque millia hoſtium cæſa. Locum ita ſanguis inundaſſe fertur, ut pertineret genuum tenus. Interea Raymundo, cui barbari adhuc reſtiterant, clamor virorum permiſtus mulierum ploratibus ſignificavit urbem eſſe captam. Igitur renovato impetu pulſos ex propugnaculis hoſtes ſecutus in urbem, arce Davidicâ potitur. Multi ex tectis præcipites dati: per plateas & domos urbique cadavera; nuſquam niſi per truncatos artus & ſanguinem via. Poſtquam à barbarorum cæde ceſſatum, nullo, qui cæderetur, relicto, verſi ad prædam victores. Chriſtiani incolæ proceribus, ac militi, ut quiſque obvius erat, gratulantur. Petro imprimis Anachoretæ, quem Hieroſolymis viatorem ante annos decem viderant, agnito, belli felicis præconi circumfuſi grates agunt. Inter proceres oculis requirebatur expeditionis Heroïcæ princeps, auctórque præcipuus victoriæ Dux Godefredus.

Nuſ-

Nuſquam apparebat, nec, quò abijſſet, aut ſe abdidiſſet, ſciebatur. Inveſtigabat imprimis Tancredus fortiſſimus juvenis, ut ei duci ſuo ingentem offerret auri maſſam è templi Salomonij columnis dereptam, cui portandæ cameli plures vix pares erant. Fortè quidam è mœnibus deſpicientes in pomerium, ſpectaculum ibi novum, atque inexpectatum advertunt. Hominem vident inermem ſupplicis habitu, laneâ in veſte, demiſſo capite humilem, nudis pedibus obambulantem. Is erat inclytus Godefredus, qui, dum alij cædibus, alij cupiditati, atque avaritiæ indulgent, poſtquam victoriam in tuto vidit, cæde omni prædâque abſtinuerat; tum præſidio ad portas, & opportuna mœnium locato, exierat, ſacra loca Chriſti veſtigijs & doloribus ſacrata religiosè obiturus, ſequentibus tantùm domeſticorum tribus. Egreſſus per portam, quæ reſpicit ad Oliveti montem, circuitâ civitate regreſſus in urbem ſepulcrum Dominicum petijt, & pijs lacrymis madens provolutus in genua gratijs Deo, Deique

que

que Matri Virgini referendis incubuit. Tetigit universos eximij viri exemplum, quod secuti proceres, milites, incolæ, conferto agmine supplicabundi eôdem feruntur. Gratiarum actione perfuncti, communibus votis implorant Numinis auxilium ad novum, quod restabat, gravius prioribus bellum adversus Imperatorem Saracenum. Quo instante, & ad Ascalonem immensas copias congregante, præcipua Christianorum cura fuit, ut ipsorum aliquis pietate, & fortitudine spectatus eligeretur Hierosolymorum rex, qui in hostem duceret. Omnes in Godefredum oculos, animúmque converterant. Cæterùm ut non ex studio, sed judicio, & æquitate electio fieret, arbitri dati, qui momentis suis procerum merita perpenderent. Haudquaquam parvæ rei judicium eos arbitros tenebat, qui vir optimus, regnóque dignissimus esset. Certè victoriam ejus rei sibi quisque malle debuit, quàm ipsum Orientis imperium. Procerum, de quibus deliberatio erat, vocati ab arbitris familiares, & ju-

reju-

tejurando adacti ſe de moribus Dominorum verá reſponſuros. Ut paucæ virtutes ſine miſtura vitiorum enitent, alia in alijs procerum notata. De duce Godefredo interrogati familiares ac domeſtici inexpectatum illud reſponderunt, in moribus ejus Principis nihil videri magìs abſ num, quàm quòd templum aliquod ſemel ingreſſus inde excedere etiam perfectâ re divinâ non ſuſtineret, ſed precatione longâ perfunctus circumeundis luſtrandíſque ſacris iconibus inſiſteret, ſingulas noſcitans veneránſque, & de ſingulis doceri à templorum cuſtodibus vellet. Ità eum comitantibus tædium parere, & parata prandio obſonia prolixâ religione corrumpere. Ad hæc arbitri vix ſibi à riſu temperantes beatum prædicarunt virum eum, cui unicum illud vitio verteretur, quod alij ſibi virtuti laudíque ducere meritò poſſent. Quare Godefredum regio inſigni digniſſimum cenſuere. Univerſis idem ſentientibus ipſe ſolus obſtare, grates agere ob tantum de ſe judicium: eſſe alios paratiores tam

tæ ferendæ majeſtati. Hîc admirati omnes excellentem viri modeſtiam, prædicabant ſanctam incorruptámque dominandi cupiditate mentis æquitatem. At Petrus Anachoreta præ admiratione ceſſantes exſtimulabat, contendens apud proceres ac populum, quidquid Dux contrà niteretur, non alium eſſe vel regno digniorem, vel regem eligendum. Heroëm non armis modò, & belli ſcientiâ, ſed indole, religione, æquitate & omni genere virtutum excellere. Illum ſacræ expeditionis principem, illum Hieroſolymæ victorem, & Hieroſolymitani regni conditorem, debere quoque moderatorem eſſe. Si Buamundo propter felix belli furtum nocturnum conceſſa erat Antiochia, Godefredo, qui medio die in omnium oculis primus in Hieroſolymæ muros transcendiſſet heroïcâ regiâque virtute, Hieroſolymæ regnum deberi. Addebat vaticinantis in modum, id præſidij in Godefredo, ejúſque familiâ præ cæteris eſſe, quòd ex eâ ſucceſſores ſacri regni deeſſe non poſſent, in qua tres

essent fratres regno digni. Anachoretæ orationem secuta ex omni multitudine consentiens vox Godefredo Regi ratum nomen, & majestatem effecit. Itaque Bullionius octavo, postquam sanctam urbem expugnarat, die, Rex Hierosolymorum electus in sepulcri Dominici templum cum pompa inter concentus musicos, nec non incredibiles omnium acclamationes, & plausus inaugurandus ducitur. Corona aurea gemmis insignis præferebatur, regalísque purpura. In eo templo Godefredum Deo supplicem universi regem, parentémque urbis Hierosolymæ salvere jubent. Inde oblata capiti regiæ fortunæ insignia. Hîc Bullionius novo stupore omnes implevit. Accepit quidem onus regni administrandi, at negavit se in ea urbe coronam auream, in quâ spineam Deus tulisset, gestaturum; se eâ contentum, quâ Christus fuisset redimitus. Neque verò passurum appellari se Regem; Custodem divini sepulcri futurum. Ab omnibus judicatus vel ideo dignissimus supremo decore,

quòd miraculo virtutis in ipſo ſolio ſeſe in ordinem cogeret. Ut tamen mos ejus religioſæ modeſtiæ gereretur, omiſſo tunc regio inſigni ac nomine, credita ei regia poteſtas. Coronam auream traditam quos vellet in uſus, accepit, ſervandámque curavit arcano conſilio, alterius caro capiti impoſiturus, bello in Saracenum confecto. Exinde Godefredum, licèt conſtaret eſſe inter Chriſtianos dignitate regiâ, Ducem tamen, ut priùs, quidam appellabant præſertim coràm, at alij plurimi Regem; quibus acceſſit Tudebodus primus belli Heroïci ſcriptor; item pontifex Tyrius, qui non Regem modò, ſed Regum optimum, luménque & formam omnium cæterorum habendum ſcribit. Quò celſiore loco poſita erat egregij viri virtus, eò ſplendidiùs enitere cœpit. Protinus à pietatis operibus auſpicatus regnum nullâ de re priùs, quàm de religionibus decrevit. In ſepulcri Dominici templo Canonicos inſtituit, quibus ampla beneficia, domóſque attribuit. Item religioſos viros
ſecum

ſecum ex Europa adduxerat, toto itinere horis diurnis ac nocturnis functos Eccleſiaſticis officijs, in valle Ioſaphatæâ locavit ampliſſimo agro cenſúque donatos. Inde ad bellum Ægyptiacum animo toto convertitur. Convocatis proceribus cæleſtique præſidio communiter implorato, Anachoretâ, cui ſummam rerum omnium fidem habebat, Hieroſolymis relicto Prorege, educit exercitum inter concentus muſicos cruce munitum. Regem comitabatur immixtus Chriſtianis proceribus ille Saracenus nuper Ramulæ Præfectus, nunc fœderatus. Qui agminis alacritatem vehementer miratus interrogavit primùm Gerardum, deinde etiam Regem, quî fieret, ut tam pauci contra innumeros pugnaturi eâ lætitiâ ad ultimam capitis dimicationem, tanquam ad epulum, tenderent. Reſpondit Godofredus lætitiæ cauſam eſſe, quòd Chriſtiani, qui ſub crucis ſigno militent Chriſti auſpicijs, ſciant eos NON MORI, QUI IN OPERA CHRISTO NAVANDA FINIANT VITAM, ſed ad immortalem, beatámque traduci.

traduci. Quo responso erectus Saracenus animo jam minimè Saraceno petijt & ipse crucis signo muniri ad pugnam. Cæterum fama immensi adversus Godefredum comparati à Saracenis exercitûs toto Oriente intentas mentes tenebat prælij decretorij expectatione suspensas. Ad urbem Ascalonem, quæ abest ab Hierosolymis sesquidiei itinere, castra posuerat Imperator Amerinas, ad quem copiæ non solùm ex ditionis Saracenæ populis, sed etiam ex socijs ac fœderatis confluxerant. Ægyptijs accesserant Æthiopes, Arabes, atque etiam Turcæ. Non aliàs Turcarum nomen Saraceno imperio conjunctius fuit. Licèt priùs dissiderent, nunc tamen, ubi commune & periculum & in Christianos odium advenit, mutua invidia & superbia pòst fuere. Aderat ipse Amerinas Imperator, pro quo ducebat ordines ille Armenus, Elephalius nomine, Christianis parentibus ortus, sed opum & gloriæ illecebrâ desertor religionis paternæ, odio in Bullionium Pancratio populari conjurationis particeps,

ceps, at nocendi facultate tantò superior. Imperator Hierosolymam nuper à se de Turcis ostentato Gerardo receptam, nunc à Godefredo expugnatam ferebat indignissimè. Non latebat eum paucitas Christianorum, quibus sub signis non nisi peditum novem millia essent, equites mille ducenti. At gloriabatur sibi contrà jam adesse ad Ascalonem trecenta peditum, equitum centum millia: quibus quotidie fiebat auxiliorum accessio, eáque tanta, ut hoc bello majora in unum non convenerint. Inde conceperat victoriæ non spem, sed fiduciam. Illud barbaro iram accendit, quòd nunciatum est, Christianas copias adventantes occurrisse ingentibus armentis Saraceni exercitûs, iisque potitas, custodibus ignavâ fugâ dilapsis, licèt armis instructiores, numeróque plures essent Christianis. Hósque jam admotos quatuor circiter milliarium intervallo considere ausos. Postridie ferro pœnas sumere statuit, noctem questus intervenire vindictæ. Primo diluculo acies utrimque ordina-

tæ. Ubi cedentibus tenebris venêre in conſpectum, barbari eminus in agmen Chriſtianorum proſpicientes pro paucitate exiſtimatâ multitudinem immenſam advertunt, & innumerabilium equorum hinnitum audiunt. Hinc ſtupere omnes primò, & attoniti inter ſe aſpicere: deinde percontari, unde tantæ ſubitò copiæ extitiſſent ſuis numero vel pares, vel ſuperiores, & maximam partem equeſtres; quod hinnitus fremitúſque jumentorum indicabat. Oculis atque auribus oberrans tam ingens belli moles antè perculit barbarorum animos, quàm collatus pes, aut manus cædem faceret. Ipſe Imperator, legatúſque Armenus ſtupebant, nec quibus argumentis confirmarent territi militis animum, invenire poterant. Hinc plurimi fugam circumſpicere, mox arripere, ordinéſque turbare. Interim accedente Godefredo apparuit vera Chriſtianorum paucitas: mox ludibrium oculorum atque aurium patuit, cujus hæc cauſa memorabilis erat. Ad Chriſtiani agminis conſpectum cuſtodibus pecorum

eorum (ut modò dicebamus) fugâ dilapsis, Ramulanus præfectus Godefredum monuerat hanc esse fraudem hostilem, eò spectantem, ut Christiani oblatâ prædâ illecti, solutísque ordinibus dispersi capta pecora præ se agentes, præberent se opportunos cladi. Quo audito militibus à Godefredo jussis abstinere prædâ, hæc tamen secuta erat exercitum. (*a*) Armenta boum & camelorum; equorúmque domiti greges eo numero, qui iniri non posset, ultro ac nemine agente agmini sese adjunxerant, & circumfusi, ut poscebat itineris ratio, nunc cum eo intersistebant, nunc æquis passibus procedebant sublatâ ingenti vi simul pulveris, simul vocum. Arma signáque in prima acie apparebant: pòst altior densiórque pulvis à lateribus & à tergo speciem alarum & subsidiorum dabat. Ita multitudo pecorum eminus per turbidam lucem à barbaris observata, immensus exercitus equestris credita est. Nec terrorem modò, sed & fugam plurimis

 intulit,

(a) *Aquen. &c.*

ordinat. In dextro cornu dispositi, qui circumveherentur Christianorum terga: in lævo Æthiopes robur exercitûs, & præcipuus hostium terror. Hi locati ante signa, & immoti posito genu manere jussi, ultróque jurati nusquam inde, nisi in hostem, vestigium moturos esse, alioquin caput Mahometi sacratum futuros. Gens visu tetra, & animis indomita. (a) Obarmati pectus clypeis, arcu gladióque instructi gerebant & buccinas, ac flagella ferrea, quibus scuta & loricas gravi ictu penetrarent, & frontes equorum pertunderent. His flagellis quatiendis pariter ac buccinis inflandis sonitum terribilem longè per agmina dabant. Cantaros aquâ plenos de collo suspenderant adversus sitim, quam sibi ad terram hærentibus non nesciebant ab excito pulvere orituram. Quo loco jussi, hæsit conjurata & immobilis acies. Rex Godefredus cernebat hac parte rem haud cum imparatis fore, suorúmque non paucos insolito pugnæ genere motos.
Ergo

(a) *Aquen.*

Ergo pro tempore pauca, ſed valida diſſeruit cùm de universâ barbarorum multitudine, tum de Æthiopum apparatu, vanâ magis ſpecie, quàm efficaci ad vincendum. Non enim lagenas, aut buccinas vulnera facere; per pictos clypeos tranſire Chriſtianorum tela, & longiùs ferire, quàm ſcuticas. Manſuros ſe fuiſſe in Europâ, ſi potuiſſent inani ſpecie ſonóque debellari. Nec oculis, ſed ratione penſandam hoſtium multitudinem. Eam jam fugâ docuiſſe, quàm fugari facilè poſſit. Cernerent aciem nondum excuſſo pavore fluctuantem, & modò pecorum ludibrio terrefactam viri armis impellerent. Æthiopes, quidquid minitentur, terræ hærere jam penè proſtratos. Semet in eos pugnaturum; docturúmque non perinde animis, ut corporibus, eſſe immotos. Scientiſſimus belli Rex ordinandis copijs ancipitia poſuerat ſigna. In novem acies tribuerat exercitum. Tres in fronte locaverat, tres in medio, totidem à tergo, ut quâcumque parte ingruerent hoſtes, invenirent triplicem

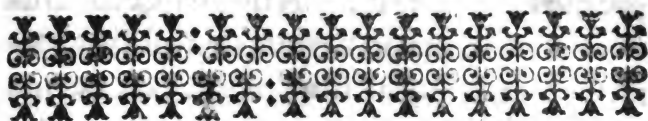
obje-

objectam aciem. Ipse in primâ lævum cornu è regione Ascalonis tuebatur Æthiopes aggressurus; dextrum Raymundus mare versus; inter eos medij deinceps suam aciem singuli regebant Robertus Normannus, Flander, Eustachius, Tancredus, aliique. Instante pugnâ Rex Dei Matrísque Virginis auxilio, quod toties expertus erat, implorato, alacer insilit in equum, & in hostem ducit acclamantibus circum undique militibus, sint vel plures hostes, dum talem ducem habeamus. Sinistrum Saracenorum cornu impulsum primo clamore atque impetu retulit pedem. Res ibi minimè certamini similis, propius speciem fugæ fuit. Quæ postquam inclinavit ad naves, alij arma fœdè jacientes fœdiùs in aquam ruebant; alij, dum cunctantur in littore inter fugæ pugnæque consilium, oppressi à Raymundo, & ad tria millia cæsi. At in dextro suo cornu hærebat immota Æthiopum acies. (*a*) In hos invectus Rex Godefredus cum Burgio, Montacuto,

(a) *Order.*

tacuto, Gerardo. Non hîc fuga, nec pugna, ſed ſtrages fuit, quoad conterriti Æthiopum ſuperſtites diſpalati, intentatarum pœnarum immemores, nec jam quidquam præter Godefredum timentes. Interim alibi victores ad ſpolia verſi per tentoria vagantur intempeſtivâ cupidine. Quod conſpicatus Armenus ductor collectâ magnâ ſuorum manu reverſus incautis repentè ingruit. Victoriam Chriſtianis vel cruentam reddiderat, vel eripuerat, niſi Rex animadvertiſſet creatum avaritiâ periculum. Advolans objurgatos à prædâ reducit ad pugnam, hoſtéſque denuo profligat. Parte in pomeria dilapsâ, partem ad Aſcalònis portam uſque perſequitur. Ingredi turmatim conantes tantâ vi compreſſi, ut ad duo millia vel ſuffocati, vel obtriti ſint. Eo prælio plus centum millia periere. Præda tanta parta, quanta non alibi antea. Æthiopes, ſeu cædendi ſatietate relicti, ſeu fugâ ſervati, ſe non procul recepere in cavernas ardore vindictæ poſituri inſidias Regi, & quibusvis Chriſtianorum iter Hieroſolymam habituris.

LA-

LABORUM

HERCULIS CHRISTIANI

LIBER SEPTIMUS.

Larissimæ victoriæ fama latè didita Constantinopolim usque pervenerat, cùm eôdem secuta est altera tristissima, victorem Regem Godefredum captum esse ab hostibus vindictæ studio ardentibus. Vinculis oneratum, abductum in Ægyptum, tetróque carcere inclusum. Barbarum Imperatorem atrocia in eum exempla editurum, ni properè liberetur, vindictam & pœnas acceptarum tot cladium deposcentibus Saracenis, Turcis, Arabibus, Armenis, Æthiopibus. Hæc in aula Imperatoris Alexij vulgata variè

animos

animos affecerant. Auguſtus etſi Ducem adoptarat & benevolentiâ ſingulari Cæſareis honoribus coluerat, tamen ex quo Latini omnes proceres (excepto Toloſate) Antiochiam Buamundo conceſſerant, minùs benevolus Godefredo, minùs ejus captivitate doluit. At acerba ea fuit Alexij filio Calojoanni, conjugi ejus Hungaræ Piriſçæ, atque imprimis Helenæ ſorori Buamundi. (a) Anna Comnena, quæ parentis Alexij res conſcribebat, mox prodidit memoriæ Godefredum à barbaris captum & abductum, eóque cognito Balduinum Edeſſæ Comitem protinus fratris Regis liberandi gratiâ iter arripuiſſe. Iam Balduinus, antequam de ea captivitate inaudijſſet, in viam ſe dederat. Invitatúſque à Buamundo Antiochiæ Principe ad Dominicum ſepulcrum viſendum cum parvâ manu Edeſsâ diſceſſerat. Menſe Novembri Laodiceam ad Hiſpanam Amazonem Eluiram venit, cujus vir Comes Toloſas Conſtantinopolim profectus erat, ab Alexio Lao-

(a) *In Alex.*

Laodiceâ urbe donatus. Novum hoc imperium interim tutelâ Eluiræ (tanta indoles erat in Hiſpanâ) inter barbaros ſtabat. Inde digreſſus Balduinus præeuntis Buamundi veſtigijs inſiſtens pervenit ad maritimum oppidum Valeriam. Accedenti tentoria, currus, ampliſſimáque caſtra ſpectaculo fuere. Iam cognorat ex Eluirâ, hæc caſtra inſtructiſſima copijs & apparatu bellico non Buamundi eſſe, ſed Mathildis. In his utriuſque ſexûs bellatrix multitudo aderat ad millia quinque & viginti. (*a*) Præerat ijs pro Mathilde vir ſpecie corporis animíque dotibus venerabilis Theobertus Piſarum Archiepiſcopus Bullionio in Italia notus, Mathildíque intimus. Officiosè exceptus à Buamundo Belga perducitur ad prætorium Theoberti, qui Balduinum tantum juvenem ubi cognovit, complexus, & à lacrymis ſibi non temperans, te, inquit, teneo dignum Rege Godefredo fratrem. Balduinus modeſtè avertit à ſe ſermonem in Mathildem, interrogavítque

que

(a) *Aquen.*

que de ejus Amazonis bellicis in Italiâ rebus, de ſeceſſione à Guelfone, déque animo in Godefredum. Theobertus reſpondit in hanc ſententiam. *(a)*

Ex quo, inquit, ex Occidente in Orientem diſceſſiſtis, ea geſſit femina ſine exemplo maxima, ut magnitudine operum & fulgore virtutis ſola appellari Heroïna meruerit. Omnium, quæ bello patravit, omnis ei laus debetur, cùm Amazoni ad res ſummas adjutor non alius, quàm Deus, adfuerit. Is voluit vos abeſſe procul, & Conradum ipſum præſentem abſtinere armis, ut, quid ſine bellatorum Principum ope poſſet femina, quantáque per ſe eſſet, orbi liqueret. Poſtquam Henricus victus ad Canuſium & fugatus ſolum jam Cæſaris nomen obtinuit, Conrado filio rerum potito, Pontifex Urbanus invitatu Mathildis Româ Piſas, & inde ſequente me Canuſium venit. Ibi adeò magnifico apparatu exceptus eſt ab Heroïde, ut de Henrico ac Giberto triumphum

(a) RELIQUA *Mathildis, Guelfonis, Henrici, &c.*

phum agere videretur. At interim perpetuus ille turbarum artifex & pravitatis antiſtes Gibertus novam Italiæ turbationem moliebatur, mox erupturam defectione Guelfonum. Ubi Pontifex Canuſij cum Mathilde deliberavit de re belli ſacri, contendit Placentiam, celebravítque cum ducentis Epiſcopis Concilium, in quo cum Mathilde comparuit ſoror veſtra Praxedis. Expoſuit ſcelera in ſe Henrici, ut repudiata innocens, ut in cuſtodiam data, ut oblata infamiæ eſſet. Deinceps ſuam liberationem, & Mathildem ejus auctorem oſtendit, Conradíque caſtiſſimi Principis honeſtam à turpi parente defectionem. Uberes ſacro conſeſſui lacrymas expreſſit triſtiſſima Auguſtæ narratio, & permovit Urbanum ad Henricum & Gibertum renovato anathemate feriendos. Indicto ibidem ſacro bello, quod poſt paulò Claromonti conflatum eſt, digreſſus Urbanus Placentiâ Cremonam cum Auguſtâ & Mathilde, obviàm habuit magnificâ comitatum pompâ Regem Italiæ Conradum. Iuvenis præ-

clarus regium cultum pariter animúmque susceperat. Eximia pulchritudo corporis, mite ingenium orique simillimum, suavissimi mores, & magnitudini animi conjuncta modestia singularis. Ubi venit in conspectum Pontificis, de equo desilijt. Tum dissimillimus rebelli patri, miræ modestiæ exemplo, Pontifici officium equisonis exhibere aggreditur. Frenum prehendit regiâ manu, & præjens equitem Pontificem, pedes Cæsar deducit. Cúmque jurejurando fidem obligasset Urbano, hic vicissim eum in Ecclesiæ filium accepit, coram Heroïnis & totâ multitudine sanctè pollicitus, se consilio & re adjuturum, ut Imperij coronam & Augustalia decora obtineret. Inde Praxedi Augustæ fuit auctor, ut caducis omnibus rebus, quarum vanitatem esset experta, nuncium remitteret. Id Praxedis jam antè cum Mathilde deliberatum magno animo fecit, reversáque in patriam inter candidos virginum greges vitam religiosam capessivit, & jam procul ab aulæ turbis animo soluto ac va-
cuo

ctio ævum jucundum placidè agit coronæ Cæſareæ vel immemor, vel pertæſa. Henricus interim, ut retineret Cæſareum decus, ad ſummum dedecoris ruebat impellente Giberto. Intellexerat homo hic pervicacis nequitiæ, neſcio quid offenſionis latere inter Guelfonem & Mathildem, nec familiaritatem intercedere, quæ inter conjuges ſolet, Eos ut diſſidio implicaret, ut animis diſiungeret, auctor Henrico fuerat, ut Guelfoni patri, cui Bojorum Ducatum ademerat, ſpem ejus recuperandi faceret. Ita redijt Guelfo cum Henrico in gratiam, petiítque à filio, ut ad ampliſſimam recuperandam dignitatem, quà poſtea ipſe heres eſſet fruiturus, ſibi operâ & pecuniâ adeſſet, quantâcúmque poſſet. Guelfo filius læto nuncio arrectus Mathildem convenit, rem exponit, ad eam efficiendam petit, ut utrumque ipſa poſſeſſionum ſuarum proventibus juvet. Mathildis prudenter ſpeculata Guelfonem jam Henricianarum partium, ſi Ducatu augeatur, Henrici Gibertíque vires de-

denuo restituturum ad instaurandas turbas Italiæ, religionis & Ecclesiæ causâ præcisè negavit, quod petebat conjux. Qui jam antè latente de causâ Mathildi minùs benevolus, repulsâ irritatur. Palàm iratus injungit domesticis suis, ut vasa colligant; sibi constitutum esse, Mathilde relictâ demigrare Canusio. Discedens, eò provectus est iracundiâ, ut arcanum, ad id tempus occultatum, palàm faceret. Denunciavit, sibi res suas haberet Mathildis, quam desereret, à se intactam, conjugem, non conjugem. Ad hanc vocem, audientes mirari, rumores serpere, differri res novitatis plena & inexpectata, nec adhuc penitùs nota. Cùm ita disilijsset matrimonium, quod citra tori commercium famâ magìs, quàm usu constiterat, ægrè tulit Mathildis arcanum illud à Guelfone evulgatum, quod ipsa alioqui perpetuò tacuisset. Guelfo pater secessionem illam tulit ægerrimè, qui nôsset, quantæ opportunitates, opésque filio ex societate Mathildis accederent. Dissidentes eos frustra

recon-

reconciliare conatus, deniquo irâ percitus ad vim convertitur. Opem Henrici Cæsaris implorat, ut ejus vel auctoritate, vel armis compellatur Mathildis concedere Guelfoni conjugi bona ex fœdere debita. Negavit Mathildis, se quidquam debere de bonis, priùs à se donatis Ecclesiæ. Gibertus quàm doluit tantam ex oculis, ac manibus amitti prædam, tam gavisus est occasione novi belli. quo amissa reciperent. Discesserat in Galliam Urbanus, & cum eo plerique præsules. Remanserat sola cum Conrado Mathildis, non paucis militum jam sacri belli causâ Constantinopolim versus profectis. Guelfo uterque opibus in Italiâ florens Henrico jam studebat. Ergo peropportunam occasionem nactus Gibertus belli instaurandi erigit animum Henrici: hoc esse tempus collabentem existimationem bellico aliquo facinore relevandi, Mathildémque cum Conrado rebelli opprimendi. Res cum Guelfonibus communicatur, contrahuntur copiæ, multi

Veronensium sequuntur signa. Nogara (a) Mathildanæ ditionis oppidum obsidione cingitur. Comperto eorũ consilio Mathildis, gnara opportunitates in celeritate sitas, continuò cogit è præsidijs militem. Iámque accincta itineri, cùm videret Conradum, ne iret in Henricum, reverentiâ prohiberi, Te quoque, inquit, Conrade Rex, æquum erat nunc capessere pro parte bellum, nisi in patrem pararetur. Ibo ego in formidanda illa nomina, Henricum, Gibertum, Guelfones, nec, ut spero, incomitata pugnabo, quando armis meis tuâ illâ in patrem reverentiâ propitiatum numen adjunges. Equo mox conscenso Amazon præit copijs, Padum traijcit, Gubernulam ingreditur, castrísque nocte motis, summâ celeritate ad hostes accedit. Militibus suis, ut animos addat, memorat superiora prælia, & victorias. Nocturnæ illi ad Sorbaram victoriæ similem ominatur eâ nocte reportatum iri. Adesse finem belli, & laborum; in manibus esse prædam ca-

(a) *Domnizo. Florentin.*

castrorum Cæsaris: Gibetti malè parta bene ad ipsos reditura. Guelfones intellecturos, quid Giberto Mathildis, aut potiùs quid bona causa pessimæ præstet. Adeo celsa corpore, vultúque ita læto dicebat, ut vicisse jam crederes. Interim trepidus nuncius affertur ad Henricum, imminere Mathildem. Primùm pavor, terrórque animos audientium incessit: deinde cùm clamor ac strepitus castrorum ortus esset ex discursu arma capientium, error metum ac tumultum intendit. Oppidani hinc plus conijcientes, quàm quod erat, læti per muros clamant, adesse Mathildem, salubríque mendacio & suum & ejus impetum minantur obsidentibus. Qui omnia in majus augente nocturno metu, velut pleno jam hostibus vallo, & tamquam Mathilde renovante illatam ad Sorboram cladem, dum putant se victos esse, vincuntur. Henricus, Gibertus, Guelfonésque pavidi, desertis castris, ne vasis quidem collectis per tenebras fugam arripiunt. Lux & exploratores errorem aperuere indignantibus,

invicémque exprobrantibus, quòd non à Mathilde, ſed Mathildis nomine fuſi eſſent. Amazon antequam vidiſſet hoſtem, jam victrix, omnibus ejus impedimentis potitur, & ſummâ laude ac propriâ, ex qua nullus procerum quidquam decerpſit. Hæc res ademit Guelfonibus animos, ac ſpem ditionis Mathildanæ armis obtinendæ. Quare inglorij è Longobardiâ in Germaniam ſeceſſere, ubi Guelfo pater in poſſeſſionem Ducatus Boïci reſtitutus, at pertæſus impij belli ad ſacrum ſe accingit, vela facturus in Cyprum. Henricus bello Italico ſeptem annorum exhauſtus, regno exutus, coopertus dedecore cogitur Italiâ tandem effugere. Gibertus quoque ſordidâ avaritiâ ac libidine apud ſuos ipſos ſectatores ſolverat famam, compulſúſque eſt Romæ in caſtrum ſe condere. (a) Ad quem exturbandum Mathildis, ut Conradi regnum opum acceſſione firmaret, auctor huic fuit, ut affinitate ſeſe devinciret cum potentiſſimo Siciliæ Comite Buamundi

(a) *Dodech. Urſper.*

mundi patruo Rogerio, filiámque ejus Iolantam secum matrimonio jungeret. Conradus etsi Iolantæ formam & indolem egregiam nosset, tamen purioris perfectiorísque vitæ studio excusabat exemplum tum Bullionij adhuc conjugio abstinentis, tum Mathildis ipsius in nuptijs intactæ. Ad ea cùm respondisset Mathildis, nuptias vel suis similes opportunas Conrado regnóque ejus fore, & Godefredo sacra expeditione perfuncto non defuturam conjugem, missi ad Rogerium oratores. Qui extemplo Romam misit ingentem pecuniæ vim & militum validam manum, filiam deinde missurus. Cum his auxilijs Urbanus, Mathildis, Conradus Gibertum Romæ invadunt. Ego quoque interfui cum Mathildanis copijs, quas huc adduco victrices. Quid enim multis verbis exequar relatam paucis diebus victoriam? Giberto Ravennam fugato Rex Conradus cum Mathilde venit ad me Pisas, quo advenerat Sicula virgo. Duxit eam maximâ pompâ Rex castissimus patríque adeò dissimilis animo & cor-

corpore, vix ut in ullam rem unquam consenserint. Iam summâ gloriâ regnat, & Mathildis cesso sponte regno vitam, etsi non regiam, proximam tamen majestate degit. Subinde Urbanus diras renovavit in Gibertum, & bello vestro supplementa decrevit. Mathildis tot in Europâ districta laboribus nunquam prætermisit studium promovendæ vestræ expeditionis in Asiâ. Ligures suos ac Tuscos hortatu jussúque permovit ad classes plures instruendas, quarum prima vobis ad Antiochiam adfuit, altera ad Hierosolymam, tertia Laodiceam appulsa, cujus classiarijs præire nunc jubeor, & vobis in Oriente Pontificis vice præficior vocatus in partem Argonautici vestri laboris. (*a*) Huic nec suum vellus aureum deesse passus est Hispaniæ Rex Alfonsus, ad quem Urbani jussu Legatus diverti. Ibi honorificè exceptus ab eo, magnificísque muneribus cultus accepi inter alia arietem aureum mirifici operis, attulíque offerendum sacrorum Argonautarum prin-

(b) *Aquen.*

principi Godefredo. Hæc & hujuſcemodi narrabat Balduino Theobertus; qui ijsdem fermè diebus litteras à Mathilde accepit de rebus à diſceſſu ſuo in Italia geſtis. Urbanus objerat diem, verè maximus Pontifex, dignúſque tanto cognomine, vel ſi novum ab eo inciperet. Suffectus erat Paſchalis ejus appellationis ſecundus. Quibus auditis Gibertus illud purgamentum urbis redire tanquam poſtliminio Romam atque in ſedem Pontificiam contenderat: ſed Mathildis perpetua Eccleſiæ vindex obſtiterat. Quæ eum tanquam feram indagine uſque eſt inſectata, donec in fuga ſublatus eſt morte vitæ ſimillimâ, nullo pœnitentiæ indicio. Oſſa ejus Ravennæ ſepulta: ſed cùm Gibertini mentirentur emicare ſuper ijs igneas faculas, velut ſanctitatis indices, juſſu Paſchalis refoſſa ſunt, & in profluentem abjecta. Ita nefario homini, qui dominari voluerat in totum terrarum orbem, terra defuit ad ſepulcrum. Sic & conſtitit veritas prædictionibus tum Alexandri Pontificis, tum Anſelmi Lucenſis

censis Episcopi: Gibertus GRAVES ULTRICI ECCLESIÆ DEDIT POENAS, dedit & Henricus FEMINÆ MANU. Cæsar ille, apud suos adeptus Magni cognomen, à Mathilde tantò majore victus in Italiâ, mox rursus in Germania profligatus, & à filiorum altero Henrico deponere diadema Cæsareum coactus Moguntiæ. Ita desertâ Pontificum observantiâ desertus ab utroque filio, odiosus omnibus, omnes habuit hostes nisi Gibertum, sed omnibus hostibus nocentiorem. Tandémque rerum omnium inopiâ, lentâ & segni pœnitentiâ, & mœrore contabuit. Verùm jam redeamus in viam cum Theoberto, duobúsque socijs heroïbus Buamundo & Balduino. Motis Valeriâ castris, maritimâ orâ petentes Hierosolymam vario sermone levabant animum. Nunc in Oriente acta memorabant, nunc agenda; imprimis tempus esse dicebat Theobertus, ut uxores sibi Godefredus Rex, Buamundúsque Princeps eligerent. Nominabat deinde nobilissimas quasque feminarum nubilium,

lium, & in harum numero Mathildem & Constantiam, quòd Mathildis quidem cum Guelfone matrimonium nullo usu firmatum, Constantiæ autem cum Tricassino consanguineo nullum, esset. Sed colloquentium otium tristissima fama turbavit. Ad Antipatridem accedebant, cùm auditione acceperunt, eam urbem à Rege Godefredo fuisse nuper obsessam, sed eventu, non, ut alibi adhuc, felici, sed funesto. Ibi enim nobilem illum & intimum Godefredo adolescentem Gerardum atroci post homines natos morte sublatum, regémque ipsum captum nihilo mitioribus supplicijs destinari. Rei capita singillatim narrabantur in hunc modum. (a) Godefredus victo ad Ascalonem Imperatore Saraceno intenderat animum ad firmandum inter hostiles urbes regnum. Non ignarus, magnopere suis rationibus conducturum esse, si in ora maris portum opere & præsidio validum teneret, Ioppen oppidum in proximo littore instaurandum muniendúmque curavit. Vicinam

(a) *Aquen.*

cinam autem Saracenorum urbem Antipatridem, licèt inexpugnabilis haberetur, magno animo instituit obsidere. Antipatridensium Regulus seu terrore, seu fallendi consilio sancivit cum Godefredo fœdus promisso tributo, missísque obsidibus primariæ stirpis. Vicissim à Bullionio petijt obsidem aliquem è proceribus. Tantæ rei conficiendæ gratiâ quem mitteret Rex, deliberato erat opus. Plerique procerum confecto jam bello sacro reditum in Europam adornabant. Ab his invitabatur atque etiam urgebatur ad repetendam patriam Gerardus Avesnas, ut caram sororem Addam reviseret, amplámque possideret hereditatem, & Agnetem aut uxorem duceret, aut certè solaretur afflictam inclyti parentis Ribodimontij morte. Verùm tenuit egregium adolescentem caritas & exemplum Regis Godefredi, dulcedóque Terræ sanctæ & studium rei Christianæ cum rege promovendæ. Sororis filio simul hereditatem suam, simul oblatas sibi Agnetis nuptias cessit. Cúmque rescijsset Procerum

aliquem

aliquem Antipatridem à Rege mittendum obſidem, ultro ſe obtulit, non ignarus periçuli, ſed contemptor. Stupuere Principis adoleſcentis fide & excelſitate animi Proceres abituri juxtà manſuríque, quòd patrij ſoli commodis præferret periculoſam in Oriente provinciam. Nec maluiſſet perfidus Antipatridenſis alium obſidem quàm Gerardum clarum legatione ad Imperatorem Saracenum, rerúmque geſtarum famâ, atque imprimis neceſſitudine Regis Godefredi. Huic aliiſque Proceribus valedixit intrepidus. Cæterùm ætatis quodam ſimplici amabilíque candore, magìs timuiſſe viſus eſt cultui ſuo militari, quàm ſibi. Nullus eo munditiei ſtudioſior erat, nullus magis gaudebat præſtantibus equis & armis. Parmâ utebatur pulchrè cælatâ, galeâ eleganter criſtatâ, loricâ in puri argenti ſpeciem ſplendorémque politâ. Vehebatur aſturcone prævalenti & pulchritudinis raræ. Sub diſceſſum arma ſua & equum, ut barbarorum cupiditati periculóque ſubtraheret, Regi Gode-

fredo

fredo reliquit & commendavit. Ita traditis utrimque obſidibus, poſtquam jam diſceſſerant in patriam Robertus Normannus, Edgarus, Robertus Flander, petierátque Conſtantinopolim Raymundus, Antipatridenſes obſides compertâ reliquorum regiorum paucitate, fiduciâ ſumptâ fugam intendunt ad regulum ſuum. Qui levatus metu non ſolùm eos recepit, & urbem pactámque pecuniam tradere Regi recuſavit, ſed & Gerardum retinuit, & vinculis oneravit ſævitiæ ſuæ victimam. Pòſt paulò à barbaris occiſum nunciatur Regi, qui deſiderio, ac dolore amiſſi percari capitis, irâque in Antipatridenſes decernit nulli urbium, quas barbari præſidio teneant, fidendum, omnéſque armis vel expugnandas, vel ad deditionem compellendas. Idque facturos ſe Rex, Proceréſque jurarunt. Nominatim juriſiurandi religione ſe obſtrinxerunt non paſſuros ſe, Antipatridem perfidam & crudelem urbem intra regni viſcera inexpugnatam ſibi impunè illudere. Rex cum Euſtachio

fratre,

fratre, ſororio Montacuto, conſanguineo Burgio & tribus armatorum millibus ad muros caſtra ponit, relicto Hieroſolymis Prorege Anachoretâ cum reliquis. Præter paucitatem eo maximè laborabat, quòd navibus careret adverſus maritimam urbem. Aderat quidem Vinemarus, qui Godefredum omni deinde vitâ, ut dignum erat, libertatis auctorem coluit, ſed ejus claſſis fuerat ab Aſçalonitano combuſta. Erant Antipatride viri multi, bellicoſi, omni telorum genere, atque imprimis conſcientiâ perfidiæ armati. Cæterum muri quati machinis cœpti. Rex ipſe denunciat regulo, ſe bellum afferre eâdem dextrâ armatâ, quam pacatam antè dederat. Cùm multa caſtigatione perfidiæ docet, ut tot cladibus gentilium ſuorum edoctus, tandem juſiurandum & Deum eſſe credat. Si urbem dedere cunctentur, & perjurio gaudere pergant, Deo magis irato, quàm ſe, bellum geſturos. Oppidani perfidi, ſed quibus minùs etiam humanitatis, quam fidei erat, ægrè ſe tanti animi Regi re-

ſtituros armis arbitrati ſunt. At excogitarunt immane, ſéque dignum defenſionis genus ejuſmodi. Nauticus malus ingens mediâ urbe jacebat opportunus atroci conſilio, quo obſervato regulus jubet de captivis, quos tenebat carcere, Chriſtianum adoleſcentem educi. Is malo ſupinus advolvitur, atque adnectitur manibus ac pedibus exporrectis in modum affixi cruci Servatoris. Dein Regem ad oppugnandos muros redeuntem vocant ad colloquium ſimul ac ferale ſpectaculum. *(a)* Godefredo accedenti obijcitur in erecto malo pendens miſerabili habitu adoleſcens. Inexpectatâ atque atroci ſpecie exhorruere Rex, Euſtachius frater, procerésque alij, ac milites omnes. At immane quantum crevit horror ſtupórque, cùm pendentis faciem intuiti ſunt propiùs. Adoleſcentem, quem dudum ſævitiâ barbarorum confectum putarant, & pro mortuo comploraran, vivum agnovere Gerardum Aveſnatem, ab interitu ſervatum, ut

(a) *Idem Aquen.*

ut interiret ſæviùs. Quo viſu Rex velut telo confixus ingemuit. Contrà exultantes gaudio barbari, qui Godefredum illum hoſtium principem toties inſidijs teliſque appetitum, ſemper illæſum atque invictum ulciſci antehac non potuerant, nunc invenerant, qua parte vulneri pateret, & quo aditu cor ejus foderetur. Miſerandus adoleſcens è ſummo malo oculos lacrymis ſuffuſos circumferens agnovit ante ſigna Regem, ad quem converſus ſubmiſsâ ad venerationem cervice in has voces erupit: Agnoſce, maxime Ducum, militem tuum. Huc à te miſſus obſes, deinde captivus in tetro carcere detentus à perfidis, nunc in conſpectum tuum hoc ornatu producor. Peto à te atque efflagito, ut mei miſertus ne patiaris, ut inſons, tibique quondam non indignus benevolentiâ viſus, atroci cruciatu occidam in oculis tuis, teliſque tuis expoſitus. Rex ſimul dolore attonitus, ſimul anceps conſilij reſtiterat tacitus. Reputabat nobilem adoleſcentem, quem ſecundùm fratres & filij loco diligebat,
 indole,

indole, fide, fortitudine eximium ideò à barbaris eo ſitu, habitúque ſibi objectum, ut ab oppugnandâ urbe, mittendíſque telis metu confodiendi ejus avocaretur. At meminerat juriſiurandi religione ſe, ſociósque teneri de barbarorum oppidis in poteſtatem redigendis. Inter quæ imprimis perfidiâ & ſævitie infamem Antipatridem Gerardo obſide detento, crudelitérque habito, mulctandam excidio. Neque ſperare poterat Rex, quod nec pretio quantovis, nec ulla arte obtinere potuit à Barbaris, ut adoleſcentem dimitterent. Hos autem poſt tot ſcelera, poſt obſidem carcere incluſum, malóque appenſum, poſt crucem eo facinore ludificatam impunitos non relinqui, Chriſtianæ rei ſummoperè intererat. Si impunè ferrent Antipatridenſes tantum nefas, videbat ſecuturas exemplum cæteras urbes hoſtiles, & ad ſuam immunitatem uſuros iſto Chriſtianorum captivorum ſupplicio, crucíſque ludibrio. Ita pietate Chriſtianorum tutas fore barbarorum impias urbes. Ingens ani-

mi luctatio erat. Hinc caritas dulcissimi capitis, inde jurisiurandi religio, sacríque regni dignitas atque incolumitas trahebant. Silentio defixus, & visceribus dolore convulsis talia secum volvebat. Itáne te, Gerarde, amissum inveni, ut perderem? Ad hoc te barbari impijssimâ lenitate servarunt, ut nostris telis interires? Nec satis erat crudeles eos esse, nisi me invitum cogerent esse crudelem? Vicit demum in religiosissimo Rege privatam caritatem studium reipublicæ Christianæ. Vicit seipsum Rex, reliquis invictus, atque insuperabili animo formam Abrahami, filium Isaacum immolantis, expressit. Ita eum Gerardo respondisse, prodidit Aquensis Albertus. Mi Gerarde, sacri belli miles acerrime, tametsi tui miseratione pro meâ in te perpetuâ, paternáque caritate vehementer moveor, tamen abducere militem ab hac ulciscendâ sceleratâ urbe nefas est. Velim ex animo posse te barbaris eripi, sed vel si frater hic meus Eustachius fores, hac conditione liberari non posses, ut Antipatris

ſui juris atque impunita maneat. Erige mentem ad ſervatorem Chriſtum, cujus gloriæ nos, quotquot bellum ſacrum profitemur, ſanguinem, ſpiritúmque devovimus. Si inter noſtra tela, licèt minimè in te dirigenda, objectus à barbaris agitatúſque figaris, tu vulnera, mortémque Chriſti causâ, ut ille quondam tuâ, ſuſtinebis. Et tibi aliquando denique moriendum erit, & conducibilius in commune eſt, ut unus moriare, quàm ut decretum iuſiurandúmque noſtrum omnium violetur, atque oppidum hoc ſemper in Chriſtianos reliquos infeſtatione, inſidijs, & cæde graſſetur. Tu verò, ſi Chriſti Servatoris causâ ſic præſenti vitâ defungare, Chriſto æternùm in cælo convives. Quamquam (addidit) neque hoc eſt mori, quandoquidem, ut ab amico Engelramo divinitùs apparente dictum meminiſti, NON MORIUNTUR, QUI IN OPERA CHRISTO NAVANDA FINIUNT VITAM; ſed cæleſti palatio recepti, ut Engelramus & Anſelmus, immortali vita perfruuntur, æterniſque delicijs. Gerardus

dus his erectus, lacrymis omissis, studio in rem Christianam, & fide in Christum plenus, Regis amantissimi religionem & constantiam imitatus mori communi sacri regni causâ non renuit. Extremis precibus regem oravit, non ut milites suos à jactu telorum abstineret, sed ut curaret Gerardi sui morituri nomine arma illa sua, quæ discedens Hierosolymis ipsi reliquerat, Dominico sepulcro appendenda, equúmque suum sepulcri custodibus donandum, monumentum suæ religionis & spei vitæ cælestis. Post hæc Gerardus velut omni vitæ mortalis debito, & curâ liberatus cervicem, quam Regis veneratione flexerat, rejecit, & erectis in cælum oculis mortem expectavit immotus. Intimos animorum sensus moverat constantia non solùm Regis, sed etiam adolescentis eximij. Non est hîc ab ullo lacrymis temperatum. Ad ultimum postquam à toto exercitu tristi murmure Gerardus persalutatus est, jussu Regis ab omnibus inter fletus arma non cunctanter expediri cœpta. Urbem a-

criter oppugnant: fundis, ſagittis, machinis impetunt barbaros circumfuſos Gerardo cui quiſquis adſtabat, malo appendiſſe adoleſcentem credebant. Strident circum tenerum corpus tela, dúmque omnia Gerardum uſciſcuntur, quædam etiam figunt, objectantibus eum huc illuc barbaris, atque interim vociferantibus, impios Chriſtianos eſſe, qui per latera fratris hoſtes impugnent. Inclamant quoque per ludibrium Regi, ne victricem toties manum parricidio fœdet: tortor filij eſſe deſinat, & ſaltem, ſi inſontem trucidatum velit, miniſtrum ſupplicij mutet. E plurimis ſagittis undíque volantibus corpus Gerardi decem fixere. Cruore perfuſum & aſperum telis advertit Chriſtiana multitudo, & multiplicem doloris ſignificationem dedit. At tanto contumelioſiùs regi militibúſque exprobrabant barbari immitiores eos Saracenis eſſe; quippe cruci ſe funibus alligaſſe hoſtem, at ipſos fratrem cruci telis fixiſſe. Inter hæc incredibile dictu eſt Regem tantâ in Gerardum caritate, tamen animo in-
fra-

fractum, in eo habitu oris, in quem se religione composuerat, durasse. Qui ut de vitâ Gerardi sui actum esse vidit, tantò deinde majore impetu pugnavit; ut appareret, quàm magna interim pars virium esset dolor. Et milites exemplo Regis licèt necem nobilissimi adolescentis deflerent, tamen instabant acriter hostibus, maximè ex turri ligneâ vasti suspectûs, tribus tabulatis, totidémque pugnantium stationibus distinctâ. Cæterùm pervicaces Antipatridenses turrim telis & missilibus ignibus petitam, tandémque incensam deturbavere cum quinquaginta, qui inerant, viris. Reliqui deterriti, ab oppugnatione refugiunt dolore amissi Gerardi, & malè gestæ rei pudore. Ut jam resederat pugnandi impetus, silentium subitò ortum, & tacita cogitatio, quidnam egissent. Pœnitebat ardorem vincendi plus valuisse, quàm rationem caritatis in fratrem. Rege ad repetendam aggressionem hortante restitantes fortunam conversam horrebant, inauspica-

ſpicatum cenſentes imperium revocantis ad ea mœnia, ubi fraternum ſanguinem fudiſſent. Rex ubi ab tanto impetu cœptâ re conſternationem militum animadvertit, & cauſam negati à ſuperis in præſens ſucceſsûs altiùs inveſtigat ſecum; hanc non eſſe, quòd Gerardum confixerint, ſed aliam, deprehendit. Tum militem ſic ab eo increpitum legimus. Ah miſeri, cæcíque, quid cauſæ eſſe dicam, cur ex fortibus ſegnes, ex magnanimis timidi nunc pericula vitæ formidetis? Cur ex Europâ relictis patrijs ædibus ac propinquis huc veniſtis, niſi ut ad mortem uſque pro Chriſti causâ, pro rei Chriſtianæ tutelâ, fratrúmque libertate, pugnetis? Nempe ſubeſt cauſa timiditatis, eáque non alia, quàm mens delictis obnoxia. Superſunt inter vos contacti priſtinâ noxâ turpium amorum, quibus effeminarunt animos. Agitedum, milites, deponite fœdam voluntatem, pœniteat vos turpitudinis toties nobis hâc expediti ne nocentis. Placate ſic vobis, & conciliate Deum, cujus ope deſtituti nihil;

hil; fulti verò, poteſtis omnia. Vir ſummus, cujus innocentiæ Oriens victorias, & victor exercitus innocentiam debuit, verbis caſtigatos milites ita vultus animíque conſtantiâ movit, ut noxarum pœnitentiâ, eum, qui reſederat, excitarent, & innovarent ardorem. Mox reparare machinas inſtituunt. Ipſe verò Rex quàm procul haberet illas timiditatis, & imbecillitatis cauſas, quas in milite arguerat, perpetuo caſtimoniæ documento probavit. Addidit ſingulare eâ obſidione ſpecimen modeſtiæ. Dum reparantur machinæ, Reguli ex Samariæ montibus in caſtra venerant, magnopere petentes Regem videre, regiíque tabernaculi ſplendorem. Intrò admiſſos ingens admiratio cepit. Non veſtibulum ſatellites magnificè armati opplebant, non copiarum duces ſtipabant Regem. Corporis cuſtodibus pabulatum amiſſis, perpauci aderant alij. Ipſe Rex cultu, curáque corporis haud multum ſupra militis modum eminebat. Non ille ſolio aurato; ſed humi ſuper ſaccum ſtramine fartum

con-

consederat. Regulis interrogantibus, cur tanti nominis Rex, qui Occidente egressus Orientem armis concusserat, tanto regno tótque ditatus spolijs, non pretiosiùs sederet, respondit Godefredus digno se verbo, terram pro sede sufficere debere homini mortali, cui mortuo domicilium perpetuum præbitura esset. Quæ vox, & statim excepta à stupentibus, & postea per orbem multo sermone celebrata est Fuitque de regulis illis unus, qui prædicare non dubitaret, Principem eâ indole non modò parto Palæstinæ regno dignum, sed orbis imperio. Et verò Godefredus, tòt tantísque nuper spolijs Imperatoris Ægyptij potitus, aulam & solium sibi regiâ magnificentiâ instruere potuerat, nisi omnia præter virtutem contemneret. Omnium victor, omnium inops erat. Nempe solitus totâ expeditione prædam in milites dividere, sibi nihil opum, gloriæ longè plurimum (licet ne id quidem ageret) pepererat. Refectis interim machinis instauratur murorum oppugnatio. Verùm Anti-

patri-

patridensium perfidiæ, ac sævitiæ par pertinacia fuit. Ob hanc atque hiemis incommoda adulto jam Decembri Rex recedere cogitur, relictâ in proximo suorum manu, quæ oppidanos exitu portarum, &c. commeatu prohiberet, donec rediret ipse caro Gerardo parentaturus urbis excidio. Petentibus Hierosolymam insidiabantur infesti illi, de quibus suprà meminimus, Æthiopes, ex antro subterraneo inobservati impetum in viatores facere, cæsos spoliare, captósve abstrahere, & subitò in cavernam suam refugere soliti. Et mox fama percrebuit Godefredum Regem oppressum insidijs, abductúmque captivum. Quæ subita calamitas cùm enarrata esset accedentibus ad Antipatridem Theoberto, Buamundo, Balduinóque, nec latuisset militem, dolore amissi Gerardi, Regísque periculo totum perculsum agmen gemitu querelísque personuit. Mox tristi silentio torpuerunt, ad cogitationes, quid Rege, quid se futurum esset, mœrore cujusque converso. Perturbabat Theobertum Archiepiscopum

pum

pum captivitas Godefredi, quem ſingulariter, & mirabatur, & diligebat tum ſuâ ipſius animi propenſione, tum Mathildis causâ, cui impensè dolituram ſciebat calamitatem illius Principis, quo nihil fortius, aut ſanctius.; ut non unus homo, ſed fortitudo ipſa, omnéſque virtutes in uno homine viderentur adiiſſe periculum. Reputabat cum Balduino & Buamundo, quantum eſſet timendum optimo Regum à ſæviſſimis hoſtibus: documento eſſe Gerardi ſupplicium, funeſtámque mortem; ſed Regi tantò funeſtiora eſſe timenda, quàm Gerardo, quantò domitorem illum ſuum magis odiſſent. Nec apparebat, quà ratione liberari poſſet, variáque conſultatione curam diſtrinxerant. Principiò viſum erat triſti magnanimóque Buamundo, jam ſe rivalem oblito, evocari oportere illicò Hieroſolymitanas copias, junctíſque omnibus regni viribus tyrannos obterendos. Sed hæc primo impetu agitanti Theobertus ſollicitus cædem Gerardi revocavit in mentem, & monuit, ſi locus, in quo

Rex

Rex captivus tenebatur, infestis armis peteretur, tutaturos se barbaros eodem, quo Antipatridenses, defensionis genere, objecturósque telis Regem. Iam si redimere tentarent, quod potiùs Balduino visum scribit in Alexiade Comnena, quodnam pretium redimendo tanto Regi vel suffecturum, vel admittendum à Tyranno Amerinâ, nisi Hierosolyma, totúmque sacrum Regnum restitueretur? Id petiturum illum, nec tamen eo pretio redimi se passurum religiosissimum Regem, præoptaturúmque mori cum Gerardo, quàm suâ causâ Christianam rem Orientis tanto labore partam detrimento affici, nedum pessundari. Cùm omnes in eo virtutes, tum mortis perpetuam contemptionem eluxisse. In prœlijs, in urbium oppugnationibus viliorem ipsi suam salutem, quàm suorum semper fuisse. Vel illud documento esse, quòd ad Antiochiam Pisidiæ peditis pauperis liberandi causâ ursum in se vertisset, sauciúsque pro mortuo fuisset deploratus. Inter has mœstissimas sollicitudines

con-

consilij inopes Hierosolymam pervenire festinabant, cùm audiere à quam infesti essent eò tendentibus Æthiopes Azoparti, qui inter deserta loca ad Ascalonem versa in antris subterraneis latebant. An ab ijs Rex captus, & quò ductus esset, erat incompertum. Cæterùm incidit impetus Balduino cavernam scrutandi, pestémque illam seu vi, seu arte tollendi, & prædâ exuendi: quod quia paulò pòst facere aggressus est, obiter hîc referam. Obsedit cum exercitu çava illa Æthiopum; sed contra quæ nihil tela, nihil bellicæ machinæ potuere. Latebra subterranea labyrintho perplexior, cæcis meatibus investigabilis erat. Flammâ immissâ experitur, an elici æstu, fumóque diri latrones possint. Duo tantùm egressi horridâ facie. Benignè exceptos Balduinus pretiosâ veste exornandos curat; de gente ipsorum, de familiâ, vivendique genere comiter interrogat. Humanitate, & clementiâ ejus capti rogant, ut redire in antrum ad socios liceat docendos, quâ benignitate ex-
cepti

cepti ſint. Uni permiſſum, alter clam ſocio obtruncatus. Ille reverſus veſtem acceptam oſtentans popularibus, ex ijs decem ſpe ſimilium donorum illectos ſecum ad Balduinum reducit, qui itidem omnes clàm è medio ſublati præter unum. Superſtes necis ſociorum ignarus, pretioſéque veſtitus, alios allicit triginta. Quorum itidem trigeſimus ex omnibus ſervatus adducit è latebrâ ducentos, ac tricenos, qui retulerunt nullos in antro præter feminas ac pueros ſupereſſe. Feminæ, viris non redeuntibus, nempe ad unum cæſis, egredi non auſæ, fumo elicitæ ſunt, & partim interemptæ, partim venditæ. Subinde ingreſſus Chriſtianus miles. Neminem invenere captivum, at cum ingenti prædâ ad Balduinum rediere. Nondum reſcitum erat, quo loco Rex detineretur: at auditum denique, Principem Chriſtianum quendam ductum Aſcalonem, magno gaudio exceptum ab urbis Præfecto Gemelmucho, ſummâque curâ cuſtodiri. Quo comperto non eſt relictus locus dubitandi, quin

is Princeps Rex esset, cùm de cæteris Christianis proceribus, quo loco quisque esset, non ignoraretur. Rursus lugubres totis castris edidere questus. Validissimâ in urbe custodiri Regem, eique liberando jam arma inutilia esse. Invenisse barbaros rationem mœnia tutandi captivorum corporibus. Se eò calamitatis adductos, ut certum periculum sit, ne Regem, si liberare contendant, armis ipsi confodiant. Ità Principem immortalibus editis operibus esse proditum à fortunà. Antè favisse superos, nunc nullam calamitatem hâc, quâ affecti sint, graviorem ab irato Deo inferri potuisse. Godefredum modò Hierosolymæ expugnatorem & regem extitisse Virginis Matris ope: (a) hujus enim beneficij Mariani testem speciem Idæ Godefredi parenti nuper Bononiæ Belgiæ divinitùs objectam, nuntiabatur: at regiæ fortunæ ornamenta nihil aliud ei fuisse quàm funeris pompam. Adhæc ereptum sibi nullis relictis liberis in regnum successuris. Cúmque de

uxore

(a) *Hist. Morinor.*

uxore in malorum remedium ei jungendâ consultaretur, exortâ subitò funestâ nebulâ sublatum ex oculis. Civile dein bellum ex cupidine regnandi secuturum, mentibus augurabantur. Æmulos imperij proceres Balduinum, & Buamundum, inter se antè discordes, vetera renovaturos odia, & distracturos publicas vires. Christianos milites non jam de regno Palæstinæ, sed de rege pugnaturos, mutuísque vulneribus celebraturos Godefredo magnos funebres ludos. Hæc inter gemitus lacrymásque volventibus, & Hierosolymam, ubi de rerum summâ deliberaretur, contendere pergentibus, adducuntur ab exploratoribus peregrinatores duo. Qui cùm dicerent se ex Ægypto venire, ad proceres perducuntur interrogandi, numquid de Rege rescijssent. Agnovit Balduinus Isaacum nobilem Belgam Arturúmque filium sacræ militiæ nuper socios, & Godefredum ex Europâ secutos, captos verò ad Hierosolymam & pro mortuis deploratos. Erat Isaacus dominus castri ad Nivigellam, quod

hodieque Nemus Domini Isaaci nominatur, ita dictum, quòd ejus pomerium arboribus frequens esset. (a) Isaacus narratione mirificâ moram interposuit Balduini, sociorúmque mœrori. Ajebat se ac filium, dum obsessâ Hierosolymâ pabulatum vadunt, captos à Saracenis, & in Ægyptum abductos, datósque in arctam custodiam. In ijs ærumnis gementi sibi nihil consultius visum, quàm ut animum spémque converteret ad benignissimam Dei Matrem, memor iconis ejus, quam arboris cavo propter castrum suum indiderat. Per noctem sequentem adfuisse adspectabilem sibi in quiete Virginem, & arguisse de incuriâ, quòd iconem ipsius ac filij reliquisset in arbore imbribus & ventis expositam. Se subitò expergefactum ad pedes magnæ Virginis procubuisse, veniámque precatum, ac pollicitum, si ejus ope vinculis evaderet, reducem liberatrici conditurum sacram ædem, quâ tegeretur ejus effigies. Mirum dictu. Manè se ac filium vinculis solutos,

(a) *Hist. monast.*

ſolutos, patefactúmque carcerem vidiſſe. Ergo egreſſum cum eo patriam repetere voti reum, exolvendíque percupidum. Actæ à Balduino, cæteríſque auditoribus magnæ Matri grates, poſtulatúmque par auxilium Regi, (a) ut qui Virginis iconem Antuerpianam, quam ad Stipitem vocant, item Bononicam ſingulari honore coluerat, quíque ejus Virginis ope victorias & regnum adeptus erat, ejuſdem ſubſidio conſequeretur libertatem. Inter hæc vota magnáſque curas præmiſſus eſt curſor Hieroſolymam, qui Euſtachio regis fratri adventum Piſani Archiepiſcopi, Buamundi, Balduiníque nunciaret. (b) Euſtachium enim nondum in Belgicam reverſum audierant. Appropinquantes urbi, vident effundi obvium agmen. Proceres, milites, ſacrati ordinis viri cum pompâ hilaritatem ſuam geſtibus, canticíſque prodebant. Quorum unus concitato equo ad Balduinum procurrit vultu maximæ lætitiæ præferens notas. Cui Balduinus,

 quid

(a) *Tabula Bruxell.* (b) *Malmesb.*

quid mihi, inquit, nunciaturus es tanto gaudio dignum, nisi fortè Rex salvus est, & liberatus; Ille renidens, salvum esse dixit. sed non liberatum: qui nempe captus non fuisset. Rumorem de eo hostium fraude vulgatum, fortè per occasionem alicujus detenti Ascalone captivi. Balduino ac socijs ex mœrore recreatis, & subito gaudio stupentibus supervenit ad portam Rex ipse cum Eustachio fratre, Tancredo, Anachoretâ, Montacuto, Burgio, aliísque primoribus. Rex Archiepiscopum Theobertum in Italiâ apud Urbanum Mathildémque visum agnovit, veneratúsque interrogavit, quî Mathildis haberet. Pontificem resciverat ad superos excessisse. Theobertus respondit, ut tu, Princeps, in Oriente, sic illa in Occidente vincit; debétque tantum Mathildi Roma, quantum Hierosolyma Godefredo. Consultò abstinuit Antistes appellatione Regis, quam Godefredi non ferebat modestia, nihil ambitioni regium permittentis, nisi regni curam. Tum Godefredus Buamundum ac Balduinum com-

ple-

plectitur, illi exinde Eustachium ac Tancredum caróſque alios paſſis brachijs invadunt. Interim Rex Iſaacum (de quo per curſorem audierat) venerantem amiciſſimè excepit, atque arridens, en, inquit, ego Magnæ Virgini liberatrici, perinde ac tu, debeo, immò pluſquam tu, cùm plus beneficij ſit captum non fuiſſe, quàm captivitate liberatum. Urbem ingreſſi inter acclamationes plauſúſque civium in Dominici ſepulcri templum perducuntur pij hoſpites, ubi pariter omnes Deum ſuorum aſſertorem Divámque liberatricem venerantur. Hîc appenſa ex voto ad ſacrum ſepulcrum arma Gerardi Aveſnatis fortiſſimi adoleſcentis ab rege oſtenſa hoſpitibus, addente hoc eſſe, quod ſupereſſet de tanto milite; jacere apud barbaros ſine nomine carum corpus. Iam elicitura erant viſa arma lacrymas & diei gaudio mixtura triſtitiam, niſi Rex eximio conſtantiæ exemplo avertiſſet omnes à ſpectaculo, & conſolatus eſſet Engelrami illo cæleſti apophthegmate, NON MORI EOS, QUI IN OPERA CHRI-

STO NAVANDA FINIUNT VITAM. Egreſſi templo hoſpites, ſenſim integratâ lætitiâ, in regiam perducuntur, ubi de mutuis rebus geſtis & periculis ultro citróque narratum, & obſervatus in ijs identidem, & laudatus cæleſtis favor. Quæſitum de cauſa vulgatæ captivitatis regis. Cenſebant quidam occaſionem rumori dediſſe eum, quiſquis captus Aſcalonémque ductus ferebatur. Sed ambigebatur, quis procerum Chriſtianorum is eſſe poſſet, quis tantus, qui pro Rege haberetur. Hugonem, Edgarum, Robertos vela feciſſe in Europam: reliquos proceres adeſſe ſalvos, præter eos, quos gloriosâ morte functos Deus cælo tranſcripſerat. Omiſſa Gerardi mentio, ne rurſus interturbaret lætitiam. Ergo exiſtimabant quidam, id quoque finxiſſe hoſtes captivum aliquem eſſe. Verùm cùm alijs non videretur de eo ambigi poſſe, decrevit Rex mittere, qui rem explorarent. Narravit Theobertus Antiſtes Regi (ut antè Balduino) præclara Mathildis Conradíque facta bello Pontificio, Henrici
fugam,

fugam, Giberti exitium, Siculæ Iolantæ cum Conrado conjugium, Augustæ Praxedis reditum in patriam, & felicem inter ſacras virgines vitam. Addidit iter ſuum in Hiſpaniam, Hiſpani regis victorias Syriacis ſimiles, donúmque ab eo ſacræ expeditionis auctori deſtinatum. Nunc quando Urbanus ille Apoſtolicus Heroïci belli auctor animam cælo dignam exhalarat, id regium donū non alteri congruere aut eſſe offerendum, quàm heroïci belli principi atque imperatori, ſacríque regni moderatori Godefredo. Sub hæc munus rege mittente dignum & admittente præbet, arietem criſpantibus villis rutilum, cornibus unguliſque vibrantem, auro ſolido molliſſimè conformatum. Ipſum metallum, quantum naturæ ratio patiebatur, totum ceſſiſſe in vellus ac formam vivi arietis diceres. Theobertus donum his verbis ornavit; fuiſſe conſentaneum, ut vellus aureum principi expeditionis Argonauticâ majoris non deeſſet. Adjecit Balduinus, optandum quoque, ut nec hujus expeditionis duci deeſſet conjux.

conjux. Subriſit Godefredus, cúmque parumper ſeceſſiſſet cum Theoberto remotis arbitris de Mathilde locuturus, Balduinus aliíque proceres illatum de ſponſâ regia ſermonem continuavere, Petro Anachoretâ, qui arcani regij conſcius videbatur, identidem jocante, cùm diceret, ſacro Argonautarum Principi, ſi Iaſon eſſet, cavendum à Medeâ; ſin potiùs Hercules, declinandum ab Omphale, quæ virum effeminet. Quare ſi cui jungendus ſit, non alteri jungendum, quàm Amazoni. Theobertus quoque ex ſuâ procerúmque ſententiâ id magnopere Regi perpendendum eſſe dicebat, quanti eſſet ipſum & ſalvum eſſe, & habere ex ſe genitos, qui in regnum ſuccederent. Cogitaret, quid turbationis & calamitatis rei Chriſtianæ eventurum fuiſſet, ſi is ereptus nullis relictis liberis foret. Igitur ut conjugem duceret, ei magnopere auctor erat. Ita Mathildem Urbani Pontificis hortatu nupſiſſe Guelfoni: ita Mathilde auctore Conradum matrimonio junctum Iolantæ. Regias
eſſe

esse principes dotibus omnibus florentes, quæ tanti Principis thalamo gloriaturæ sint. Imprimis Regum filias occurrere, Francam Constantiam, & Scotam Mariam, ut de alijs taceatur cæteróqui præclaris, Helenâ Buamundi sorore, Morsiâ Meleteniæ Ducis filiâ, Floriâ sorore Corbagathi. Non fuisse quidem Godefredo digniorem conjugem quàm Mathildem, si nihil obstaret. Sed eam bis nuptam caruisse liberis: sacri autem regni interesse moderatori suo non tam uxorem esse, quàm liberos. Esto; supremâ auctoritate & gravissimâ illa causâ, ut sacro regno de heredibus consulatur, Mathildis cum Guelfone matrimonium, utroque volente, dissolvi possit, quia contractum tantùm, non usu firmatum; at frustra id futurum, si Mathildis pudicitiæ proposito semper liberis caritura sit. Respondit Rex sibi omnino cordi esse ac fore, ne regni successores desint. Cæterùm mentem de matrimonio adhuc celabat. Id tamen sciebatur satis, statuisse coronam aure-
am

am ac regalem, quâ ipſe uti noluerat, capiti dilecto transmittere. Neque eſt ignoratum, deſtinatam ei virgini, quam regio amore digniſſimam rex cenſeret. Cùm retuliſſet Theobertus Balduino, Buamundo, & Euſtachio, quid regi ſuaſiſſet, quid tuliſſet reſponſi; actúmque inter ipſos eſſe de principibus quibúſque feminis, imprimis de Francâ Conſtantiâ & Scotâ Mariâ, Buamundus motum animi diſſimulavit in præſens; at indignè & ægerrimè tulit, agi de Conſtantiâ, quam nulli mortalium erat ceſſurus niſi ereptâ ſibi vitâ. Et Euſtachius Mariam flagrantiſſimè diligebat, non ceſſurus alteri quàm fratri, neque huic ſine ingenti dolore. At non deſperabat, Godefredum aliam electurum. Regis menti paulò magis cognoſcendæ hæc occaſio ſe præbuit. Dum Buamundus, atque Euſtachius de dilectis matronis ſollicitudine diſtringuntur, Rex cum Balduino, aliiſque proceribus conſultabat de Aſcalonitano (quiſquis erat) captivo, quâ ratione liberari poſſet. Hæc res implicata
ſince-

ſinceram lætitiam eſſe non ſinebat, erátque priùs expedienda, quàm aggrediendi altera. Captivum hoſtibus poſſe armis eripi tantùm non deſperabant, recurrente perpetuò acerbâ memoriâ crudelis mortis Gerardi Aveſnatis, cujus deſiderio Rex tametſi adverſùs dolorem invicto animo eſſet, tamen patiebatur ingentem, quoties meminerat, ſe adoleſcentem illum caritate filium, velut alterum Iſaacum, ferro petijſſe; ſed heu diſpari exitu, quando Iſaacus ereptus fuerat morti, Gerardus occiderat. Dum eâ de re exploratores Aſcalone expectantur, ecce nuncij non læti magìs quàm admirabiles. Præfectum Aſcalonis, alióſque Satrapas Saracenos, poſtquam cognoverant portum, urbémque Ioppen à Godefredo Rege reſtauratam, timor ingens, ac ſollicitudo ſubjerat, ne viribus Chriſtianorum per mare commodè adventuris facilè ſubjugarentur ipſi commoditate portûs excluſi. Inde ad Godefredum alij ſuper alios legati advenere. Prima Præfecti Aſcalonis legatio fuit, eáque in paucis

ma-

magnifica. Viri instructu exquisito longo agmine munera pretiosissima afferebant, sed inter quos adolescens equo præstanti vectus enitebat dignitate oris, & corporis habitu. Nec alium magis honestabat opulentiæ barbaræ cultus. Illi aureus torques, & ex hoc ensis gemmeâ vaginâ suspensus. Illi vestis auro purpuráque distincta, manicæ margaritis internitentibus adornatæ, tegmen capitis versicolore fasciarum instructu, gemmarúmque candore interstinctum. Supra cætera vultus elegans, & qui virginis esset. Stabat Rex in aula proceribus circumfusis oratores in conspectum admissurus; inter quos ut observavit faciem ejus, quem dixi, adolescentis, obstupuit. Cúmque propiùs accedentem agnoscere videretur, suis oculis non credebat. Omnes pariter Christianos proceres in ejus obtutu fixos idem stupor oppresserat. Avesnati Gerardo, quem Antipatride decem sagittis fixum viderant, mortuúmque deplorarant, toto ore simillimus erat. Regi incidit dubitatio

Ge-

rardúſne, an ejus mortui ſpecies obijceretur oculis, quemadmodum Engelramus vitâ functus amico Ribodimontio ſe ſpectandum præbuerat, illámque æternâ memoriâ dignam vocem protulerat NON MORI EOS, QUI IN NAVANDA CHRISTO OPERA FINIUNT VITAM. Verùm jam in hoc adoleſcente nullum ludibrium oculorum apparebat. Vigor, qui conſtat ex ſpiritu, non deſtituerat vultum. Cúmque affuſus eſſet genibus Regis, nec manum erigentis, non brachia amplexantis eluſit. Princeps legationis animadverſo illo, quem expectarat, Godefredi ſtupore lætus, ad te, Rex, inquit, mittimur à præfecto Aſcalonis, muneráque, & tributum afferimus; ſed haud dubiè pretioſiſſimum, tibíque gratiſſimum munus futurum eſt adoleſcens, quem meritâ cum admiratione intueris. Gerardus ille eſt obſes tuus, qui, quod neſcijſti, de malo depoſitus ab Antipatridenſibus ſpirans adhuc inventus eſt, & deinde præfecto Aſcalonis miſſus. Qui ſedulò curatum eo, quo vides, or-

natu

natu remittit ad te, & valde petit, ut & munera ſua æqui boniſque conſulas, & cum eo non modò pacem, ſed & amicitiam jungas. Suo, & vicinorum Satraparum nomine tributum tibi offert quindecim millium nummûm in ſingulos menſes penſionibus deſcribendorum, ut tuà amicitiâ & Ioppenſis portûs commoditate frui liceat. Suadere tibi videtur, quæ nihilo minùs ad rem Chriſtianam, quàm Saracenam pertinent; quandoquidem hoc fœdere omnium circà finitimorum animos junxeris, tibíque omnes feceris vectigales. Rex oratoribus benignè, atque ex eorum voto, ſed propter ſtuporem paucis reſpondit. Quibus dimiſſis rurſus ad Gerardum convertitur ingenti lætitiâ. Hunc intuens, víxque lacrymis temperans ſe in illius collum projecit, paulúmque cunctatus, ne vox abiret à majeſtate, an te, inquit, teneo, non tuos mànes, mi Gerarde; Tune es innocens illa victima à me devota, & inſtar Iſaaci erepta morti? Hoc erat, quòd ferebar captivus; tu, hoc eſt, alter ego, cuſto-

custodiâ tenebaris. Mi Gerarde; hærebit æternùm orbis memoriæ, quòd appensus malo miles Christi eximius pro re Christianâ mori non dubitasti, moriturúsque te Christo, arma & equum Christi sepulcro dicasti. Tibi reddantur arma jam Dominici sepulcri contactu sacrata. Reddatur equus religioso testamento tuo supra quadrupedes omnes nobilitatus. Ego verò quid rependam meritissimo capiti? Qui te, velut Isaacum Abrahamus, morti devoveram, cùm te nunc, ut illum pater, receperim vivum, in ejus rei monumentum, & clarissimi certaminis tui qualecúmque præmium (a) tibi sacri Regni jure beneficiario castrum, quod ad sanctum Abrahamum nominant, & ejusdem Regni beneficium selibrarum centum dono, atque in perpetuum teste hac procerum coronâ ex animo largior. Respondit ad hæc modestè juxtà, venustéque Gerardus: deinde in aliorum procerum expectantium brachia transmissus est. Quo persalutato ab

(a) *Aquen.*

omnibus, bene est, inquit Rex, & auspicatè, quòd nobilem adolescentem vivum recepi, jam ter opinione mortuum. Tum versus ad proceres, ac subridens: Quid mihi, amici, inquit, liberos deesse querimini, qui vos habeo incolumes, & patriâ caritate complector, cuíque magna Virgo favens captos restituit, suscitátque demortuos? Ex his non potest vobis deesse Rex tantis viris dignus. Urgentibus tamen Theoberto, Balduino, Eustachio, & jam etiam Gerardo, ut Regno certiùs prospiceret, &, quod decrevisse eum audierant, coronam regiam electæ ex omnibus virgini transmitteret, pollicitus est, omnino se facturum. Iam instabat tempus, quo Buamundo redeundum erat Antiochiam, & proceribus alijs aliò. Antè Godefredi regis voluntate, Patriarcha Hierosolymorum renunciatus atque inauguratus vir spectatissimus Theobertus. Ab hoc deinde Godefredus in Hierosolymitani regni & Buamundus in principatûs Antiocheni possessionem ritè missi. Domi-
nico

nico Natali religiosè peracto proceres tum discessuri, tum mansuri cum rege privatis quisque negotijs dant operam. Magna res agitabatur à Godefredo, pro qua statuenda tempus sumpserat, ut secum & cum Anachoreta Petro deliberaret. Qui ut eò studiosiùs ac maturiùs de ducendâ uxore decerneret, Gerardus Regi regnóque addictissimus permovit omnes secum apud eum mansuros, ut jurati assererent se ad regni successionem nunquam admissuros quemquam, nisi Bullionij sanguinis. Interim magnis anxius curis Buamundus multa versabat animo colloquens cum Tancredo. Optasset Godefredo regi nubere Helenam sororem suam vel hujus causâ, vel suâ. Sed audierat Helenam ad patruum Rogerium ab Alexio dimissam, nupturámque Hungariæ Principi. Nunc non dubitabat, quin Rex alteram ex regijs duabus Principibus petiturus esset conjugem, Francam, aut Scotam. Floriam enim Corbagathi sororem, licèt Christiana sacra capessat, certè gente Turcam cur

præferret Christianis? Mathildem haud dubiè reliquis prælaturum fuisse, si nihil obstaret. At licèt Pontificiâ auctoritate matrimonium ejus cum Guelfone, quia usûs expers, dissolvi posset; tamen ab Amazone vel ætate, vel pudicitiæ proposito infecundâ sperari non posse regni hæredes. Iam duarum Franciæ regis filiarum utramvis peteret Godefredus, ducere eum, enimvero negabat se passurum Buamundus, qui Constantiam sibi, Cæciliam Tancredo destinasset. At Cæciliam ex Bertrada genitam non esse, cur ingenuæ Constantiæ præoptet Godefredus. Ergo sibi de hac cum illo magno rivali subeundum esse certamen. Scotam enim Mariam ab Eustachio amari non dubijs indicijs sibi compertum. Hanc autem fratri à fratre ereptum iri, non esse veri simile. Adhæc adesse fratrem alterum Balduinum, qui Eustachio patrocinaturus sit vel caritate in germanum, vel æmulatione in Tancredum patruúmque Buamundum, quibus & quondam adversatus sit, & numquam satis æquus

fuerit.

fuerit. Itaque Regem tum suâ, tum fratrum voluntate petiturum Constantiam. De hac eò majori erat in metu ac sollicitudine Buamundus, quòd Hugonem Magnum Godefredo intimum audierat ex Franciâ redire in Orientem, amico Bullionio conciliatâ jam fortè Constantiâ. Parte aliâ Eustachius magnis & ipse motibus æstuabat, sed alijs ex argumentis quàm Buamundus, atque adeò contrarijs. Cogitabat Regem Godefredum animo æquo esse in ipsos æmulos suos adductum: non timore quidem ullo, sed moderatione Christiana. Vel ideo non obstaturum amoribus Buamundi, ne hic rem Christianam in Oriente turbaret. Scotam ergo Mariam à Rege petitum iri, consequens erat, præsertim tantæ indolis virginem, sanctæque reginæ filiam. Hac de causâ Eustachij animum distrahebat hinc cara virgo, inde carus Rex frater, quorum utrique operam, vitámque devoverat. Inter amorem in Mariam & caritatem in Godefredum suspensus, ac veluti divisus secum ipse

pugnabat alternatione violentâ. Infelicem ſe cenſebat, ſi Mariam amitteret, at impium, ſi non cederet Regi. Huic ergo cedere decrevit; vel ſi mœrore ipſe confici debeat. Tanti certaminis, quod Euſtachij verſaverat animum, támque generoſæ de ſe victoriæ conſcios Balduinum & Gerardum ingens admiratio pariter ac miſeratio ceperat. Interim de Regis conſilio nihildum certi proceres colligere potuerant vel ex ejus verbis, vel Anachoretæ, qui fidem regij ſecreti religiosè ſervabat. In eventum ingentis, diúque expectatæ rei non modò Buamundus, Euſtachius aliíque proceres animo intendebantur, ſed eôdem deditæ mentes univerſi orbis, cujus theatrum erat eâ tempeſtate Hieroſolyma. Hîc Rex claro excelſóque loco quotidie aliud alio inſignius edebat ſpectaculum: verùm tunc regia virtus in uno capite exemplum omne complexa illuſtre in omnes partes documentum præbuit omnibus terris. Buamundus ſollicitus, quid ſtatueret Rex, ad eum adijt per cauſam

vale-

valedicendi, re verâ ut exploraret ejus mentem : at nihil à Rege de hac exprimere potuit. Cúmque Godefredus se nondum valedicere respondisset, aliàs & opportuniùs id facturum; abscessit Buamundus eo silentio minimè lætus, & obtegi consultò ratus ab rege, quod rivali displiciturum sciret. Ergo domum reversus juvenis ardentis animi jubet arma, equos expediri, omniáque præsto esse vel ad discessum, vel ad pugnam. Inter hæc monetur à Tancredo, regem quoque armari, & itineri se accingere cum fratribus; (*a*) peteréque à Buamundo, sic iter moderetur, ut ad Iordanem pridie Regalium inter se conveniant. Hoc deerat ignominiæ meæ, subjecit acriter Buamundus, ut ille me ultro provocaret, & pugnæ locum diémque condiceret. Non satis erat, si mihi Constantiam præripere contenderet, nisi & præriperet provocationis decus. Simul in equum insilit, jubérque sequi suos & cum iis iter intendit ad Iordanem. Eôdem, sed

(a) *Aquen. an.* 1100.

ſed aliâ viâ, profectus Rex, inſtructus & ipſe pedeſtribus equeſtribúſque copijs. Abeſt Iordanes decimo ab Hieroſolyma lapide fluvius Chriſti baptiſmate nobilitatus, & toto orbe celeber. Ad Libani montis radices oritur geminis fontibus; Ior alter, alter Dan vocitatus, qui confluentes Iordani nomen indidere. Leni tractu infuſus primùm lacui Samachonitæ, dein marí Tiberiadis, utrumque permeat. Exinde longiſſimo curſu limpidas ac ſapidas agit undas, quoad has & nomen amittit hauſtus Aſphaltite lacu. Ripa amœna ac patens, niſi quà fluviatili arbore inumbratur. Is locus ultimæ procerum congreſſioni deſtinatus erat, & detegendò arcano regio. Eò tendens Rex præibat agmini, & cum Petro Anachoretâ præſertim per viam de occulto conſilio ſuo conferebat. Reſtabat hîc exantlandus Herculi Chriſtiano labor poſtremus & ſummus. Vincere debebat non jam aliquam immanem belluam, non Giganteæ molis hoſtem, aut objectam muro barbarorum aciem, ſed

fortius

fortius his omnibus aliquid, ſeipſum. Neque ſatis erat victoriæ interioris genus aliquod auditum, quale priùs alij quoque, vel ſaltem ipſe retulerat; requirebatur inauditum. Arduum eſt cupiditatem vel in amoribus inconceſſis frangere, magis arduum in conceſſis. Priorem illam difficultatem nimiſquàm ſæpe expertus erat in expeditione Chriſtianus exercitus, ſed tamen hortatione & exemplo ducis caſtiſſimi ſuperarat. Poſteriorem experiebatur nunc par magnanimorum juvenum Buamundus & Euſtachius, ille in amore Conſtantiæ, hic Mariæ. Barbarorum victores animum vincere in hac parte maximè arduum eſſe ſentiebant. Buamundus ſperati conjugij ſuperare cupiditatem nequibat; Euſtachius vix & ægerrimè poterat. Rex verò jam dudum quidem ſui potens, & ad excellentiam formarum immotus, & ad conjugij illecebras adhuc intactus, omniúmque victor voluptatum, intus tamen majori certamine verſabatur. Perviderat Petrus penetrale heroïci animi,
&

& ex causis intellexerat magnitudinem, gravitatémque luctæ, quâ nec majorem totâ vitâ habuit ipse Godefredus, nec insolentiorem habet historia. Omni licet voluptatis cupiditate superior, tamen urgebatur amore duplici. Mathildem amabat, & Hierosolymam; at utriusque amori obsequi & facere satis avebat, nec inveniebat quì posset. Nempe alter amorum exigebat ab eo liberos, alter illibatum pudorem. Modò secum solus, modò cùm Anachoreta suo loquens, amo Mathildem, inquiebat, & maximè, quod in eâ prænitet, amo formosissimum pudicitiæ decus. Habuit illa præ oculis domesticum exemplum insigne, quo ad summam virtutis ejus excellentiam impelleretur. (a) Mater ipsius Beatrix & avus meus Godefredus, par conjugum purissimum, præluxere, servatâ inter se illibatâ continentiâ. (b) Hos sic imitata est Mathildis nupta Gothiloni avunculo meo primùm, ac deinde Guelfoni, ut castitate vicerit. Parum est

dicere

(a) *Pet. Dam.* (a) *Domn. Florent.*

dicere castam Mathildem: bis nupta, sempérque virgo, debet appellari castitatis prodigium. Heroïcam illam animi pulchritudinem eo flagrantiùs diligo nunc in Mathilde, quòd aliquando nullam inesse duxi Gibertinâ fraude deceptus. Atque, ut amoris est similes amantes invenire aut facere, ardeo (fateor) studio exprimendi in me speciem Mathildanæ illius heroïcæ virtutis. Quantulum illud est heroüm decus, corporis robur? quantulus ego, si à feminà, quam vincam corporis viribus, animi robore superer. Hoc pudoris studio, sicut mihi Mathildis semper inter reliquas omnes summopere placuit, ità vicissim inter alios ego fortè illi non displiceo. Verùm, ut nosti, mi Petre, huic meo in Mathildem amori adversatur alter meus in Hierosolymam amor, qui regni successores à me exigit, quos Mathildis salvus pudor dare non possit. Quid igitur? disiungar ab imitatione Mathildis, an ab Hierosolymæ caritate? Castámne meam cum Mathilde conjunctionem perire sinam, an Hierosolymæ

lymæ Regnum? Utrumque ſiç diſplicet mihi, ut neç priùs pati ſatis poſſim, nec poſterius debeam. Quod luctæ meæ interioris gravitatem auget, proponuntur mihi ducendæ vel Conſtantia, vel Maria, Principes quidem amore digniſſimæ, in quibus genus regium minima laudum eſt; ſed quarum alteram amat Buamundus, alteram Euſtachius. Altera ergo à me eripienda eſt fortiſſimo belli ſocio Buamundo, altera amantiſſimo fratri Euſtachio. Háncne illi à me vel utiliſſimæ bello operæ, vel caritatis mercedem ferent, ut alterutri ſponſam, quam virtute meritus eſt, eripiam? Quid? quòd audio Euſtachium mihi amores ſuos ultrò ceſſurum, ſed nonniſi cum acerbiſſimo dolore; Buamundum autem non ceſſurum, niſi pugnâ victum? An igitur vel alterum ferro, vel alterum dolore conficiam? Híſne auſpicijs tam funeſtis uxorem ducet ſacri Regni moderator? Vide, mi Petre, quibus anguſtijs undíque premar, & ut me expedias, pro tuâ apud cælites gratiâ, & cæleſti perſpicaciâ da operam.

Hæc

Hæc Godefredus Petro antè expoſita, nunc per viam cum eodem colloquens reputabat. Præjens agmini licet non exaudiretur à fratribus & Gerardo ex intervallo ſequentibus, ſatis tamen ſignificabat geſtibus, quàm ſtudiosè, quamque ſollicitè rem agitaret. Poſt plura ultrò, citróque interrogata, & reſponſa, ſenſim acquieſcere, & deníque tamquam re expeditâ & decretâ exultare viſus eſt. Ubi ventum ad ripam Iordanis, in quâ jam antè erant erecta tentoria, Godefredus tabernaculum regium ſubit. Ibi in mensâ ciſtulam elegantem Hieroſolymis allatam collocari jubet. Cùm menſæ aſſediſſet, fratrem Euſtachium intrò vocat. Cæteri eminus reſtiterant. Modeſtiſſimi quique, ne indagare ſecretum regium viderentur, averterant vultum inter ſe colloquentes. At curioſiores nonnulli rati ſibi fas eſſe ſpectare, quæ patenti loco fiebant, in menſam regiam conjecerant oculos, & ſuperpoſitam ei çiſtam intuebantur tanquam regni ſacri fato prægnantem. Rex Euſtachio aſſidere juſſo

arcu-

arculam commisit perferendam in Europam. Utque priùs sciret ille, quid rerum gereret. Godefredus pusillâ clavi simul arculam, simul arcani sui partem fratri reclusit. Erant in eâ litteræ aliquot, sacra item cimelia, & rerum caput regalis illa corona, quam dilectissimæ omnium Principi missurum se Rex asseverarat palàm. Primam epistolarum inscripserat Paschali summo Pontifici, quæ extat hodiéque; Idæ matri alteram. Quam cùm ostenderet Eustachio, dixit in aurem, se his litteris significare matri, cuinam ipse coronam mittat, scilicet Mariæ. Ad quam vocem Eustachius, quantâcumque esset & in Regem caritate, & in subactos priùs affectus potestate, tamen expalluit, tremuit, & quæ verba deinde rex adderet, præ animi turbatione satis capere nequijt. Interim Buamundus cum agmine suo ad eandem Jordanis ripam accedebat. Qui (ut rivales pertinentia ad amores suos cuncta indagant, & oculis vel suis, vel alienis perspiciunt) minimè ignoravit hoc regis

cum

cum fratre colloquium; rescivitque Eustachij turbidos primùm fuisse motús, at secutos deinde sedatiores gestus. Lætus ergo principiò Buamundus non dubitavit his auditis, quin Rex omissâ Constantiâ Francâ ad Scotam Mariam adjecisset animum. Id Eustachium amantem turbato ad Mariæ suæ nomen vultu prodidisse. Quod deinde visus sit, solante rege, sensim animum colligere, & confirmare, censuit Buamundus eum juvenem conatum affectus frangere, amorem in Scotam vincere, & tandem regis electioni cessisse. Laudavitque etiam Eustachij caritatem in fratrem, & robur animi seipsum superantis. Verùm ubi intellexit, Eustachium denique ad ultima Regis verba non solùm acquievisse penitùs, sed exporrexisse frontem omnibus lætitiæ notis, & regi grates exultantem egisse, enimverò vicissim ipse turbatus est. Excidere habitu oris, de priori opinione ac spe deijci, nec dubitare, quin Rex miseratione Eustachij mutasset consilium, eique Scotam concessisset uxorem.

Ergo

Ergo Constantiam eripi sibi à rege, nisi impediret arte, industriâ, armis. Inter hæc irâ calens appropinquabat, cùm videt armatum regem tabernaculo excedentem, ascendentémque mox in equum. Hîc Buamundus age, inquit, arma stringamus priores, nec sinamus rivalem id quoque decoris nobis præripere. Monebat Tancredus avunculum id videri procul abesse à regis mente. Venisse hunc potiùs ad Iordanem officij ergò, & valedicturum abeuntibus, quæcumque causa fuerit arma induendi. Quare ne quid ipse intempestivum, præproperúmque committeret. Et verò rex cum procerum comitatu, vultum, gradúmque convertit aliorsum, quâ Iordanes Arabiam spectat. Profectus inde nobilissimus Mahometani nominis Princeps Godefredum, petitâ priùs facultate, conveniebat id temporis, jámque propiùs aberat. Quà mente esset Rex, declarare cœpit in eo celeberrimo conventu, cui non Christiani modò, sed & barbari multi proceres interfuerunt, ad vulgandam

gandam toto orbe facti regij famam, æternámque memoriam. Arabem sequebatur frequens, ſplendidúſque comitatus, ingentibus belluis vectus. Dromades cameli erant, quibus bina in dorſo tubera, & in his bini ſeſſores. Animal prævalidum, & laboris patientiſſimum, quod trium equorum onus facilè ferat, inediámque & ſitim toleret ultra triduum. Ut equo tantò majus, ità multò velocius ad centum modi Italici milliaria uno die conficit. Ibant Arabes pompæ quadam ſpecie diviſi in ordines. Longa dromadum colla bullis ornaverant, prægrandia capita frontalibus & criſtis, dorſáque pictis eleganter ſtragulis. Anteibat agmini Satrapa cultu ſpeciéque corporis viſendus, in eximiæ magnitudinis belluâ ſedens. Quam ubi incuſsâ pedibus virgulâ procumbere in genua juſſit, reliquæ ſimili ſigno admonitæ (ita inſtitui ſolent) demiſere corpus in terram, & commodum deſcenſum præbuere ſeſſoribus. Venerant Godefredi Regis non modò ſpectandi gratiâ, ſed etiam

æſtimandi. (a) Eodem ſtudio adfuiſſe quoque, ſed latentem alieno cultu, Turcam Solimanum Nicææ, nuper Regem, memoriæ proditum eſt, & hæc contigiſſe citiùs, quàm Antiſtes Tyrius ſcribat. Arabs, ut erat inter gentis ſuæ Satrapas imprimis induſtrius ac perſtudioſus rei militaris, tractus famâ Godefredi conveniebat eum, vocaturus in experimentum virium. Quem veneratus dixit, omnium ſermonibus à virium robore celebrari inter omnes Chriſtianos bellatores Hieroſolymæ regem. Nempe eum eſſe, qui & Nicææ fortiſſimum Turcarum ſagittâ transfixum è muro dejecerit, & magnum Arabem popularem ſuum ad Antiochiæ pontem ſecuerit medium, &, poſtquam primus Hieroſolymæ muros tranſcenderat, ad Aſcalonem ingenti cæde proſtraverit pugnaciſſimos Æthiopum. Rogare ſe majorem in modum, ut in ſpecimen illarum virium dromadem camelum ingentem, quem ideo adduxerit, ferire gladio Rex ne gravetur ſpe-

(a) *M. S. Bibl. Lamottan.*

ſpectante ſe, ut virtutis ejus non tantùm admirator, ut adhuc, ſed etiam teſtis eſſe poſſit, & præco. Rex minimè ſui oſtentator, quia tamen hoſpes adveniſſet procul, & rem poſceret Chriſtiano nomini conducturam, annuit, & ſtricto ferro vaſtæ belluæ collum non ſecus ac gracile quiddam atque exile perſcidit. Admiratus barbarus, ſed ratus multum in eo facto tribuendum bonitati enſis regij, quæſijt à rege, an alieno gladio præſtare tantundem poſſet. Godefredus re ipsâ reſponſurus gladium Arabis ipſius popoſcit, quo perinde uno ictu camelum alterum obtruncavit. Stupens hoſpes roboris comperti miraculo, regem fixis primùm, deinde ductis per omnes artus oculis menſus, ubi paulùm ſe collegit, interrogavit familiariùs, undenam ipſe, qui corporis magnitudine non ſuperaret alios, poſſet, quæ aliorum omnium robur excederent. *(a)* Mox audijt memorabilis illius roboris

Zz 2 me-

(a) *Baldeſan. Doutr. Hiſt. Pontivi & Morin.*

memorabiliorem causam. Respondit Rex, quia, inquit, MANUS HÆC FEMINAM NON TANGIT. Digna manus sceptro, dignus ensis qui omnibus posteris spectaculo sit, regiæ pudicitiæ virtutísque testis. Et verò meritò appensus hic sepulcro Dominico, nec non ibi hodie quoque servatus, quo accingantur, inaugurentúrque sancti sepulcri equites, stimulentúrque proceres ad sacram militiam fortiter castéque capessendam, atque ideò castè, ut fortiter obeatur ad exemplum pudici ac verè Christiani Herculis. Arabs regis facto dictóque applaudens subjecit, se priùs quidem audijsse, Godefredum fortem pudicúmque celebrari à Reginis regiísque puellis, quas captivas non modò intactas, sed etiam non aspectas dimiserit: verùm se nunc minùs auribus, quàm oculis suis credere. Addidit ejus præclaræ famæ fructum hunc inter alios fore, ut nulla toto orbe virgo Princeps non ambitura sit ei nubere, & nulla non minoris æstimatura reginam Palæstinæ fieri, quàm conju-
gem

gem Godefredi. Poſtquàm Regem magnis & laudibus ornavit, & muneribus coluit, diſceſſit, teſtatus ſe ubique ſpectatiſſimæ virtutis fore præconem. Interim dum hæc geruntur à Rege, Buamundus acceſſerat, eóque loco conſtiterat, unde & ſpectare quæ fiebant, &, quæ dicebantur, audire poſſet. At in ijs anſam invenerat iræ magis accendendæ. Ergo, inquiebat, ideo huc vocabar à rivali, ut teſtis eſſem illius roboris, quâ belluas ſternit? At non ejuſmodi virtutis oſtento terruerit Buamundum. Huc accerſebar hodie, ut audirem à barbaro prædicari, virginem Principum nullam non ambire Godefredi torum? Verùm fides elogij ſit penes arma; quibus illi aut mihi Conſtantia conjux hâc ripâ quæretur. Furenti aderat Tancredus, qui ad ultimum dimicationis rem veniſſe ratus, orabat avunculum, daret ſpatium iræ, dum Godefredi mentem perſpexiſſet. Ne tot annorum famam in unius horæ diſcrimen daret: neu Chriſtiani conterraneíque duo duces eximij ſe mu-

tuo ſanguine reſpergerent. Non eſſe id ſpectaculi gaudiique præbendum hoſtibus barbaris, ne reſumant animos, & congreſſos armis Chriſtianos confectóſque, victum & victorem adorti victoriæ præmio fruantur. Neque verò facilè credendum eſſe, Godefredum perſpectæ antehac in Buamundum voluntatis, qui ipſum ter præſenti diſcrimine liberarit, nempe in valle Gorgoniâ, in munitione Antiochenâ, & in Antiocheno prælio, nunc mutatâ mente, quem vitæ periculo voluerit toties ereptum, velle fruſtrari Conſtantiâ, præmio laborum vitâ cariore. Certè id meritum eſſe tot officijs præteritis clarum Ducem, & nunc ſacrâ majeſtate principem, ut nihil in eum præcipiti conſilio deſignetur. Buamundus conceptâ ſemel irâ calens ſententiæ quidem jam dubius, ſed more humani ingenij in eam, quam timebat, partem propenſior, hærebat. Ecce autem repentè videt Regem dimiſſo Arabe verſis frenis iter ad ſe flectentem cum fratribus. Oppreſſus in eo tumultu affectu-
um,

um, abreptúſque priori animi impetu capulo manum admovit & tantùm non ferrum ſtrinxit. Verùm obſecrante Tancredo compeſcuit ſeſe, &, ut erat excelſo animo atque in omnem partem acri, conſiliáque non minùs tegere, quàm exequi prompto, compoſuit vultum, & quorſum fata vergerent, expectavit. Acceſſerat Rex oris illo habitu, quo ſolebat, nihil ſuſpicioſum, nihil diſſimulatum, ſed ſincerum candorem, & humanitatem ipſam præferens. Quo parante de equo deſcendere, deſilijt in pedes Buamundus, & pariter univerſus utrimque comitatus. Rex officiosè ſalutato illo, vellem, inquit, Princeps, aut, (quando ea eſt ſuavior appellatio) frater, res Chriſtiana in Oriente eo loco eſſet, ut nos tuo conſpectu diutiùs frui ſineret. Nunc quando nondum nobis tantum eſt ſecuritatis à barbaris, ſaltem ſtatui tuâ præſentiâ alloquióque potiri, quoad licet, ideo huc profectus. Armatus veni, quòd & infeſta hæc ripa eſſe ſolet Arabibus, & ejus gentis Satrapa me hic conventum cupierat. Non

debui tuum meúmque latus nudum præbere barbaro, nequa fraus lateret. Adversus hostes ubique adsint tibi superi, cui nunquam sua deerit invicta virtus. Et mihi utinam occasio non desit animum in te meum luculentiùs, quàm antehac, probandi. Equidem nunquam commisero, ut operam meam tibi adhuc parum utilem ullâ in re desideres. Certè, (addidit familiariùs admotus ad aurem Buamundi) si quid vel hîc, vel in Europâ possum tuâ causâ, si quid non omninò ignotus in aulâ Francicâ valeo, ubi scio regiam Principem Constantiam esse te dignam, quámque non odisse diceris; nihil mihi jucundius fuerit, quàm ad eam tibi conciliandam contulisse aliquid. Sed nimirum in hanc rem non alio eges, quàm inclyto Buamundi nomine, quo terram implesti. Apparebat optimum regem candidè, atque ex animo locutum. Ergò Buamundus tantâ sancti Principis fide, & humanitate attonitus obruitur novorum affectuum turbâ. Qui nunquam timuerat ad hostilium

armorum minas, titubavit ad postremas amicissimi Regis voces, & gaudio trepidus ad ejus pedes, cujus dextram inter agendas grates tenebat, tantùm non cecidit. Par erat adstantis Eustachij lætitia, párque grati animi sensus in fratrem, cujus concessu, atque adeò hortatu, nuptias Scotæ virginis sperabat. Subridebátque identidem, quòd rege sibi coronam modò tradente palluerat ad nomen Mariæ perperam intellectum. Neque verò quisquam erat in eo procerum cœtu, quin se prædicaret acceptâ gratiâ aliquâ singulariter obstrictum esse Regi. Tancredo fortissimo juveni, sibíque amicissimo attribuerat Tyberiadis Dynastiam. Caro adolescenti Gerardo Avesnati Castrum Abrahamium amplósque proventus ad æternum facinoris sui decus concesserat. Theoberto, ut Patriarchæ dignitas conferretur, fuerat auctor. At Petro Anachoretæ, suo illi quondam optimarum artium magistro, quid gratiæ conferre posset, dubitarat. Senex fortunæ contemptor ac sanctus, ab-

dicatis

dicatis spontè caducis bonis, siqua ejusmodi offerrentur, non erat accepturus. Excogitavit ergo rex aurei doni genus, quod is recusare non posset. Ac primùm officiosè coram proceribus conquestus est de Petri sui probitate, quâ cogeretur ingratus esse in eum, à quo tum alia omnia, tum militarem artem didicerat. Cùm respondisset Petrus grande illud sibi præmium esse, quòd habeat tantum Principem bellandi discipulum, vincendi magistrum; at patieris saltem, inquit rex, te, qui profana respuis, donari auro sacro, eóque coronario, & omnibus profuturo. (a) Simul obtulit parmam insignem areâ viridi, tribus argenteis quinquefolijs distinctâ, quod erat Anachoretæ gentilitium symbolum: at ei curaverat rex appingi auream precatoriorum globulorum decadem, cujus Petrus inventor extiterat. Aureo hoc additamento pietatem ejus in Virginem pius Rex coronavit, & commendatam transmisit ad posteros. Nec indonatum reliquit so-

rori-

(a) *M. S. Nic. Campis.*

torium suum Montacutum Anachoretæ intimum, & cum eo futurum Novi monasterij ad Hojum conditorem. Fratribus suis Balduino, Eustachióque & faverat semper, & majus erat quiddam, quod gratificari statuerat. Atque ità ille quidem officiosus in omnes, singillatim aliorum votis anteverterat, aliorum obsecundarat, relictis Principibus, quas conjuges optabant, virginibus. Constantiam ab Hugone Campano consanguinitatis causà tandem sejunctam ducturus erat Buamundus, Cæciliámque Tancredus. Ducturus item Sibyllam Conversanam Robertus Normannus; hujus frater Henricus post Rufum Angliæ rex Scotam Editham, monastico quidem obnuptam velo, sed nullâ voti religione (contrà quàm putabatur) obstrictam; Eustachius verò sororem Edithæ Mariam. Sic responsurus erat eventus vaticinationi Eduardi Regis.

ARBOR FATALI VIRIDIS SUCCIDITUR ICTU:

PARS

PARS ABSCISSA SUO STIPITE SUMMA
CADIT.
HOC AMOTA PROCUL TRANS IUGERA
TERNA FERETUR;
POST ITERUM STIRPI REDDITA, POMA FERET.

Poſtquam enim Anglicanæ familiæ regnatrici ablatum faſtigium regium cecideratin Edgaro, pervenerátque, velut intervallo trium jugerum, ad tres exteros reges, denuò rediȷt ad regiam ſtirpem in Edgari ſororis progenie; primùm quidem in Editha, quæ Henrico Rufi ſucceſſori nupſit, mox in filiâ Mariæ Euſtachiiſque Mathilde, quæ Stephano Campano poſt Henricum Angliæ regi collocata eſt. Iam Buamundi ſoror Helena regio Hungariæ juveni nuptura erat, Morfia Burgio, Roberti Flandri ſoror Gertrudis Theoderico Alſatiæ Principi. At incerti hærebant amici proceres, quamnam denique elegiſſet rex Godefredus donandam coronâ regiâ, quam in ciſtâ delaturus erat Euſtachius. Floria, & Amazon Ma-

Mathildis reſtare videbantur. Floriam Curbagathi Turcarum ducis ſororem non probabant quidam regio toro admoveri. Nempe orituram ex eâ non dignam ſobolem, quæ Chriſtianæ imperet genti. Feminæ Turcæ filium eſſe inauſpicatum nomen, quod non ſolùm colere, ſed dicere pigeret Chriſtianos. Cur enim ipſi viciſſent Turcas, ut eorum ſtirpi parerent? Verùm Rex, cùm ad hæc dixiſſet, Floriam paterno quidem genere Turcam eſſe, materno tamen Calabram, verſus ad Gerardum ſuum addidit, inſignem illam formâ & minimè Turcicæ indolis virginem, ſi Chriſtianis ſacris procuretur, & amet Godefredum, non illibenter nupturam Godefredo alteri, Gerardo ſuo, ſi ab eo hæc ametur. Gerardus verecundè blandéque reſpondit ſibi gloriæ futurum, dicto audientem eſſe regi: at facta ejus ſemper ſe glorioſiùs ſecuturum, quàm dicta. Expectare à rege exemplum, quod imitari conetur. Cæterum ex hoc Godefredi ſermone colligi poterat ab eo Floriam magni quidem

dem fieri, ſed pluris aliam aliquam cariorem. Cùm multos procerum urgebat cupido pernoſcendi, quænam illa eſſet, tum Gerardum præſertim, juratum in fœdus non admittendi regi ſucceſſorem, niſi Bullionij ſanguinis. Regem ipſum interrogare prohibebat viri majeſtas. Ergo ſciſcitatur nunc ex Euſtachio, nunc ex Petro Anachoretâ, quos cenſebat arcani regij conſcios. Cum reſpondiſſet Euſtachius ſe id ſcire, coronam à rege mitti dilectiſſimæ omnium virgini, & potentiſſimæ in hâc ſacrâ expeditione adjutrici, Gerardus continuò hanc eſſe Mathildem cogitavit, eámque ſibi in Italiâ pernotam dixit unam omnium præſtantiſſimam fortunæ, corporis, & animi dignitate, planéque dignam Godefredo, ſi modò liberis non ſit, ut adhuc, caritura. Subdidit interrogatus Anachoreta regi id primis eſſe cordi, ut ne ſacri regni ſucceſſores deſint. Multis deinde ſollicitatus à Gerardo, multa in rem, ſed obſcurè, ludebat, ſumptâ occaſione nunc à die, nunc à loco, quo agebant.

Illu-

Illuxerat festus Epiphaniæ dies, dicebátque Petrus non aliam aptiorem, quàm trium Regum, sacram lucem eligi à rege potuisse, quâ fratribus valediceret, & regalia çum eis ageret. Qui sermo revocavit in memoriam Gerardo vaticinium Idæ de filijs tribus, quod Petrus sic explicuerat aliquando, ut eorum trium quemque futurum Regem innueret. Quid si? inquiebat secum Gerardus, habemus hîc germanos tres reges? Redijt & in mentem Gerardo nuper Anachoretam, cum hortatus erat proceres, ut Godefredum eligerent regem, hoc usum argumento, quòd ex eâ familiâ Godefredus esset, quâ nulla magis aut virtute clareret, aut vigeret numero capitum; cui proindè successores defuturi non essent. Hæc reputans secum Gerardus, an rex, inquiebat, non alios quàm fratres, quos summopere diligit, vult Regni heredes? Quid si Anachoretæ indicavit hanc suam esse in caros fratres voluntatem, & Anachoreta ideò jocatur de Regum trium festo tribus fratribus congruente?

Hæc

Hæc quoque confirmabat Gerardus recordatione venditionis castri Bullionij, in qua Godefredus caverat eam arcem mansuram in ementis potestate, nisi pretium repræsentaretur vel ab ipso, vel à trium, quos nominabat, successorum uno nullâ factâ mentione liberorum, quorum nempe loco habiturus esset fratres, consobrinúmque Burgium. Scrutanti de his apud Petrum Gerardo, quid, inquit, Anachoreta subridens, requiris liberos Regis? aut cur vobis Regni successores non placent, nisi qui nondum nati sint? An divinatis marem conceptum iri, vel dignum qui tantis viris imperet? Nihil opus futurâ prole habentibus successores, quales, & optat Rex, & æquitas poscit. Balduinum, & Eustachium, quos rex paternâ caritate complectitur, cur non cogitatis esse filiorum loco? si similes regi Godefredo cupitis successores, vel nulli, vel illi futuri sunt, juvenes spectatâ probitate, fortitudine, sapientiâ, regíque ut sanguine, itâ cæteris laudibus proximi.

Ma-

Magnorum operum hâc totâ expeditione socij, & sacri Regni cum Godefredo conditores an non regium capiunt nomen? Hi, teste Idâ matre sanctissimâ vate, futuri Magni, imò geniti, ut regnent. Quinam vel æquiùs, vel fortiùs hereditarium vindicabunt imperium, quàm fortissimi fratres, qui id laboribus, & sanguine suo meriti sunt? Quorum alter ad Edessam immortalibus operibus propugnaculum sacro regno condidit, alter Hierosolymæ muros proximus à primo Godefredo supergressus, expugnatæ decus secundum meritò tulit. Ita disserebat Petrus. Et verò fratres Godefredo successuri erant in Hierosolymæ regno, primùm Balduinus, deinde Eustachius; sic tamen, ut constaret veritas prædictioni Matris, Petríque appendici.

TRES MAGNI PROCERES DUX, REX, COMES: ATTAMEN HORUM QUEMQUE MANET REGNUM, REGIA VIRGO MANET.

SED VERSABIT AMOR SORTES: HOS REGIA QUAMVIS
IURA MANENT, HI DUX, REXQUE COMESQUE MANENT.

Balduinus enim ex tribus ſolus Hieroſolymæ rex appellandus, & coronandus erat; Godefredus autem retenturus appellationem Ducis Lothariæ, & Euſtachius Bononiæ Comitis. Nempe AMOR VERSAVIT horum SORTES. Námque Godefredus licèt jure & auctoritate rex, amore & reverentiâ Servatoris abſtinere perrexit regio inſigni & nomine. Euſtachius verò, tametſi futurum eſſet, ut Balduino ſucceſſor electus Hieroſolymam evocaretur, tamen audito, conſobrinum ſuum Balduinum Burgium, ne Terra ſancta periclitaretur à barbaris, coronatum interim Regem; caritate in conſanguineum, & ſtudio concordiæ, Burgio & ejus poſteris relicturus erat regnum. Ita QUEMQUE TRIUM fratrum manebat regnum, nec id tantùm, ſed etiam VIRGO REGIA. Iámque regali genere claram

ram

ram Andam Armenam habebat in matrimonio Balduinus, & Scotam Mariam habiturus erat Eustachius. At, quænam maneret Godefredum, & cuinam coronam regiam is transmitteret, manebat in obscuro. Lucis aliquid hac in re quoque Gerardus à Petro elicere conatus est inter ambulandum ad Iordanem. Sudum erat cælum, aura pro anni tempestate perquam clemens: Iordanis aquæ placidè voluebantur nullis turbantibus ventis. Regem invitaverat non modò liquor, sed & sanctitas amnis, ut religionis ergò solito ritu corpus ablueret. (*a*) Itaque vocatis ad idem officium Buamundo, fratribus, aliisque proceribus descendit ad flumen. Ibi alij manus, alij faciem lavêre, alij cavâ palmâ laticem bibêre. Nullus non ijs aquis tingi voluit, quas Servator contactu sacrarat. Ita lotos ambulatiuncula oblectavit, epulo regio mox excipiendos in prætorio ad ripam erecto. Hanc inumbrabant partim cannæ prægrandes, ex quibus lanceas con-

 ficiunt

(a) *Aquen.*

tè rex, qui cum fratribus agens non procul restiterat, advertit subitum Gerardi sui silentium, & benignè causam ejus ex Petro sciscitatus est. Quam ubi intellexit, pro illo paterno, quo erat in Gerardum, animo, volo, inquit, ego ipse tibi, mi Gerarde, nodum, cujus solutionem scrutaris, expedire. (*a*) Coronam mitto Virgini omnium amabilissimæ juxta ac potentissimæ in hac sacrâ expeditione adjutrici Mariæ; non Scotæ (quod primâ specie existimarat hic noster Eustachius) sed cælesti, quæ in icone missâ divinitus ad nos Bononiæ colitur. Subjecit exultans divinâ quadam animi permotione Petrus, nullam à Rege inveniri potuisse digniorem regni diademare, quàm cælestem illam Mariam, electam sacri belli præsidem, in vexillis depictam & prælatam ducem, exercitûs apud iratum filium patronam, totáque expeditione propugnatricem. Eam esse, quæ Ducem, ac milites innumeris periculis eripuerit; quæque eis annulum faventissimæ voluntatis suæ

(a) *Hist. Pontivi, Morin, &c.*

pignus miſerit. Eam deníque, cujus favore obtigerit tantus rex, ſacrúmque regnum in Oriente ſancitum ſit, & firmiùs ſanciendum. Nempe Reginæ illi Virginum, acceptâ regiâ Hieroſolymorum coronâ, cordi & curæ futurum etiam impenſiùs quàm adhuc regem, regíſque ſucceſſores. Ita perfectiſſimè cum rei eventu conventuram Petri Bartholomæi prædictionem.

CHRISTIADÆ VINCENT: FAVET EXORATUS IESUS.
HOC TRIBUIT PRECIBUS, MAGNA MARIA, TUIS.
PROMISSI FULSERE DIES: MARIANUS EOO
CHRISTIADUM REGNUM SANCIET ORBE FAVOR.

Hæc Petrus referebat & ipſe vaticinans. Quo ſermone quoſcúmque impertijt, implevit certiore ſpe, quàm quantam fides humani promiſſi, aut ratio ex fiduciâ rerum ſubijcere ſolet. Inde extitit ubíque piorum exultatio & laudatio maximi regum Godefredi, decora ejus

rardus ex Petro ſatis intellexit, cùm audijt loquentem in hanc ſententiam: ſi, inquit, Godefredo regni ſocia & adjutrix adſciſcenda eſt, cujus virtute & opibus res Hieroſolymitana firmetur, nulla ſanè præponenda Mathildi. Nempe illa eſt, cujus ſtudio & auctoritate apud Pontificem Urbanum ſacra expeditio promota, cujus operâ & opulentiâ huc miſſæ tres inſtructiſſimæ copijs victricibus claſſes. Mathildis eſt, quæ in Occidente vicit, ut in Oriente vinceremus. Nec quiſquam in eâ fecunditatem deſideret. Abunde fecunda eſt tot bonorum procreatrix, quæ nobis plura adjutorum millia ſuppeditavit, & porrò ſuppeditatura eſt. Neque verò ejus Amazonis cum Hercule noſtro matrimonium requiret, qui intelliget eos jam dudum pulcherrimo omnium conjugio, admirabili, inquam, animorum, ſtudiorum, facinorum, virtutum omnium, atque imprimis illibati pudoris conſenſione, vinculóque conjunctos. Niſi fortè ad rei Chriſtianæ decus ac firmamentum conducibilius eſt, ut rex

ejus prædicantibus belli gloriæque socijs, tum ijs, qui cum eo manserunt in Oriente, tum cæteris in Occidentem reversis. Sacri heroës à subactâ Hierosolymâ merito cognomento dicti Hierosolymarij, palmásque, quas Hierichonte de more acceperant, reportantes in suas quisque domos longo clarissimóque triumpho invehebantur. Ita provocabant spectatores ac posteros ad egregium imitationis decus. In omnibus spectabatur Godefredus; quóque duce omnes vicerant, in omnibus triumphabat Godefredus, & cum Godefredo Mathildis. Ubique audiebantur plaudentium ambobus voces, & bene precantium vota.

Par Heroïcum
GODEFREDE, MATHILDIS,
Inclytum par castorum amantium:
Christiane Hercules, Amazon Christiana,
Insuperabiles armis,
At, quod tantò difficilius est,
Invicti voluptatum illecebris:
Fortiores,

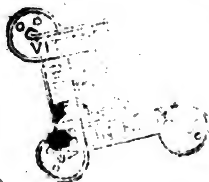
Quòd

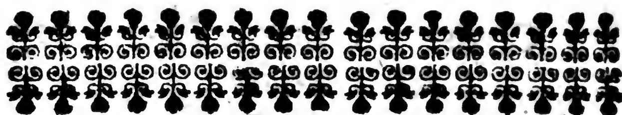
Quòd vos ipsos,
Quàm quòd fortissima Romæ, Hierosólymæ-
que mœnia vicistis:
GODEFREDE
Virium Miraculo Hercules,
Sed perpetua virginitate plusquam Hercules:
MATHILDIS
Amazon Heroico animo,
Sed quia bis nupta, semper virgo,
Amazonibus omnibus superior;
Uni Heroum Godefredo par,
Cæteris Heroïbus major:
Gemina mundi lumina,
Quorum alterum eminens Hierosolymæ.
alterum Romæ
Orientem & Occidentem illustratis:
Gemini Ecclesiæ oculi
Sejuncti locis, ut pudicos decet,
& invicem inaspecti,
Sed longè pulcherrimum spectaculum orbis.
Cæleste par amantium,
Cælibes corpore, conjuges animo,
Immenso terrarum intervallo dißiti,
At conjunctißimi amore virgineo.
Inclyti virginitate per omnem vitam illiba-
ta, sed non infecundâ,

Quâ

Quâ peperiſtis
Vobis æternum decus, orbi Chriſtiano majeſtatem.
Vivite ambo immortales iu Heredibus
GODEFREDE in Regibus,
MATHILDIS in Pontificibus.
Fortunati Virginis Matris imitatione & cultu,
Cui dicaviſtis
Alter diadema regium, altera ſponſalem annulum,
Ambo triumphali corona immortalitatis ornandi,
Æternum agite triumphum
Auſpice cæleſti Virgine,
Et in ambobus triumphante.

FINIS.

PROTESTATIO AUCTORIS.

Reliquum eſt, ut ſanctè profitear, me huic operi tantum fidei tribui velle, quantum ſola humana ſcriptorum, quos produco, meretur auctoritas.

Errores Typographicos, benevolâ conniventiâ, Lector prudens facilè emendabit.

